

Minoritetsperspektiver på norsk familievern

Klienters erfaringer fra møtet
med familievernkontoret

Gro Saltnes Lopez

Minoritetsperspektiver på norsk familievern

Klienters erfaringer fra møtet med
familievernkontoret

Gro Saltnes Lopez

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 9/2007

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2007
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 978-82-7894-259-8
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © 1999 PhotoDisc. Inc.
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Denne rapporten er skrevet på bakgrunn av forskningsprosjektet *Minoritetsperspektiver på norsk familievern – bidrag til et kultursensitivt familievern*, med finansiering fra Utlendingsdirektoratet/IMDi og Barne- og familiedepartementet/Barne- og likestillingsdepartementet.

Nicole Hennem hadde ansvar for prosjektledelse og veiledning fra høsten 2004 til høsten 2005. Svein Mossige overtok som prosjektleder og Ada Engebriksen overtok som veileder høsten 2005.

Målet med prosjektet har vært å innhente kunnskap om kvinner og menn med minoritetsbakgrunn og deres erfaringer og opplevelser fra møte med familievernkontoret og å utforske betydningen av etniske og kulturelle forskjeller i møtet mellom klienter med minoritetsbakgrunn og norske terapeuter eller meklere.

Først og fremst vil jeg takke de som sa ja til å bli informanter, og som var villige til å fortelle om sine erfaringer. Jeg håper de kan kjenne seg igjen i deler av rapporten og at de opplever at det har kommet noe bra ut av deres deltagelse. Takk også til familievernkontorene som har sagt ja til å være med på prosjektet, og som har bidratt til etablering av kontakt med tidligere klienter.

Til slutt vil jeg takke Ada Engebriksen for god hjelp underveis i skriveprosessen, Kirsten Danielsen for kjærkommen hjelp i slutfasen og kolleger ved NOVA som jeg har blitt bedre kjent med i prosjektperioden og som har støttet meg i hele prosessen frem til ferdigstilling av rapport,

NOVA, mars 2007

Gro Saltnes Lopez

Innhold

Sammendrag	7
Innledning	15
1 Metode og informanter	39
Rekruttering av informanter	40
Informantutvalget	44
Kvalitative intervju	46
Gjennomføring av intervju.....	48
Fortellinger om individuelle erfaringer: fortolkninger og mening	52
Informantenes ulike posisjoner	53
2 Foreldremekling	56
Foreldremekling som familiepolitisk virkemiddel	56
Barnet som rettighetsbærer	58
Skilsmissemekling.....	61
Spesielle sider ved norsk foreldremekling.....	63
Samværsavtale	65
Perspektiver på samværsavtale	67
3 Bakgrunn for kontakt med familievernkontoret	75
Separasjon og skilsmisse i innvandrerbefolkningen	77
Bakgrunn for separasjon blant innvandrere	77
Maktforskyvning innen innvandrerfamilien: kvinners økte maktressurser	83
Kontekstuell forståelse av vold	84
Helhetlig tilnærming til fenomenet kvinnemishandling	85
Informantenes forklaringsmodeller	86
Oppsummering	94
4 Forventninger til familievernkontoret	96
Situasjonsdefinisjon og forforståelse	98
Informantenes forventninger.....	99
Forventninger til nøytral konfliktløsning eller ekteskapsmekling.....	100
Forventninger til verdibestemt rådgivning og mekler som utøver av moral.....	102
Forventninger om konfliktløsning, hjelp og oppfølging.....	104
Forventninger til systemkompetanse.....	106
Forventninger til meklers læring	107
Forventninger til mekler som problem- og konfliktløser	108
Forventninger til mekler som sannhetsvitne.....	110
Forventninger til mekler som problemløsende psykologekspert	113
Oppsummering	115
5 Kjønn som fortolkningsramme for møtet	118
Meklerperspektiver på kjønnsrolleforskjeller	118
Majoritetens definisjon av korrekt maskulinitet.....	120
Norsk likestilling og hegemonisk feminisme.....	121
Likestilling: mannlige klienters fortellinger	123
Fortellinger om makt og motstand	127
Syn på menn og skilsmisse i andre samfunn: fortellinger om mekler som oppdrager...	130

Fortellinger om partiske kvinnelige meklere	133
Oppsummering	134
Meklers nøytralitet og opplevd partiskhet	135
6 Etnisitet og kultur som fortolkningsramme for møtet	139
Betydning av terapeutens kulturkunnskap og forståelse	139
Fortellinger om partisk terapeut og felles forståelse mellom norske	141
Kulturforskjeller som forklaring	145
Terapeut med samme kulturbakgrunn – terapeuten som vet hvordan det er	152
Terapeutens kulturkunnskap og kulturforståelse, og klienters tillit og mistillit	155
Betydning av terapeutens håndtering av kultur	157
Den norske terapeutens norske råd	159
Oppsummering	162
7 Situasjon etterpå for foreldre og barn	164
Samværsordninger	164
Fedre med mindre enn vanlig samvær	167
Fedre med vanlig samvær eller mer	176
Mødre med daglig omsorg	179
Kvinner som ønsker mer regulert samvær med far	181
Manglende foreldresamarbeid og konsekvenser for barn	183
Konsekvenser av samlivsbrudd og foreldrekonflikter for barn	187
8 Konkluderende bemerkninger	190
Forventninger til familievernkontoret, mekling og mekler	191
Kjønn og etnisitet som fortolkningsramme for møtet	193
Kultur og etnisitet som fortolkningsramme for møtet	194
Betydning av terapeutens kulturkompetanse	195
Situasjon etterpå for foreldre og barn	196
Veien videre	197
Summary	199
Litteratur	207
Vedlegg 1: Forespørsel til familievernkontor om deltagelse i forskningsprosjekt	215
Vedlegg 2: Brev til tidligere klienter, sendt i regi av familievernkontor	216
Vedlegg 3: Brev til familievernkontor vedr. rekruttering av tidligere klienter fra terapi ..	217
Vedlegg 4: Brev fra familievernkontor til tidligere klienter fra terapi	218
Vedlegg 5: Brev til tidligere klienter oversatt til fire språk	219
Vedlegg 6: Infoskriv som ble sendt til helsestasjoner, barnehager og andre	220

Sammendrag

Målet med rapporten er å gi kunnskap om hvordan kvinner og menn med minoritetsbakgrunn har erfart og opplevd møtet med familievernkontoret; terapeut og mekler. Gjennom tidligere klienters fortellinger om og fortolkninger av egne erfaringer med familievernkontoret synliggjøres utfordringer i møte mellom klient og terapeut eller mekler. Rapporten gir innblikk i hvordan kjønn, etnisitet og kultur eller kulturforskjeller får betydning i møte mellom klient og terapeut eller mekler.

De fleste av informantene har kun erfaring fra mekling i forbindelse med spørsmål om samlivsbrudd og samvær med barn. Rapporten handler derfor først og fremst om erfaringer fra møtet med mekler. Noen av informantene har også erfaring fra terapi på familievernkontoret, og erfaringer fra møte med norsk terapeut blir også belyst.

Hovedspørsmål som utforskes og belyses i rapporten er:

- Hvilke forventninger har klienter med minoritetsbakgrunn hatt til familievernkontoret, og hvordan har møtet med terapeut eller mekler svart til forventningene?
- Hvordan har klienter med minoritetsbakgrunn opplevd møtet med norsk terapeut, mekler og norsk foreldremekling?
- På hvilken måte blir kjønn gjort relevant eller tillagt betydning av klienter med minoritetsbakgrunn, og hvordan har de opplevd å bli møtt av terapeut eller mekler som «innvandrer» eller «innvandrerinne»?
- På hvilken måte blir etnisitet, kultur og kulturelle forskjeller gjort relevant av klienter med minoritetsbakgrunn, og hvordan opplever de at terapeut eller mekler har håndtert etnisitet og kultur?

I tillegg belyses følgende spørsmål:

- Hvordan er situasjonen for foreldre og barn etter kontakten med familievernkontoret?
- Hvilke samværsordninger har informantene?
- Hvordan vurderer foreldrene barns situasjon i forbindelse med samlivsbrudd?

Rapporten

I kapittel 1 gjøres det rede for den metodiske tilnæringsmåten og arbeidet med rekruttering av informanter og informantutvalget. Til sammen er 19 menn og 15 kvinner med ulik minoritetsbakgrunn intervjuet om sine erfaringer fra familievernkontoret. Det var et møysommelig og tidkrevende arbeid å rekruttere tilstrekkelig antall informanter. Selv om begge parter i de fleste tilfellene fikk brev med forespørsel om intervju, utgjøres informantutvalget av én part i et tidligere forhold. Bortsett fra i ett tilfelle består derfor informantene av enten kvinnen eller mannen som utgjorde en av to parter på familievernkontoret. Informantenes fortellinger om egne erfaringer kan ikke gjøres til gjenstand for sannhetstesting, de er *deres* fortolkninger og opplevelser.

I kapittel 2 blir den norske meklingsordningen, foreldremeklingen, beskrevet. Foreldremeklingen plasseres i en familiepolitisk og familierettslig kontekst, med barnet som rettighetsbærer og barnets beste som sentralt prinsipp. Spesielle sider ved norsk foreldremekling, fellesnevnerne og underliggende verdier for skilsmissemekling, ulike meklingsmodeller og roller skisseres som kontekst for å forstå informantenes erfaringer fra mekling. Perspektiver på samværsavtale og avtaleorientering beskrives og eksemplifiseres gjennom informantenes erfaringer fra mekling om samværsavtale. Kontraktteori brukes for å synliggjøre de kulturelle forutsetningene for avtaleinngåelse og -oppfølging. Gjennom informantenes erfaringer aktualiseres forholdet mellom frihet og forpliktelse og kulturelt bestemte syn på individers ansvar og kompetanse.

I kapittel 3 redegjøres det for bakgrunnen for kontakten med familievernkontoret. I de fleste tilfellene var det kvinnen i forholdet som tok initiativ til terapi eller mekling. Flere av mennene har møtt frem mer eller mindre ufrivillig på familievernkontoret. Flere av mennene har også selv kontaktet familievernkontoret i håp om hjelp til å etablere eller regulere samvær med barn, etter separasjon. I mange av tilfellene har det vært relativt høyt konfliktnivå i forkant. Mange av de mannlige informantene har fortalt om voldsepisoder. I de fleste tilfellene mener mennene det er falske anklager om vold fra ekspartnerens side. I noen få tilfeller innrømmer mennene at vold har funnet sted, men dette blir beskrevet som episodisk vold, på bakgrunn av langvarig konflikt eller spesielle situasjoner. I rapporten argumenteres det for at et kjønnsperspektiv og en kontekstuell forståelse av vold,

med vekt på flyktninger og innvandreres livssituasjon og konflikter mellom ulike norm- og verdisystem, er sentralt for å forstå fenomenet kvinnemishandling i den aktuelle konteksten.

Mange av informantene har beskrevet tilstander som kan forstås som dårlig psykisk helse på tidspunktet for kontakten med familievernkontoret. Dette ser ut til å være sentralt for å forstå informantenes opplevelser og fortolkninger, spesielt fra mekling. Flere informanter forteller om møter mellom kaotiske følelser, ambivalens, usikkerhet og angst, og en byråkratisk, rasjonell, tids-, steds- og målavgrenset mekling.

Informantenes bakgrunn for separasjon kan først og fremst beskrives som sammensatte problemer. De færreste av informantene snakker om «ekteskapsproblemer» eller «kommunikasjonsproblemer». I rapporten belyses det som er blitt kalt en medisinsk modell av ekteskapet som forutsetning for bestemte forståelser av parproblemer og terapi som adekvat håndtering. I en medisinsk modell av ekteskapet identifiseres ekteskapsproblemer som en bestemt type problem som kan identifiseres i relasjonen mellom parter, og som kan håndteres ved hjelp av terapi. Noen av de vestlige informantene som har beskrevet «kommunikasjonsproblemer», har gått i terapi før de gikk til mekling. For de fleste av de ikke-vestlige informantene har ikke terapi fremstått som et aktuelt alternativ for noen av partene. Mange av de ikke-vestlige informantene har fortalt om kompliserte situasjoner som følge av migrasjonen, og mange av de mannlige informantene har beskrevet det de har opplevd som en maktforskyvning mellom kjønn som følge av migrasjon.

I kapittel 4 beskrives informantenes forventninger til familievernkontoret, spesielt til meklingen. Flere av informantene har ikke operert med et tydelig skille mellom terapi og mekling, og noen har hatt forventninger om ekteskapsmekling og ikke foreldremekling. Fra et meklerståsted kan klientenes forventninger defineres som urealistiske når de ikke samsvarer med meklingens intensjon. Utenlandske foreldre, og spesielt ikke-vestlige foreldre, er av meklere blitt beskrevet som urealistiske i sine forventninger til meklingen. Dette forklares ofte med henvisning til mangel på informasjon og kunnskap om norske lover og regler. Ut fra informantenes fortellinger kan deres forventninger forstås som en del av deres livsverden og -situasjon, og deres syn på ekteskap og skilsmisse. Forventningene kan også forstås som uttrykk for en forskjellig rasjonalitet fra den som særlig meklingen opererer innenfor. Informanter har forventet konfliktløsning, hjelp, oppfølging og

opplæring, og en mekler som tar høyde for den enkeltes spesielle situasjon, men opplever å bli møtt av en mekler som opererer innenfor et avgrenset mandat, med en universalistisk tilnærming, hvor individuelle rettigheter vektlegges. Et syn på at konflikter ikke kan løses, men håndteres ser ut til å prege meklers håndtering, og dette samsvarer dårlig med informantenes forventninger om hjelp. Informanter har hatt store behov for hjelp og klare forventninger til meklers kompetanse og rolle som sannhetsvitne, dommer og psykologekspert. Spørsmålet som reises er hvorvidt meklingen er egnet til å håndtere klientenes behov og situasjoner, og om klienter med minoritetsbakgrunn har andre behov enn norske klienter. I følge meklingsevalueringen mener meklere at foreldre i konflikt har urealistiske forventninger til hva meklingen kan bidra med. Meklingsevalueringen viser også at de som trenger det mest, ikke alltid får hjelp. Flere av informantene kommer inn under kategorien mekling i høykonfliktsaker.

Kapittel 5 belyser hvordan kjønn kan være en fortolkningsramme i informanters fortellinger om erfaringer fra familievernkontoret. Kjønn gjøres relevant av mange av de mannlige informantene når de forteller om møtet med terapeut eller mekler. Å være innvandrер og mann og spesielt muslimsk mann utgjør, i følge informanter, en ulempe i møtet med den norske terapeuten. Som menn med minoritetsbakgrunn har tidligere klienter opplevd at de har blitt møtt med stereotype holdninger. En sentral stereotypi er forestillingen om at menn med minoritetsbakgrunn er voldelige og kvinneundertrykkende. Noen av de mannlige informantene har opplevd det som en form for forhåndsdomming fra meklers side, og har reagert med ulike motstandsstrategier.

Menn med minoritetsbakgrunn kan bli behandlet som forskjellige fra norske menn. De kan tillegges mindreverdige holdninger og egenskaper, mens den norske mannen antas å være mer likestilt og moderne. Sentrale tema i meklingen som «menns håndtering av samlivsbrudd» og «nye kjærester» kan bli fremstilt av den norske terapeuten som noe som er spesielt vanskelig for menn med minoritetsbakgrunn, og på den måten bli kulturforklart. Informanter har formidlet at de har opplevd mekler som belærende når mekler viser til «hvordan det er i Norge», og at mekler på den måten idealiserer norske kjønns- og foreldreroller. Dette mener jeg kan forstås som uttrykk for hegemonisk feminisme og en form for disiplinering som tilsier at

alle til slutt må komme til det samme målet om likestilling og bestemte kjønnsrelasjoner, slik det er definert av den hvite middelklassemajoriteten.

Norsk kvinnelig terapeut oppleves som partisk av noen av de mannlige klientene med minoritetsbakgrunn. De beskriver den kvinnelige terapeuten som «en som er for likestilling», og som derfor tar parti med den kvinnelige parten. Noen av de mannlige informantene har også gitt uttrykk for at terapeutens norskhet overskygger terapeutens kjønn, på den måten at både kvinnelige og mannlige terapeuter representerer en likestillingsideologi, og at også mannlige terapeuter har mer forståelse for kvinnelige klienter enn for mannlige.

I kapittel 6 gjøres det rede for hvordan informanter har brukt etnisitet, kultur og kulturforskjeller som fortolkningsramme for å forstå erfaringer fra familievernkontoret. Gjennom informantenes erfaringer blir det tydelig hvordan kultur eller kulturforskjeller tillegges betydning og gjøres relevant i møtet mellom norsk terapeut og klient med minoritetsbakgrunn. Noen av de vestlige kvinnene som har vært gift eller samboende med norsk mann, og som har gått i terapi og/eller mekling, har fortalt om det de har opplevd som en partisk norsk terapeut som har vist større forståelse for og empati med den norske parten. Opplevelsen av å ikke bli forstått av terapeuten kan på denne måten bli fortolket som et resultat av etniske og kulturelle forskjeller, ved at terapeutens og klientens norskhet antas å utgjøre en felles forståelse eller allianse. Den utenlandske parten kan komme til å oppleve å bli misforstått eller mistolket, for eksempel i måten å uttrykke følelser på. Det norske beskrives som saklig og praktisk, i motsetning til «i noen andre kulturer» hvor det kan være mer vanlig å vise «sterke følelser», og hvor det defineres som «normalt» og ikke oppleves som truende.

Noen informanter opplevde et indirekte krav om tilpasning til det norske i møtet med familievernkontoret. Noen har opplevd at egne problem- og løsningsforståelser er blitt møtt med «norske» problem- og løsningsforståelser. De har blitt sittende igjen med en opplevelse av at egne problemer har blitt bagatellisert eller ikke forstått. Noen informanter forklarer dette med etnisitet og kulturforskjeller som tilsier at «de norske forstår og støtter hverandre», og at det å være utlending i Norge utgjør en barriere.

Noen få av informantene problematiserer det språklige og betydningen av språklige forskjeller mellom terapeut og klient. De finner det vanskelig å snakke om følelser på et annet språk enn sitt eget morsmål. Men det er også

flere som understreker at de behersker godt norsk, og at det var andre grunner enn språklige som gjorde at de opplevde å ikke bli forstått.

Enkelte informanter har uttrykt at det ville vært optimalt med en terapeut med samme kulturbakgrunn som dem selv. De fleste har imidlertid ikke vektlagt terapeutens kulturelle bakgrunn, men personlige egenskaper og «kunnskap om begge kulturer». Det viktigste er, i følge én informant, at «terapeuten vet nok om min kultur til å kunne forstå meg og se meg».

Terapeutens kulturelle kompetanse; kunnskap og forståelse, består blant annet i å «vite hvordan det er», og ha innsikt i den tause kunnskapen; «sånn er det bare», og forstå *hva ekteskap og skilsmisse betyr* for den enkelte klient. Terapeutens muligheter for empati handler blant annet om identifikasjon og gjenkjenning, og kulturforskjeller *kan* i så måte utgjøre barrierer.

Opplevd mangel på kulturkompetanse hos terapeut eller mekler har i noen tilfeller ført til mistillit hos klienten. Hvis terapeuten ikke husker navnet på klienten eller hvor klienten kommer fra, kan dette utløse mistillit hos klienten. Blant informantene er det noen som har beskrevet at mistillit ble avløst av tillit etter hvert som klient og terapeut ble bedre kjent med hverandre. For andre ser mistilliten ut til å ha blitt permanent. Noen av informantene understreker at separasjon og skilsmisse er sårbare og sensitive livssituasjoner som bør håndteres med kulturforståelse.

I kapittel 7 blir situasjonen for foreldre og barn etter kontakten med familievernkontoret belyst. De fleste av informantene er i dag separert eller skilt. Samværsordningene som praktiseres, er tradisjonelle i den forstand at de fleste av de kvinnelige informantene har daglig omsorg for barna, mens flesteparten av de mannlige informantene har mindre enn vanlig samvær med barna. Noen av mennene har ikke samvær eller kontakt med barna i det hele tatt. Mange av disse har vært anklaget for vold fra ekspartnerens side, og noen har hatt besøksforbud. En god del av de mannlige informantene har fortalt om samværs sabotasje fra ekspartnerens side, og noen har vært flere runder til mekling og mellom mekling og retten for å få i stand samvær. Mange av de mannlige informantene mener at voldsepisoder eller påstander om vold har fått uforholdsmessig stor betydning og store konsekvenser for deres muligheter til å være fedre og til å ha samvær med barna. De mener dette har sammenheng med at de som menn med minoritetsbakgrunn, spesielt muslimsk bakgrunn, ikke blir trodd når de forsøker å nyansere

stereotype bilder av en voldelig mann. Samtidig blir innvandrerkvinnen betraktet som offer og i større grad hørt og trodd.

Både kvinnelige og mannlige informanter uttrykker store bekymringer for barna. Fedrenes bekymringer er knyttet til mors omsorgsevne og livssituasjon og egen mangel på innsikt i barnas liv. Noen av fedrene som ikke har kontakt med barna i det hele tatt, har bekymringer for barna, som de mener har lidd under situasjoner hvor de har vært nødt til å «glemme» sin far, eller har utviklet et svært ensidig, negativt bilde av faren. For noen av mødrene handler bekymringer for barna om dårlig foreldresamarbeid og konflikter mellom foreldre som de mener barna har blitt involvert i. Noen av mødrene beskriver fedre som ikke vil eller kan ha vanlig samvær til regulerte tider som et problem. Noen av de kvinnelige og mannlige informantene nevner økonomi og bosted som hindringer for gjennomføring av vanlig samvær.

De fleste av informantene har opplevd familievernkontoret som et nytt og ukjent system. Flere forteller at «det tar tid å skjønne systemet», og at «vi trenger mer tid», med referanse til erfaringer fra mekling. De som ikke har blitt møtt slik de ønsket, bruker kjønn, etnisitet og kultur som fortolkningsrammer for å forstå møtene med terapeuten eller meklere. Informantene har fortalt om partiske terapeuter og meklere på bakgrunn av kjønn, etnisitet og kulturforskjeller. Flere har uttrykt at familievernkontoret er «et bra system», men at det er avgjørende «hvem som kjører systemet». Den enkelte terapeuten eller meklere sin håndtering av egen rolle og holdninger tillegges stor betydning av informantene.

En rekke kulturelle forutsetninger ligger til grunn for både terapi og mekling. Disse kan være barrierer både for norske klienter og klienter med minoritetsbakgrunn. Et mål for familievernet er en effektiv tjeneste med høy faglig kvalitet, tilpasset brukernes behov. Familievernet skal yte hjelp på brukernes premisser. Basert på informantenes erfaringer kan man spørre seg i hvilken grad familievernets tjenester er tilpasset de ulike brukernes behov, og i hvilken grad hjelp ytes på brukernes premisser? Kanskje må en i større grad se på forutsetningene for, rammene for og effekten av de ulike tjenestene, slik klientene selv har opplevd det, heller enn å definere klientenes forventninger som urealistiske.

Innledning

Familieverntjenestens økende flerkulturelle klientgrunnlag er identifisert som et kompetanseutviklingsområde:

En spesiell utfordring er å komme i dialog med og gi et tilbud til familier som har sin kulturelle referanseramme for samliv og oppdragelse fra et annet samfunn enn det norske. Familievernet må øke kompetansen på, og styrke tilbudet til, familier med minoritetsbakgrunn (St.meld. 29, 2002–2003).

Prosjektets målsettinger

Rapporten som foreligger er basert på prosjektet «*Minoritetsperspektiver på norsk familievern - bidrag til et kultursensitivt familievern*». Prosjektet hadde oppstart høsten 2004 med finansiering fra Utlendingsdirektoratet (fra 1. januar 2006, Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet) og Barne- og familiedepartementet (fra 1. januar 2006 Barne- og likestillingsdepartementet). Et siktemål med prosjektet har vært å innhente kunnskap om hvordan kvinner og menn med minoritetsbakgrunn har erfart og opplevd møtet med norsk familievernkontor og terapeut eller mekler. Prosjektet har, i tråd med prosjektbeskrivelse (2004), hatt som mål å analysere *kulturmøter* og vanskeligheter som kan oppstå mellom klienter med minoritetsbakgrunn og den norske familieterapeuten eller mekleren. Det tas utgangspunkt i tidligere klienter med minoritetsbakgrunn sine fortellinger om erfaringer fra familievernkontoret.

Prosjektet ønsker å bidra til å identifisere det som kan være spesielle utfordringer i minoritetsklienters møte med familievernkontoret, gjennom tidligere klienters fortellinger om det som har vært vanskelig. En ønsker på denne måten å synliggjøre eventuell «mismatch» eller mangel på samsvar mellom familievernets tjenester og familieterapeutene, på den ene siden, og minoritetsklienters problemstillinger og forventninger, på den andre siden. Prosjektet vil ha minoritetsklientenes ståsted, erfaringer og behov i fokus. Det er deres fortolkninger av møtet med den norske familieterapeuten, mekleren og familievernkontoret som vil bli belyst. Ambisjonen er at

prosjektet skal bidra til å øke familievernets kultursensitivitet, faglige og kulturelle kompetanse, i møte med klienter med minoritetsbakgrunn.

Møtet mellom terapeuten eller mekleren og klientene med minoritetsbakgrunn kan betraktes som et møte mellom ulike kulturer. Kulturforskjeller oppleves ofte som diffuse eller uforståelige, samtidig som det utgjør premisser for samhandling, uten at dette er bevisst eller gjort eksplisitt. Kulturkollisjoner kan forbli uidentifiserte eller ugjenkjennelige for begge parter, eller de kan identifiseres og gjenkjennes av en eller begge parter. Kultur vil kunne bli brukt som fortolkning og forklaring i møte med klienter som fremstår som annerledes, ubegripelige eller uhandterlige. Både klientene, terapeutene og meklerne vil kunne bruke kultur som fortolkning og forklaring i møte med hverandre. Begge vil kunne ha stereotype og essensialistiske kulturoppfatninger (Skytte, 2000:13) av hverandre. Med essensialistiske kulturoppfatninger siktes det til det at mange av oss har vokst opp med en oppfatning av kulturer som *«avgrensede, lukkede universer med et sett av verdier og tradisjoner, som mer eller mindre statisk videreføres fra generasjon til generasjon»* (ibid:13). På familievernkontoret vil det være slik at både klientene, terapeutene og meklerne vil ha varierende kunnskap om det som antas å utgjøre den andres kultur.

Minoritetsperspektiver

Begrepet minoritet brukes her om personer med annen språklig, etnisk eller religiøs bakgrunn enn det som kjennetegner majoriteten. Med *minoritetsperspektiver* siktes det her til erfaringer og opplevelser kvinner og menn med minoritetsbakgrunn har gjort seg fra kontakten med familievernkontoret, og deres fortolkninger av og perspektiver på det de har opplevd.

Når begrepet minoritetsperspektiv knyttes til offentlig tjenesteyting er det med en oppfatning om at det offentlige tjenesteapparatet trenger å se tilbudet sitt fra en ny synsvinkel – et minoritetsperspektiv – for å sikre at tjenestene som rettes mot etniske minoriteter er like gode og like tilgjengelige som dem som rettes mot majoriteten (UDI, 2003).

Prosjektet er en del av IMDis satsningsområde «Likeverdige offentlige tjenester», hvor målet er å kvalitetssikre offentlige tjenester overfor en flerkulturell befolkning, og sikre like rettigheter til nyttiggjøring av offentlige tjenester.

I prosjektet er det tenkt at en synliggjøring av minoritetsperspektiver vil utgjøre et bidrag til økt faglig og kulturell kompetanse i familievernet. Å synliggjøre minoritetsperspektiver blir en måte å tydeliggjøre kulturelle forut-

setninger og norskhet på, slik dette kommer til uttrykk gjennom institusjonelle rammer, ideologi og praksis på familievernkontoret.

Informantene har først og fremst til felles det at de utgjør minoriteter i det norske majoritetssamfunnet. De er født og oppvokst i et annet land enn Norge og de har et annet morsmål enn norsk. Det vil være et empirisk spørsmål hvorvidt det er kulturelle likheter og forskjeller mellom informantene. De representerer ulike alderskategorier, kjønn, klasser, utdanningsbakgrunner og livssyn. Noen av informantene har bakgrunn som flyktning, mens andre har kommet til Norge på grunn av kjærlighet til en norsk kvinne eller mann, og andre igjen har kommet som arbeidsinnvandrere. Det er derfor snakk om ulike perspektiver og ikke ett enhetlig minoritetsperspektiv – både hos brukere og tjenesteytere i familievernet.

Problemstillinger

Hovedspørsmål som utforskes og belyses i rapporten er:

- Hvilke forventninger har klienter hatt til familievernkontoret og hvordan har møtet med terapeut eller mekler svart til forventningene?
- Hvordan har klienter med minoritetsbakgrunn opplevd møtet med norsk terapeut og norsk foreldremekling?
- På hvilken måte blir kjønn gjort relevant og brukt som fortolkningsramme av tidligere klienter med minoritetsbakgrunn, og hvordan har informantene opplevd å bli møtt av terapeut eller mekler som «innvandrer mann» eller «innvandrer kvinne»?
- På hvilken måte blir etnisitet, kultur og kulturelle forskjeller gjort relevant av tidligere klienter med minoritetsbakgrunn, og hvordan opplever de at familieterapeut eller mekler har håndtert etnisitet og kultur?

I tillegg vil følgende spørsmål belyses:

- Hvordan er situasjonen for foreldre og barn etter kontakten med familievernkontoret?
- Hvilke samværsordninger har informantene og hvordan har samværsavtaler fungert?
- Hvordan vurderer foreldrene barns situasjon i forbindelse med samlivsbrudd?

Familievernets oppgaver

Lov om familievernkontorer trådte i kraft 1. januar 1998 og fastslår at familievernet er en spesialtjeneste som har familierelaterte problemer som sitt fagfelt. I loven formuleres oppgavene som følger:

- Behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien.
- Mekling etter lov om ekteskap §26 og Barneloven §34 tredje ledd, og §44 tredje ledd.
- Utadrettet virksomhet om familierelaterte tema gjennom veiledning, informasjon og undervisning rettet mot hjelpeapparat og publikum (Jonassen og Bratt, 1998:3:25).

Familieverntjenesten

I Lov om familievernkontorer slås det fast at målgruppene for tjenesten er familier, par eller enkeltpersoner. En forutsetning er at de har problem som kan karakteriseres som familierelaterte (Jonassen og Bratt, 1998:27). Familievernkontorene tilbyr parterapi, familieterapi og individuelle samtaler. Noen ganger omtales behandlingstilbudet som samtaler eller rådgivning, og ikke som terapi. Familievernkontorene utgjør et såkalt lavterskeltilbud, det trengs ingen henvisning og det er gratis. Familievernkontorene har klinisk virksomhet; behandling/terapi/rådgivning som primæroppgave. Formålet med tjenesten er formulert slik:

Tjenesten legger vekt på forebyggende virksomhet og behandling på et tidlig stadium, slik at problemene ikke fester seg og utvikler symptomer og lidelser som krever langvarig behandling (Odelstingsproposisjon nr. 6, 1996–97, i Jonassen og Bratt, 1998:3:25).

Det nærmeste en kommer konkrete mål for familievernet fins, i følge Jonassen og Bratt (1998:3:26), i Stortingsproposisjon nr.1, 1997-98. Her antydes det i en overskrift at et mål for familievernet er en effektiv tjeneste med høy faglig kvalitet, tilpasset brukernes behov. Videre heter det at:

Familievernet skal drive kvalifisert rådgivning og behandling som kan støtte opp om samlivet i familien og gi hjelp i ekteskaps – og parproblemer. Et viktig mål er å styrke familiens evne til å gi barna trygge og stabile oppvekstvilkår. Familievernet skal fortsatt ha «lav terskel» og yte hjelp på brukernes premisser (Jonassen og Bratt, 1998:44).

Et viktig verdimeslig og faglig utgangspunkt for arbeidet er at det ikke stilles diagnoser. De ansatte i familievernnet anser ikke relasjonsproblemer og konflikter som en sykdomstilstand (ibid:26). I tillegg til de føringene som ligger i formuleringen av formålet med familievernnet i forarbeidene til loven, er de ansatte bundet av de respektive profesjonenes yrkesetiske retningslinjer. De ansatte ved de kirkelig eide kontorene er i tillegg til de offentlige føringene som foreligger for tjenesten, også forpliktet i forhold til kristne verdinormer. Jonassen og Bratt (1998) har sett på spørsmålet om det i dag er faktiske forskjeller mellom de offentlige og de kirkelig eide kontorene. Gjennom intervju med terapeuter fra offentlige og kirkelig eide kontor konkluderer de med at:

Utøvelsen av arbeidet ved kontor med ulike eiere er styrt av de etiske retningslinjene for ulike profesjoner heller enn det kristne verdisynet. For de fleste terapeutene vil ikke de to føringene på arbeidet komme i konflikt med hverandre (ibid:83).

Den tiltakende profesjonaliseringen av velferdsstatens tjenester og behovet for offentlig finansiering av denne typen virksomhet har ført til en økende verdsliggjøring av virksomheter i regi av kirken (Lorentzen 1990, i Jonassen og Bratt, 1998). Det gir seg blant annet utslag i ansettelse av ikke-personlig kristne i tjenester eid av kirkelige organer. Langt fra alle ansatte i Kirkens familievern er personlig kristne. Samtidig finnes det selvsagt personlig kristne terapeuter ansatt ved de offentlig eide familievernkontorene (Jonassen og Bratt, 1998:81).

Et sentralt kjennetegn ved tjenesten er dens tverrfaglige bemanning. Av et samlet antall på 276 fagpersoner i 1998 var det 55 prosent sosionomer, 33 prosent psykologer, 5 prosent psykiatere, 2 prosent teologer og 6 prosent andre faggrupper (Kompetansetiltak for familievernnet, 2002:11). 71 prosent av de 276 fagpersonene oppgav at de hadde videreutdanning i familieterapi. I Oslo og Akershus har psykologene en større prosentandel av stillingene enn sosionomene (Gaasø, 2002).

I følge NIBR's evaluering av familievernnet (1998:3) hadde et klart flertall av det samlede klienttallet barn. Det er kvinner som i størst grad kontakter familievernkontorene. Nesten 68 prosent av dem som henvendte seg til familievernnet i 2004 var kvinner. En stor andel av kvinnene var gifte og yrkesaktive, i alderen mellom 35 og 44 år (Gaasø, 2004). «Parrelasjonen» oppgis som årsak til kontakt i nesten halvparten av sakene familievernnet

jobber med, mens i en fjerdedel av sakene ble «samarbeid om barn» oppgitt som årsak til kontakt. Parsamtaler eller terapi er av terapeuter oppgitt som hovedbehandlingsform i nesten halvparten av sakene som ble avsluttet i 2004. For sakene som ble avsluttet i 2004 var «samarbeid om barn med ekspartner», «endring av samtalemønster/videreutvikling av kommunikasjon» og «tvil om fortsettelse av parrelasjon», sentrale temaer i mellom 30 og 40 prosent av sakene. Barn er sjelden primærklient, og defineres sjeldent som den viktigste samtalepartneren i saken.

Meklingsordningen

Familieterapeutene som jobber på familievernkontor har dobbeltroller ved at de også utfører mekling. Den norske foreldremeklingen er gradvis blitt tillagt familievernkontorene i økt omfang. Flesteparten av informantene som denne rapportens empiriske grunnlag utgjøres av har vært til mekling.

Siden 1. januar 1993 har en i Norge hatt ny ekteskapslov med endret meklingsordning. Med den nye meklingsordningen ble familieverntjenesten pålagt en større del av meklingen. Meklingen er i dag regulert av Ekteskapsloven (forskrift til ekteskapsloven om mekling, 1991) og Barneloven (forskrift om mekling etter barneloven med hjemmel i lov 8.april 1981).

Ektefeller med felles barn under 16 år, skal i saker om separasjon og skilsmisse etter §§ 20 og 22 møte til mekling før saken bringes inn for retten eller fylkesmannen, jf § 27. Formålet med meklingen er å komme fram til en avtale om foreldreansvaret, samværsretten eller om hvor barnet eller barna skal bo fast, hvor det legges vekt på hva som vil være den beste ordningen for barnet/barna (Ekteskapsloven §26).

Mekling etter barneloven:

Før ei sak kan leggjast fram for avgjerdsorganet, skal det haldast mekling. Den parten som krev mekling etter barnelova, må påstå for meklingsinstansen at han eller ho vil reisa sak om foreldreansvar, samværsrett eller kvar barnet skal bu (forskrift om mekling etter barnelova § 1).

Familieterapi og familieterapeutenes syn på egen praksis

I rundskriv Q-09/98 Kompetanse i familieterapi, har Barne- og familiedepartementet skissert et grunnlag for de faglige krav som stilles for arbeid på et familievernkontor. Det ble her stilt krav om at faglig leder ved kontoret

skulle ha formell utdanning i familierapi. Det ble ikke spesifisert noen plikt til slik formell videreutdanning for øvrige ansatte terapeuter. Det er imidlertid klare forventninger i fagmiljøene om at alle ansatte skaffer seg denne utdanningen (Kompetansetiltak for familievernnet, BFD, 2002:10). Ved endringene i lov om familievernkontorer er kompetansekravet tatt ut av loven. I følge gjeldende lov har fylkeskommunen ansvar for at familievernkontorene har tilstrekkelig faglig kompetanse (ibid:10).

I et forprosjekt (Lopez, 2004) kom det frem at mange familierapeuter uttrykte et ønske om å jobbe med «vanlige mennesker med vanlige problemer», og at de ikke ønsket å være diagnostiserende, normative eller moraliserende. Noen av familierapeutene definerte seg selv i kontrast til barnevern eller psykiatri, som ble beskrevet som normativt og diagnostiserende. Noen familierapeuter uttrykte idealer om å ta *klientens bestilling* på alvor, og ikke påvirke klienten, og en tro på at terapeuten på denne måten kan forholde seg nøytral eller opptre på en slik måte at det blir helt opp til klienten å definere hva som er problemet og hva som eventuelt er løsningen. Idealer mange av familierapeutene ga uttrykk for ser ut til å være forenlige med en ikke-vite posisjon (Prøitz, 2004). Politisk kan denne tilnærmingen sies å inneholde en slags «frigjøringsterapi»; man skal frigjøre folk fra de dominerende antagelsene og holdningen i samfunnet som marginaliserer dem (ibid:293). Klientenes egne ressurser og mestringsstrategier utgjør sentrale tema i en slik tilnærming hvor terapeuten ikke skal være eksperten.

Familierapeutene kan forstås i lys av en «sosialarbeiderkultur» og en «toleransens kontekst» (Andersson og Lundberg, 2000:136). «Forståelsesparadigmet» innebærer ideen om at hjelpen skal utgå fra hvordan det enkelte menneske beskriver sine behov og en streben etter å forstå, respektere og tolerere ulike former for sosial, psykisk eller kulturell ulikhet (ibid:137). Dette mener jeg er et paradigme som kan beskrive familierapeutenes selvforståelse og tenkning om egen praksis (Lopez, 2004). Terapeutenes uttrykk for idealer og forståelser av egen praksis kan forstås som uttrykk for underkommunisering av makt, eller forsøk på å håndtere en ubekvem situasjon hvor maktaspektet utgjør en sentral del. Terapeuter uttrykker at de helst ikke vil ha makt, og at de ønsker å være åpne for klientenes behov og bestillinger.

Familierapi tilbyr en sykdomsmodell av familieadferd, hvor familier blir diagnostisert som dysfunksjonelle og deres måter å gjøre ting på blir sett på som patologiske (Howe, 1991:148). Familierapi er spesiell som metode

fordi det er familien selv som utgjør både problemet og metoden for behandling av problemet. En mannlig asiatisk informant som hadde benyttet ulike terapitilbud på familievernkontoret og andre steder fortalte om sin egen endringsprosess hvor han hadde gått fra å ha mye angst knyttet til et potensielt samlivsbrudd til å se på samlivsbruddet som starten på et bedre liv. Han beskrev samlivet og familielivet med ekskona og barnet som en dysfunksjonell og destruktiv familie. Mannen hadde fått hjelp gjennom terapi til å redusere angsten for samlivsbrudd, og han hadde samtidig diagnostisert sitt tidligere familieliv.

Standardisering av klienter

Utviklingen av større enheter for sosialt arbeid og krav om effektivitet har ført til en regularisering og standardisering av praksis (Howe, 1991). I takt med byråkratisering og rasjonalisering av terapeutenes og sosialarbeidernes praksis, pågår det samtidig en standardisering av klientene. Klienter tilpasses, slik at de passer inn i organisasjonen og gjeldende praksiser. Det er ikke slik, som det ofte antas, at organisasjonen er tilpasset eller utformet med tanke på sammensatte og varierte behov hos den enkelte klient, mener Howe.

Praktikeren gjøres *ideologisk kompatibel* med organisasjonens verdier og målsettinger (Howe, 1991:160). Terapeuter og andre eksperter står med andre ord ikke fritt til å håndtere klienter, men de lærer seg hvordan de skal håndtere klienter på en slik måte at det er i tråd med organisasjonens retningslinjer. På denne måten kan det ligge en innebygd regulering og standardisering av både terapeut- og klientadferd. Familieterapeuten responderer ikke på familiens umiddelbare erfaringer, men familieterapeuten reagerer bare på situasjonen slik han eller hun definerer den. Det er familieterapeutens mening som pålegges familien. Det er hun eller han som har makt til å kontrollere både hva problemet betyr og hvordan det bør håndteres (ibid:160).

Kulturelle forutsetninger for terapi og mekling

Snakkekur

Kommunikasjon og samtale står sentralt i terapeutenes arbeid. Både terapi og mekling er basert på at parter snakker sammen. Verdien av å snakke og det som Berg (2003) har betegnet som «snakkekur» står sentralt i det terapeutiske arbeidet. I dette ligger det et bestemt personbegrep og menneskesyn

som tilsier at det er viktig å snakke om problemer for å kunne håndtere og ta ansvar for problemene. Som Berg (2003) har vist i en studie om samhandling mellom ansatte i tiltaksapparatet for rusmiddelbrukere og klienter med innvandrerbakgrunn er det ikke sikkert at klienter deler synet på og tiltroen til en slik «snakkekur». I Bergs studie viser det seg at klienter uttrykker at det er bedre å kaste problemene på «glemselens hav» enn å snakke om dem. Dette ser hun som del av et verdighetsarbeid hvor klienter ønsker å snakke om det de mestrer for å unngå å tape ansikt. Berg analyserer møtet mellom ansatte og klienter i lys av *ulike forståelser av person, problem og løsning*, som opererer side om side, uten at det er uttalt. De ansatte har, i følge Berg, et syn på individet som løsrevet fra omgivelsene og som ansvarlige for egne handlinger og valg. Dette kan sies å utgjøre en sentral del av «snakkekuren».

Noen av informantene som har vært i kontakt med familievernkontoret har fortalt at det ikke har fremstått som et alternativ for dem å gå i terapi. En vestafrikansk mann som ble skilt for tredje gang ga uttrykk for at det ikke ville være til hjelp for han å gå til en psykolog, fordi han var ikke «gal», men han hadde «vondt i hjertet». Han trodde heller ikke at andre menn som han kjente ville ha gått til psykolog for å snakke:

Hvis noen går til psykolog tror de han er gal. De tror på den måten. Og det har ingenting å gjøre med å være gal, det handler om å ha det vondt. Å ha det vondt er en ting, å være gal er noe annet. Men hvis noen gjør deg vondt, og du ikke får hjelp, hva skal skje? For eksempel hvis du har et barn og barnet dør og du mister det, da har du vondt. Det har ingenting å gjøre med å gå til psykolog. Jeg skal gå til moskeen og prate med de andre og lese litt i Koranen og glemme det.

En ikke-vestlig mann som hadde gått i individualterapi på familievernkontoret, forklarte at han «alltid» hadde vært interessert i psykologi. Han presenterte seg som et unntak:

Jeg vil melde at jeg er et unntak, jeg er ikke representativ, det tror jeg ikke, for menn generelt i verden. Jeg tror ikke det er mange menn som går i terapi og jobber med seg selv. Det er litt uvanlig tror jeg, og det er litt overraskende for meg selv faktisk, det er det.

Mannen presenterte seg som en person som hadde gjennomgått en endringsprosess, etter flere år med ulike former for terapi, individuelt og i grupper.

Han fortolket sine erfaringer med samlivsbrudd i lys av egen barndom og oppvekst. Mannen fortalte at

De som har gode foreldre som kan alt om barn og som har barnet i sentrum hele tiden trenger ikke søke hjelp. Hva hadde jeg med familiekontoret å gjøre da? Hva hadde jeg med psykolog å gjøre? Ikke sant?

For flere av de ikke-vestlige informantene ser det ut til at terapi og det å gå til psykolog ikke er kjent eller regnet som noe man kan benytte seg av ved behov for å snakke med noen. En afrikansk kvinne fortalte imidlertid at hun hadde hatt stort utbytte av å gå til psykolog, etter at hun ble henvist fra helsestasjonen. Hun hadde fått god hjelp av en ansatt på helsestasjonen, i en periode da hun hadde det vanskelig. Hun fikk tilbud om gratis psykologhjelp og det hadde hun opplevd som en god erfaring.

I tråd med Bergs undersøkelse ser det likevel ut til at mange av klientene med innvandrerbakgrunn ikke har umiddelbart tillit til den terapeutiske offentligheten, men at deres tillit er mer personrelatert (Berg, 2003). Det ligger kulturelle forutsetninger og premisser for familierapeutenes arbeid, som ikke alle klienter umiddelbart vil kjenne seg igjen i, eller ønske å gå inn på. Dette kan også gjelde for norske klienter som ikke er like fortrolige med «snakkekuren».

Interkulturell terapi

I forhold til familievernkontorene er det definert som en utfordring at det er forholdsvis færre med minoritetsbakgrunn, spesielt ikke-vestlig bakgrunn, som benytter seg av det terapeutiske, samtaleorienterte behandlingstilbudet, sammenlignet med meklingen (Lopez, 2004 og Berhanu Kebreab, 2004). Familierapeuter uttrykte i et forprosjekt (Lopez, 2004) at det terapeutiske tilbudet ikke var godt nok tilpasset ikke-vestlige personer spesielt. Noen etterlyste mer informasjon overfor målgruppen og en form for «veivisning» til det terapeutiske tilbudet.

Internasjonalt foreligger det en god del faglitteratur om rådgivning, terapi og mekling i en interkulturell kontekst (Lambert, 2004, McGoldrick et al., 1996, Irving & Benjamin, 1995, Palmer, 2002, Ivey, D`Andrea, Ivey & Morgan, 2002, Fish, 1996, Ariel, 1999, Lago & Thompson, 1996, Krause, 1998, Tseng & Hsu, 1991 og Aponte, 1994). Det har vært et økende fokus

blant familieterapeuter og meklere på betydningen av kulturelle, etniske og sosioøkonomiske forskjeller for rådgivning, terapi og mekling.

Det finnes flere begreper som henspeiler på den kulturelt kompetente terapeuten, for eksempel «*The Culturally Intentional Counselor or Therapist*» (Ivey, D'Andrea, Bradford Ivey og Simek-Morgan, 2002). Spesielt terapi og rådgivning har vært gjenstand for drøfting på bakgrunn av terapeuters økende kontakt med klienter som representerer andre kulturelle bakgrunner, og som en følge av flere terapeuter med minoritetsbakgrunn.

Det blir påpekt at det er viktig for rådgivere og terapeuter å utvikle bevissthet om hvordan tema som religion/åndelighet, økonomisk klasse, seksuell identitet, psykologisk modenhet, etnisk/rasemessig identitet, traumatiske erfaringer, familiehistorie, bosted og språk, påvirker måten rådgiver/terapeut og klienter konstruerer mening om verden på. Ulike syn på verden som er påvirket av familiehistorie og kulturelle omgivelser beskrives som sentralt i møte mellom rådgiver/terapeut og klienter (Ivey, D'Andrea, Bradford Ivey og Simek-Morgan, 2002:2). Empati er et sentralt begrep innenfor terapi og terapiforskning. I litteratur som omhandler behovet for *kulturelt intensjonelle terapeuter* gjøres det blant annet forsøk på å utvide det individuelle empatibegrepet til å inkludere multikulturelle temaer (ibid:27).

Det er etablert et begrep om *Hvit kultur* og hvordan rådgivning og psykologi er sterkt influert av hvite personer med vesteuropeisk bakgrunn. Selv om det ikke vil være mulig å snakke om én hvit kultur er det flere forskere som har poengtert at tradisjonelle hjelpeteorier og praksiser er gjennomsyret av en hvit middelklasse, oftest mannlig, ideologi (Ballou, 1996), og at dette ofte leder til ineffektiv og, i noen tilfeller, til og med skadelige resultater i møte med forskjellige klientgrupper (Parham, White and Ajamu, 1999, Sue and Sue, 1999). Rådgivere og terapeuter har gradvis begynt å bli bevisst behovet for å forstå hvordan disse dyptliggende kulturelle forståelsene påvirker deres måter å tenke på og måten de arbeider med klienter på. Helsearbeidere vil etter hvert erkjenne at de trenger å utvikle ny rådgivning og terapikompetanse hvis de skal arbeide effektivt og etisk i et multikulturelt samfunn (Ivey, D'Andrea, Bradford Ivey og Simek-Morgan, 2002).

Terapi med flyktninger

Såvidt jeg vet har ikke interkulturell terapi eller rådgivning vært diskutert på samme måte i norske fagmiljøer, bortsett fra i miljøer hvor de spesielt har jobbet med psykologisk og psykiatrisk behandling av flyktninger (Sveaass og

Reichelt, 1996). Her vektlegges betydningen av flyktningerfaringer og hva som kjennetegner klientgruppen og kjennetegn ved det terapeutiske møtet. Ulike aspekter av flyktningers erfaringer har nedfelt seg og fått betydning i ulike terapeutiske tilnærminger til flyktninger, i det tverrkulturelle, det traumerelaterte og det politiske perspektivet (ibid:189).

Et sentralt spørsmål innen arbeidet med flyktninger er diskusjonen om nytteverdien av en terapi eller av terapiformer som er utviklet innen en bestemt kulturell kontekst og med stor avhengighet av felles språk, overfor mennesker med helt andre kulturelle og språklige forutsetninger. Mennesker fra etniske minoriteter i vår del av verden er ofte overrepresentert ved psykiatriske sykehusavdelinger, men underrepresentert når det gjelder polikliniske og samtaleorienterte behandlingstilbud. Ulike konklusjoner kan trekkes av dette (Littlewood, 1992). Ulikheter i sosial status og økonomi har vært påpekt, mens andre viser til at mennesker fra ikke-vestlige kulturer er «mindre verbale» og «mer somatiserende» enn de hvite innfødte (ibid:189).

Terapiens kulturbundethet og betydningen av språk: det å møte en terapeut som ikke behersker ens eget morsmål, og følgelig måtte redegjøre for ens egne perspektiver på et språk som en kanskje ikke behersker fullstendig, kan bidra til at ikke flere med minoritetsbakgrunn benytter seg av frivillige, samtaleorienterte behandlingstilbud. Uansett hvordan det henger sammen er situasjonen den at mennesker som representerer etniske minoriteter i et samfunn ofte ikke får det samme helsetilbudet som resten av befolkningen (Sveaass og Reichelt, 1996:189).

Innenfor det som kalles interkulturell terapi utforskes det hvorledes terapeutiske intervensjoner og behandlingsmodeller kan bli nyttige og effektive når terapeuten tilhører en annen etnisk gruppe enn klienten (Littlewood, 1992, i Sveaass og Reichelt, 1996). I følge Hjelde (1994:14, i Sveaass og Reichelt, 1996) vil terapeuten i et kultursensitivt helsearbeid ha et særlig ansvar når det gjelder *bevissthet om egen kulturell kompetanse og hvordan den vil styre og begrense kommunikasjonen med flyktingen*.

Det har vært reist spørsmål ved om prinsippene i psykoanalyse og psykoanalytisk psykoterapi har en kulturell universalitet og dermed kan anvendes også på traumatiserte flyktninger fjernt fra den vestlige middelklassekulturen (Dahl, 1989, i Sveaass og Reichelt, 1996). Dahl konkluderer med at dersom terapeuten hele tiden er klar over forskjellene mellom terapeut og klient, utvikler kulturell empati og er i stand til å se personen ut fra

vedkommendes eget perspektiv, skulle en kunne arbeide ut fra et psykoanalytisk paradigme, uavhengig av kulturell tilhørighet. Slik jeg ser det kan en spørre seg om dette er uttrykk for svært ambisiøse og tildels urealistiske forestillinger. At terapeuten hele tiden skal være klar over forskjellene mellom terapeut og klient forutsetter at terapeuten har kunnskap om og bevissthet om det som faktisk utgjør forskjeller, og at terapeuten har stor bevissthet om egen kulturell kompetanse. Hva som menes med kulturell empati eller hva som kan sies å være kriterier for kulturell empati er, slik jeg ser det, svært vanskelig å definere. Å være i stand til å se personen (klienten) ut fra vedkommendes eget perspektiv fremstår også som nærmest uoppnåelig. Det er med andre ord store krav som stilles overfor terapeuten som har ambisjoner om å arbeide med traumatiserte flyktninger eller andre som kan sies å befinne seg fjernt fra den vestlige middelklassekulturen.

En rekke sentrale begreper og metoder i den psykodynamiske tilnærmingen blir problematiske i møtet med mennesker som har vært utsatt for tortur, ikke behersker terapeutens språk og har en annen kulturell bakgrunn (Bustos, 1992, i Sveaass og Reichelt, 1996:191). Blant informantene er det noen som har bakgrunn som flyktning. Ën har fått god hjelp gjennom ulike terapeutiske tilbud. Han presenterte seg selv som en som «alltid» hadde vært «opptatt av psykologi». En annen mann med bakgrunn som flyktning hadde i flere år gått til psykiatrisk behandling spesielt for flyktninger. Han omtalte den profesjonelle som «lege» og ikke som psykolog.

Det er hevdet at de viktigste forutsetningene for å gjennomgå en psykodynamisk orientert psykoterapi er det som kalles «*psychological mindedness*». Det innebærer *evnen til å fortelle en historie ut fra et reflektert psykologisk perspektiv, gi tilkjenne affekt som tilsvarer historien, kunne distansere seg og reflektere over egne erfaringer, og ha som mål å øke eget ansvar for ens liv* (Kirmayer, 1989:245, i Sveaass og Reichelt, 1996). Alt dette er, slik jeg ser det, uttrykk for bestemte kulturelle forståelser og forutsetninger, hvor bestemte syn på individet og et bestemt personbegrep gjør seg gjeldende. Ansvarlighet og refleksjon er kulturelt bestemte begreper som ikke har gyldighet universelt.

Terapeutens kulturelle og kommunikative kompetanse

Eidheim (1988) har observert familieterapi med en samisk familie i en norsk psykiatrisk behandlingskontekst. Han bruker begrepene «kulturfremmedhet», «kulturkompetanse» og «kulturforståelse» i en drøfting av hva sosialantropologi kan tilføre det terapeutiske arbeidet i en transkulturell kontekst.

Gjennom observasjon av terapiforløp blir Eidheim opptatt av hva terapeuten følger opp av det klientene sier og hva terapeuten ikke ser ut til å legge merke til. En «kulturfremmed» terapeut kan for eksempel observere men ikke umiddelbart *kontekstualisere* visse ytringer, men velge dem ubevisst bort. Dermed får ikke terapeuten ideer som kan hjelpe til å følge opp andre ytringer fra klienten i bestemte retninger. Det som skjer ved slik «bortvelging» er for eksempel at visse ytringer registreres, men sees på som betydningsløse (støy), eller også at aspekter ved ytringer som bærer informasjon ikke registreres i det hele tatt fordi terapeuten ikke har kompetanse til å registrere dem.

I flerkulturelle sammenhenger vil *metakommunikative aspekter i interaksjonsforløp* kunne by på store og spesielle utfordringer (Eidheim, 1988:53).

Arntsen Sørheim (2000) har sett på metakommunikasjon i sin studie av innvandrere med funksjonshemmede barn og deres møte med norsk helseapparat. Kommunikativ kompetanse handler blant annet om å ha kunnskap om *meningsinnholdet*. Ord har ingen mening i seg selv, men er avhengige av kontekst, og det kan oppstå misforståelser mellom mennesker som bruker de samme ordene, men som ikke har felles referanse eller kontekstforståelse.

I møte mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn og lite kjennskap til hverandre vil sannsynligheten være stor for at tolkningene blir feil. Det metakommunikative budskapet i kommunikasjonen er sentralt for hvordan tegn skal tolkes, og dette vil lett gå tapt. Med metakommunikasjon menes i denne sammenhengen hvordan tegn skal tolkes. Dette kan for eksempel formidles gjennom tonefall eller kroppsholdning og vil lett gå tapt, overses, ikke forstås eller misforstås (Arntsen Sørheim, 2000:74-75).

Noen av de vestlige informantene som behersker godt norsk har uttrykt at «det var egentlig ingen grunn til at jeg ikke ble forstått» i møte med terapeuten eller meklerin. De uttrykker at det språklige i seg selv ikke utgjorde (hoved) problemet, men at det var andre, noen ganger uidentifiserbare, faktorer som gjorde at de opplevde å ikke bli forstått av terapeuten eller meklerin. Forståelsen noen av informantene etterlyser kan ligge i meningsinnholdet og konteksten som på noen områder utgjør barrierer mellom terapeut og klient.

Et forprosjekt om kulturmøter på familievernkontoret

I 2003 ble det gjennomført et forprosjekt i avdeling familievern, barne- og familieetaten, Oslo kommune, med arbeidstittel: «Integrering av et minoritetsperspektiv i familievernet: hvordan gjøre familievernets tjenester enda mer relevante og tilgjengelige for personer med minoritetsbakgrunn?» (Lopez, 2004). Forprosjektet ble finansiert via midler fra Utlendingsdirektoratets tilskudd til kommunale innvandrertiltak, via flyktning- og innvandreretaten, Oslo kommune. En målsetting med forprosjektet var å utforske situasjonen med hensyn til familievernkontorenes økende andel klienter med minoritetsbakgrunn. Ulike metodiske tilnæringsmåter ble brukt for å få innsikt i familieterapeutenes erfaringer fra, perspektiver på og håndtering av terapi og mekling med klienter med minoritetsbakgrunn. Deltagende observasjon på et familievernkontor, kvalitative intervju med familieterapeuter på tre kontor, observasjon av terapi- og meklingsaker på to kontor, hvor minst en av klientene hadde minoritetsbakgrunn, og en mindre undersøkelse om meklings-erfaringer fra et kontor med tidligere klienter med minoritetsbakgrunn, ga til sammen innsikt i ulike problemstillinger relatert til «kulturmøtene» på familievernkontoret. Erfaringer fra forprosjektet ble formidlet i rapport på oppdrag fra BufDir, region øst (Lopez, 2004).

Forprosjektet viste blant annet at familievernet ikke har greid å finne en overordnet strategi i forhold til å håndtere en flerkulturell brukergruppe. Det blir i stor grad opp til *ildsjeler* og enkeltkontor å drive dette fag- og kompetanseutviklende arbeidet, og familieterapeutene er ikke enige om hvilke strategier som er mest egnet for å møte utfordringene. De er heller ikke enige om hva utfordringene kan sies å være og i hvilken grad de som familieterapeuter har ansvar for å håndtere dette. Kulturrelativister og fargeblinde (Hagen og Qureshi, 1996) ser ut til å være idealtypiske modeller som familieterapeutene kan inndeles i. Det første viser til en holdning som tilsier tilsynelatende toleranse og åpenhet for forskjellighet, og en uvilje i forhold til å definere noe som «rett» eller «galt». Det andre viser til en holdning som tilsier at «for meg er alle (enkelt) mennesker uansett» og en ignorering av kultur og kulturforskjellers betydning. I forhold til kompetanseutvikling kan dette bety at man ikke ser hensikten med kulturkunnskap og -forståelse. Noen inntar et standpunkt om at «dette gjelder ikke oss», og ser ikke ut til å ta innover seg at de lever i et flerkulturelt samfunn. Begge standpunktene kan fungere uhensiktsmessig i forhold til å ville og kunne imøtekomme brukernes behov.

Klientsamtaler

Samtaleintervju med tidligere klienter med minoritetsbakgrunn som ble gjennomført i forprosjektet viste at mange har sett på familievernkontoret som et skilsmissekontor. Mange av kvinnene hadde blitt henvist fra annen offentlig instans. Kvinnene var mest fornøyd med meklingen. Samtalene viste også at de fleste hadde et perifert forhold til familievernet og at de ikke hadde særlig kjennskap til hva familievernet kunne bidra med. Dette stemmer med undersøkelser som er foretatt blant norske om kjennskap til familievernet (Opinion, 1996) som viser at mange har hørt om familievernet, men få vet hva familievernet egentlig kan være behjelpelig med og hva man kan forvente å få hjelp til.

Klientsamtalene viste at meklers nøytralitet og upartiskhet ble problematisert. De mannlige klientene etterlyste en aktiv, normativ mekler, som tar standpunkt. Gjennom klientsamtaler ble premisser for mekling tydeliggjort. De misfornøyde klientene viste til at meklingen hadde foregått på feil premisser og at mekling forutsetter «ærlige og rasjonelle» parter. Når disse premissene ikke er tilstede etterlyser klientene en mekler som er mer aktiv, som skriver rapport og som kan fungere som et slags vitne. De mannlige klientene uttrykte at de som utenlandske menn følte seg som dobbelt diskriminerte, på grunn av «generelle holdninger i samfunnet» som tilsier at den utenlandske kvinnen plasseres i en offerposisjon; en som må hjelpes og som fordrer sympati og medlidenhet, mens den utenlandske mannen fremstilles som «den dårlige parten». Konteksten er, sett fra de mannlige klientenes ståsted, det norske som «kvinnenes land», hvor likestilling står sentralt. Mannlige klienter tolker og forstår sine erfaringer med henvisning til egen posisjon i det de opplever som et samfunn som er kvinnevennlig, og tilsvarende uvennlig overfor menn. Barnets beste blir, i følge mennene, underordnet kvinnens eller mors beste, i den norske konteksten.

På bakgrunn av resultater fra forprosjektet har det derfor blant annet vært viktig å undersøke hvordan bilder av og forestillinger om menn og kvinner med innvandrerbakgrunn, kan komme til å påvirke familieterapeutenes og meklernes tolkninger og håndtering av klientene, og hvordan klientene selv opplever dette.

Terapeutststeder

Forprosjektet viste også at en postmoderne, sosialkonstruksjonistisk tilnærming ser ut til å være dominerende i deler av familievernet. Identiteten som

mange terapeuter gir uttrykk for kan sies å være postmoderne eller moderne (Giddens, 1990), i den forstand at den er basert på idealer om antimoralisme og antinormativitet, koblet med relativistiske holdninger om at «hver enkelt får gjøre som de vil». Man ønsker ikke å blande seg for mye inn i andres liv eller fremstå med «moralske pekefingre». Dette kan se ut til å stå i kontrast til det normative element som tross alt ligger i meklingsintensjon og mandat, hvor barnets beste er ment å ivaretas. Dilemmaet mellom relativisme og antimoralisme, på den ene siden, og det normative og ansvaret som ligger i å være «barnets advokat», på den andre siden, aktualiseres i møte med klienter med minoritetsbakgrunn. I forprosjektet kom det frem at mange familierapeuter som meklere opplevde usikkerhet og utilfredshet i forhold til egen rollehåndtering, i møte med klienter med minoritetsbakgrunn. Håndteringsstrategiene som terapeutene ga uttrykk for at de brukte kan plasseres innenfor et spekter med ulike grader av relativisme og normativitet.

I forprosjektet fant en at det var en utfordring for familievern og familierapeutene å definere egen rolle og funksjon, og at dette er noe som blir særlig aktualisert i møte med minoritetsklienter. Spørsmålet om hvorvidt man skal eller kan være normativ eller nøytral, hvorvidt og i hvilke situasjoner man har makt og påvirkningsmulighet eller ikke, viste seg å bli viktig i møte med klienter med minoritetsbakgrunn. Det samme ble spørsmålet om en kulturrelativistisk tilnærming er den mest funksjonelle måten å nærme seg brukere med minoritetsbakgrunn på.

Flerkulturell meklings

I følge Irving og Benjamin (2002) har behovet for kulturell kompetanse blant meklere blitt satt på dagsorden mye senere og i mindre grad enn det som har vært gjort i forhold til rådgivning og terapi. De lurer på om dette skyldes at kulturelle tema har en tendens til å sette spørsmålsteget ved meklingsgrunnleggende ideer og forestillinger (Gunning, 1995, i Irving og Benjamin, 2002:321). Irving og Benjamin etterlyser «*et integrert rammeverk som kan bli brukt i opplæring av meklere i effektiv krysskulturell praksis*» (ibid). De mener at tidligere tilnæringsmåter ikke lenger er nyttige, at de har vært med på å fremme «*a deficit model of minority groups*» og at noen har vært direkte rasistiske. Tidligere tilnæringsmåter kategoriseres som: «*cultural literacy*» modeller, og «*fenomenologiske*» modeller. I den første modellen behandles meklere som ekspert med overlegen kunnskap, og kultur betrak-

tes som et homogent system, med klienten som medlem av en kulturell gruppe. Innenfor denne modellen fremmes gjerne kulturspesifikke teknikker, som ikke krever selvransakelse hos meklerin. Fenomenologiske modeller, på den andre siden, betrakter meklerin som en som lærer, en som nærmer seg klienter fra en naiv og nysgjerrig posisjon, og som antar at som et resultat av livserfaring vil klienter ha internalisert ikke én men mange kulturer. Klienten betraktes som et unikt individ, og prosessorienterte kliniske teknikker fremmes. Av meklerin kreves det ettertensksom og kontinuerlig kritisk selvransakelse (Irving og Benjamin, 2002:321). Blant meklerne på familievernkantorene vil en sannsynligvis kunne finne innslag av de to tilnæringsmåtene.

Mekling med minoritetsforeldre

Mekling med foreldre hvor minst en av foreldrene har minoritetsbakgrunn, og spesielt mekling med ikke-vestlige foreldre har vært gjenstand for fagutviklingsprosjekter i norsk sammenheng (Bondesen, 1994, Morønning og Bondesen, 1995, og Qvale, 2005). Mekling med minoritetsforeldre kan sies å være definert som en type «vanskelige saker» og som et område hvor det er definerte kompetanseutviklingsbehov hos meklere (Oldren-Smørdal og Thuen, 2004). I Oldren-Smørdal og Thuen`s kartlegging av meklerefaringer med konfliktfylte meklinger er mekling med ikke-norske definert som en utfordring for meklere:

En type saker som byr på spesielle utfordringer, uten at de nødvendigvis trenger å være konfliktfylte, er meklinger hvor en eller begge parter kommer fra en annen kultur enn den norske. Praktisk talt alle informantene har erfaring med slike saker, og de aller fleste opplever at disse meklingene er annerledes enn meklinger hvor begge parter er norske. De aller fleste oppgir dessuten at de har behov for mer opplæring i saker med utenlandske par (Oldren-Smørdal og Thuen, 2004:5).

Meklerne har beskrevet vanskeligheter knyttet til bruk av tolk, *klientenes manglende kunnskaper om norske lover og regler*, usikkerhet om hva mekling er og hva som er hensikten med mekling. Det blir også pekt på at mange utenlandske har en *annen holdning* til utarbeiding av skriftlige avtaler, enn norske par, og at kjønnsrollene ofte er *svært ulike* det meklerne vanligvis ser blant norske kvinner og menn (Oldren-Smørdal og Thuen, 2004:6).

89 prosent av meklerne svarte at disse meklingene er *annerledes* enn meklinger hvor begge partene er norske. Omtrent 90 prosent av meklerne føler til en viss grad eller i stor grad behov for mer opplæring i saker med utenlandske par. Meklerne ønsker mer kunnskap om *fremmede kulturer*.

Fagutviklingsprosjekter

Ved tidligere Kirkens familierådgivningskontor på Holmlia i Oslo (nå familiekontoret Oslo Sør) har det vært gjennomført meklingsprosjekter i forhold til foreldre med ikke-vestlig bakgrunn (Bondesen, 1994, Morønning og Bondesen, 1995, og Qvale, 2005). I et første pilotprosjekt om tverrkulturell foreldremekling (Bondesen, 1994) var målsettingen å belyse om og eventuelt hvordan tverrkulturell mekling skiller seg fra mekling med norske par. En ønsket også å utforske hvorvidt en mye brukt meklingsmetode; John Haynes metode (Haynes & Haynes, 1989), med klart skille mellom mekling og terapi, var en egnet metode. Prosjektet var influert av et meklingsprosjekt om *utvidet mekling* ved Østensjø familiekontor (Tjersland, 1992). I en avsluttende oppsummering i rapporten (Bondesen, 1994) står det at:

Det er ikke tvil om at våre egne fordommer og holdninger blir aktivert under tverrkulturell mekling. Vi har derfor kommet frem til at det er viktig å: «bli klar over egne holdninger og væremåte», og «få dypere kunnskaper om andre kulturer», «være klar over våre egne kulturelle regler for muntlig og ikke muntlig kommunikasjon...» og «ivareta etiske begreper som fortrolighet, ikke-dømmende holdning og foreldres selvbestemmelsesrett», og «forstå at ideer vi som meklere har om selvstendighet og selvbestemmelse kan være forskjellige i andre kulturer» (ibid:25).

I rapportens avslutning reises det spørsmål ved om det er slik at «*vår tenkning og metode ikke harmonerer med tenkningen som ligger bak andre kulturers måte å løse konflikter på?*» Bondesen sier at «*spørsmålet om vi trenger ytterligere skolering blir derfor et spørsmål om vi ikke også må tenke annerledes med hensyn til metodeutvikling*» (ibid:25). Nettverksmetoden anbefales for å redusere spenninger som utløses mellom to familier, for eksempel når et arrangert ekteskap oppløses. Metoden betraktes som nyttig for at barn kan fortsette å ha kontakt med begge foreldre og familier etter samlivsbrudd mellom foreldrene (ibid:25).

Det andre meklingsprosjektet ved Holmlia familierådgivningskontor kan beskrives som en oppfølgingsundersøkelse hvor en intervjuet foreldre

med minoritetsbakgrunn, og noen norske som hadde vært gift med en med minoritetsbakgrunn, for å se på foreldresamarbeid etter mekling og barns reaksjoner på foreldrenes samlivsbrudd (Morønning og Bondesen,1995). Bakgrunnen for prosjektet var meklernes erfaringer fra mekling med minoritetsforeldre hvor meklinger etter Ekteskapsloven var preget av *tilsynelatende enighet*, mens meklinger etter Barneloven var preget av et betydelig høyere konfliktnivå. Det viste seg at tilsynelatende enighet under mekling ikke betød et godt foreldresamarbeid eller gode samværsordninger for foreldre og barn etter separasjon. På bakgrunn av erfaringer fra dette prosjektet ble det lansert forslag om en obligatorisk oppfølgingssamtale med foreldre som har vært til mekling, for å i større grad bidra til foreldresamarbeid og kontakt mellom begge foreldre og barn etter separasjon.

Et siste fagutviklingsprosjekt med utprøving av «ny» meklingsmodell overfor minoritetsforeldre ble gjennomført ved Holmlia familierådgivningskontor (senere familiekontoret Oslo Sør), og er dokumentert av ekstern prosjektleder (Qvale, 2005).

Prosjektet hadde tre målsettinger: Å utvikle en bedre meklingsmodell for familier med ikke-vestlig bakgrunn, at modellen skulle være overførbart til andre kontorer, og at innhold og virkning av meklingsamtalene skal bidra til å få barna enda mer i fokus (Qvale, 2005:i).

Bakgrunnen for prosjektet var blant annet at meklerne opplevde mekling med ikke-vestlige par som vanskeligere og annerledes enn mekling med norske par (ibid:ii).

I en oppsummering av meklernes erfaringer fra mekling etter «gammel» modell med ikke-vestlige foreldre beskriver Qvale at meklerne opplevde at disse sakene gikk mye fortere enn de norske, samtidig som de mente at det var mer stoff å arbeide med, men som de ikke fikk tak på:

«Folk sitter jo der og sier at alt er i orden, og de gir ikke meklerne stoff til å gå videre»: Meklingsamtalen beskrives som lett: «kan gjøres unna på en time», men vanskelig: «får ikke fatt i de underliggende temaene», og til tider meningsløs: «partene forstår ikke hva det dreier seg om» (ibid:21).

Qvale har observert meklinger med ikke-vestlige foreldre og sett på «klima, innhold og struktur» i meklingsamtaler etter «gammel modell»:

Meklingsamtalen med dialogen var gjennomgående formell, flat og stram, teknisk og tingopptatt. Stramheten kom fram allerede i starten

når meklere forklarte formen og premissene for meklingen. Dette ble enda tydeligere poengtert når tolk var til stede. Barnas væremåte, vesen og sosial tilpasning var lite fremme i meklingsamtalene. Mye kunnskap og erfaring rundt tema barn og skilsmisse som er av en generell karakter, og som gjelder for barn og utvikling i norske saker, ble lite brukt. Lite kunnskap, metoder og erfaring fra vanlige råd- og terapi-saker ble brukt (Qvale, 2005:iii).

Qvale beskriver meklingsamtalene med ikke-vestlige foreldre etter «gammel modell» som et møte mellom foreldre og meklere som ikke følger samme «kart og terreng» (ibid:15). Hun påpeker at den terapeutiske tilnærmingen som gjaldt i andre saker enn mekling, og særlig i «norske» saker, var svært lite til stede i disse sakene. For utprøving av «ny modell» utarbeidet terapeutene en samtaleguide til bruk i meklingsamtaler med ikke-vestlige foreldre. Terapeutene bestemte blant annet at det skulle være to meklere i disse sakene, for å bli seg faglig bevisst. En ønsket også å gjøre bruk av postmoderne kommunikasjonsteknikker, som naiv og sirkulær spørring, for å skape «den meningsfulle samtalen» (ibid:22). I den nye modellen legges det også vekt på at meklere er tydelig i forhold til makt og avmakt, og at *»mekleren har en mulighet til å signalisere og komme i dialog om hvilke levestrenger som gjelder i Norge»* (ibid:23). Det blir også presisert at det er viktig å få laget en konkret samværsavtale, og at meklere bruker tid på å få foreldrene til leve seg inn i hvordan dette vil fungere for barna (ibid:24).

Det ble utført etterintervju med åtte foreldre som hadde vært til mekling etter »«ny modell». Meningen var å utforske hvordan foreldrene hadde følt seg møtt og forstått i meklingsamtalene, i ettertid, og hvilken innvirkning meklingsmøtene hadde hatt i forhold til hvordan foreldre og barn hadde det i ettertid. Qvale beskriver at samtlige foreldre uttrykte tilfredshet med at det hadde blitt en forandring til det bedre for de voksne, hvilket medførte at det også hadde blitt bedre for barna. De fleste beskrev en kontakt med meklerne hvor de følte seg sett og forstått. Å bli møtt av to meklere ble beskrevet som positivt av foreldrene, som følte at de ble tatt på alvor (Qvale, 2005:42).

Basert på utprøving av «ny» modell og erfaringer fra «gammel» modell, skisserer Qvale åtte anbefalinger for videre meklingspraksis med ikke-vestlige foreldre. En av anbefalingene går ut på at *«det er nyttig med tankegang fra postmoderne terapietninger»* (ibid:46). Å innta en bevisst ikke-ekspert posi-

sjon anses som nyttig i forhold til å få fatt i kulturelle særtrekk. Det anbefales å stille spørsmål om hva foreldrene ville ha gjort i sin egen kultur dersom de hadde hatt tilsvarende problemer. Det anbefales også å gi informasjon om det generelle og spesielle ved å være flyktning eller innvandrerfamilie, og å gi informasjon om «*de norske levesettregler som gjelder i det vanlige livet i Norge, innad i familien, slekten, blant venner*» (ibid:47).

I prosjektet som denne rapporten er basert på er det klientenes og foreldrenes erfaringer som er i fokus, og terapeut- eller meklerstøstedet vil bli skissert med henvisning til relevant forskning og informantenes fortellinger om opplevelser fra møte med terapeuten eller mekleren.

Rapporten

I første kapittel følger en oversikt over den metodiske fremgangsmåten, rekruttering av informantene og informantutvalget. I det andre kapittelet ser jeg nærmere på familieverntjenesten og den norske meklingsordningen som kontekst for informantenes erfaringer. Foreldremeklingens avtaleorientering og samværsavtale som en form for kontrakt blir belyst gjennom teoretiske perspektiver og empiriske eksempler. I kapittel tre tydeliggjøres informantenes bakgrunn for kontakt med familievernkontoret. Hensikten er å sette informantenes erfaringer og fortolkninger fra møte med familievernkontoret inn i en større sammenheng, ved å vise hvordan veien inn til familievernkontoret har vært. I det fjerde kapittelet handler det om informantenes forventninger til familievernkontoret og til terapeuten eller mekleren. Å synliggjøre hvilke forventninger klientene har hatt i møtet med familievernkontoret anses som sentralt for å forstå hvordan tidligere klienter fortolker og evaluerer egne erfaringer. Forventninger betraktes som en del av klientenes «livsverden», som en sentral del av klientenes kulturelle tilknytning.

Kapittel fem handler om kjønn som fortolkningsramme eller forklaringsmodell i tidligere klienters erfaringer fra møte med terapeuten eller mekleren. Kjønn brukes spesielt av mannlige informanter som fortolkningsramme og som forklaring på hvorfor møtet ikke ble slik de hadde ønsket. Kjønn kobles til etnisitet, hvor klienter opplever at det å være mann med innvandrerbakgrunn, spesielt muslimsk bakgrunn, får negative konsekvenser i møte med den norske terapeuten eller mekleren. Kjønn og etnisitet gjøres også relevant for å forstå den norske terapeuten eller mekleren, når informanter forteller om «hva det vil si å være norsk terapeut». I kapittel seks

handler det om etnisitet og kultur som fortolkningsramme for møtet. Gjennom empiriske eksempler er meningen å vise hvordan noen av informantene har brukt etnisitet, kultur og kulturforskjeller som fortolkning og forklaring på hvorfor de ikke opplevde å bli møtt slik de hadde ønsket. Opplevd allianse mellom norske og opplevelse av partisk terapeut utgjør et sentralt tema. I kapittel sju belyses samværsordninger og situasjon for foreldre og barn etter samlivsbrudd, slik foreldrene vurderer det. I kapittel åtte oppsummeres det som har vært hovedtemaene i rapporten.

1 Metode og informanter

I dette kapitlet vil jeg beskrive hvordan kontakten med informantene ble etablert, informantutvalget og intervjuene, og til slutt reflektere over hvordan jeg forstår intervjusituasjonen og informantenes fortellinger om egne erfaringer.

Dialog med NSD om tilgang til og kontakt med mulige informanter

Prosjektet ble registrert hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) høsten 2004. Gjennom dialog med NSD kom det frem at det måtte søkes om dispensasjon fra taushetsplikten for innsyn i offentlig personregister (journalarkiv og meklingsprotokoll). Prosjektet ble imidlertid unntatt fra konsesjonsplikt, under forutsetning av at: «Førstegangskontakt (med informanter) opprettes på grunnlag av offentlig tilgjengelige registre eller gjennom en faglig ansvarlig person ved virksomheten der respondenten er registrert».

I slutten av januar 2005 ble det innvilget dispensasjon fra taushetsplikten fra BFD. I brevet fra BFD sto det bl.a. at:

Departementet finner at dispensasjon fra taushetsplikt kan innvilges på det vilkår at det første brevet vedrørende forespørsel om deltakelse i undersøkelsen blir sendt i regi av familievernkontoret, slik at det ikke etableres noen direkte kontakt mellom forsker og klient før klienten eventuelt har gitt sitt samtykke.

For å sikre tilstrekkelig tilgang til informanter ble det bestemt at aktuelle informanter skulle forsøkes rekruttert gjennom utvalgte familievernkontor i Oslo-området. Fra NSDs side ble det framholdt at førstekontakten skulle være mellom familievernkontoret og tidligere klient. Fra prosjektledelsens side ble det overfor NSD argumentert for at det kunne representere en ulempe med tanke på rekruttering. Det ble påpekt at det kunne oppstå misforståelser ved at informantene kunne oppfatte at undersøkelsen var i regi av familievernkontoret og ikke en forskningsinstitusjon. Brevet som skulle sendes til tidligere klienter ble utformet i samråd med NSD (se vedlegg).

Brevet ble formulert så enkelt som mulig slik at aktuelle informanter ikke fikk problemer med å forstå innholdet i det.

Rekruttering av informanter

To familievernkontor i Oslo, et som representant for det kirkelige og et for det offentlige familievernet, ble forespurt om å være med i prosjektet. De fikk tilsendt brev (se vedlegg), med orientering om prosjektet, formål og metodiske fremgangsmåter. Kontorene betjener bydeler med ulik befolkningssammensetning. Det kirkelige kontoret betjener bydeler med liten andel ikke-vestlige innvandrere, og det andre kontoret betjener bydeler med høy andel ikke-vestlige innvandrere.

På bakgrunn av kontakt med NSD og de to familievernkontorene bestemte prosjektledelsen å rekruttere informanter via meklingsinstituttet. Det ble også bestemt å rekruttere personer som hadde benyttet seg av familievernkontorets terapeutiske behandlingstilbud. Det vil si at man gikk ut fra at det blant dem som hadde vært til mekling også ville være noen som hadde vært til rådgivning eller terapi, før eller etter avsluttet mekling.

Rekruttering via meklingsprotokoll

Det ble besluttet å gå via meklingsprotokoll fra 2003 for rekruttering av aktuelle informanter ut fra en vurdering av at mekling vedrørende samlivsbrudd og samvær med barn er sensitive spørsmål og vanskelige situasjoner for dem det angår. Det ble derfor vurdert som hensiktsmessig at det hadde gått en viss tid før aktuelle personer ble kontaktet. I alt ble det registrert 374 personer med utenlandsk bakgrunn som hadde vært til mekling i løpet av 2003.

Året 2003 ble valgt ut fra en vurdering av at dersom det hadde gått lenger tid kunne informantene ha problemer med å huske eller gjenkalle erfaringer og opplevelser. Det ble imidlertid også vurdert å kontakte personer som hadde vært til mekling før 2003. Noen av informantene uttrykte eksplisitt at det var en forutsetning for å være med på intervju at det hadde gått en viss tid fra de hadde vært på familievernkontoret. Noen av informantene som har vært i krisesituasjoner i forbindelse med samlivsbrudd og spørsmål om samvær med barn, uttrykte at de ikke kunne ha snakket om erfaringene med en utenforstående på et tidligere tidspunkt. Andre erfaringer

har vist at noen av informantene har hatt problemer med å huske akkurat (deler av) hva som skjedde på familievernkontoret, når det har gått mer enn ett år siden de var der. Samtidig som andre informanter som har vært på familievernkontoret for flere år siden (noen av de som er rekruttert på andre arenaer) har fortalt detaljert om hva de har opplevd.

Fordi dette er en kvalitativ undersøkelse med vekt på erfaring og fortolkning er informantenes fortellinger uansett ikke tenkt å speile en objektiv virkelighet eller noe som er uberørt av informantenes egne subjektive vurderinger og fortolkninger. Derfor blir det heller ikke avgjørende hvorvidt informantene faktisk er i stand til å huske «alt» de har opplevd når de var på familievernkontoret.

I perioden mars til juni 2005 ble det sendt brev på norsk med forespørsel om intervju, til 363 personer. Der begge parter har utenlandsk bakgrunn ble det sendt brev til begge, og der bare den ene parten er norsk ble det kun sendt brev til den utenlandske parten. 45 brev kom i retur p.g.a. ukjent adresse. Det ble i perioden april–juni 2005 sendt ut purrebrev. Ingen av de potensielle informantene har fått mer enn ett purrebrev.

I september 2005 ble brevene med forespørsel om intervju oversatt til arabisk, tyrkisk, somali og urdu. Disse ble sendt til ca. 60 personer i begynnelsen av oktober 2005 (hentet fra meklingsprotokoll, registrert som brukere av tolk på ett av de aktuelle språkene). Purrebrev ble sendt ut i begynnelsen av november 2005.

Rekruttering fra terapi i samarbeid med familievernkontor

Det viste seg at rekrutteringen av informanter via meklingsinstituttet ikke resulterte i ønsket antall informanter som hadde benyttet seg av familievernkontorets terapeutiske behandlingstilbud. Få informanter hadde vært til noe annet enn mekling på familievernkontoret, og andre strategier for å komme i kontakt med aktuelle informanter ble derfor vurdert. I oktober 2005 ble det sendt brev (se vedlegg) til de to familievernkontorene, som allerede var involvert i prosjektet, med forespørsel om hjelp til å rekruttere informanter fra terapi. Lederne ved de to kontorene ble forespurt om å, i samarbeid med terapeutene, kontakte tidligere klienter fra terapi med spørsmål om mulig deltakelse i undersøkelsen.

I brevet til kontorene ble det foreslått å kontakte tidligere klienter fra 2004 eller fra første halvdel av 2005. Med brevet fulgte et infoskriv som

terapeutene ble oppfordret til å sende til tidligere klienter, etter telefonkontakt og samtykke. Det ene kontoret fremsto som mer motvillig i forhold til å bidra og ga uttrykk for at flere av terapeutene anså det som problematisk å kontakte tidligere klienter fra terapi i forskningsøyemed. Lederen ved kontoret fortalte at noen av terapeutene hadde forsøkt å ta kontakt med tidligere klienter og at de opplevde det som vanskelig. Det ble derfor besluttet å ikke gå videre i forhold til dette kontoret. Det andre kontoret var imidlertid villige til å være med, under forutsetning av at kontoret sendte brev til tidligere klienter fra terapi. I januar 2006 ble det sendt brev via dette familievernkontoret til 60 personer med utenlandsk bakgrunn, som hadde benyttet seg av terapi- og rådgivningstjenester i løpet av foregående halvannet år.

Kjønn

Å rekruttere mannlige informanter var i utgangspunktet regnet som en utfordring og det ble derfor ansett som viktig å finne fram til mannlige arenaer. Prosjektmedarbeider opprettet kontakt med leder for Reform (Ressursenter for menn) og fikk anledning til å legge ut informasjon om prosjektet på Reform sin hjemmeside, med invitasjon til aktuelle utenlandske menn om å ta kontakt. Prosjektmedarbeider rettet også en henvendelse til leder for F2F (Foreningen to foreldre) med spørsmål om mulig prosjektdeltakelse. Dette arbeidet ble gjort i løpet av høsten 2004.

Det viste seg å være minst like vanskelig å få rekruttert flere kvinnelige informanter som mannlige. Kvinnelig ressursperson ved PMV (Primærmedisinsk verksted) ble kontaktet med spørsmål om å finne mulige arenaer for å informere om prosjektet. Høsten 2005 tok prosjektmedarbeider kontakt med en rekke instanser i et forsøk på å rekruttere flere kvinnelige informanter. Det ble opprettet kontakt med Kloden internasjonale senter, bydel Sagene, som tilbyr norskopplæring og arbeidstrening for personer med innvandrerbakgrunn. Prosjektmedarbeider orienterte om prosjektet i tre grupper/klasser, og inviterte interesserte personer til å ta kontakt for avtale om intervju.

Flere helsestasjoner i ulike bydeler med høy andel ikke-vestlige innvandrere, ble kontaktet med forespørsel om hjelp til å komme i kontakt med aktuelle personer. Infoskriv om prosjektet skal ha kommet på aktuelle oppslagstavler. Det ble også etablert kontakt med ledere ved flere barnehager i en bydel med høy andel ikke-vestlige innvandrere. Infoskriv om prosjektet ble

sendt til flere barnehager med anmodning til lederne om å distribuere infoskrivet til aktuelle foreldre. I noen tilfeller skal distribusjon av infoskriv ha blitt gjort i forbindelse med foreldremøter og foreldresamtaler. Det ble også etablert kontakt med Minoritetsrådgivertjenesten i en bydel, og en rekke innvandrersorganisasjoner og -foreninger. Leder ved Oslo krisesenter ble kontaktet og fikk tilsendt infoskriv om prosjektet. De ulike rekrutteringsstrategiene resulterte bare i to kvinnelige informanter.

Resultat av rekrutteringsstrategier

De ulike fremgangsmåtene har til sammen resultert i 34 informanter, 19 menn og 15 kvinner. 25 informanter er rekruttert gjennom brev via familievernkontoret. Første utsending av brev til aktuelle personer hentet fra meklingsprotokoll, resulterte i ti informanter, seks menn og fire kvinner. Det ble sendt over 300 brev til personer som hadde vært i forbindelse med familievernkontoret som betjener bydeler med høy andel ikke-vestlige innvandrere. Etter første utsending av brev var det bare fire (tre menn og en kvinne) personer fra dette kontoret som tok kontakt for intervju.

Purrebrev omtrent en måned etter første utsending av brev resulterte i fem informanter til, hvorav fire menn og en kvinne. Oversettelse av brev resulterte i fire informanter til, hvorav to menn og to kvinner. Brev som ble sendt i regi av et familievernkontor til tidligere klienter fra terapi (via journalarkiv) resulterte i seks informanter til, hvorav fem kvinner og en mann.

Seks informanter, hvorav tre kvinner og tre menn, ble rekruttert på annen måte enn via familievernkontoret, gjennom kontakt med Reform, PMV, F2F, Kloden og Minoritetsrådgivertjenesten. Resterende informanter, to menn og en kvinne, ble rekruttert via informanter som kjente noen som også hadde vært på et familievernkontor. Samtlige informanter har undertegnet samtykkeerklæring før intervjuoppstart.

Tidligere erfaringer fra kvalitative undersøkelser med rekruttering av informanter via familievernkontor, viser at det kan være vanskelig å få tidligere klienter til å stille opp på intervju. Fauchauld (1997) som utførte en kvalitativ undersøkelse om norske foreldres erfaringer med obligatorisk mekling på familievernkontor opplevde at sju av seksti foreldre sa ja til å være med i undersøkelsen, i første omgang. Dette viser at erfaringer med mekling er et sensitivt tema som også norske foreldre kvier seg for å snakke med en forsker om.

Informantutvalget

De kvinnelige informantene kommer fra: Sri Lanka, USA, Filippinene, Pakistan, Ghana, Nederland, Tyrkia (2), Frankrike (3), Skottland, Kapp Verde og Somalia (2). De mannlige informantene kommer fra: Sri Lanka, Irak, Iran (6), Bosnia, Norge/India, England, Niger, Guinea, Tyrkia (2), Marokko, Pakistan og Italia (2). Av til sammen 34 informanter er 23 ikke-vestlige.

Oversikt over informanter etter kjønn og vestlig/ikke-vestlig bakgrunn

	Vestlig	Ikke-vestlig	N
Kvinne	6	9	15
Mann	5	14	19
N	11	23	34

Alder og sivilstatus

Informantenes gjennomsnittsalder er i førtiårene, noe som gjenspeiler en mer generell tendens for familievernet nasjonalt, hvor klientene i hovedsak utgjøres av personer i aldersgruppen 35 til 44 år (Gaasø, 2004). Samtlige, bortsett fra tre av informantene, har vært gift og er i dag enten separert eller skilt. En kvinnelig informant som ikke har vært til mekling, men som har gått til samtaleterapi en gang med partneren, er fortsatt gift. To kvinner og én mann har vært samboende med felles barn, og bodde på intervjudtidspunktet ikke sammen med barnets andre forelder. At flertallet av informantene har vært gift samsvarer med tall fra SSB (Lie, 2004) som viser at en relativt høyere andel av innvandrerbefolkningen har vært eller er gift, sammenlignet med den norske majoritetsbefolkningen hvor samboerskap har blitt mer utbredt.

Oversikt over informanter etter kjønn, bakgrunn, jobbtilknytning, botid i Norge, ekteskap og utdanning

	Jobb	Botid Mer enn 10 år	Botid Mindre enn ti år	Gift med norsk	Gift med utenlandsk	Høy utdanning
Kvinne vestlig Antall 6	Alle	5	1	5	1	5
Kvinne ikke vestlig Antall 9	1	2	7	1	8	2
Mann vestlig Antall 5	4	4	1	2	3	2
Mann ikke vestlig Antall 14	9	9	5	2	12	6

Under halvparten av informantene har høyere utdanning. I utvalget er det forholdsvis flere vestlige kvinner med høyere utdanning. Seks av kvinnene (fem med vestlig bakgrunn og én med asiatisk bakgrunn) har vært gift med norsk mann, og fire av mennene (to med vestlig og to med ikke-vestlig bakgrunn) har vært gift med norsk kvinne. Flesteparten av informantene har vært gift med en fra samme land, og i noen tilfeller fra naboland eller et annet tredjeland.

Botid i Norge

Flertallet av informantene har bodd mer enn ti år i Norge, i gjennomsnitt omtrent 15 år. Det er også en god del (14 informanter) som har bodd mindre enn ti år i Norge. Det er forholdsvis flere av de ikke-vestlige kvinnelige informantene som har bodd kortere tid i Norge. Blant mennene er det noen med ikke-vestlig bakgrunn som har bodd kortere tid i Norge.

Familiegjenforening og henteekteskap

Ni kvinner og sju menn har kommet til Norge via familiegjenforening. Dette omfatter personer med utenlandsk bakgrunn som har giftet seg med etnisk norsk mann eller kvinne, og utenlandske personer som har giftet seg med mann eller kvinne som har tilknytning til deres hjemland gjennom foreldre og som har bodd lengre tid i Norge.

Informantene representerer både henteekteskap hvor den ene parten er norsk og hvor begge parter har utenlandsk bakgrunn. Blant informantene er det også menn som har giftet seg med norske kvinner, hvorav noen har foreldre med innvandrerbakgrunn. Disse informantene representerer landbakgrunner hvor det å gifte seg med en med samme landbakgrunn er utbredt. Dette gjelder for personer fra Pakistan, hvor tre av fire førstegenerasjonsinnvandrere finner ektefelle i utlandet. Det gjelder også for personer fra Tyrkia og Marokko, hvor både kvinner og menn ofte finner ektefelle fra foreldrenes hjemland. En kvinnelig informant fra Filippinene gjenspeiler et høyt antall filippinske kvinner som gifter seg med norske menn og bosetter seg i Norge (Lie, 2004:82).

Meklings- og terap saker

Flertallet av informantene har vært til obligatorisk mekling etter ekteskapsloven (EL). To av kvinnene og fem av mennene har vært til mekling etter

Barneloven. Flesteparten av de som har vært til mekling etter Barneloven har først vært til mekling etter Ekteskapsloven.

Av de kvinnelige informantene er det tre med vestlig bakgrunn og én med ikke-vestlig bakgrunn som har gått i parterapi. De tre kvinnene med vestlig bakgrunn har gått i parterapi med norsk partner. Det er også én vestlig kvinne som har gått til individuelle samtaler, før mekling. Blant mennene er det fire (to vestlige og to ikke-vestlige) som har gått i parterapi på familievernkontoret. Tre av disse har gått sammen med norsk partner. Én ikke-vestlig mannlig informant har gått i individualterapi ved et familievernkontor.

Høykonfliktsaker

Mange av sakene informantene representerer kan defineres som høykonfliktsaker. Konfliktspektet understrekes ved at hele 24 av informantene har vært i kontakt med advokat og hatt advokatbistand. Konflikten dreier seg hovedsaklig om samvær med barn og regulering av dette. Dette gjelder for seks av kvinnene og ni av mennene. Fem av kvinnene og sju av mennene har hatt kontakt med barnevernet. Seks av mennene forteller om erfaringer med besøksforbud og flere forteller om episoder hvor politiet har vært involvert.

Informantenes situasjon som foreldre

Mange av de mannlige informantene er samværsfedre. Det vil si at deres barn bor fast hos sin mor, mens de har mer eller mindre regulert samvær. Det er også noen få mannlige informanter som er fratatt retten til samvær. Ved utgangen av 2002 bodde om lag hvert fjerde barn sammen med bare en av foreldrene (Jensen, 2003), og denne ene forelderen er som regel moren (Skevik, 2004:3). Flesteparten av de kvinnelige informantene har daglig omsorg for egne barn. Én kvinnelig informant har samværsrett til tre barn som har fast bosted hos sin far.

Kvalitative intervju

Klientenes opplevelser og fortolkninger av egne erfaringer fra møtet med terapeut og mekler

Klienters evaluering og opplevelse av kontakten med familievernkontoret har tidligere vært undersøkelsestema ved ulike familierådgivningskontor (for eksempel Berge, 1980, Bjørge og Due-Tønnesen, 1992, Schau, 1993, og

Bang, 1993). Det er først og fremst det terapeutiske tilbudet enkeltkontorer har undersøkt gjennom klientundersøkelser. Familierådgivningskontorenes undersøkelser har vært kvantitative undersøkelser, utført av terapeutene selv, med bruk av spørreskjema som gir begrenset tilgang til brukernes eller klientenes perspektiver på og fortolkninger av kontakten med familierådgivningskontoret. Undersøkelsene konkluderer ofte med at et flertall av brukerne har sagt seg fornøyde med kontakten, uten at brukernes perspektiver blir nærmere redegjort for.

Til forskjell fra kvantitative undersøkelser som ofte omfatter flere hundre klienter, er undersøkelsen denne rapporten er basert på en kvalitativ undersøkelse med et mindre antall personer. Kvalitative intervju med kvinner og menn med minoritetsbakgrunn om erfaringer fra kontakten med familievernkontoret har gitt innsikt i mødre og fedres situasjon, behov for hjelp, forståelser av problem og mulige løsninger, i tilknytning til samlivskonflikter og samlivsbrudd. Fordelen med en kvalitativ undersøkelse er at det er mulig å utforske klientenes erfaringer og perspektiver og i større grad la klientene tale for seg selv. De kvalitative intervjuene er ment å gi innsikt i erfaringsnære perspektiver og begreper, med utgangspunkt i konkrete erfaringer knyttet til kontakten med familievernkontoret.

Kvalitative metoder er særlig egnet til å belyse meningssammenhenger når man arbeider med et innenfra-perspektiv på situasjonen til dem man utforsker, når man søker forståelse mer enn forklaring, dybde heller enn bredde, og det komplekse og nyanserte mer enn det generelle (Alver og Selberg, 1992:33, i Ytrehus, 2004).

Når jeg utforsker informantenes opplevelser gjør jeg det gjennom informantenes egne ord og fortolkninger. På denne måten ønsker jeg å gi innsikt i hvordan kontakten med familievernkontoret har vært opplevd av noen klienter. Schau (1993) viser til at bruk av «opplevelse» som parameter er kontroversielt fordi det er et fenomen som ikke lar seg verifisere. Han argumenterer for at det i all evaluering ligger implisitt et element av vurdering, og at denne vil være basert på individuell opplevelse. Så lenge det er klientenes individuelle vurdering av tilbudet en er opptatt av, mener Schau at opplevelse er et legitimt parameter i en fenomenologisk kartlegging (Schau, 1993:247).

Gjennomføring av intervju

Intervjuguiden

En intervjuguide ble utformet med tanke på å få kunnskap om tidligere klienters erfaringer og opplevelser fra kontakten med familievernkontoret. Bruk av intervjuguide med spørsmål som er fastsatt på forhånd kan legge føringer på informantenes fortellinger:

Det er bestandig en felle ved intervjuguider at det ligger noen kulturelle og normative føringer i spørsmålene. Svarene blir også deretter (Hennum, 2002:94).

Intervjuguiden ble gjenstand for mindre justeringer underveis, i takt med tilbakemeldinger fra informanter og erfaringer prosjektmedarbeider gjorde seg underveis, i forhold til hvilke spørsmål som så ut til å fungere og hva som ikke så ut til å bli forstått. Intervjuguiden ble ikke fulgt slavisk, men hvert intervju ble tilpasset person og situasjon.

Intervjuguiden omfatter en rekke åpne spørsmål fordelt på noen hovedtema. Første del av intervjuet har bestått i en kartlegging av personalia, slik som opprinnelsesland, antall år i Norge, sivilstatus, utdanningsbakgrunn etc. Andre del, hoveddelen, omfatter spørsmål som er ment å gi kunnskap om informantens møte med familievernkontoret, bakgrunn for kontakt, forhåndsinformasjon, forventninger, og erfaringer informanten har gjort seg. Tredje og siste del omhandler informantenes vurderinger av egen og barns situasjon i forbindelse med samlivsbrudd, etter avsluttet kontakt med familievernkontoret.

Sted for intervju

Mange av intervjuene ble gjennomført ved NOVA. I de fleste tilfellene virket det som om informantene syntes det var greit å komme til NOVA for intervju, og andre alternativer ble i liten grad drøftet. To av informantene som er bosatt utenfor Oslo ble intervjuet på deres arbeidsplass. Seks kvinner og en mann ble intervjuet i sine hjem. En mann ble intervjuet på et bibliotek og en kvinne ble intervjuet på et offentlig sted.

Båndopptaker ble brukt under nesten alle intervjuene, etter tillatelse fra informantene. Tre av informantene ønsket ikke at båndopptaker skulle brukes. Én av informantene begrunnet det med språk. Om han hadde kunnet snakke sitt morsmål ville han ikke hatt noe i mot bruk av båndopptaker. I de

tilfellene hvor informanter har uttrykt motstand mot bruk av båndopptaker har jeg skrevet notater underveis.

Intervju med tredje person til stede

Noen av intervjuene ble gjennomført med tredje person til stede, noen ganger i tillegg til tolk.

En mann ble intervjuet med samboer til stede, en kvinne ble intervjuet med en venninne til stede, og en annen kvinne ble intervjuet med fire av seks barn til stede. I samtlige tilfeller var det andre enn informanten selv som tok kontakt med meg for avtale om intervju. I disse tilfellene behersket informantene svært lite norsk, og jeg antar at de av den grunn hadde bedt om assistanse for å lage avtale om intervju. I ett tilfelle var det informantens svigerfar som presenterte seg som «hjelper» og formidler, for svigerdattera som hadde bodd kort tid i Norge. Selv snakket han bra norsk etter mange år i Norge. At intervjusituasjonen ble som den ble, forteller noe om informan- tens situasjon. Det ble sendt brev med forespørsel om intervju til informan- tens navn og adresse. Forespørselen ble også en sak for hennes svigerfar, som etter at informanten ble enke, hadde fungert som familieoverhode og som beskytter for informanten og barna. Sannsynligvis kunne jeg ikke ha gjen- nomført et intervju med informanten uten at svigerfaren var tilstede.

Østberg (2005) som har forsket på pakistanske familier i en norsk kontekst, erfarte at det var vanskelig å gjennomføre samtaler med kvinner og barn/unge i familien på egen hånd.

Et intervju alene med forskeren kan for noen virke angstskapende. Forskeren må med andre ord gå inn på informantens premisser for i det hele tatt få tilgang på informasjon.

Betydning av språk

Alle informanter har norsk som fremmedspråk. I en undersøkelse som baserer seg på kvalitative intervju om informantenes erfaringer, blir språk og mulighet til å uttrykke seg og gjøre seg forstått avgjørende.

Når man ønsker å forstå en annen virkelighet enn sin egen, blir språket som vår viktigste kommunikasjonsform et viktig medium (Alver og Selberg, 1992:35, Akman, 1995:24, i Ytrehus, 2004).

Informanter har kunnet velge om de ville gjennomføre intervjuet på norsk eller ved hjelp av tolk. Fordi prosjektmedarbeider behersker engelsk og spansk ble det også lagt til rette for at intervju kunne foregå på disse språkene. De som trengte tolk fikk tilbud om det slik at de kunne få mulighet til å uttrykke seg og gjøre rede for sine erfaringer fra møtet med familievernkontoret på sitt morsmål. Når aktuelle informanter kontaktet meg på telefon opplyste jeg om mulig bruk av tolk, spesielt i de tilfellene hvor jeg vurderte at informantene strevde med det norske språket. Mange så ut til å ville klare seg uten tolk, mens noen uttrykte tidlig at de kom til å trenge tolk. Ti intervju foregikk med tolk (6 kvinner og 4 menn). Én kvinnelig informant ønsket heller å snakke på engelsk enn å bruke tolk på sitt morsmål. En annen engelsktalende kvinne snakket også på engelsk, med noe norsk innimellom.

Direkte tilgang til informantenes morsmål kunne kanskje ha gitt mer dybde i informasjon og mening, men det ville samtidig ha lagt sterke begrensninger på utvalget av informanter. I følge Ytrehus (2004) kan det være slik at informantenes erfaringer fra livet i Norge ofte, men ikke alltid, vil være knyttet til det norske språk. Dette kan komme til uttrykk under intervju med tolk hvor informanten innimellom bruker norske ord og uttrykk.

Transkripsjoner og presentasjon av informanter som har norsk som fremmedspråk

Intervjuene hadde en gjennomsnittlig varighet på omtrent to timer (lengden på transkriberte intervju er gjennomsnittlig ca. 14 sider). Intervjuene er transkribert i sin helhet. Når informanter har fått utskrift av intervju er de blitt bedt om å lese og sjekke innholdet. I noen få tilfeller har informanter gitt tilbakemeldinger om mindre redigeringer. I noen tilfeller er informanter kontaktet i etterkant av et intervju for å oppklare betydningen av et ord eller meningen med et utsagn.

Transkripsjoner innebærer å oversette og transformere et muntlig språk med sine egne sett av regler, til et skriftlig språk med et annet sett regler (jf. Borchgrevink, 1981, Nilsson, 1989, Ehn, 1992 og Kvale, 1996, i Ytrehus, 2004). Kvale (1996) har påpekt at enhver transkripsjon fra en kontekst til en annen omfatter en rekke vurderinger og avgjørelser.

Når jeg presenterer utdrag av intervju eller sitat basert på informantenes fortellinger, har jeg i noen tilfeller valgt å gjøre noen mindre språklige

redigeringer. Begrunnelsen for dette er at jeg ikke ønsker å presentere informantene på «*muntlig og halvgod norsk*» (Ytrehus, 2004:49):

Når det muntlige konverteres til tekst kan språket virke ubehjelpelig. I muntlig språk bruker vi mange tilsynelatende ubetydelige fyllord, mange gjentakelser og fragmenter av setninger som fungerer i muntlig språk, men som blir påfallende i skriftlig tekst, og som kan få språkbrukeren til å fremstå som klosset, ubehjelpelig og kanskje barnslig (Tveit, 1994, Kvale, 1996:166ff, i Ytrehus, 2004).

Flere av informantene snakker så og si «flytende norsk», med ulik grad av aksent. Som Ytrehus også påpeker vil det også blant de som snakker «best» norsk være noen «*grammatiske og syntaktiske merkverdigheter*» i det muntlige språket, som kan virke forstyrrende i en skriftlig tekst.

Engangsintervju og oppfølgingsintervju

Flertallet av informantene er intervjuet én gang. I utgangspunktet var det vurdert å be flere om et oppfølgingsintervju på et senere tidspunkt. Det viste seg imidlertid at ett intervju i mange tilfeller så ut til å være tilstrekkelig i den forstand at mange av informantene fikk fortalt relativt mye i løpet av et intervju. Det var ikke opplagt at et oppfølgingsintervju ville kunne gi mer kunnskap eller informasjon av vesentlig betydning. Det viste seg også å være vanskelig for mange av informantene å finne et ledig tidspunkt for intervju på grunn av arbeidstid, familiesituasjon osv. Tre mannlige informanter er imidlertid intervjuet to ganger. Én mannlige informant er intervjuet tre ganger. I disse tilfellene uttrykte informantene at de hadde mer å fortelle og at de var villige til å fortsette intervjuet ved en senere anledning.

Oppfølgingsintervjuene viste seg å være nyttige, og spesielt noen av intervjuene gjorde at jeg fikk mye nærmere innsikt i informantenes erfaringer. Oppfølgingsintervjuet ble, slik jeg opplevde det, på mange måter bedre enn det første intervjuet med de aktuelle informantene. Informantene fremsto som mer avslappede, trygge og språkmektige. Sannsynligvis var også jeg mer avslappet, trygg og tydelig under det andre intervjuet. Bredal (2005) beskriver oppfølgingsintervjuet *som føljetong, korrektiv, medtolking og tillitsskapende prosess* (2005:81). Å følge informanter over tid og å intervjuer informanter flere ganger, kan bety opparbeiding av mer tillit og verdifulle data. Min erfaring er at dette uansett avhenger mye av informantene og deres livssituasjon, og motiver eller manglende motivasjon for å stille til intervju.

Noen ganger må en ta til takke med engangsintervju. Mange av engangsintervjuene resulterte i mye informasjon og flere av informantene som jeg møtte bare en gang så likevel ut til å ha tilstrekkelig tillit til at de åpnet seg og fortalte om sine erfaringer. Bredal (ibid) har erfart at det kan oppstå en spesiell kontakt i det begge parter vet er et *éngangsmøte*. Bredal bruker betegnelsen «one-night-stand»:

I metaforisk forstand handler det om muligheten til å «gi seg hen til» og åpne seg for en fremmed som man ikke trenger å treffe i det kalde badelyset dagen derpå. Det er det spesielle ved å møtes én gang, om ikke tilfeldig. Vi snakker om et planlagt møte der begge har noen forventninger om den andre, noe de ønsker og kanskje ikke ønsker å få ut av kontakten (Bredal, 2005:83).

Det kan være slik for noen av informantene at de har ønsket at intervjuet kun skulle være en «one-night-stand» og at det kan sies å ha vært en forutsetning for å stille opp. Når det er sensitive tema som utforskes kan det være en fordel at relasjonen mellom intervjuer og informant er av en slik karakter at forskeren ikke blir for involvert i informantens nettverk eller omgangskrets, men forblir en fremmed (Saltnes, 1996).

Fortellinger om individuelle erfaringer: fortolkninger og mening

Informantenes fortellinger om kontakten med familievernkontoret er deres fortolkninger av egne erfaringer, og opplevelser som beskrives kan ikke gjøres til gjenstand for verifisering. Empiriske eksempler som blir presentert senere i rapporten er ikke ment som evaluering av familievernkontorene, terapeutene eller meklerne. Jeg forholder meg til informantenes utsagn og fortellinger, og kan ikke ta stilling til eller vite om informantene snakker «sant» eller om de forteller «alt». Det er informantenes fortolkninger av egne erfaringer som utgjør fokus for studien. Bare i ett tilfelle er begge parter (tidligere ektefeller) intervjuet. Det betyr at det er én versjon av virkeligheten og én side av saken som blir belyst, gjennom intervju med den ene parten som har sagt seg villig til intervju.

En tilnærming med fokus på individuelle erfaringer kan sammenlignes med livshistorier eller narrativer. I livshistorier går det, i følge Bruner (1986) et skille mellom «life as lived» (reality), «life as experienced» (experience), og

«life as told» (expressions) (ibid:7). I denne sammenhengen er det «life as told» som utgjør utgangspunkt for kunnskap om og innsikt i hvordan noen personer forstår sine erfaringer fra møtet med familievernkontoret. Hva informanter forteller er ikke direkte avtrykk av erfaringer, og erfaringer slik de gis uttrykk er ikke direkte avtrykk av «virkeligheten». Informantenes fortellinger om egne erfaringer kan forstås som fortolkninger og forhandlinger om mening:

Every telling is an arbitrary imposition of meaning on the flow of memory, in that we highlight some causes and discount others, that is, every telling is interpretive. The concept of an experience, then, has an explicit temporal dimension in that we go through or live through an experience, which then becomes self-referential in the telling (Bruner, 1986:7).

Erfaringer blir til når de snakkes om, og gjennom snakk om erfaringer tillegges erfaringer mening. Bruner påpeker at mening ikke er noe statisk eller fastlagt, men noe som skapes i det informantene snakker om sine erfaringer:

It is in the performance of an expression that we re-experience, re-live, re-create, re-tell and re-fashion our culture. The performance does not release a pre-existing meaning that lies dormant in the text. Rather the performance itself is constitutive. Meaning is always in the present, in the here-and-now, not in such past manifestations as historical origins or the authors intentions (ibid:11).

Å betrakte intervjuet og informantenes utsagn som *livshistorie* eller *narrativ* innebærer å se på hvordan informantene skaper mening av erfaring og deler den med andre. Intervjueren eller forskeren inngår i en bestemt relasjon til informantene og deres fortelling kan i mer eller mindre grad være påvirket av intervjuerens eller forskerens rolleutførelse. Informantenes fortellinger kan betraktes som en interaktiv prosess hvor erfaringer konstrueres og fortolkes sammen med intervjueren eller forskeren.

Informantenes ulike posisjoner

Noen av informantene har hatt mye å fortelle, mens andre har fortalt lite. Noen har fortalt om opplevelser som har gjort inntrykk og som har festet seg, mens andre har formidlet at kontakten med familievernkontoret ikke har satt spor. Informantene har fremstått som forskjellige med hensyn til motivasjon

for å stille til intervju. Mens noen tydeligvis har hatt en historie å fortelle, og har ønsket å dele sine erfaringer med noen, har andre fremstått som mindre motiverte og med mindre å fortelle.

«De tause kvinnene»

Noen av de ikke-vestlige kvinnene har fortalt relativt lite om kontakten med familievernkontoret. «De tause kvinnene» som meklere på familievernkontoret har erfaring med (forprosjekt, Lopez, 2004, Bondesen og Morønning, 1994, Qvale, 2005), har tildels også vært vanskelig å få i tale i forskningssammenheng. Én pakistansk kvinne formidlet gjennom tolken under intervju at hun ikke kunne si noe om opplevelse fra mekling. Tolken forklarte at: «*Hun sa det var ikke noen opplevelse*». Kvinnen hadde vært til mekling én gang i forbindelse med søknad om separasjon. Hun hadde blitt henvist til mekling via advokat, etter kontakt med barnevern og politi. Familievernkontoret var for henne et ukjent offentlig sted, som hun hadde blitt henvist til, og som hun måtte til for å få ordnet med formalisering av separasjon. Som det vil bli vist i kapittelet om bakgrunn for kontakt med familievernkontoret, har flesteparten av de ikke-vestlige kvinnelige informantene kommet til mekling via en henvisende instans og meklingen har vært ledd i en separasjonsprosess hvor meklingen ble et nødvendig skritt på veien for å bli separert og senere skilt. «De tause kvinnene» har i hovedsak fått hjelp til å løsrive seg fra en mann de opplevde som voldelig og i noen tilfeller en mann som har sviktet som forsørger, far og ektefelle. En kvinne beskrev at hun hadde «vunnet» over eksmannen, og at han ikke lenger kunne gjøre hva han ville med henne. Ingen av disse kvinnene fortalte om forventninger til familievernkontoret eller til mekleren, men noen ga uttrykk for at de fikk god hjelp av en hyggelig mekler, uten at dette ble utdypet nærmere.

På samme måte som terapeutenes arbeid er basert på kommunikasjon og samtale, har undersøkelsen som ligger til grunn for rapporten basert seg på intervju hvor forskeren har vært avhengig av en snakkevillig informant. Intervjuet er på lignende måte som den terapeutiske samtale underlagt en rekke kulturelle betingelser, hvor det å reflektere over ens erfaringer og sette ord på opplevelser utgjør en sentral del.

Snakkesalige menn og kvinner

De som har vært mest snakkesalige, hatt eksplisitte forventninger og formidlet mest om kontakten med familievernkontoret, er de vestlige kvinnene som har vært gift med norsk mann, og de ikke-vestlige mennene som i hovedsak har vært gift med ikke-vestlig kvinne.

De vestlige kvinnelige informantene har til felles at de har høyere utdanning, relativt lang botid i Norge og god språkbeherskelse. Mange av de snakkesalige mennene med ikke-vestlig bakgrunn har til felles at de har opplevd det de forteller om som mindre gode møter med familievernkontoret, og en situasjon i ettertid preget av konflikt med ekspartner og vanskeligheter i forhold til samvær med barn. De har en historie å fortelle om noe de mener er feil og urettferdig. På denne måten blir det tydelig at intervjuet kan være en anledning for noen til å fortelle om en erfaring de har opplevd som viktig. For noen kan intervju og deltagelse i et forskningsprosjekt bli betraktet som en mulighet for å fremme endringer i samfunnet. Dette har blitt spesielt tydelig i noen av de mannlige informantenes fortellinger, men også i noen av kvinnenes fortellinger. For mange er motivasjonen koblet til erfaringer med å være «utlending» eller en minoritet i det norske majoritetssamfunnet.

2 Foreldremekling

I dette kapitlet er hensikten å gi en beskrivelse av den norske foreldremeklingen som bakgrunn for å forstå informantenes erfaringer fra møtet med familievernkontoret. Foreldremeklingen plasseres i en familiepolitisk og familierettslig kontekst, med barnet som rettighetsbærer og barnets beste som sentralt prinsipp. Fellesnevnerne og underliggende verdier slik dette kommer til uttrykk i skilsmissemekling, blir belyst, og ulike meklingsmodeller og meklerroller blir skissert for å plassere den norske foreldremeklingen i en videre kontekst. Spesielle sider ved norsk foreldremekling blir poengtert. Sentralt i norsk foreldremekling er samværsavtalen og målet om å få til skriftlig avtaleregulert samarbeid mellom foreldre, av hensyn til barnets beste. Perspektiver på samværsavtale som en form for kontrakt og kulturelle forutsetninger for kontraktsinngåelse, drøftes til slutt. Empiriske eksempler blir brukt for å tydeliggjøre hvilke forutsetninger som ligger til grunn for norsk foreldremekling og avtaleorientering.

Foreldremekling som familiepolitisk virkemiddel

Fra ekteskapsmekling til foreldremekling

I Norge var det med den gamle ekteskapsloven fra 1918 obligatorisk mekling for alle som ville skille seg. Denne meklingen er blitt kalt ekteskapsmekling, siden målet var å hindre oppløsning av ekteskapet (Ekeland og Myklebust, 1997:298). Tjersland (1992) beskriver utviklingen fra den gamle ekteskapsloven med «forliksmekling» hvor meklerens oppgave var å forhindre separasjon ved å peke på negative konsekvenser for voksne og barn, til offentlig mekling på 1970- og 80-tallet hvor «forliksaspektet» så ut til å forsvinne mer og mer (ibid:60). Før innføringen av ny meklingsordning i 1993 tok den offentlige meklingen for svært mange bare noen få minutter (Ekeland og Myklebust, 1988, 1989). Tjersland (1992) sier at dette sannsynligvis hadde sammenheng med at de separerende opplevde den offentlige meklingen som «utidig innblanding og moralisering».

Familiekontorene overtok etter hvert mer og mer av meklingsoppgavene, og her fokuserte man i langt større grad på *familiens fremtid* som et

relevant tema for meklingen (Tjersland, 1992:60). Den mest systematiske utprøvingen og evalueringen av foreldreorientert mekling i norsk sammenheng startet i 1987 ved Østensjø familievernkontor (Tjersland, 1992).

Familieterapeutene og meklerne på familievernkontorene arbeider på en arena som er betinget av politiske føringer og familiepolitiske prioriteringer vedrørende samliv, foreldreskap, barn og separasjon/skilsmisse. I løpet av noen tiår har samlivsformer og familiers hverdagspraksiser gjennomgått omfattende endringer (Ellingsæter og Leira, 2004:13). Foreldreskap er et sentralt tema for familiepolitikken. Norge og de nordiske land skiller seg ut blant annet gjennom den offentlige politikkenes omfang og innretning, beskrevet som «familiepolitiske eksperimenter» (ibid:15). Likestillingsprosjektet og barneprojektet (Hennum, 2006) er samfunnsprosjekter som foreldremeklingen kan forstås i lys av. Likestilling er ment å gripe inn i hvordan menn og kvinner bør organisere sitt foreldrefelleskap med idealer om likhet mellom ektefeller i forhold til omsorgsoppgaver for barn (ibid:36). Barneprojektet omfatter blant annet en familiepolitikk som er ment å gi barn sterkere rettigheter som individer og gi både mødre og fedre muligheter til å bli omsorgspersoner. Det legges særlig vekt på å bevare og utvikle relasjoner mellom fedre og barn, og lovendringer de siste årene har hatt en styrking av far–barn relasjoner som mål (Hennum, 2006:36).

Et gjennomgående trekk ved norsk familiepolitikk er at de endringene som har skjedd i samlivs- og familiedanningsmønsteret blir oppfattet som en sosial utvikling man må og vil forholde seg til (Myrvik, 2005:80). Skilsmisse er i høy grad et tema som omkranses av en rekke motstridende diskurser. På den ene siden fokuseres det på de psykiske og sosiale belastninger et samlivsbrudd kan medføre for de involverte voksne og ikke minst for eventuelle barn. På den andre siden trekkes de svært dårligfungerende samlivene frem: forhold der for eksempel mishandling og rusmisbruk er involvert. Det blir i denne sammenheng påpekt at skilsmisse ikke skal være vanskelig å oppnå, og heller ikke medføre store økonomiske og sosiale belastninger. Divergerende oppfatninger av skilsmisse medfører for stor konflikt til at dette skal kunne etableres som et konsensustema i Norge (Myrvik, 2005:80–81).

Det er etablert en diskurs om «den separerende kjernefamilien», som er kjønnsnøytralt formulert og hvor «fraværet av kjernefamilien» utgjør selve problemet (Eriksson, 2003, Myrvik, 2005). Det er en rådende antakelse at barn har det best når de lever i en stabil familie med to heteroseksuelle

foreldre, og målet blir å opprettholde en kjernefamilielignende situasjon etter et samlivsbrudd. Samtidig betraktes det som et faktum at barn bør skånes for et høyt konfliktnivå mellom foreldrene. Individens frihet og rett til å forlate voldelige og ødeleggende samliv og familieliv vektlegges også. Myrvik (2005) som har sett på samlivstiltak i en norsk kontekst sier at på denne måten blir folks parforhold et legitimt offentlig anliggende når de har blitt foreldre. Det blir ikke argumentert med at det er et poeng i seg selv å forhindre at par går fra hverandre. Fokuset rettes mot *samlivsinnhold*, ikke *form*, og hensynet til barnets beste. Parrelasjonen er tenkt å kunne separeres både fra et felles foreldreskap etter en skilsmisse eller separasjon, og fra voksen–barnrelasjoner og barns velbefinnende. Mens ekteskap eller parrelasjonen kan oppheves, er foreldreskapet noe som består: det er det felles barnets barndom, ikke parrelasjonen eller ekteskapet, som konstituerer familien. Den norske foreldremeklingen kan sies å være en videreføring av og en bekreftelse på en slik diskurs, fordi den understreker betydningen av fortsatt foreldreskap.

Barnet som rettighetsbærer

I familierett internasjonalt er det kulturell variasjon i regulering av kontakt mellom foreldre og barn etter skilsmisse (Stark, 2005). I enkelte islamske land er det opp til barnas far, som har daglig omsorg, å bestemme hvorvidt og hvordan barnas mor skal ha kontakt med barna etter en skilsmisse. Nord-Europa regnes, i følge Stark, som den andre motpolen hvor den som ikke har daglig omsorg oppmuntres til utstrakt samvær, og hvor også barn tillates å ha kontakt med personer utenom familie, til og med under protest fra en av foreldrene (ibid:160). Ulik lovgivning og praksiser på dette området reflekterer og etablerer fundamentalt forskjellige forestillinger om barnets plass innenfor familien, og om barn i seg selv. I en streng versjon av islamsk lov er barnets far betraktet som barnets beskytter og vakt, og det ville være et brudd på religiøs lov dersom staten skulle blande seg inn i det forholdet eller ta på seg rollen som forsvarer av barnets beste interesser.

I kontrast til islamsk lov slik det praktiseres i enkelte land betraktes barnet i Nord-Europa som en rettighetsbærer (*rightsholder*). Det som vektlegges er barnets rett til kontakt, eller til å nekte kontakt, heller enn foreldrenes rettigheter i å bestemme hva som er best for barnet (ibid:160). Som det vil bli vist senere i rapporten har flere av de mannlige informantene opplevd at

samlivsbrudd har betydd sterkt redusert eller ingen kontakt med egne barn. Flesteparten av de mannlige informantene har bakgrunn i samfunn hvor foreldrenes rettigheter er overordnet barnets rettigheter, og hvor skilsmisse er mindre tilgjengelig, spesielt for kvinner. I hjemlandet ville de sannsynligvis hatt større muligheter for å få gjennomslag for sine rettigheter som foreldre.

En iransk mannlig informant som levde med kone og et barn i Iran før familien flyttet til Norge, fortalte at en av grunnene til at de ønsket å reise ut av Iran var at de hadde vurdert skilsmisse. I Iran ville en eventuell skilsmisse for kvinnen bety at hun risikerte å miste barnet. Tolken forklarte at i Iran hører barnet til faren. I Norge opplevde mannen at barnets mor, på tross av psykisk sykdom, fikk hovedomsorgen for barnet, mens han ble nektet samvær etter separasjon. Han sa: *«Jeg tok med min familie til Norge for å få hjelp, men jeg mistet familien. Jeg kunne vært sammen med mitt barn i et diktaturland, men jeg mistet barnet i et demokratiland».*

Som det vil bli vist i rapporten, representerer informantene ulike familierettslige bakgrunner. For de fleste har møtet med familievernkontoret og meklingen representert møte med et nytt familierettslig- og politisk system. Flere av de mannlige informantene har opplevd at deres rettigheter som fedre ikke har blitt ivaretatt, og de reiser også spørsmål ved om barnets rettigheter og barnets beste blir ivaretatt.

Moderne rettighetstenkning og begrepet «Barnets beste»

Sentralt i meklingen og foreldresamarbeid etter samlivsbrudd er begrepet barnets beste. Barnets beste er nedfelt som et grunnleggende prinsipp i FNs barnekonvensjon artikkel 3 (1):

Ved alle handlinger som vedrører barn og som foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal det først og fremst tas hensyn til hva som gavner barnet best (Haugli, 2002:313, 317).

Det individuelle, selvstendige og uavhengige barnet er en viktig modell i den moderne rettighetstenkningen som Barnekonvensjonen er et uttrykk for (Boyden, 1990, i Engebrigtsen, 2002:66). Her er barnets sårbarhet og rett til beskyttelse, sammen med dets individualitet og rett til medbestemmelse, understreket som likeverdige aspekter, mens barnets sosiale avhengighet som medlem i familie, slekt og samfunn er nedtonet. Boyden (1990) påpeker at

både *velferdsdiskursen* og *rettighetsdiskursen* nedtoner betydningen av sosiale, økonomiske, politiske og kulturelle betingelser for sosiale prosesser, og argumenterer for individuelle løsninger på sosiale problemer (i Engebrigtsen, 2002:66). Dette gjelder både «omsorg» som begrep og «barnets beste» som kriterium for å vurdere barns situasjon. Det er forholdsvis tomme begreper dersom de ikke knyttes til den sosiale, politiske, økonomiske og kulturelle konteksten der sosiale prosesser foregår (ibid:66). Engebrigtsen (2002) påpeker at vurderinger av «omsorg» og prinsippet om «barnets beste» er meningsløse dersom de ikke tar utgangspunkt i det spesifikke barnets situasjon og hva som vil tjene det best ut fra de sosiale, politiske og kulturelle betingelser det lever innenfor. Barnekonvensjonens artikler er formulert i nøytrale termer, den nedfeller moralske og rettslige prinsipper som, nettopp fordi de er generelle, må fortolkes kontekstuel (ibid:67).

Haugli (2002) har også understreket at innholdet i begrepet barnets beste varierer avhengig av hvilken kulturell kontekst man befinner seg innenfor. Hun sier at spørsmålet om hva som er best for barn er *et verdispørsmål av allmennmenneskelig karakter, som på ulike måter omdannes til et politisk, faglig eller juridisk spørsmål, og ikles en felles språkdrakt, men likevel med et ulikt meningsinnhold* (Haugli, 2002:313).

Informantene representerer ulike kulturelle kontekster og de er i varierende grad integrert i den norske majoritetskulturen og i norske hegemoniske diskurser om foreldreskap, barnets beste og likestilling. Informantene snakker på forskjellige måter om barn og barns beste. I den norske majoritetskulturen ligger det en rekke føringer på hva som er tenkt å være bra for barn og hva det vil si å være gode foreldre (Hennum, 2002). Informantene deler i ulik grad det som kan sies å være norske idealer og praksiser.

Felles foreldreansvar som kulturell tolkning av barnets beste-prinsippet

Hva som generelt og individuelt regnes som best for barn, varierer med skiftende tider. Kurki-Suonio (2000, i Haugli, 2002) har sett nærmere på den kulturelle dimensjonen i sin forskning om barnets beste. Hun viser at felles foreldreansvar kan anses som den någjeldende kulturelle tolkning av barnets beste-prinsippet, og at vi i et historisk perspektiv i tillegg kan regne med to andre kulturelle tolkninger, nemlig morspreferansen og tenkningen om psykologiske foreldre. Kurki-Suonio viser hvordan disse tre idealene kan

ses i sammenheng med tre ulike faktorer: bidraget fra psykologiekspertisen til barneomsorgsdebatten, kjønnsrollediskusjonen, og tenkningen rundt behovet for statlig intervensjon i forhold til beskyttelse av barn ved samlivsbrudd (Haugli, 2002:323). Med en generell opphevelse av morspresumpsjonen i de vestlige land på 70-tallet, oppstod et behov for å få et nytt innhold i barnets beste-begrepet. Man manglet, i følge Haugli, en allment akseptert måte å vurdere barns interesser på. Psykologien gjorde sitt inntog for fullt og begrepet om *psykologiske foreldre* ble introdusert som et viktig fenomen, det utviklet seg teorier om tilknytning eller bindingsadferd mellom barn og voksne og om hvilken betydning slike bindinger har for barns utvikling (ibid:324).

Skilsmissemekling

Fellesnevnerne og underliggende verdier

Skilsmissemekling (*divorce mediation*) er et samlebegrep for ulike ordninger der mekling blir benyttet som tilnærming ved skilsmisse og samlivsbrudd. Fagområdet etablerte seg først og fremst i USA fra slutten av syttitallet, og har siden vært et vekstområde (Ekeland og Myklebust, 1997:298). Bakgrunnen var den sterke økningen i skilsmisser og faglitteratur som tok for seg de psykoemosjonelle og sosiale sidene ved samlivsbrudd.

Ekeland og Myklebust (1997) poengterer at skilsmissemeklingens faglige og metodiske innhold til en viss grad vil være påvirket av formelle og organisatoriske rammer knyttet til ulike ordninger. Det er likevel mulig å identifisere noen fellesnevnerne for skilsmissemeklingen. Schwebel, Gately, Renner et al. (1994) fant i en analyse av ulike modeller at alle legger vekt på *kontekstualisering*: at en må skape den rette arbeidsatmosfæren, optimisme og tro på at partene kan mestre samarbeid og få til løsninger. Grunnlaget for dette er, i følge Ekeland og Myklebust, det som kan kalles en *kontekstuell konfliktforståelse* (1997:299). Meklingen er tenkt å være en *konfliktdependende kontekst*, sammenlignet med rettsapparatet som system, som er tenkt å virke mer konflikt-drivende. Tanken er at en kan påvirke konflikter ved å påvirke eller endre konteksten. Et annet felleselement er at mekleren må ha en *nøytral* rolle, behandle begge parter likt og med *respekt*, og at begge parter i utgangspunktet må oppleve at behovene deres blir tatt på alvor. I tillegg legges det i all faglitteratur om mekling vekt på at meklingen bør være *frivillig* for partene, og at de selv har *ansvar og kontroll* over avgjørelser som blir tatt.

Ulike meklingsmodeller og meklerroller

Skilsmissemekling omfatter ulike modeller hvor mekleren tillegges ulike roller. Med utgangspunkt i ulike overordnede faglige perspektiver på hva som blir hevdet å føre til resultater i mekling er det identifisert fire ulike modeller (Schwebel, Gately, Renner et al., 1994, i Ekeland og Myklebust, 1997:300–301):

Regelstyrt mekling som er kjennetegnet ved tro på en høy grad av strukturering av prosessen og at samhandlingsreglene vil fremme samarbeid. Det legges vekt på at partene godtar «spillereglene» og at de tar på seg rollene som rasjonelle og saksorienterte aktører. Mekleren er nøytral og kommer i liten grad med løsningsforslag, men er aktiv i å sørge for at alternativene blir godt synlige, og at spillereglene i drøftingene blir overholdt. Prototypen på denne type mekling ser ut til å være *struktureert mekling* (Coogler, 1978).

Forhandlingsmodellen omfatter ideen om at en kan få til gjensidig akseptable løsninger når likeverdige parter med utgangspunkt i egeninteresser kommer i forhandlingsposisjoner som gjør det mulig «å gi og ta», og å etablere kompromiss. I slik mekling vil en kunne ha individuelle sesjoner for å forberede partene på forhandlingene. Mekler vil være fleksibel, og påta seg en aktiv og dirigerende rolle som også kan innebære å fremme utkast til kompromiss, løsninger og forhandlingsveier. Den nøytrale mekleren skal først og fremst sørge for balanse i maktforholdet mellom partene, men skal kunne evaluere forslag og være kritisk til disse hvis de ser ut til å være lite tjenlige for barna. Mekleren kan midlertidig gå inn i rollen som terapeut dersom det er nødvendig for fremdriften. Så langt det er mulig vil en prøve å få til skriftlige avtaler da dette regnes som mer forpliktende.

Terapeutisk mekling er basert på en vurdering som tilsier at når parter under en skilsmisse ikke er i stand til å få til fornuftige samtaler om samarbeid, er det fordi de følelsesmessige sidene ved samlivsbruddet på ulikt vis blokkerer evnen deres til dette. For å få til gode løsninger og godt framtidig samarbeid som skilte foreldre må en derfor først jobbe med de følelsesmessige og psykiske sidene ved samlivsbruddet. En slik type mekling vil som regel være lite strukturert i utgangspunktet, variere mye i

tidsbruk og arbeidsform, og være preget av meklerens terapeutiske orientering.

Rådgivningsmodellen tar utgangspunkt i tro på at dersom partene får tilstrekkelig informasjon og best mulig opplysning om ulike følger og framtidige konsekvenser av skilsmissen for barna vil de, hvis en legger til rette for en kontekst som fremmer god kommunikasjon, kunne komme fram til fornuftige felles løsninger. Mekleren opptrer som informator og rådgiver og blir gjennom dette *eksperten*. Ofte vil det være aktuelt med flere meklere som samarbeider ut fra at de har forskjellig faglig ekspertise. Det kan for eksempel være samarbeid mellom jurist og terapeut.

Modellene må forstås som *idealtypiske*, mer enn som uttrykk for en tydelig firedelt praksis (Ekeland og Myklebust, 1997:301). Variasjon i skilsmissemekling omfatter ulik grad av struktur og ulik grad av saksmessig eller relasjonsmessig orientering. Høy grad av saksmessig orientering vil være mekling som unngår konfliktstoff fra fortiden, og vektlegger en rasjonell og forhandlingsorientert samhandling omkring saker det er uenighet om. En relasjonsmessig orientering vil være mer åpen for problemstillinger i parforholdet og for de følelsesmessige og psykologiske sidene, i en mer terapeutisk orientert mekling (ibid:301). Flere av informantene har beskrevet møtet med en mekler som ser ut til å passe inn i modellen for regelstyrt og strukturert mekling.

Spesielle sider ved norsk foreldremekling

Den norske foreldremeklingen har, i følge Ekeland og Myklebust (1997), noen sider som er spesielle og som bør fremheves. Det mest iøynefallende er at ordningen er *obligatorisk* for alle gifte foreldre med barn som vil skille seg. Så langt Ekeland og Myklebust kjenner til er Norge alene om dette. Foreldremeklingen er dessuten en offentlig regulert ordning. Lover og forskrifter spesifiserer prosedyreregler, innhold, og krever opplæring og sertifisering av meklere. Utøving av mekling er i hovedsak lokalisert til hjelpeapparatet, og den er gratis for foreldrene. Hovedmønsteret i andre land er at mekling har en vekst i privat sektor og blir markedsført som et alternativ til tradisjonell advokathåndtering av skilsmisser. Meklingen vil derfor koste foreldrene en del, men blir oppfattet som rimeligere enn å gå til advokat.

Offentlig mekling er som oftest organisatorisk knyttet til rettsapparatet, og har som regel *et avgrenset mandat* slik som den norske foreldremeklingen. Fleksibilitet med hensyn til bruk av tid er mer vanlig enn foreldremeklingens klare tidsrammer. Inntil fire timer, slik det har vært for foreldremeklingen, er lite, sammenlignet med privat mekling som gjennomsnittlig tilbyr ti timer. Foreldremeklingen har, i følge Ekeland og Myklebust, en høy grad av formell struktur og det har konsekvenser for arbeidsformen og vil bety et press mot *strukturert mekling*. Høy grad av formell struktur vil sannsynligvis også fremme en *saksorientert* mer enn en *relasjonsorientert* mekling (Ekeland og Myklebust, 1997:51).

Flere av informantene har opplevd at meklingen har vært for saks- og avtaleorientert og at verken egen eller barns situasjon har blitt fanget opp av mekleren. En iransk mann erfarte at han var uforberedt på meklingens mål- og tidsavgrensning. Han refererte til mekleren som hadde sagt: «*Dere har kommet for skilsmisse. Dere har tre ganger, tre ganger får dere komme hit og dere får lage en avtale om barnet*». I ettertid mente mannen at verken han eller kona var i stand til å gjennomføre meklingen slik den ble presentert for dem. Mannen beskrev meklingen som en *sjablong*:

Jeg mener faktisk det at den type konfliktløsning som er veldig vanlig i Norge det er ikke sikkert den passer for de som kommer fra Iran eller Afrika eller Pakistan. Det er det jeg mener med sjablong. Man skal ikke være så firkanta: «Ok, denne blanketten har vi fylt ut i tretti år, så gir vi denne til den her iraneren eller afrikaneren og så skal det passe». Jeg synes det er feil.

Mannens utsagn gjenspeiler hvordan meklingen er en universell ordning som i utgangspunktet skal gjelde likt for alle, uavhengig av bakgrunn og kontekst. En mann med tyrkisk bakgrunn beskrev meklingen slik:

Slik jeg forsto det var det bare en kvantitativ gjennomføring av de såkalte tre meklingsmøtene, for å bli enige om samvær. Hvis ikke skulle saken sendes videre til fylkesmannen. Så han var bare der som et objekt på en måte, han hadde ikke noen innvirkning som helst, ikke i det hele tatt. Han var bare der for å gi oss det som er mekling som fakta, dermed basta. Så tre ganger er du der, er dere enige er det greit nok, hvis ikke er det det samme for han.

Som det vil bli vist i kapittelet om forventninger til familievernkontoret og meklerin har mange av informantene vært uforberedt på meklings avgrensede mandat og meklerens rolle.

Samværsavtale

Foreldrenes ansvar og kompetanse

Meklingens formål er å få foreldrene til å bli enige om en avtale med hensyn til barna. Dette følger av lovens § 26 og forskriftene § 1. Foreldrene skal imidlertid møte til mekling selv om de er enige. Mekler skal hjelpe partene til å komme fram til en avtale. I en brosjyre om mekling står det følgende:

Men selv om dere får hjelp av mekler til å diskutere problemer og lage en avtale, er det dere foreldre som bestemmer hvordan dere skal ordne det for barna deres. Det er dere som vet hvilke løsninger som vil fungere, og det er dere som har ansvaret for den avtalen dere inngår (Barne- og likestillingsdepartementet, Mekling for foreldre, Q-0795, 12/2006).

En rimelig avtale partene har kommet til enighet om på forhånd skal ikke gjøres til gjenstand for mekling. Meklerin skal i slike tilfeller likevel samtale med foreldrene og eventuelt gi råd til avtalen. At partene kan enes om en skriftlig avtale mht daglig omsorg, foreldreansvar og samværsrett er et mål for meklingen, men ikke noe vilkår for å kunne kreve meklingsattest. Her vil enighet være tilstrekkelig. Det er partene selv som inngår avtalen og som blir ansvarlig for avtalens innhold. Mekler har ikke ansvar for avtalens innhold og de konsekvenser denne medfører. Mekler skal orientere partene om de viktigste økonomiske konsekvensene som avtalen vil medføre, som for eksempel bidragsplikt.

Haugli (1998) har reflektert rundt prinsippet barnets beste, med en hovedforankring i problemer som gjelder foreldreansvar, bosted, omsorg og samvær. Hun påpeker at det gjør seg gjeldende helt ulike paradigmer innenfor familieretten og barnevernsretten. I familieretten (som omfatter barne-loven og meklingsordningen) gjelder hovedprinsippene om fri rådighet, full adgang til avtaler og utenrettslige løsninger. Haugli mener at dersom barnets beste skal kunne ha noen systematiserende betydning i barneretten er det viktig å synliggjøre alle de kolliderende interessene og oppfatninger som kan skjules bak begrepet barnets beste.

Prinsippet om barnets beste og vektleggingen av foreldrenes ansvar og kompetanse kan fremstå som paradokser. Enighet mellom foreldre anses som en slags garanti for barnets beste. I utgangspunktet skal foreldrene selv bli enige om hva som er best for barnet. Blant informantene hører det til unntaket at foreldrene har vært enige, både om samlivsbruddet og om samvær med barn. Én iransk mannlig informant skilte seg imidlertid ut fra mange av de andre informantene. Han hadde gode erfaringer med å lage samværsavtale på familievernkontoret og med å bruke familievernkontoret til å justere avtalen:

Jeg husker at vi hadde flere avtaler etter hvert. Han (mekler) var veldig flink til å skrive det som vi ble enige om, hver gang. For eksempel at ungene skal komme til meg annenhver helg eller hver onsdag, hvordan det skal være i påskeferien osv. Også ble vi alltid enige og vi undertegnet avtaler. Noen ganger hadde vi laget avtaler på forhånd, vi visste for eksempel når det skulle være neste møte, på forrige møte, ikke sant, og noen ganger ble vi enige om å ta kontakt hvis det ble behov for samtaler.

Barnets beste ble ikke problematisert fra meklers side, slik mannen fortalte om det. Så lenge foreldrene var enige om både samlivsbruddet og samværsordningene ble meklers rolle å skrive ned det som foreldrene hadde blitt enige om. Blant informantene er det imidlertid flere som har opplevd uenighet og konflikt i forholdet til den andre forelderen, og foreldrene har vært uenige om barnets beste. Noen har blitt henvist til rettslig behandling av saken. Noen av informantene har vært i kontakt med barnevernet. En iransk mann opplevde at barnets mor saboterte samvær. Han viste til barnets rettigheter i sin fortolkning av erfaringer fra møtet med familievernkontoret, barnevernet og rettsapparatet. Han etterlyste en advokat som kunne forsvare barnet og finne frem til barnets beste. Mannen mente det var feil at han og barnets mor skulle stå som representanter for barnets beste. I følge mannen hadde *mors beste* blitt mer tatt hensyn til enn barnets beste. Han forklarte at hvis *han* snakket om barnerettigheter ville det bli oppfattet som et forsøk på å tilfredsstille egne interesser. Mannen mente at samværsavtalen ikke skulle være en forhandling mellom voksne, men at samværsavtalen må gjenspeile barnets rettigheter og at barnets rettigheter måtte representeres av en advokat. Han mente at familievernkontoret og meklerne måtte advare foreldrene om å holde barnet utenfor konflikten og praktisere barnerettigheter

inntil saken ble løst. Han mente det var feil å forsøke å *overtale* foreldrene til å respektere barnets rettigheter:

Jeg er ikke enig med det systemet, jeg mener at vi behøver ikke at noen overtaler oss. Hvis du kjører på rødt lys får du bot. Det er ingen som overtaler deg til at du må stoppe for rødt lys. Det er en lov. Hvis du ikke er enig med loven må du jobbe politisk for å endre loven.

Mannen uttrykte en tro på barnets rettigheter som en lov overordnet foreldrenes interesser. At barnets mor saboterte samvær tolket han som et brudd på barnets rettigheter. Han brukte ikke argumenter om rettigheter som far, men fokuserte på barnets rettigheter. Han uttrykte tro på at en uavhengig tredje person kunne avgjøre hvordan barnets rettigheter best kunne ivaretas.

Slik jeg forstår det setter informanten fingeren på det som Haugli og andre har poengtert med at barnets beste i stor grad er overlatt til foreldrene å definere. Problemer oppstår når foreldrene ikke er enige og en tredje instans må vurdere hvorvidt det er best for barnet å ha kontakt med begge foreldre osv.

Perspektiver på samværsavtale

Mekling om samværsavtale er basert på noen grunnleggende forestillinger (Tompkins, 1995, i Kruk, 1998). For det første en forestilling om at foreldre trenger en skilsmisseprosess som hjelper dem til å fokusere på barnas behov på et tidspunkt da deres egne overganger og tap gjør at de blir relativt lite sensitive for barnas behov. For det andre blir det antatt at de fleste barns interesser best blir ivaretatt gjennom fortsatt deltagelse fra begge foreldre i barneoppdragelsen, innenfor en form for samarbeidende delt foreldreordning. Til sist ligger det en antagelse om at begge foreldre går inn i skilsmisseprosessen dårlig forberedt på hva som ligger foran dem og at de trenger å få tilegnet seg informasjon som de mangler.

Meklere har erfart at ikke-vestlige foreldre har «en annen holdning til utarbeiding av skriftlige avtaler», at de ofte ikke vil lage samværsavtale, og at det blir sagt at «far kan besøke barna hos mor» (Qvale, 2005). Noen meklere fortolker det som «*en holdning om at far skal treffe barna når han har lyst, og at samværet skal baseres på når det passer far, heller enn å basere det på en skriftlig avtale*» (Oldren-Smørdal og Thuen, 2004:36).

Flere av informantene har gitt uttrykk for at de har hatt vanskeligheter med å gå inn i rollen som samarbeidende forelder, og at samværsavtale om barn representerer en ny og fremmed situasjon. Skilsmisse nødvendiggjør kompetanse i form av å skille mellom rollen som forelder og som partner/ektefelle (Gullestad, 2006:160). Foreldremeklingen er basert på foreldrenes evner til å skille mellom rollene. I studier av komplekse, «moderne» samfunn, sammenlignet med «tradisjonelle» samfunn blir gjerne begrepet «hele personer» brukt for å belyse hvordan mennesker opptrer på mer eller mindre adskilte arenaer med mer eller mindre adskilte og spesialiserte roller. Gullestad (2006) har brukt begrepet «hele personer» i sammenheng med studier som viser at barn av arbeiderklasseforeldre oftere mister kontakt med fedre etter skilsmisse enn barn av utdannede middelklasseforeldre (Moxnes, 1990, Skevik, 2004).

Gullestad mener det er del av en *middelklassekompetanse* å være i stand til å forholde seg til andre mennesker gjennom avgrensede karakteristika ved spesifikke roller, situasjoner og kapasiteter (Gullestad, 1979, 1984/2002).

En iransk mann forklarte at han hadde lært noe viktig i sin kontakt med familievernkontoret, nemlig at «datter`n består selv om ekteskapet går». Han forklarte at det tok han lang tid å forstå at konas ønske om separasjon ikke trengte å bety at han kom til å miste kontakten med barnet. Mekling og terapi på familievernkontoret, i tillegg til terapi og rådgivning andre steder, over en lengre periode, bidro til at han ble tryggere i situasjonen og etter hvert konsentrerte seg mer og mer om farsrollen.

Flere av informantene kan sies å representere kulturbakgrunner hvor foreldrerettigheter er overordnet og ikke anses som et motstykke til barnets interesser. Flere av informantene har også gitt uttrykk for et syn på foreldre og barn og på familien som en enhet som en ikke uten videre kan splitte. En annen iransk mann ga uttrykk for at samlivsbrudd og avtaleregulert samvær med barn må forstås i lys av klientens kulturelle bakgrunn og betydning av barn:

I de kulturer i Asia er det slik at når du har gifta deg og fått barn da er livet over. Da kan du dø, da har du gjort det du skulle gjøre fordi du garanterer at din generasjon går videre. Ok, ha den tilnærmingen her også kommer du til mekling som skal ta fra deg og dele det barnet som du eier, på en måte, og som er alt du har i livet, det er det barnet der, du skal dele det og du skal bare besøke det på torsdager. I løpet av tredve minutter på familiekontoret skal en dele en verdifull sak som er livets investering for en forelder, det er voldsomt.

Å dele barn har for mange av informantene representert store utfordringer og erfaringene de har fortalt om ser i mange tilfeller ut til å stå fjernt fra den harmonimodellen som mekling om samværsavtale kan se ut til å forutsette.

Samværsavtalen som kontrakt: Kulturelle forutsetninger

Samværsavtalen kan forstås som en type kontrakt som inngås mellom parter på mer eller mindre frivillig basis. Engebretsen (2005) har sett nærmere på *kontraktsspråkets dominans* i journaltekster fra barnevernet, og identifisert kulturelle forutsetninger.

Kontraktinngåelse forutsetter parter som er rasjonelle og som kan gjøre kalkulerende beslutninger. Irrasjonalitet og følelser fornektes og livshistorier frarøves av kontraktsspråket. Kontrakten forutsetter følelsesmessig stabile individer med entydige meninger og intensjoner (Engebretsen, 2005:16).

Å forhandle om og inngå samværsavtaler fordrer en bestemt rasjonalitet og kompetanse hos partene. Blant annet handler det om bestemte tidsbegrep og forhold til tid. Å gjøre avtale om samvær med barn til avgrenset tid og sted kan fremstå som fremmed for mange. Meklers bruk av kalender kan illustrere en moderne, kulturelt betinget forståelse av tid. En amerikansk kvinne opplevde meklingen generelt som vanskelig og hun hadde problemer med å være «praktisk». Hun fortalte om meklerens bruk av kalender:

Hun (mekler) satt med kalenderen og tegnet opp formiddager og ettermiddager og kvelder. Men den kalenderen hun tok opp, den kommer jeg aldri til å glemme hvor utrolig komplisert det var, og da tenkte jeg: «noen må skjønne at dette her kan ikke være så komplisert», men ved å sitte å se på en kalender så blir jeg faktisk helt forvirret, jeg skjønnte ingenting av hva hun mente.

Å lage en skriftlig avtale om samvær forutsetter blant annet kompetanse i form av planlegging og strukturering av tid, og en viss forutsigbarhet. En mann med tyrkisk bakgrunn forklarte at han hadde lært seg å forholde seg til skriftlige avtaler og regler, i forbindelse med forhandlinger om samvær med felles barn med en norsk kvinne. Han beskrev det med å vise til at han endelig hadde blitt *integrert* og at han hadde blitt *norsk*. Samværsavtale eller skriftlige avtaler kan fremstå som *norske* fenomen, som uttrykker en form for regelbundethet og moral som tilsier at en skal forholde seg og forplikte seg til

skrevne avtaler. Det betyr ikke at ikke foreldre med minoritetsbakgrunn ønsker å inngå samværsavtaler for å regulere eller sikre seg selv eller den andre forelderens samvær med barn. Flere av informantene har fortalt om lengre tids kamp for å få til en samværsavtale og deretter for å få gjennomført avtalt samvær. Blant informantene er det flere som har fortalt at forutsetningene for å inngå en avtale ikke har vært til stede. Mekling kan foregå innenfor rammer av uenighet, konflikt og kriselignende tilstander, i tilknytning til samlivsbrudd og spørsmål om barn, og da kan avtaleorienteringen og kontraktspråket fremstå som et paradoks. Hvordan få parter til å opptre rasjonelt, samarbeide og inngå avtaler som er ment å være forpliktende, når det er stor konflikt og følelsesmessig involvering?

Ekeland og Myklebust (1997) har vist at generelt ser det ut til at prognosen er best når partene er motiverte for meklingen, og for å sette barnas behov i sentrum, har et moderat konfliktnivå seg i mellom, og evne til saklig kommunikasjon. Problemet er de vanskelige sakene. Blant informantene er det et mindretall som har utformet skriftlige samværsavtaler. Dette underbygger tidligere forskning om og evaluering av mekling som viser (Ekeland og Myklebust, 1997) at foreldresamarbeidet og avtaleinngåelser fungerer best for foreldre som i utgangspunktet ikke har store konflikter eller uenigheter. Når foreldre kommer til mekling er uenigheten størst om samværsavtalen, spesielt ved obligatorisk barnelovsmekling. Samlet sett kommer vel åtti prosent av foreldrene til enighet om avtale i løpet av meklingen, sammenlignet med vel førti prosent av foreldrene som har vært til obligatorisk barnelovsmekling (ibid).

Blant informantene er det både kvinner og menn som har fortalt om vanskeligheter med å få i stand en skriftlig avtale, på grunn av den andre forelderens motstand eller mangel på samarbeid. En somalisk kvinne forklarte at:

Det var veldig gode mennesker på familiekontoret som prøvde å løse problemene. Første og andre gangen vi var til mekling var vi enige om at han kunne ta med barna hjem til seg på besøk. Så jeg var veldig glad for at vi skulle undertegne avtale den tredje gangen, men han forandret seg og han ble sint. Han sa at han ikke ville undertegne avtalen og at vi måtte videre til retten. Han ba mekler om å sende oss videre til retten. Da sa mekleren: «Jeg har ingen grunn til å sende dere til retten. Hun er en god mor som vil samarbeide. Du tar feil, du forstår ikke norske lover». Jeg var villig til å skrive under på samværsavtalen.

Flere av informantene har fortalt om en motpart som har nektet å samarbeide om å inngå avtale. Noen av informantene har opplevd det som et problem at «mekler ikke har makt, men bare må følge loven». En nordafrikansk mann opplevde at barnets mor nektet å inngå samværsavtale, og at meklingen ble avsluttet uten resultat, og at de ble henvist til retten. Mannen lurte på «*hvorfor familiekontoret bare gir attester og sier at jeg må gå rettens vei?*» Han mente at «mekler burde gjøre unntak og gjøre en egen vurdering». Mannen beskrev familievernkontoret som «et godt apparat», men problemet er, i følge han, at «familiekontoret bare fungerer når det er kommunikasjon mellom kvinne og mann, for da kan man finne en løsning». I hans tilfelle var det ingen kommunikasjon eller samarbeid med barnets mor. Mannen påpekte at dersom det er kommunikasjon mellom foreldrene trenger en ikke å skrive avtale. Desto viktigere mente han det var i hans tilfelle å få til en skriftlig avtale, slik at han kunne få regulert samvær med barnet. Mannen mente at tre ganger mekling var altfor lite når det er «dårlig kommunikasjon». Han sa at «mekling kan hjelpe hvis partene har felles syn». Mekler burde ikke gi meklingsattest uten at samværsavtale først ble undertegnet av begge parter, mente mannen.

I henhold til Rundskriv om mekling – etter ekteskapsloven og barneloven (Barne- og familiedepartementet, Q-07/94) skal meklingsattest utstedes når partene er kommet til enighet jf forskriftene § 7. Videre står det at:

Skriftlig avtale er ikke et vilkår for å kunne kreve meklingsattest. Hvis partene ikke kommer fram til en avtale, har en part rett til meklingsattest etter å ha meklet i tre timer (1994:13).

Kontraktlogikk og innlevelse

Et fokus på samværsavtale under mekling innebærer en bestemt logikk og en bestemt avgrensning av meklings situasjonen. Engebretsen (2005) har reist spørsmål ved om *kontraktlogikken* er i samsvar med målsettingen om å vise *innlevelse* i barns og foreldres livssituasjon, og hvorvidt kontraktforholdets instrumentelle forbindelser er i samsvar med de målene barnevernet ønsker å oppnå i forhold til partene. De samme spørsmålene kan reises i forhold til meklingen, hvor foreldrenes og barnets beste er ment å ivaretas gjennom en samværsavtale mellom foreldrene.

Eikeset (2003) har reflektert over meklerens rolle som profesjonell hjelper. Han ser også avtaleorienteringen i lys av kontraktteori og hvordan en avtale må ta utgangspunkt i *upartiskhet*. Dette kobler Eikeset til et aspekt av

universalisering og «uvitenhetens slør» som premiss for kontraktsinngåelse. Kontraktsinngåelse innebærer at partene i konflikten må sette seg i en situasjon der de ser bort fra egne sympatier, oppfatninger og ønsker, for at partene skal være interessert i å sette opp en kontrakt som ivaretar alles beste, inkludert barnets beste. Noen av informantene har erfart at den andre parten ikke har vært upartisk i betydningen å ha barnets beste i fokus, eller ta hensyn til den andre partens beste.

Noen informanter etterlyser en mekler som i større grad setter barnets beste i sentrum, når den andre parten ikke vil inngå avtale om regulert samvær med barnet, noe informanten mener ikke er til barnets beste. En vesteuropeisk kvinne beskrev meklingen som å bli «overlatt til seg selv», i forsøket på å få barnets far til å forplikte seg til mer regulert samvær med barnet:

Sånn som jeg husker det så var det den mannlige terapeuten som sa til oss at vi godt kunne få noe skriftlig utenom møte, uten å bruke familievernkontoret. Sånn som jeg husker det så ble vi overlatt til oss selv, på en måte.

Kvinnen mente at mekleren burde være strengere, og ikke bare gi råd overfor barnets far om hvor viktig det er for barnet å ha kontakt med faren. Kvinnen etterlyste «noe mellom råd og krav» som ville medføre at barnets far i støtte grad forpliktet seg til samvær med barnet.

Eikeset (2003) påpeker at kontraktpremisser om upartiskhet ikke er forenlig med meklingens intensjoner om å ivareta barnets beste. I følge Eikeset kan ikke mekler være upartisk men må derimot være partisk og ha selektiv oppmerksomhet. Mekler kan ikke, slik Eikeset ser det, bare ha en instrumentell rolle i forhold til målet om avtaleinngåelse, men må ha ferdigheter som evne til innlevelse og empati, og en forståelse knyttet til partikularitet og situasjonsmessige forhold. Slik Eikeset beskriver det blir det en utfordring for mekleren å finne en balanse hvor mekler opptrer som rådgiver uten å overta andres ansvarlighet og unngår faren for paternalisme. Informanter har fortalt om ulike meklertyper, hvor noen beskrives som mer aktive og rådgivende enn andre. En kvinnelig amerikansk informant opplevde meklingen som vanskelig på flere måter:

Dette her med at det er ingen som forklarer... altså hvis mekling er mekling så burde noen forklart hva disse her «pamphletsene» betyr. Hva betyr en meklingsattest, hva betyr en samværsavtale? Det... hele

den prosessen. Altså jeg har vokst opp... akkurat det å være voksen har jeg vært i Norge, men det å vite hva samvær betyr, så mange ord som er fremmede, som vi ikke bruker til daglig, hvis du ikke er midt oppi en skilsmisse. Det er ingen forståelse for det.

Altså jeg føler at jeg ble rett og slett lurt (cheated), totalt overkjørt, uten å vite noen ting om hva som var konsekvensene av den samtalen, og hun (mekleren) var ute etter en signatur. Jeg følte veldig at hun rådet ikke meg, rådet ikke han, på noe vis, hun ville bare få en avtale på plass, så det syns jeg var utrolig dårlig.

Kvinnen opplevde, slik jeg forstår det, en avtaleorientert mekler som ikke tok høyde for den spesielle situasjonen med hensyn til språkforskjeller og behov for informasjon.

Frihet og forpliktelse

Forutsetninger om rasjonalitet og samarbeid gjør seg også gjeldende med hensyn til gjennomføring og oppfølging av samvørsavtale. Én ting er å skrive under på en avtale, en annen ting er å følge den opp. Det er kontrakten som gjør pliktene forpliktende (Engebretsen). Samvørsavtaler som inngås mellom foreldre med eller uten hjelp av mekler har ikke nødvendigvis noen gyldighet etter at foreldrene har vært på familievernkontoret. Mange av informantene har opplevd at samvørsavtaler ikke har noen gyldighet, og at gjennomføring av samvørsavtale forutsetter enighet og samarbeid mellom parter. Familievernkontoret har heller ingen myndighet til å følge opp eller kontrollere at samvørsavtaler blir fulgt etter intensjonen. Det er opp til den enkelte forelder å ta kontakt med familievernkontoret for eventuell drøfting av samvær og behov for endring av avtale. Resultatet av klientenes instrumentelle forbindelser med barnevernet kan, i følge Engebretsen (2005), bli paradoksalt fordi barnevernet forplikter partene til en logikk som fristiller dem fra alle forpliktelser så snart barnevernet har trukket seg ut av saken. Noe av det samme kan tenkes å gjøre seg gjeldende i forhold til meklingen på familievernkontoret.

Nedfelt i kontraktrelasjonen ligger det et paradoksalt forhold mellom frihet og forpliktelse, Kontraktforholdet betoner individets frihet og at individet bare står til ansvar overfor seg selv, men samtidig legger kontrakten sterke begrensninger på individet:

Problemet med kontraktsforholdet er på sett og vis at det bygger på en feilaktig forståelse av begrepet frihet. Kontraktsrelasjonen forutsetter at mennesket har frihet til å handle som alle andre, til å oppføre seg som forventet. Individene er frie så lenge de er like. Kontrakten forutsetter et fritt men konformt individ. Genren kontrakt er bygget på visse forventninger til individene den har å gjøre med, at de er rasjonelle, at de møter en ytelse med en motytelse osv. (Engebretsen, 2005:17).

I forskriftene om mekling og samværsavtaler mener jeg det er mulig å identifisere et kontraktspråk som bygger på en rekke forutsetninger slik det er skissert overfor. I meklingssituasjonen legges det opp til at foreldrene selv skal bli enige, at foreldrene selv skal bestemme, og være eiere av avtalen. Individene ansvarliggjøres på denne måten, og foreldrene er tenkt å være de som best kan ivareta barnets interesser. For mekler vil det være en utfordring å vurdere når foreldrene ikke er de beste til å ivareta barnets interesser, og vite når en skal gå aktivt inn, og når eventuelt opplysningsplikten gjør seg gjeldende. Blant informantene er det flere som uttrykker undring og mistillit i forhold til et syn på foreldrene som eiere av avtalen og ansvarliggjøring av individet. Jeg forstår det slik at flere av informantene etterlyser noe mer forpliktende og mindre fritt, når minst en av foreldrene ikke innfrir kulturelle forutsetninger for kontraktsinngåelse. En form for oppfølging fra familievernkontorets side, etter initiativ fra familievernkontoret og ikke den enkelte forelder, har vært nevnt som forslag av noen informanter.

3 Bakgrunn for kontakt med familievernkontoret

I det følgende vil jeg se nærmere på informanters fortellinger om bakgrunn for kontakt med familievernkontoret. Flesteparten av informantene har ikke andre familiemedlemmer i Norge og mange har manglet et nettverk. Følelsen av å være «alene i verden» i en situasjon med samlivs- eller familiekonflikt er beskrevet av informantene som vanskelig.

For flesteparten av informantene har kontakten med familievernkontoret bestått av mekling. Noen få har bare vært i parterapi og er fortsatt gift, noen har først vært i terapi for deretter å gå videre til mekling, men flesteparten har kun vært til mekling. To mannlige informanter tok initiativ til terapi, for deretter å gå videre til mekling og separasjon. Tre kvinner tok initiativ til terapi. Én er fortsatt gift, og to er separert.

På familievernkontoret har informantene møtt et nytt system, i en vanskelig situasjon. I mange tilfeller har det vært konflikteskalering i forkant av kontakten med familievernkontoret, og det som flere av informantene karakteriserer som *dårlige skilsmisseprosesser*. For noen av informantene har kontakten med familievernkontoret strukket seg over lengre tid, og de har i flere runder vært på familievernkontoret for å få hjelp til å regulere samvær med barn. Bakgrunnen for informantenes kontakt med familievernkontoret er varierende, fra de som ønsket seg hjelp til å forsøke å redde et forhold til de som først og fremst har ønsket hjelp til å reetablere eller regulere samvær med egne barn. Noen av informantene har i løpet av en lengre tidsperiode hatt ulike behov og ulike bestillinger i forhold til familievernkontoret.

Det er kvinnene som stort sett har tatt initiativ til separasjon. Dette er i tråd med forskning (Tjersland, 1992) som viser at kvinnene i første rekke tar initiativ til separasjon. Som Tjersland påpeker betyr ikke det at kvinner tar initiativ til separasjon at kvinnen alene har bidratt til separasjonsbeslutningen (ibid:150). Et flertall (12) av de mannlige informantene har fortalt at ekskona tok initiativ til separasjon. I noen få tilfeller har begge parter vært enige om separasjon. I noen tilfeller ser det ut til at det har vært langvarig usikkerhet og ambivalens, hos en eller begge parter, som til slutt har resultert

i at en av partene har tatt den endelige avgjørelsen. Noen ganger har dette skjedd ved at kvinnen har vært den som har «truet» med separasjon eller skilsmisse over lengre tid, mens mannen har vært den som til slutt har tatt initiativ og bestemt seg for å gjennomføre separasjon og skilsmisse.

Blant de kvinnelige informantene er det tre som har opplevd at mannen tok initiativ til separasjon, eller ikke var villig til å forsøke terapi for å redde forholdet. I to av tilfellene hadde mannen funnet seg ny partner.

Betydning av klientenes psykiske helse på meklingsstidspunktet

Flere av informantene har fortalt om det som kan betegnes som dårlig psykisk helse, i møtet med familievernkontoret. Psykisk helse defineres sjelden i positive termer. Som regel blir begrepet definert negativt, det vil si som «fravær av psykisk besvær som angst og depresjoner» (Moseng, 2002:18). En typisk definisjon av psykisk helse er *«frihet fra den sorten besvær som kan karakteriseres som psykisk, dvs. frihet fra patologisk angst, fobier, tvangstanker, hallusinasjoner, forfølgelsesideer, bisarre vrangforestillinger osv.»* Egidius, 1994, i Moseng, 2002:18).

Blant informantene er det flere som har fortalt om det jeg forstår som dårlig psykisk helse på tidspunktet de var i kontakt med familievernkontoret. Begreper som «psykose», «angst», «trauma», «krise» og «depresjon» brukes av flere av informantene for å beskrive tilstanden de var i da de møtte til meklingsstidspunktet. For noen av informantene gjelder det at de har hatt dårlig psykisk helse i lengre tid, også før separasjonsprosessen, og for andre ser det ut til at den psykiske helse har blitt svekket i forbindelse med spørsmålet om separasjon.

Når flere av informantene har beskrevet tildels negative opplevelser fra meklingsstidspunktet og møtet med mekler, kan det blant annet forstås på bakgrunn av tilstanden de har vært i som klienter ved familievernkontoret. Noen av informantene gir uttrykk for at de ikke har vært i stand til å gå inn i den definerte meklingsstidspunktet og at de ikke har vært helt til stede i situasjonen. Det tegnes et bilde av møtet mellom kaotiske følelser, ambivalens, usikkerhet og angst, og en byråkratisk, rasjonell, tids-, steds- og målavgrenset meklingsstidspunktet.

Separasjon og skilsmisse i innvandrerbefolkningen

Separasjon og skilsmisse er utbredt blant enkelte innvandrergrupper mens det er svært lite utbredt blant andre innvandrergrupper. I følge tall fra SSB går blandingsekteskap oftere i oppløsning, sammenlignet med ekteskap hvor begge er norske (Lie, 2004:90). Norske kvinners blandingsekteskap er mer ustabile enn norske menns blandingsekteskap. Skilsmisseprosenten er omtrent dobbelt så høy i norske kvinners blandingsekteskap som i ekteskap der begge partene er norske. Blant informantene er det tre som kan sies å representere den siste kategorien. Ellers er det blant informantene fem blandings-ekteskap bestående av norske menn og vestlige kvinner.

	Kvinne vestlig N=6	Kvinne ikke vestlig N= 9		Mann vestlig N= 5	Mann ikke vestlig N= 14	
Gift norsk	5	1	= 6	1	2	= 3
Gift utenlandsk	1	8	= 9	3	13	= 16

Relativt sett er det mindre skilsmissehyppighet blant innvandrerbefolkningen, spesielt den ikke-vestlige, sammenlignet med den norske majoriteten. Noen grupper skiller seg ut med høyere skilsmissehyppighet, eller med svært liten skilsmissehyppighet. Mange norskpakistanske og norskmarokkanske ekteskap går i oppløsning etter tre til fem år. To av de mannlige informantene kan sies å representere denne gruppen. Skilsmisseandelen for innvandrere fra Afrika er totalt sett relativt høy. (Lie, 2004). Blant informantene er det fem som representerer denne kategorien.

Ekteskap mellom to ektefeller fra samme land i Asia har omtrent den samme skilsmisseraten som ekteskap mellom to norske eller to europeiske. Ekteskap mellom to pakistanske er svært stabile, mens ekteskap mellom iranere har en høyere skilsmisefrekvens (Lie, 2004:90). Fire av de mannlige informantene representerer den siste kategorien. To iranske menn har vært gift med kvinne fra et naboland. Blant informanter som har vært gift utenlandsk er det i alt fem som har vært gift med person fra et tredje land.

Bakgrunn for separasjon blant innvandrere

Darvishpour (2003) har utforsket årsaker til separasjon blant innvandrere, spesielt iranere, i Sverige. Darvishpour reiser spørsmål om innvandreres lave sosioøkonomiske status forårsaker konflikter og at sannsynlighet for

separasjon/skilsmisse derved øker. Statistikken viser at familier med større sosiale og økonomiske problemer har høyere sannsynlighet for skilsmisse. Forskning viser at ekteskap mellom arbeidere og personer med lav utdanning har større sannsynlighet for å gå i oppløsning, sammenlignet med ekteskap mellom tjenestemenn og personer med høyere utdanning (ibid:66). God økonomi kan redusere risikoen for konflikt og skilsmisse (Lennèr Axelson og Thylefors, 1996, i Darvishpour, 2003). Arbeidsledighet og lavere inntekt, spesielt blant ikke-vestlige innvandrere gjør, i følge Darvishpour, at den høye separasjonsfrekvensen for enkelte innvandrergupper kan forklares ut fra et klasseperspektiv.

Darvishpour har sett på skilsmisse i forhold til åtte innvandrergupper. Resultatet av studien viser at sannsynligheten for skilsmisse er høyest for iranere, og grupper som har lav sosioøkonomisk status, og minst for de som har høy sosioøkonomisk status. I familier hvor mannen er uten tilknytning til arbeidsmarkedet er sannsynligheten for skilsmisse 30 prosent høyere enn for familier i samme gruppe hvor mannen har tilknytning til arbeidsmarkedet. Analysen viser også at sannsynligheten for skilsmisse er høyere blant de som har bodd mindre enn ti år i Sverige, og at sannsynligheten minskes for de som har lengre botid. Darvishpour forklarer dette med at de som har bodd lenger tid i Sverige har rukket å stabilisere seg og tilpasse seg økonomisk, kulturelt og sosialt. Flyktningstatus som innebærer store påkjenninger og lav status i samfunnet ser også ut til å innebære høyere sannsynlighet for skilsmisse (ibid:67).

Informantene som denne rapporten omhandler representerer et sammensatt utvalg hva gjelder utdanning og sosioøkonomisk status. Flere av de ikke-vestlige kvinnene har lite utdanning og ingen arbeidsmarkeds-tilknytning. De vestlige kvinnene som har vært gift med norske menn fremstår i hovedsak som høyt utdannede og med relativt høy eller middels sosioøkonomisk status. De ikke-vestlige mennene kan sies å representere to grupper, hvor den ene består av menn med høyere utdanning, hvor flesteparten har jobb, men ikke nødvendigvis en jobb som står i forhold til de formelle kvalifikasjonene. Den andre gruppen består av menn som ikke har høyere utdanning og som ikke har fast jobb, og som tydeligvis har hatt problemer med å etablere seg på arbeidsmarkedet.

Betydning av arbeidsledighet og inntekt: kjønnsforskjeller

Forventningen om en høyere inntekt vil innebære en lavere sannsynlighet for skilsmisse for menn (Becker, 1991, i Darvispour, 2003). Menn som er arbeidsledige eller har lav inntekt, og kvinner som har barn og har høy inntekt har høyest sannsynlighet for separasjon (ibid). Goode (1993, i Darvispour) mener at kvinner med høy inntekt (som tilhører middelklasse og overklasse) har en lignende situasjon som underklassekvinner som er gift med menn med lav inntekt, fordi det økonomiske tapet ved separasjon ikke er stort. Arbeidsledighet for kvinner, kan tolkes som mindre alvorlig sammenlignet med arbeidsledighet hos menn som kan innebære en rolleforandring i familien (Darvispour, 2003). Men samtidig er det slik at for eksempel tyrkiske familier i Sverige (og Norge) har en dårlig økonomisk situasjon, samtidig som skilsmissemfrekvensen er lav. Iranerne har en bedre økonomisk situasjon samtidig som de tilhører en gruppe hvor skilsmissemfrekvensen er høy. I følge Darvispour viser dette at et klasseperspektiv ikke er tilstrekkelig for å forklare skilsmisse blant innvandrere, og at et kjønnspektiv må anvendes i tillegg.

Betydning av innvandringskrise og kultursjokk

Psykologiske påkjenninger kan innvirke negativt på familierelasjoner med familieoppløsning som en mulig konsekvens (Darvispour, 2003:69). Påkjenningene kan være størst blant dem som opplever et stort kultursjokk og som har bodd relativt kort tid i det nye landet. Selve innvandringen kan skape en krise (Soderlindh, 1984:27, i Darvispour) som utvikles gjennom de mange psykologiske prosesser som et menneske opplever når han eller hun befinner seg i et fremmed miljø. Med innvandringskrise menes at innvandreren befinner seg i en presset situasjon der hans eller hennes tidligere sosialisering, erfaringer, kulturelle bakgrunn og normer konfronteres med den nye livssituasjonen (Soydan, 1989:3, i Darvispour). Flere forskere har understreket identitetskrise og kultursjokk som innvandring skaper, og som spesielt flyktninger opplever, og som leder til store påkjenninger og stress, som igjen påvirker familielivet negativt og skaper krise innen familien (Sluzki, 1979, Akpinar, 1998, Ålund, 1986, Soydan, 1989, og Ahmadi og Ahmadi, 1995, i Darvispour, 2003:69). Det antas at desto større forskjell mellom hjemland og det nye landet desto større risiko for en innvandringskrise. Det er også mye som tyder på at kultursjokk og identitetskriser kan være dypere blant

flyktninger enn blant frivillige innvandrere (Backman, 1989, Arenas m.fl., 1987, Soderlindh, 1984, i Darvishpour, 2003).

En afrikansk kvinnelig informant som hadde bodd relativt kort tid i Norge, forklarte med henvisning til ektemannen fra samme land, som hadde bodd lengre tid i Norge, at:

Du vet at man får problemer når man kommer hit fordi det er et sjokk, et kulturelt sjokk, her er det en måte å se kvinner på og der er det en annen måte å se kvinner på, og de kommer hit og det blir et sjokk.

Noen av informantene har fortalt om angst og depresjon som følge av migrasjon og det nye livet i Norge. En iransk mann fortalte at han hadde mye angst de første årene i Norge, og at han i ettertid forsto at kona hadde tilpasset seg den nye situasjonen bedre enn hva han hadde gjort. Angsten var blant annet knyttet til at han følte et stort ansvar som familieoverhode.

En asiatisk kvinne som var gift med en norsk mann fortalte at hun gradvis ble mer og mer deprimert etter at hun flyttet til Norge. Hun opplevde at hun ble isolert da hun var hjemme med små barn og ikke deltok på arbeidsmarkedet eller hadde kontakt med omverdenen, slik hun var vant til fra hjemlandet. Slik hun beskrev det fikk hun ikke lov til å jobbe eller ha kontakt med mennesker utenom den nærmeste familie, og hun lærte heller ikke språket. Kombinasjonen av et dårlig ekteskap, å bo i et nytt land, langt borte fra familie og ikke delta språklig eller kulturelt i det norske samfunnet så ut til å gjøre kvinnen svært deprimert. I likhet med en annen ikke-vestlig kvinne som hadde høyere utdanning fra hjemlandet opplevde hun det som frustrerende å gå fra en situasjon hvor hun var yrkesaktiv og tjente sine egne penger til å bli hjemmeværende kone, forsørget av ektemannen.

Betydning av innvandring for kvinner og menn

Begrepet «krise» trenger ikke alltid være negativt, men det kan også innebære en mulighet til å åpne for nye løsninger på gamle konflikter i kriserammede familier (Soydan, 1989:3–11).

Et problem med teorier som vektlegger identitetskriser og kultursjokk og betydningen av dette for separasjoner er at de betrakter en separasjon som et problem og ikke som en mulighet (Darvishpour, 2003).

Et problem med teorier som understreker kultursjokk som bakenforliggende årsak til separasjon mellom innvandrere kan være at de overser eller

undervurderer betydningen av at kvinner og menns opplevelser av innvandring kan være forskjellige (Darvishpour, 2003:71). Det er vanlig å anta at kvinner ut fra et kjønnsperspektiv ofte får bedre vilkår som følge av innvandring og at de kan ha en mer positiv holdning til innvandringen enn mange av mennene. Dette antas spesielt å gjelde for kvinner som kommer fra land som regnes som mannsdominerte og sterkt kjønnssegregerte. Men i tillegg til kjønn vil også etnisitet, alder og klasses tilhørighet (utdanningsbakgrunn) ha betydning i forhold til hva innvandringen innebærer for den enkelte. For eksempel kan det å bo i Norge representere et tilbakeskritt for kvinner som har høyere utdanning og som har hatt gode sosioøkonomiske vilkår i sitt hjemland. Problemer med å etablere seg på arbeidsmarkedet, opplevd diskriminering og opplevde kulturforskjeller kan utgjøre faktorer som peker i retning av innvandringskrise eller en forverring av den enkeltes situasjon. Flere av de vestlige kvinnelige informantene, og noen av de ikke-vestlige, beskriver slike forhold.

Medisinsk modell av ekteskapet og ekteskapsproblemer som forklaringsmodell

I følge Morgan (1985) har det vært en økende vektlegging av mellommenneskelige forhold for å definere og forstå ekteskap og familieliv. Det har vært et skifte fra å se ekteskapet som en institusjon til å se det som et forhold, fra plikt til personlig interaksjon. Ektefeller som opplever vanskeligheter opplever at vanskelighetene forklares i lys av kvaliteten av deres forhold. Det er skapt en forklaringsmodell for «ekteskapsproblemer» som har medført at ektepar har begynt å søke seg til terapi. Morgan sier at det er en medisinsk modell av ekteskapet som ligger til grunn for denne forståelsesmåten, og som impliserer at det er en type problemer kalt «ekteskapsproblemer» relatert til «the condition of the marital relationship». *Ekteskapsproblemer anses som problemer som oppstår av komplekse mønstre av emosjonelle, mellommenneskelige, og seksuelle relasjoner som konstituerer ekteskapet* (Morgan, 1985:34–35). Syn på og forståelser av ekteskap vil med andre ord ha betydning for syn på og forståelser av hva som utgjør ekteskapsproblemer og hva som kan gjøres noe med. Konflikter eller problemer i et ekteskap kan bli fortolket og håndtert forskjellig, avhengig av ekteskapets betydning og hvorvidt den intime relasjon mellom ektefeller vektlegges.

Blant informantene er det et mindretall som har vist til ekteskapsproblemer av den art som her er beskrevet. Det er et fåtall av informantene som forklarer samlivskonflikt og brudd med «kvaliteten på forholdet», «seksuelle problemer» eller «kommunikasjonsproblemer». Informanter som har brukt slike forklaringer er typisk vestlige informanter, de fleste med høyere utdanning, som har forsøkt terapi, eller som har ønsket å forsøke terapi, før de har gått til mekling.

Myrvik (2005) har gjennom en kulturanalytisk tilnærming sett på etableringen av samlivskurs som familiepolitisk tiltak. Hun fant at det ikke bare er en kjærlighetsdiskurs som ligger til grunn for forståelsen av hva et godt samliv er. Det ligger også en forventning om at kommunikasjon og samhandling skal foregå problem – og smertefritt. Gode partnere er ment å være ikke bare sjelevenner men også den ultimate samtalepartner for hverandre (ibid:82). Noen få av informantene har gitt uttrykk for slike forventninger til ekteskapet. En vestlig mannlig informant som hadde vært gift med en norsk kvinne brukte begrepet «kommunikasjonsproblemer» i sin fortolkning av bakgrunnen for at han og hans tidligere kone hadde begynt å gå i parterapi. En vestlig kvinnelig informant som hadde vært gift med norsk mann brukte også betegnelsen «kommunikasjonsproblemer».

Legitime grunner til skilsmisse: Når mannen har sviktet

Blant de ikke-vestlige kvinnelige informantene er det få som har snakket om ekteskapsproblemer slik det er definert ovenfor. Bakgrunnen for at de har kommet i den situasjon at de har vært til mekling på familievernkontoret har ofte vært det som kan beskrives som «opplagt svikt» fra mannens side. En pakistansk kvinne giftet seg da hun var sytten år, med en mann fra Pakistan, som hadde bodd i Norge i mange år, sammen med sin familie. Til sammen fikk de fire barn, hvorav de eldste vokste opp i Pakistan. Kvinnen og barna kom til Norge mange år etter at hun hadde giftet seg. Kvinnens svigerfar som var med under intervjuet forklarte at sønnen hans ikke var et «skikkelig menneske»:

Han, min sønn, han slo kona, han slo barna og naboen så det og naboen ringte til politiet, så kom politiet og han ringte til barnevernskontoret, så etterpå har barnevernet vært her to–tre ganger og barnevernet vet at han, mannen, ikke passer på kona og han passer ikke på barna, så det var bakgrunnen, han er ikke et skikkelig menneske.

Kvinnen og hennes svigerfar ga uttrykk for at det ikke fantes noen annen løsning enn å søke separasjon, fordi mannen hadde sviktet på alle områder. Han hadde ikke jobb og han behandlet både kone og barn dårlig. Gjennom barnevernet fikk kvinnen advokat som bestilte mekling på familievernkontoret. Kvinnens svigerfar fortalte at skilsmisse bare var en løsning i ekstreme tilfeller, og at dette hadde vært et slikt tilfelle.

Maktforskyvning innen innvandrerfamilien: kvinners økte maktressurser

Separasjon blant innvandrerfamilier kan sees i lys av innvandrerkvinnens økte maktmuligheter i det nye landet (Darvishpour, 2003). En nyansering og korrigering av bilde av innvandrerkvinner som passive offer for sin kultur kan bidra til å synliggjøre kvinnens maktressurser og muligheter til maktutøvelse (Darvishpour, 2003:75). Innvandring til Sverige, spesielt fra «*samfunn med sterke patriarkale trekk*», har, i følge Darvishpour, ført til en dramatisk økning av maktressursene til mange innvandrerkvinner. Dette har igjen ført til intensiverte interessemotsetninger mellom mange innvandrer menn – og kvinner, som har ledet til flere åpne konflikter i innvandrerfamilier. Den høye skilsmisefrekvensen hos iranere, og enkelte andre innvandrergrupper i Sverige, kan være et resultat av at kvinnene i det nye landet har fått muligheten til å reise spørsmål ved mannens overordning (Darvishpour, 2003).

Mange av de mannlige informantene har fortalt om det de har opplevd som maktforskyvning mellom kjønn, hvor de mener at kvinnen har fått mer makt i det norske samfunnet, og at de derfor har kunnet separere seg. Også noen av de kvinnelige informantene har gitt uttrykk for at de har fått mer makt og at de ved hjelp av støtte fra norsk offentlighet har kunnet løsrive seg fra en mann de ikke lenger ønsket å leve sammen med. En ung tyrkisk kvinne som fikk hjelp til å separere seg fortalte at hun hadde «vunnet» over mannen sin og at han ikke lenger kunne gjøre hva han ville med henne. Hun hadde kommet til Norge på familiejenforening og bodde sammen med svigerfamilien og to barn, inntil hun bestemte seg for separasjon. Ved hjelp av politi, advokat og barnevern greide hun å flytte fra mannen og hans familie. En annen tyrkisk kvinne fikk etter mange års ekteskap og mishandling fra mannens side, hjelp til å flytte fra mannen som fikk besøksforbud. Kvinnen og barna hadde beskyttelse gjennom en voldsalarm.

Det er mye som tyder på at økningen av kvinnenes maktressurser gjennom hjelp og støtte fra norsk offentlighet har ført til intensiverte intersemotsetninger mellom mange innvandrer menn og -kvinner. Flere av informantene forteller om det som kan forstås som *motstandsstrategier* fra mennenes side, i møte med det norske samfunnets beskyttelse av kvinner og barn, via separasjonsrettigheter, økonomiske stønadsordninger, besøksforbud og voldsalarm etc.

Kontekstuell forståelse av vold

Ekteskapskonflikter kan i noen tilfeller gi seg utslag i trusler om vold eller vold. I alt elleve mannlige informanter og fem kvinnelige informanter har fortalt om beskyldninger om vold eller vold som en del av bakgrunnen for kontakten med familievernkontoret. Andersson og Lundberg (2000) argumenterer for viktigheten av å *tydeliggjøre de kontekstuelle aspektenes betydning for å analysere voldshendelser*. De mener voldshendelser kan belyse møtet mellom ulike moral- og rettssystem, ulike ekteskapsformer og ulike typer kjønnsnormer. Tre aspekter ved *nyankomne* flyktninger og innvandreres livssituasjon mener de må være med i analysen:

- 1) Konflikter mellom ulike norm- og verdisystem. Spesielt møtet mellom det «moderne» og likestilte samfunnet og «tradisjonelle» kjønnssegregerte samfunn, der kvinner ofte har en både formell og reell underordnet stilling i forhold til mannen.
- 2) Eksilsituasjonen, som kan innebære tap av livssammenheng og opplevelser av å leve i et sosialt vakuum.
- 3) Segregasjon og diskriminering, som skaper press på familier og individer og leder til fattigdom, utrygghet, utenforskap og sosial degradering (Andersson og Lundberg, 2000:42).

Med bakgrunn i informantenes fortellinger anser jeg at disse aspektene er av relevans for å tydeliggjøre konteksten for vold og trusler om vold, også for flyktninger og innvandrere som har bodd lengre tid i det nye landet. Spesielt det første punktet fremstår som sentralt i informantenes fortolkninger av erfaringer relatert til samlivsbrudd. Dette gjelder spesielt for flere av de ikke-vestlige mannlige informantene som har uttrykt problemer relatert til endrede kjønnsrelasjoner.

Helhetlig tilnærming til fenomenet kvinnemishandling

Stølen (1990) beskriver norsk forskning om kvinnemishandling og vold som preget av en klientorientert tilnærming, hvor informantene er tatt ut av sin sosiokulturelle kontekst. De fleste studier om kvinnemishandling er, i følge Stølen, konsentrert om den individuelle dynamikken i mishandlingsforholdet. Hun etterlyser en mer helhetlig tilnærming til fenomenet kvinnemishandling. I en studie av konemishandling i Ecuador viser Stølen at kulturelle ideer om kvinnelighet og mannlighet er viktige for å forstå fenomenet konemishandling. I Stølen's studie er det et poeng at mishandlingen oppstår i konfliktfeltet mellom ideer og forestillinger om hva menn og kvinner bør være, og hva de faktisk (eller potensielt) *er*.

Stølen mener kvinnemishandling bør analyseres i forhold til den spesifikke sosiokulturelle kontekst og i forhold til den kjønnsideologi som kjennetegner samfunnet mer generelt. Kjønnsroller og oppfatninger om kjønn preget av ambivalens og spenninger mellom den kulturelle definisjonen av maskulinitet og menns kjønnsidentitet, hvordan de oppfatter seg selv som menn, er forhold Stølen mener har betydning for å forstå kvinnemishandling i den aktuelle konteksten.

Kontroll over kvinnens seksualitet og begreper om ære og respekt utgjør viktige aspekter ved relasjoner mellom kjønn. Mishandling kan for eksempel utløses i situasjoner som mannen, med referanse til tradisjonell kjønnsrolleideologi, oppfatter som *mangel på respekt*. Stølen reiser spørsmål om man også i Norge kan finne at mishandling har sammenheng med at menn føler sin manndom truet ved at deres koner ikke lever opp til det som defineres som den sanne kvinnelighet. Enkelte har hevdet at kvinnekampen ikke bare har ført til økning i kjønnskonflikter, men også til økt mishandling (ibid:456).

Dette er etter min mening viktige perspektiver som kan kaste lys over mange av de mannlige informantenes erfaringer med voldsutøvelse og beskyldninger om vold. Et kjønnsperspektiv oppfatter jeg som sentralt for å forstå hvordan vold har blitt et tema i så mange av informantenes fortellinger. Selv om flestparten av de mannlige informantene ikke vedkjenner seg vold eller mishandling mener jeg at det er mye som tyder på at møtet med et nytt kjønnsregime innebærer store utfordringer både for kvinner og menn, og at det i noen tilfeller kan resultere i voldsepisoder. Noen få av de kvinnelige informantene har fortalt om mer systematisk mishandling fra eks-

mannens side som kan forstås i lys av kjønnsmaktteori (Lundgren, 1989, Walker, 1984, i Andersson og Lundberg, 2000). I mange tilfeller høres det ut som det kan ha vært voldsepisoder hvor voldshandlingen mer kan forstås som noe som kommer i stand gjennom en sosial prosess, og at volden kan forstås som et *relasjonsdrama innen rammen av ekteskapskontrakten* (Hydèn, 1995, 1999, i Andersson og Lundberg, 2000).

Pape og Stefansen (2006:208)) refererer til «familievoldsperspektivet» som benevnelse på en mer kjønnsnøytral retning hvor voldsbruk blir sett på som en måte både menn og kvinner kan agere på i en konfliktsituasjon. *Partnervold* er et mer kjønnsnøytralt ord enn *kvinnemishandling*. Kjønnsspesifikke definisjoner slik som kvinnemishandling innebærer at menn og kvinner gis bestemte roller hvor menn er utøvere og kvinner er ofre. Slike definisjoner har vært utgangspunktet for de aller fleste feministiske studier av vold i parforhold (Pape og Stefansen, 2006:209).

Episodisk vold hvor menn er utøvere er svært lite tematisert i faglitteraturen (Pape og Stefansen, 2006:215). Gullvåg Holter (2002) problematiserer koblingen mellom kjønn og makt med utgangspunkt i et skille mellom «noen-ganger-menn» og menn som mishandler. Han spør seg om det kan være slik at menn som har brukt vold én eller noen få ganger, har mer til felles med vanlige menn enn med menn som utsetter kvinner for grove og fornedrende overgrep (i Pape og Stefansen, 2006:216). En rekke studier, både norske og internasjonale, viser at partnervold rammer sosialt skjevt: kvinner og menn i sosialt utsatte grupper er mer sårbare for å bli utsatt for vold enn befolkningen for øvrig. Sosiale problemer, for eksempel arbeidsledighet og dårlig privatøkonomi er forbundet med høyere risiko for å bli utsatt for vold (Pape og Stefansen, 2006:217).

Informantenes forklaringsmodeller

Kjønn og endring

Sentralt i mange av de mannlige informantenes fortellinger er hva livet i Norge har betydd av endringer i kjønnsrelasjoner og roller. Dette gjelder spesielt for menn med ikke-vestlig bakgrunn som har vært gift med kvinne fra samme land, eller naboland. Mennene beskriver at det har vært vanskelig å tilpasse seg et annet kjønnssystem enn det de har vært vant til. Mange av de mannlige informantene har vært hovedforsørgere. En pakistansk mann som

giftet seg med en norsk-pakistansk kvinne fortalte at da han kom til Norge var det en selvfølge å ta ansvar som mann og forsørger. Mannen har høyere utdanning fra hjemlandet. Etter at han kom til Norge ville han lære seg norsk så snart som mulig og han gikk på skole, samtidig som han jobbet. Han fortalte at han ikke likte at kona skulle forsørge han. Kona likte imidlertid ikke at han jobbet fordi hun mente det ikke var en jobb i tråd med hans utdanningsbakgrunn. Mannen sa at han hadde sagt til kona at: «*Jeg er en mann, jeg må klare dette på egen hånd, uten noe hjelp utenfra*». Problemene ble forsterket da mannen opplevde krysspress, på den ene siden fra kona som ikke ville at han skulle jobbe som avisbud, og på den andre siden fra svigerfamilien som forventet at han som mann skulle jobbe og være forsørger.

Noen av mennene beskriver angst og ambivalens i forhold til overgangen fra å være eneforsørger til å dele ansvaret med sin kone. En iransk mann forklarte det slik:

Etter at vi flytta til Norge hadde jeg følt på meg et sånt veldig press når det gjelder ansvar, å være ansvarlig person i forhold til mine barn og henne og da tok jeg kanskje på meg mer enn jeg maktet. jeg var hele tiden på fronten, det var jeg som skulle gjøre det. Det skapte en misforståelse at jeg ikke tillater henne å gjøre det, eller jeg ... det som hun sa hele tiden og fortsatt sier: at jeg ikke satte pris på at hun er voksen og kan gjøre det.

I likhet med en god del andre mannlige informanter, opplevde denne mannen at kona tok initiativ til separasjon. Mannen ga uttrykk for at kona var misfornøyd med kjønnsrollemønsteret slik det var etablert på forhånd, og at hun opplevde å ikke bli verdsatt som voksen kvinne og at hun ikke slapp til.

Livsstilproblemer

En iransk mann omtalte problemene han hadde med kona som livsstilproblemer. Han fortalte om erfaringer med en kone som var opptatt av status og som ikke likte jobben hans. Kona hadde høyere utdanning og mannen hadde påbegynte studier fra hjemlandet, men i Norge hadde han en jobb som kona betraktet som lavstatus. Han fortalte det slik:

Egentlig hadde vi ikke ekteskapsproblemer, vi hadde livsstilproblemer. Hun er kjempeflink, veldig intelligent og studerer, hun er veldig flink, imponerende flink. Og jeg hjalp henne i syv år, fordi hennes største

drøm var å komme inn påfag. Hun kom inn og jeg hadde sagt til henne at hvis du studererkommer du til å skille lag, fordi jeg kjenner deg, men du dør hvis du ikke får studere videre, så jeg valgte å hjelpe henne. Hun kom inn pånoen måneder senere. Hun skammet seg, det var skam at jeg hadde den jobben jeg hadde.

Mannen fortalte at ekskona var opptatt av status og at hun ville bo i et bedre strøk av byen og «skifte bil hvert år». Den pakistanske mannen fortalte også at ekskona hadde vært misfornøyd med å bo i bydelen hvor de bodde og at hun hadde et ønske om å flytte til en annen kant av byen. En vestafrikansk mann beskrev hvordan kona som tok initiativ til separasjon hadde begynt å «håpe på et høyt liv». Kvinner som ønsker materiell velstand og status utgjør på denne måten en type forklaring hos noen av mennene på hvorfor det utviklet seg til samlivskonflikt og brudd.

Trusler om vold og vold

Felles i mange av de mannlige informantenes fortellinger, er at samlivskonflikter har kulminert i voldsepisoder eller påståtte voldsepisoder fra kvinnens side. Som Stølen (1990) har påpekt er vold i en norsk kontekst definert som et samfunnsproblem med årsaker og omfang som skal bekjempes. Mishandling er forbundet med sterk grad av illegitimitet, og det eksisterer offentlige eller «halvoffentlige» institusjoner som skal bistå mishandlingsofrene. Stølen viser til at informasjon som studier om kvinnemishandling bygger på ofte er selektiv i det den i stor grad er basert på utsagn fra personer som er kommet i kontakt med ulike hjelpeapparat eller rettsapparat (krisesenter, akuttmottak for skader, familiekontor etc.) (Karpatchof, 1983:87–122, i Stølen, 1990:441).

I flere av kvinnenes fortellinger har krisesenteret vært nevnt. Noen av de kvinnelige informantene har fortalt om opphold på krisesenter og noen av de mannlige informantene har fortalt om ekspartner som har vært på krisesenter, i kortere eller lengre perioder. De siste ti årene har det vært en økning i antall innvandrerkvinner som henvender seg til krisesentrene. På midten av 90-tallet hadde om lag 20 prosent av brukerne ved krisesentrene innvandrerbakgrunn. Av disse kvinnene flytter noen fra menn med innvandrerbakgrunn, og andre fra norske menn (Paul, 1998). I 2004 utgjorde innvandrerkvinner 48 prosent av brukerne (Jonassen, 2004).

Basert på mange av informantenes fortellinger kan det se ut som om det er etablert en kvinnemishandlingsdiskurs eller en diskurs om vold, som kvinner og menn kjenner til og vet hvordan å bruke. I en svensk kontekst mener Eriksson (2003) at det er etablert en kvinnemishandlingsdiskurs, som bygger på en forståelse av kjønnet maktasymmetri som problemet, og vold i parrelasjoner som det ytterste uttrykk for makt koblet til kjønn (ibid:86). Sannsynligvis har det forekommet vold i en del sammenhenger, men det kan også tenkes at vold er brukt som et argument som en vet blir hørt i det norske samfunnet, på bakgrunn av at det er definert som et samfunnsproblem som må bekjempes.

I mange av mennenes fortellinger tegnes et bilde av kvinnen som strategisk og som *farlig*, som en som utnytter sin posisjon i det norske samfunnet, som mange av mennene opplever som kvinnevennlig og støttende overfor kvinner. I flestparten av de mannlige informantenes fortellinger tegnes et bilde av volden som episodisk, og ikke som systematisk mishandling (Pape og Stefansen, 2005:216). Mennene forteller om det de mener er kvinners strategiske bruk av en offerposisjon i det norske samfunnet, som innvandrerkvinner. I mange av tilfellene har det, slik informanter har fortalt om det, vært konflikter som har utviklet seg over lengre tid, som til slutt har endt i voldsepisoder, eller kvinnens beskyldninger om mannens vold. Flere av mennene beskriver situasjoner hvor de over lengre tid mener de har forsøkt å kontrollere seg og unngå intensivering av konflikt i forhold til partner.

Omvendt kjønnspekt

Noen av informantene har kommet til Norge på familiegjenforening etter å ha giftet seg med norsk-pakistansk, norsk-tyrkisk eller norsk-marokkansk ektefelle. Noen av disse har fortalt om det de har opplevd som svært vanskelige situasjoner hvor de har følt seg truet av ektefellen. Disse informantene uttrykker det jeg forstår som en slags omvendt kjønnspekt, ved at det er kvinner som bruker sin tilknytning til det norske og norsk kjønnsystem for å etablere dominans og makt overfor ektefelle. En pakistansk mann som giftet seg med en norskpakistansk kvinne opplevde å bli truet av kona som, i følge han, brukte hans familiegjenforeningsstatus mot han, når hun skal ha uttalt at:

Dette huset tilhører meg, du har ingenting. Hvis jeg vil kan jeg få deg ut av Norge sånn (knipset med fingrene)! Dette er Norge, det er ikke Pakistan. Dere slår damer i Pakistan, men dette er Norge og du kan ikke slå meg!

Mannen forklarte at det var mye krangel mellom han og kona og at kona hadde brukt «det norske systemet» mot han. En gang hun ble sint på han skal hun ha sagt:

Dette er Norge! Skjønner du? Jeg trenger ikke tillatelse fra deg for å gå på jobben eller om jeg går et annet sted. Dette her er Norge. Du kan ikke kontrollere meg! Hva tror du du er egentlig?

En tyrkisk mann som hadde giftet seg med en norsk-tyrkisk kvinne forklarte at hun hadde truet han:

Hun truet meg med at jeg ikke skulle få se barnet mitt, og hun truet meg med å bli utvist, hun truet meg med å bli drept av vennene hennes. Jeg prøvde å ikke la meg provosere. Hun sa: «Jeg er norsk statsborger. Selv om jeg lyver tror de på meg fordi jeg er både norsk statsborger og kvinne».

På denne måten kan både kjønn og etnisitet bli brukt som et maktmiddel overfor menn med minoritetsbakgrunn. I etterkant av slike episoder har mannlige informanter fortalt om det som har utviklet seg til å bli høylydte diskusjoner og i noen tilfeller vold. Den pakistanske mannen fortalte at kona ringte politiet en kveld de hadde kranglet og at politiet kom og hentet han og tok han med til politistasjonen. Mannen fortalte at han ikke hadde vært voldelig mot henne, og at hun hadde beskyldt han for å ha slått henne. Etter denne episoden ble det bestilt mekling på familievernkontoret.

Trusler om separasjon og bruk av familievernkontoret

Noen av de mannlige informantene har fortalt om kvinner som har truet med separasjon, og som samtidig har fremstått som ambivalente. En iransk mann fortalte om hvordan han til slutt tok initiativ til mekling på familievernkontoret, etter at kona gjentatte ganger hadde bestilt og avbestilt time på familievernkontoret. Første gang mannen fikk innkalling til mekling ble han ikke overrasket:

Nei, jeg visste det. Det var ikke første gang, fordi når vi krangla ...jeg fikk nesten hver sjette måned et brev om mekling som eksen søkte separasjon. Når vi småkrangla bestilte eksen mekling. Vi fikk brev og eksen ringte og avbestilte. Så jeg visste hva mekling er og jeg hadde sagt til eksen at «hvis det kommer et brev til da skal jeg ikke trekke meg, hvis du ringer og avbestiller da skal jeg møte dem». Da ringte eksen til mekling og bestilte time, jeg fikk brev og da var jeg veldig

sint og sur. Jeg hadde sagt at jeg skulle møte dem og at det måtte bli ferdig. Jeg har blitt lei av å hver tredje-fjerde måned få et brev om mekling, og da, dagen før meklingsdagen, ringte hun for å avbestille den, men de (på familiekontoret) hadde sagt at «mannen din ringte og han skal møte, hvis du ikke møter kommer han og prosessen går videre». Og da begynte hun å si: «Greit, jeg har gjort mye galt, jeg skal forandre meg», og sånn.. Jeg sa: «Greit, men vi skal gå gjennom prosessen».

Natta før de skulle til mekling ble det mye krangling. Kona ville at han skulle avbestille meklingstimen, men han insisterte på at de skulle gå på familiekontoret neste dag. Da ringte, i følge mannen, kona til politiet og sa at han hadde slått henne hardt og at han skulle drepe henne. Det var ikke første gang kona hadde ringt til politiet, som kom og dro igjen:

Politiet var sur på henne: «hvorfor sa du at han har slått deg?» «Nei jeg mente ikke det, jeg mente at han skulle slå meg, jeg er livredd for at han skal drepe meg».

I mennenes fortolkninger og forklaringer på det som har skjedd forut for kontakten med familievernkontoret tegnes det på denne måten et bilde av en kvinne som er ustabil, utspekulert og manipulerende.

Ekteskap som er inngått på feil grunnlag

Noen av informantene har fortalt om ekteskapsproblemer og en partner som de mener har inngått ekteskap på feil grunnlag. Informanter som har giftet seg med en person som har fått oppholdstillatelse som følge av ekteskapsinngåelse mener at ekspartneren giftet seg med det for øye å få bli i Norge. De føler seg utnyttet og lurt, samtidig som de også har blitt beskyldt for å ha vært voldelige. En italiensk mann som var gift med en kvinne fra et tredje land forklarte det slik:

Det var bare tull. Når de (politi og krisesenter) fant ut og hun ble kastet ut da kom hun tilbake til meg, skjønner du? Og det visste jeg òg, og da sa jeg til henne at dette var siste sjanse og «hvis du fortsetter å spille sånn kan du bare glemme det. Da kan du reise tilbake til landet ditt». Hun provoserte meg mye. Til og med den kvelden dyttet jeg henne vekk fra meg fordi hun spyttet meg i ansiktet flere ganger. Jeg gjorde sånn (holder hendene foran seg): «vekk fra meg, du er farlig for meg!» Jo, det er sant, ikke farlig, jeg mener, ikke farlig sånn at hun

kan skyte deg eller noe sånn kriminelt, men farlig det betyr at hun kan lage galskap i livet ditt, og du blir beskyldt for ting du ikke har gjort.

En irakisk mann fortolket sine erfaringer fra ekteskap og separasjon med en kvinne fra et naboland med henvisning til at hun og hennes familie hadde lurt han, og at de hele tiden hadde behandlet han dårlig. Mannen som hadde bodd lengst tid i Norge mente at familien hennes hadde utnyttet han og lurt han til å gifte seg med ekskona slik at hun skulle få oppholdstillatelse i Norge. Han mente også at de hadde brukt han for at kvinnen skulle få barn, som hun senere tok med seg til sin familie, og som hun fikk økonomisk uttelling for.

Psykisk sykdom og problemer fra hjemlandet

Blant informantene er det noen som beskriver ekspartner som psykisk syk og som bruker dette som forklaring, eller som del av forklaring, på hvorfor det ble samlivsbrudd. En iransk mann som kom til Norge sammen med kone og barn, for mindre enn tre år siden, opplevde at tilværelsen på asylmottaket hvor de bodde ble svært vanskelig. Mannen beskrev kona som en kvinne som hadde vært psykisk syk fra hun var ung og at det skyldtes en vanskelig barndom og oppvekst. Han beskrev ekteskapsinngåelsen som et ledd i å hjelpe den yngre kvinnen bort fra en familie som hadde gjort henne syk. Mannen forklarte at de også hadde problemer før de kom til Norge og at de blant annet var uenige om hvorvidt de skulle fortsette å bo i Iran eller ikke. Kona ville reise ut av Iran, mens han ville fortsette kampen mot det islamske diktaturregimet. Mannen forklarte at de også hadde tatt i betraktning at det ville være lettere å bli skilt i et demokratisk land og at kona ikke risikerte å miste retten til barnet ved en skilsmisse, slik det, i følge informanten, var vanlig i Iran.

Livet på asylmottaket ble vanskelig for familien på tre. De bodde trangt og det var i følge mannen et stort press for kona og han å bo på asylmottaket. Kona som hadde vært til behandling i Iran for psykiske plager gikk til en psykolog (lege) på asylmottaket og fikk sterk sovemedisin. En kveld skjedde det noe som skulle få store konsekvenser for hele familien. Mannen fortalte om en episode hvor kona hadde forsøkt å ta sitt eget liv, for deretter å beskyldt han for å ha forsøkt å drepe henne. Parets datter var involvert i konflikten. Det endte med at mannen ble hentet av politiet, etter at lederen på asylmottaket var blitt informert om angivelig drapstrussel. Mannen ble

plassert på et hospits. Barnet og barnets mor ble kjørt til et annet sted. Via advokat ble det litt senere bestilt mekling på familievernkontoret.

Ufrivillig «hjelp» til separasjon og kontakt med familievernkontoret

Selv om flesteparten av de kvinnelige informantene har fått hjelp til separasjon, i situasjoner hvor mannen åpenbart har sviktet som forsørger og som ektefelle, er det også noen av informantene som beskriver hvordan de ufrivillig kom inn i en prosess med «hjelpetiltak» som resulterte i mekling på familievernkontoret. Separasjon har for noen av informantene ikke fremstått som et aktuelt alternativ, men de har i møtet med norsk hjelpeapparat lært at muligheten for separasjon finnes. I én informants tilfelle var det regelrett tvungen separasjon på bakgrunn av ektemannens vold som følge av psykisk sykdom. En asiatisk kvinne som kom på familiegjengeforening etter å ha giftet seg med en mann fra hjemlandet som hadde bodd lang tid i Norge, opplevde at de to barna hun fikk sammen med mannen ble tatt hånd om av barnevernet. Kvinnen har ikke høyere utdanning og hun snakket svært lite norsk da mannen ble syk og barnevernet ble koblet inn på bakgrunn av husbråk. Kvinnen beskrev at hun var veldig lei seg på denne tiden og at hun ikke hadde forstått at mannen hadde blitt syk. Hun forklarte at mannen forandret seg når han ble syk og at han ble sint og kranglete, men at han ikke er en dårlig person:

Han drikker ikke, han bruker ikke alkohol. Han er et bra menneske, det er sykdommen som er problemet. Han har aldri drukket, men han røyket mye. Han er ikke en dårlig person, han er syk, ikke sant. Når han var syk var han sint på meg og kranglete, når han ikke var det så gikk det veldig bra.

Mannen ble tvangsinnlagt på psykiatrisk avdeling og barnevernet tok hånd om barna:

Barnevernet har ikke sagt at de skulle ta barna. Jeg visste ikke at barnevernet gjør sånne ting. Jeg var veldig lei meg og satt og gråt hele tiden, så barnevernet har innlagt meg den dagen de tok barna, de sa jeg var syk da, legen har jo sagt at jeg ikke var syk, men jeg var veldig deprimert fordi jeg var veldig trist, og jeg var i en ustabil situasjon.

Kvinnen ble senere plassert på et krisesenter sammen med barna for deretter å bli boende en periode på en barnevernsinstitusjon. Én dag fikk kvinnen beskjed om at barna skulle bo et annet sted og at hun måtte flytte ut. Hun fikk også beskjed om at hun måtte separere seg fra mannen dersom hun ville ha barna tilbake:

Barnevernet sa at siden mannen min er syk må jeg separere meg. Jeg sa nei til det første gang. Etter mange år tok vi ut separasjon. Jeg hadde vært kort stund i Norge så jeg trodde at hvis jeg separerer meg fra mannen min så får jeg ikke oppholdstillatelse i Norge, så da sa jeg nei til det. Barnevernet visste ikke hvorfor jeg sa nei til å separere meg, jeg har sagt alt til advokaten min. Så etter hvert har barnevernet skjønt hvorfor jeg sa nei til separasjon.

Omtrent to år etter at kvinnen ble alene var det hennes advokat som bestilte time til mekling på familiekontoret for å søke separasjon.

Oppsummering

Det er ulike bakgrunner og sammensatte årsaker til at informantene har kommet i kontakt med familievernkontoret. For noen har det vært frivillig som et ledd i en separasjonsprosess, mens det for andre har vært et ufrivillig møte i en prosess som har vært opplevd som uønsket og påtvunget. Noen av informantene har hatt kontakt med flere andre offentlige instanser før de kom til mekling på familievernkontoret. Særlig er det mange, både kvinner og menn som har vært i kontakt med advokat, politi og krisesenter. Noen har også vært i kontakt med barnevernet. I mange av tilfellene ser det ut til å ha vært relativt store konflikter og stor uenighet mellom partene, før de kom til mekling og på meklingstidspunktet. Menns vold og beskyldninger om trusler og vold har stått sentralt i mange av sakene. Flesteparten av de mannlige informantene har beskrevet episodisk partnervold, heller enn systematisk mishandling. Noen få av de kvinnelige informantene har beskrevet mishandling og vold fra eksmannens side over lengre tid, som har resultert i hjelp til skilsmisse. Mange av de mannlige informantene har møtt til mekling i en situasjon hvor de har opplevd å være kriminaliserte som voldelige menn. Flere av mennene beskriver strategiske kvinner som har lagt planer for hvordan å bli kvitt mannen, med hjelp og støtte fra det norske systemet.

De færreste av informantene beskriver «ekteskapsproblemer» eller kommunikasjonsproblemer slik dette er definert ut fra en medisinsk modell av ekteskapet (Howe, 1991). Problemene som mange av informantene beskriver kan heller betegnes som «livsstilproblemer», slik en av informantene uttrykte det. Situasjonen med å bo i et nytt land som er forskjellig fra det en er vant til spesielt med hensyn til kjønnsroller og -relasjoner har for flere av informantene representert store utfordringer. Spesielt ser det ut til at mange av mennene har opplevd det som vanskelig å tilpasse seg et nytt kjønnssystem og være vitne til det som ser ut som en maktforskyvning mellom kjønn.

4 Forventninger til familievernkontoret

I det følgende vil jeg se nærmere på hvilke forventninger informantene har hatt til familievernkontoret og til terapeut og mekler. De fleste av informantene har vært til mekling men flere har ikke visst eksakt hvilken tjeneste de har vært i berøring med, og de skiller heller ikke klart mellom terapi og mekling. Forventningene de har kan derfor sies å gjelde mer generelt i forhold til familievernkontoret, til terapeuten eller meklere.

Familievernkontoret er et nytt og fremmed system for de fleste informantene. Mange har søkt hjelp og tatt kontakt med familievernkontoret, uten å vite helt hva målet har vært, annet enn å utforske et mulig hjelpe-tilbud. Andre har kommet ufrivillig i kontakt med familievernkontoret, etter initiativ fra partner. Ved førstegangs kontakt kan det være vanskelig å definere hvilken tjeneste og hjelp en ønsker og hvilken tjeneste en er kommet i berøring med.

Ved å se nærmere på informanters forventninger ønsker jeg å utforske spørsmålet om det er slik at deres forventninger, først og fremst kan forstås på bakgrunn av manglende kunnskaper om familievernkontoret. Vil bedre kunnskap om norske lover og regler føre til at informantene får mer realistiske forventninger til meklingen i tråd med hvilken hjelp de kan få og hvilken betydning har informantenes livsverden, bakgrunn, situasjon og behov for hjelp, for forventningene de har til møtet med familievernkontoret?

Som tidligere vist har de fleste av informantene oppsøkt familievernkontoret i forbindelse med konflikter angående samværsrett med barn. I Ekeland og Myklebusts (1997) undersøkelse om foreldremeklingen kom det frem at et flertall av foreldrene hadde realistiske forventninger til meklingen (ibid:52). 75 prosent av foreldrene hadde forventninger til at meklingen skulle hjelpe dem til å forstå barnas opplevelser, behov og reaksjoner. 73 prosent forventet at meklingen skulle hjelpe dem til å drøfte spørsmål om hvor barna skal bo og samværsordninger.

Det er klare variasjoner i hvilke forventninger ulike grupper foreldre har til meklingen. Ikke-vesteuropeisk bakgrunn hos en eller begge parter vil, i henhold til meklernes vurderinger, føre til at partene har mindre realistiske

forventninger (ibid:55). Mens 42 prosent av partene med vesteuropeisk kulturbakgrunn i stor grad har realistiske forventninger, finner en dette i bare 16 prosent av tilfellene hvor partnerne har en annen kulturbakgrunn (ibid:55). I henhold til meklernes vurderinger er, med andre ord, urealistiske forventninger mye mer utbredt blant parter med annen kulturbakgrunn enn den vesteuropeiske.

Meklererfaringer med utenlandske foreldre (Oldren Smørdal og Thuen, 2004) viser at det defineres som et problem at disse foreldrene har «manglende kunnskaper om norske lover og regler». Foreldrene sees på som usikre i forhold til hva mekling er og hva hensikten er. Det er identifisert som problematisk at foreldre forventer ekteskapsmekling og ikke foreldremekling, og at det forventes at mekler skal være ekspert eller dommer og foreslå ferdige løsninger. Meklere etterlyser mer tilrettelagt informasjon om meklingen overfor klienter med utenlandsk bakgrunn (Oldren Smørdal og Thuen, 2004). Det antas at med mer informasjon vil klienter få mer «realistiske» forventninger til meklingen.

Barne- og familiedepartementet har laget flere brosjyrer med informasjon som kan være nyttig for foreldre som er i en separasjons- eller skilsmisseprosess (for eksempel brosjyren «Mekling for foreldre», fra 1995, og «Foreldreansvar og samværsrett» sist trykket i 2006). Noen av brosjyrene er oversatt til andre språk, fortrinnsvis engelsk. Men blant informantene ser det ut til at bare et mindretall har hatt informasjon om familievernkontoret og meklingen på forhånd. Noen få av informantene mente å huske at de hadde fått brosjyrer om meklingen, men ingen av informantene la vekt på den informasjon de eventuelt hadde før de kom til mekling. Et hovedinntrykk er at svært få har *visst* hva kontakten med familievernkontoret skulle innebære, og svært få har *visst* hva foreldremeklingen innebar, selv om det i følge Ekeland og Myklebust (1997), ser ut til å være en utbredt praksis på familievernkontorene å sende informasjonsmateriell til foreldre som bestiller mekling. Meklingsevaluering viser at de som hadde tatt initiativ til meklingen, fremsto som best informerte og mest motiverte for meklingen, og det var i følge Ekeland og Myklebust som regel kvinnene.

Foreldre som anses å ha *gode samarbeidsevner* anses også å ha *realistiske* forventninger til hva de kan få ut av en mekling, mens par som har store konflikter når de møter til mekling, og som i høyeste grad trenger mekling, vurderes av meklerne som urealistiske i sine forventninger (Ekeland og

Myklebust, 1997:55). Spesielt opplever meklerne at partene har forventninger om hjelp til å finne ut av parkonflikten i slike saker, noe meklingen innenfor eksisterende rammer i liten grad kan hjelpe til med (ibid:55).

Mange av informantene har annen kulturbakgrunn enn vesteuropeisk og mange representerer saker med relativt høy grad av konflikt. Informantene kan derfor tenkes å tilhøre en gruppe klienter som oppfattes av meklere som urealistiske i sine forventninger, samtidig som de har store behov for hjelp og relativt store forventninger.

Situasjonsdefinisjon og forforståelse

I et rolleteoretisk perspektiv (Goffman, 1969) kan møtet på familievernkontoret forstås som en bestemt samhandlingssituasjon, med en bestemt situasjonsdefinisjon. Barth (1992) sier om Goffman at han tar utgangspunkt i at aktører som samhandler *ansikt til ansikt* i et rollespill, trenger en situasjonsdefinisjon:

Når vi samhandler trenger vi å etablere en forståelse av hva slags anledning det er, og hvilken sektor av vår person vi, og de andre deltagerne, skal spille ut (Barth, 1992:8, i Berg, 2003:25).

Meklingssituasjonen kan forstås som en situasjon hvor premissene for samhandling defineres av mekleren. Ekeland (1997) har brukt betegnelsen «kontraktgrunnlag» for meklingssituasjonen hvor mekler definerer hva situasjonen skal handle om og hvilke roller som skal gjøres relevante. I meklingssituasjonen er det klientenes foreldreroller som gjøres relevante av mekler. Aktørens forventninger til situasjonen vil påvirke hvordan og hvorvidt de aksepterer eller følger spillereglene. I følge Goffman er roller vi påtar oss et resultat av forventninger og forpliktelser vi føler i ulike situasjoner. Å se nærmere på informantenes forventninger anses derfor som sentralt for å forstå hvordan informantene har opplevd situasjonen i kontakt med familievernkontoret.

Informantenes forventninger handler blant annet om problem- og løsningsforståelser og syn på «hvordan ting henger sammen». Jeg vil argumentere for at det ikke blir meningsfullt å behandle forventninger forstått som utelukkende et saklig eller psykologisk forhold, men at forventninger må forstås som del av en større kontekst. En kontekstuell forståelse vil i denne sammenheng si en forståelse som omfatter informantenes eller klientenes kulturelle forforståelse, eller livsverden. Litt forenklet kan livsverden beskrives

som *vår erfaringsverden og mentale horisont eller forestillingsverden* (Schutz, 1997, i Ytrehus, 2004:12). Livsverden er knyttet til det enkelte individs subjektive forståelse, men den er samtidig kollektiv i og med at aktørene handler, erfarer og forstår verden via sosiale relasjoner.

Det er ikke slik at informantene alltid har uttrykt eksplisitt at de har hatt bestemte forventninger eller at de nødvendigvis har vært bevisst sine forventninger på forhånd. Gjennom intervju i etterkant har informanter snakket om erfaringer de har gjort seg og det er deres fortolkninger av egne erfaringer som jeg tar utgangspunkt i når jeg har identifisert det jeg oppfatter som uttrykk for forventninger. Forventninger og forforståelse som uttrykkes gjennom intervju i etterkant av kontakten med familievernkontoret vil sannsynligvis være preget av erfaringer informantene gjorde seg under møte. Forventning og forforståelse henger sammen og forforståelse vil blant annet være basert på tidligere erfaringer med lignende situasjoner, som vil variere avhengig av kjennskap til situasjonen på forhånd (Fauchald, 1997).

Informantenes forventninger

Informantenes uttrykk for forventninger omfatter forventninger til familievernkontoret, til familierådgivning, mekling, og forventninger til meklers rolle og kompetanse. Blant informantene ser det ut til å være vage skiller mellom de ulike begrepene. Informanter kan gi uttrykk for forventninger til familievernkontoret som en type institusjon, og de kan gi uttrykk for forventninger til familierådgivning eller terapi. Svært få av informantene brukte ordet terapi. Det var noen som nevnte rådgivning. Flere av informantene hadde problemer med å skille mellom de ulike begrepene, og noen brukte for eksempel betegnelsen «familiedepartement» i stedet for familiekontor. Noen sa bare mekling, når de refererte til familievernkontoret.

De fleste av informantene som har gitt uttrykk for forventninger har vært til ekteskapsmekling i forbindelse med spørsmål om separasjon. Noen få har vært til mekling etter barneloven. Flere av de som har uttrykt forventninger har frivillig kommet i kontakt med familievernkontoret. Bortsett fra to menn som ble innkalt til obligatorisk ekteskapsmekling, etter initiativ fra daværende ektefelle, kan de som har uttrykt forventninger karakteriseres som aktivt hjelpsøkende. De har ut fra ulike situasjoner og behov kontaktet familievernkontoret i håp om å få hjelp. Forventningene kan grovt sett inndeles i tre hovedkategorier:

- Forventninger til ekteskapsmekling og verdibestemt rådgivning
- Forventninger til mekling som konfliktløsning/hjelp/oppfølging/opplæring
- Forventninger til meklers kompetanse og rolle som sannhetsvitne, dommer og psykologekspert

Forventninger til nøytral konfliktløsning eller ekteskapsmekling

Noen av informantene har opplevd å få innkalling til samtale eller mekling på familievernkontoret, i en situasjon hvor de ikke har vært forberedt eller ikke har ønsket å gjennomføre en separasjon eller skilsmisse. Andre har kontaktet familievernkontoret i håp om å få hjelp til å håndtere en samlivskonflikt, og har opplevd at situasjonen har blitt omdefinert fra rådgivning/terapi til mekling. I noen av informantenes erfaringer er det av betydning at partene ikke har vært enige om samlivsbrudd. Parten som har ønsket å fortsette samlivet vil da kunne ha forventninger til mekler om noe annet enn foreldremekling med fokus på samværsavtale.

I følge Ekeland og Myklebust (1997) har en god del norske foreldre forventninger til at en i meklingen skal få hjelp til å drøfte hvorfor det ble samlivsbrudd (26 prosent), eller å få drøfte om samlivet kan reddes (17 prosent). Ekeland og Myklebust påpeker at selv om det er færre som har denne typen forventninger, er det tross alt én av fire som har slike forventninger, og hvis det er slik fordelt at det oftest bare er én som har slike forventninger i et foreldrepar, vil en støte på slike forventninger i halvparten av meklingene. De mener derfor at disse forventningene likevel må tas på alvor (ibid:53).

Noen av informantene har erfaringer med og forforståelser av familievernkontoret som et sted hvor en kan få hjelp til å forsøke å opprettholde samlivet. For noen av informantene har familievernkontoret vært tenkt som et enhetlig terapeutisk sted, og ikke som et sted med adskilte tjenester. En iransk mannlig informants erfaringer kan illustrere dette. Han kom til Norge fra Iran, med kone og et lite barn, for nesten tyve år siden, har høyere utdanning og fast jobb. Det er omtrent seks år siden han var på familievernkontoret for første gang. Så en dag fikk han et brev fra familievernkontoret. Han ble overrasket da han fikk innkallingen. Det viste seg at konen

hans hadde gått i samtaler på familievernkontoret i en periode på omtrent ett år, uten at han visste om det. Familievernkontoret var ikke slik som han hadde tenkt:

Jeg hadde en forståelse av familiekontoret i forkant om at det skal være et sted som par som har problemer kan komme og prate, på et mer nøytralt sted. Men for meg var det slik at jeg kom i en situasjon som var ferdig bestilt, rutinene og tiltakene var på plass. Det virket for meg som hun (mekleren) skulle informere om skilsmisse, ikke konfliktløsning.

Mannen fortalte at han hadde blitt forklart at samtalen på familievernkontoret skulle handle om barna, og at han aldri ville ha gått på familievernkontoret hvis noen hadde sagt at han skulle dit for å snakke om separasjon, men for barna gjorde han «alt». På familievernkontoret fikk han snart forståelse av at hans daværende kone hadde bestemt seg for at hun ville søke separasjon. Mannen hadde tenkt at familievernkontoret og meklingen kunne være *«ekspert på å hjelpe slik at man kanskje kan fortsette med det som man hadde fra før»*. Han hadde noen forventninger til familiekontoret basert på andre kulturelle erfaringer med mekling:

Selv om jeg jobbet og var kjent med systemet var dette noe nytt for meg. Det var første skilsmisse for meg. Jeg var vant til et helt annet ...eller jeg har hørt at i vår kultur er det andre former for mekling, og mekling har en helt annen betydning: en tredje person har i oppgave å skape kontakt og ikke låse fra hverandre. Men det fikk jeg inntrykk av her at meklingssituasjonen her er å sette ting på to forskjellige plasser og de (mekler) står på midten og gjør det juridiske, og da kom det også klar beskjed fra mekler at: «dere er her for å mekle om barna, jeg vil ikke diskutere konfliktløsning», på en måte.

Hans forventninger handler om behov og ønsker for å avhjelpe den situasjonen han befant seg i, og om forforståelser og erfaringer han hadde gjort før. Han ga uttrykk for at han hadde ønsket en annen form for håndtering av situasjonen:

Jeg tenker ofte at hvis hun damen (terapeuten) sa til henne (kona): «Ok, det er fint at du har bestilt time, men du skal ikke prate nå, vi kan innkalle han også og da kan vi se hva vi kan gjøre». Kanskje der og da kunne endre situasjonen. Jeg tenker ikke at vi bodde sammen nå, det var ikke det som var motivet, men vi kunne på en måte begge to erfare og lære samme tema samtidig. Jeg var her og hun var der (peker

lenger fram) på en måte, men avstanden skapte problemer, avstand i forståelser, avstand i løpet. Vi vet at alltid de sier at når det er skilsmisse det betyr at den som nevner skilsmisse allerede har jobbet i flere år med det, det vet vi på forhånd, men la oss starte en prosess som er i lag, det kan kanskje hjelpe, ikke bare barna, men alle sammen. Kanskje det kan skape et bedre såkalt vennskap?

I henhold til norsk familierett har det enkelte individ ubetinget rett til separasjon og skilsmisse, og mekler skal ikke forsøke å påvirke eller endre klientens beslutning. Når klienten har bestilt mekling og har uttrykt ønske om separasjon ligger det ikke i meklers mandat å forsøke å omdefinere situasjonen og foreslå parterapi i stedet for mekling.

I internasjonal familielovgivning går det et skille mellom «no-fault» og «fault-based divorce» (Stark, 2005:77). Det som karakteriserer norsk skilsmisselovgivning er at en ikke trenger noen spesiell grunn for å skilles, jfr. Ekteskapsloven av 1991 § 20 første ledd (Asland i Thorbjørnsrud, 2005:47). Ekteskapsloven av 1918 var relativt liberal, men «skyldprinsippet» hadde en sentral plass i lovgivningen. Det vil si at med mindre partene var enige om å skilles måtte ansvaret for sammenbruddet plasseres for å oppnå separasjonsbevilling eller skilsmisse. Ideen om ekteskapet som en frivillig samlivsform ble etter hvert etablert og det gjenspeilet seg i senere lovgivning.

I dette tilfelle så det ut som om meklerens nøytralitet, ved ikke å påvirke den andre partens ønske ble opplevd som det motsatte av nøytralitet. Ektemannen som forventet nøytral konfliktløsning opplevde løsningen som partisk, ved at hans ekskone hadde gått til samtaler alene over lengre tid, og at han ikke hadde fått mulighet til å fortelle sin versjon. Mannens fortelling kan forstås som et uttrykk for forventninger om at meklere skulle ha fungert som en som forsøkte å få partene sammen igjen.

Forventninger til verdibestemt rådgivning og mekler som utøver av moral

Blant informantene på var det kun to som reflekterte over at de hadde vært ved et kirkelig kontor. Jeg skal se nærmere på en amerikansk kvinnes erfaringer fra et slikt kontor. Kvinnen flyttet til Norge for omtrent tyve år siden, etter at hun traff en norsk mann, som hun senere ble gift med. Hun har høyere utdanning og en god jobb. Etter flere års ekteskap fikk hun og

mannen samlivsproblemer og hun begynte å undersøke muligheter for å søke hjelp. Hun tror det var gjennom fastlegen at hun ble tipset om familievernkontoret. I likhet med noen av de andre informantene opplevde hun at partneren ikke ønsket å gå på familievernkontoret. Møtet med familievernkontoret ble ikke som hun hadde tenkt:

Når vi endelig kom dit så hadde jeg egentlig vært gjennom ganske mye sjøl, men samtidig så var ikke han villig til å gå til rådgivning for å redde altså rådgivning i det hele tatt. Han fant ut at hvis vi har problemer så skal vi kunne fikse det sjøl, og jeg hadde en helt annen oppfatning og en større forventning egentlig, enn det vi fikk. Så klart forventningen min var stor når vi skulle til et kontor som hadde rådgiver, familierådgiver, spesielt når det står kirkens familierådgivning så tror man at her har du noe som muligens følger retningslinjer som fungerer for kirken, hva vet jeg, men det skal være positivt, ikke sant? Men det var jo ingen hjelp, jeg syns at de hadde ikke kompetanse i det hele tatt til å hjelpe meg i den situasjonen jeg var i ...

Kvinnen fortalte at hun hadde vokst opp i en religiøs familie. Hun hadde forventet at et kirkelig familievernkontor ville representere noe kulturelt forskjellig, men hun opplevde at *«her er det absolutt ingenting som har noe med Gud å gjøre»*, samtidig som hun ga uttrykk for at hun ikke hadde forventet det i Norge, som hun beskrev som sekularisert. Men hun hadde likevel en slags forventning om at hun ville bli møtt på en annen måte, med en annen holdning, en annen måte å snakke på.

Jeg mener ikke at de skal holde en preken, men mer at *«her er det visse moraler tilstede, her er visse konflikter, her er en viss kjærlighet i et forhold, du er mann og kone, dette her har betydning i det store løp, det har betydning i forhold til hvordan dere to og familien og hele den samhold»*... som ikke var der i det hele tatt, men altså *«det er mange som skiller seg, du er ikke aleine, og ikke føler at du er aleine og at dere er de eneste som har gjort dette, for alle har det»* [hun siterer terapeuten], ja men ok, men allikevel er vi de eneste som sitter i dette rommet.

Utsagnet kan tolkes dit hen at hun forventet eller ønsket å bli møtt på en annen måte, i tråd med hva hun assosierte med kirken og familierådgivning, selv om hun egentlig *«visste»* at hun ikke kunne forvente dette i det norske, sekulariserte samfunnet. Kvinnen ønsket å bli møtt med en bestemt moral og med bestemte holdninger, i tråd med erfaringer hun hadde gjort seg som et

religiøst menneske. Når hun blir møtt med utsagn som «det er mange som skiller seg, du er ikke aleine» så tolker hun det som uttrykk for norske holdninger som står i motsetning til verdier og holdninger hun slutter seg til. Hennes forventninger kan forstås som en del av hennes livsverden.

Klienter som møter på familievernkontoret vil kunne tolkes som «urealistiske» i sine forventninger når deres livsverden er forskjellig fra og ikke i tråd med en sekularisert forståelse av og tilnærming til håndtering av samlivskonflikter. Det ligger i både terapeut- og meklerrollen at en ikke skal være moraliserende, slik dette fortolkes i en norsk sammenheng. På denne måten kan en si at det ligger an til konflikt mellom ulike syn på hvordan en best kan håndtere samlivskonflikter.

Jonassen og Bratt (1998:3) har drøftet verdispørsmål og sammenlignet offentlige og kirkelige familievernkontor. Ansatte i familievernet formidlet at innholdet i tjenesten er til forveksling likt mellom offentlige og kirkelig eide kontor (ibid:144). De ansatte ved de kirkelige kontorene mener at de faglige sekulære perspektivene overskygger kontorenes ideologiske forankring i et kristent verdisyn (ibid:144). De ansatte ved kirkelig eide kontorer, på samme måte som ved offentlig eide kontorer, må først og fremst forholde seg til faglige vurderinger og etiske retningslinjer som deres egne profesjoner pålegger dem (ibid:145).

Den amerikanske kvinnen reagerte på det hun opplevde som en *alminneliggjøring* av skilsmisse, i kontrast til hennes forventninger om å bli møtt med en viss *moral*. Noen av de andre informantene har gitt uttrykk for lignende perspektiver når de har fortalt om meklingssituasjonen. Dette vil bli mer belyst i senere kapittel om opplevelser fra kontakten med familievernkontoret.

Forventninger om konfliktløsning, hjelp og oppfølging

Den norske foreldremeklingen er blitt beskrevet som strukturert og saksorientert (Ekeland, 2003). Intensjonen med meklingen er først og fremst å komme frem til en avtale om barn. Noen av informantene har uttrykt forventninger om at meklingen skulle være noe annet eller noe mer enn å lage en avtale om barn. En vesteuropeisk kvinne kom til Norge for omtrent femten år siden. Hun var gift i nesten like lang tid med en norsk mann. Kvinnen har ikke høyere utdanning. Mannen hun var gift med forlot henne og barna, og hun fikk vite at han hadde et forhold til en annen kvinne. Kvinnen tror det var hun som bestilte mekling på familievernkontoret. Hun

visste ikke noe om verken familievernkontoret eller meklingen på forhånd. På spørsmål om forventninger til meklingen svarte hun:

For meg sier ordet at man kommer for å forenes om et eller annet. Men jeg følte at det eksploderte bare der. Vi hadde et veldig dårlig samarbeid min eksmann, eller fraseparerte mann, og jeg, og jeg følte at de følte at vi kom ingen vei uansett så vi lager en skriftlig avtale og «that`s it». Så min forventning var at de skulle dra det litt lenger, liksom, og at de skulle føle at «Herregud, her er det noe skikkelig som er gående som vi må rydde opp i», men det gjorde de ikke. Jeg følte at det var veldig overfladisk ... følte det ikke som slik jeg ser på mekling. Det var mer om å gjøre å komme fram til en skriftlig avtale. Jeg følte det ikke som mekling. Det var mer å få noe på papiret om ungene, og vi ble heller ikke fulgt opp, men vi fikk tilbud om å komme tilbake etter ett år, for å justere avtalen.

Kvinnen og barnas far ble enige om en avtale, men hun var ikke forberedt på at avtalen bare omhandlet samvær med barna:

Det ble mer en avtale om samvær med ungene. Det var det eneste, ellers ikke noe. Ikke noe økonomisk eller om boforhold, ingenting sånn, det var bare om samvær med barna.

Kvinnen var innstilt på å prøve familierådgivning eller parterapi, men det ville ikke mannen:

De sa liksom til eksmannen min om det var noen mulighet for han å snu, og han sa kontant nei, for han var saken ferdig. Og de spurte han om han ville ha familierådgivning, men han sa nei, så de ble kanskje litt parkert der da, fra hans side.

Ut fra hva kvinnen fortalte kom det frem at hun hadde forventet å bli møtt på en annen måte i den vanskelige situasjonen hun befant seg i, når hun fra en dag til en annen opplevde å bli alene med tre barn. Det hun opplevde som en svært vanskelig situasjon ble det ikke tatt fatt i, men det ble laget en avtale om barna. Kvinnen sa ikke noe mer eksplisitt om hvilke forventninger og ønsker hun hadde, men det virket som hun ikke hadde bestemt seg for separasjon, og at hun var søkende og usikker på hva som skulle skje videre. På samme måte som mange andre foreldre hadde hun behov for å snakke om økonomiske forhold og spørsmål vedrørende hvor de skulle bo etter samlivsbruddet. I følge Ekeland og Myklebusts (1997) undersøkelse forventet 51

prosent av foreldrene at meklingen skulle hjelpe dem til å få oversikt over den økonomiske situasjonen etter et samlivsbrudd, noe som ikke var helt i samsvar med meklingens intensjoner og forskrifter (ibid:52).

Det viser seg at meklere ikke alltid fanger opp foreldrenes forventninger. Halvparten av foreldrene hadde forventet hjelp til å få oversikt over sin økonomiske situasjon, mens bare atten prosent av meklerne mente at partene hadde slike forventninger. Ekeland og Myklebust mener dette kan tyde på at partene har forventninger som meklerin ikke ser. Meklerne kan også snakke om hva meklingen skal handle om, og dermed ta fra partene slike forventninger, for deretter lojalt å holde seg til «spillereglene». Ekeland og Myklebust påpeker at det kan være grunn til å diskutere hva et slikt «kontraktgrunnlag» kan ha å si for utviklingen i meklingen (1997:54).

I forventninger til familievernkontoret som terapeutisk konfliktløsingssted og forventninger til kirkelig familierådgivning ligger det også forventninger til meklers rolle og kompetanse. Klientene har ønsket å bli møtt på en bestemt måte av terapeuten.

Forventninger til systemkompetanse

I det følgende skal jeg se nærmere på forventninger som andre informanter har hatt til meklerens utøvelse av sin rolle og til meklers kompetanse. Felles for mange ulike forventninger er at de uttrykker tro på en sannhet, noe normativt og at noe er rett og noe annet galt. Dette kan på mange måter forstås som uttrykk for modernitet (Giddens, 1990 og Bauman, 1991), og jeg vil se nærmere på hvordan uttrykk for modernitet kommer frem i møtet med noe som fremstår som postmoderne, slik informantene beskriver møtet med meklerin. En iransk mann som har bodd relativt lenge i Norge så tilbake på sine erfaringer fra ulike tjenester på familievernkontoret. Han var opptatt av sitt første møte med familievernkontoret og hvor lite forberedt han var på meklingssituasjonen. At den første kontakten med kontoret ikke ble opplevd som god forklarte han blant annet med egen mangel på kunnskap om det norske systemet. «Det tar tid å skjønne systemet: familiekontoret burde ta hensyn til at alle har en følelsesmessig ryggsekk,» sa den iranske mannen.

Mannen og hans kone var til mekling om separasjon. De var til mekling flere ganger over lengre tid før de ble separert og han flyttet ut. Når han reflekterte over sine erfaringer beskrev han at han hadde vært ambivalent i forhold til spørsmålet om separasjon. Den første gangen de var til mekling

ble han overrumplet av det han kalte for en «sjablong». Han mente at mekleren gikk for fort fram og at det var for mye fokus på avtale om barnet:

Jeg skjønner mekleren. Hun (ekskona) er voksen kvinne og jeg er voksen mann. Jeg trodde at jeg skulle klare meg, at jeg var klar for skilsmissen som voksen mann. Men vi har ikke kunnskap om ... vi har ikke den tradisjonen som i Norge. Og bakgrunnen ... det er ikke sånn, verken min kone eller jeg er vant til dette systemet, det tar tid før man skjønner systemet. Jeg hadde forventet at mekler kunne litt om vår kultur og bakgrunn, og si litt om det, og få mer tid. Eller litt norsk systemkunnskap faktisk: «Sånn har det fungert i Norge de siste tredve–førti årene».

I hans uttalelser ligger det både en påpekning av møtet med et nytt system, og betydningen av å bli forstått på egne premisser, ut fra egen kulturell bakgrunn. Han etterlyser «norsk systemkunnskap», eller et slags «metaperspektiv» på meklingen, og mer tid på familievernkontoret til å håndtere det som var en vanskelig situasjon med mye ambivalens. Slik jeg forstår det forventet mannen at mekleren på familievernkontoret skulle besitte og, om mulig, formidle et slags metaperspektiv på meklingen.

Spesielt noen av de mannlige informantene vektlegger at de mangler erfaring. De har forventninger om hjelp til å gjøre ny erfaringer og til å bli tilført kunnskaper de ikke har. Det kommer frem at de opplever at det trengs en spesiell kompetanse og en form for opplæring for å kunne spillereglene i meklingspillet. Jeg forstår dette som uttrykk for «kulturmøter» hvor informanter berører spørsmål om betydning av tillært kunnskap og kulturell *kapital*. Ulike sosiale vilkår og erfaringer gir tilgang til spesielle former for ressurser, det Bourdieu kaller *kapital* (Bourdieu, 1990: 39).

Forventninger til meklers læring

Noen av informantene gjør egen bakgrunn og *kultur* relevant for å forstå egne forventninger og erfaringer fra møtet med familievernkontoret. En annen iransk mann ga uttrykk for forventninger til meklingen og meklers kompetanse i retning av «terapeutisk opplæring» og støtte:

Jeg må når jeg har kommet til familiekontoret lære meg å se på familien annerledes, å se på konflikter i familien litt annerledes, å se på muligheter og ressurser litt annerledes. Dette lærer jeg ikke hvis jeg ikke blir lært av familiekontoret, fordi jeg har ikke vært gjennom den

prosessen før, og det som jeg vet om skilsmisse er ikke basert på erfaring, men det jeg har hørt. Men det som er basert på egen erfaring gir meg trygghet, og da kommer du til et punkt hvor du trenger mer støtte, mer hjelp for å hjelpe deg til å få grep på det du har fra før og bygge videre, enten mot skilsmisse eller å flytte sammen igjen. – I dag jeg sitter og sier at hvis jeg visste det og det før vi kom til familiekontoret kanskje jeg hadde sjanse til å ... men denne erfaringen hadde jeg ikke, men det hadde de som jobber på familiekontoret, for de får denne erfaringen fra meg og mange som meg.

I mannens utsagn ligger det en forventning om at terapeuten/mekleren bruker erfaring fra andre klienter i møte. Noen av informantene gir på denne måten uttrykk for forventninger om å bli behandlet ikke bare som unike individer i en her-og-nå kontekst, men som del av en støtte kategori bestående av tidligere klienter og terapeuten sine erfaringer fra møtet med disse. Det forventes at terapeuten har kunnskap basert på møtet med tidligere klienter i lignende situasjoner og at terapeuten bruker denne kunnskapen aktivt i forhold til nye klienter. Mannen beskriver seg selv som en som ikke hadde kompetanse til å håndtere den nye situasjonen som separasjon og skilsmisse representerte for han. Hvis det er slik at terapeutiske trender i retning av ikke-vitende posisjon gjør seg gjeldende i meklerposisjonen kan det tenkes at det kan komme i konflikt med klienters forventninger om å bli møtt av en mekler som *vet* hva det betyr å oppleve en ny situasjon og gjøre seg en ny erfaring omkring samlivsbrudd.

Forventninger til mekler som problem- og konfliktløser

Mange av informantutsagnene refererer seg til problemer de opplever i forhold til meklers nøytralitet. Som tidligere vist kan nøytralitet tolkes og evalueres forskjellig, avhengig av klienters behov og forventninger. Nøytralitet som gir seg utslag i antinormativitet kan tolkes som partiskhet når bare den ene parten ønsker separasjon. Nøytralitet kan også tolkes som passivitet og tilbakeholdenhet, og som det motsatte av konfliktløsning. Noen av informantene har tatt kontakt med familievernkontoret for å få hjelp i en konkret sak. En fransk kvinne i førtiårene, som har bodd omkring tyve år i Norge, ble etter noen års ekteskap skilt fra sin norske mann. Kvinnen har høyere utdanning og fast jobb, og med den norske mannen fikk hun to barn. Kvinnen har

hovedomsorgen for de to barna, mens barnas far har vanlig samvær. Flere år etter skilsmissen tok kvinnen kontakt med familievernkontoret for å snakke om forhold vedrørende farens samvær med de to barna. Kvinnen ville få «hjelp til å prøve å løse en del veldig enkle, praktiske problemer rundt barna». Om forventningene hun hadde til familievernkontoret, sa hun:

Jeg hadde store forventninger faktisk, og ønsket å ha en ganske sterk person som mekler. Jeg var gift med en mann som er veldig ressurssterk, som har en veldig sterk personlighet, og jeg er ikke akkurat redd for å uttrykke meg heller, så jeg håpet virkelig at vi kunne løse en del enkle, små problemer. Og det gikk ikke, kanskje fordi problemene ble betraktet som så enkle, men jeg sliter fortsatt med det, mange, mange år senere, med de samme problemene. Jeg tror at problemene ble bagatellisert, at barna ble ofre for store uenigheter med faren, så ja det har vært ... jeg tror ikke problemene ble vurdert på en riktig måte.

Kvinnen var oppgitt fordi hun ikke greide å få til et samarbeid med barnas far om klær og utstyr, når barna var hos sin far. Hun ga uttrykk for at det var vanskelig å forstå at mekler ikke kunne hjelpe henne med det hun definerte som «små problemer»:

Jeg synes det er meningsløst, rett og slett. Altså jeg mener når vi ikke snakker om vold eller kjempekritiske situasjoner, men vi snakker om helt dagligdagse, veldig små problemer, som burde løses veldig fort med litt fornuft, at man ikke klarer det, da sitter jeg helt sånn og tenker uuh ...!

Hun hadde forventet hjelp til å *løse* en konflikt:

Jeg tror at det har å gjøre med at familievernkontoret skal løse konflikter, skal hjelpe å løse konflikter, så de kan ikke bare ha en holdning at...jeg tror at de må uttrykke seg noen ganger, i stedet for å være så veldig nøytrale hele tiden. Jeg tror at det skaper mer konflikter ved å gå til et familievernkontor som lar begge partene sitte igjen med sitt, enn å bare komme med en kommentar: «her tar du feil!» Vet du hva, jeg tror at hvis jeg hadde fått en sånn beskjed: «Ok, du er sliten og du er veldig hysterisk og du takler ikke dette her og sånne ting, men hør her, ta deg sammen, gå til en psykolog, prøv å løse ditt problem som kvinne».

Kvinnens fortolkninger av egne erfaringer illustrerer, som andre informanter også har gitt uttrykk for, forventninger om en terapeut eller mekler som er

aktiv og som hjelper foreldrene i å løse konflikter ved å være normativ og si fra til «den som tar feil». Kvinnen plasserer nøytralitet som et motstykke til konfliktløsning. Hun gir uttrykk for forventninger til terapeut eller mekler om å være aktiv og normativ. Jeg mener dette kan sees i lys av det som ser ut til å være rådende tenkning innenfor både terapi og mekling, hvor klienters eget ansvar, kompetanse og løsningsmuligheter i håndteringen av egne problemer vektlegges. I meklingen legges det opp til at foreldre selv skal komme fram til enighet om en avtale, og i terapi legges det opp til at klienten selv gjennom eget ansvar, og erkjennelse skal finne andre måter å snakke om seg selv og omgivelsene på. Forandring er ment å komme innenfra, og ikke etter press utenfra. I kvinnens uttalelser ligger det forventninger om at terapeuten eller meklerin skal løse konflikten for partene, ved å peke på hvordan ting bør gjøres og hvem som eventuelt gjør feil. Slik kvinnen fortalte om sine erfaringer kom det frem at hun over mange år ikke hadde lyktes i sitt prosjekt med å få til et bedre samarbeid med barnas far. Forventningen var desto større til familievernkantoret om å få hjelp fra en utenforstående til å løse problemet.

Forventninger til mekler som sannhetsvitne

Forventninger til mekler som norsk sannhetsvitne i forhold til partner

I flere av informantfortellingene kommer det frem at de har forventet hjelp til å dokumentere «sannheten». I en meklingssituasjon, på samme måte som i en terapisisituasjon, vil klienten ha behov for å bli forstått og få hjelp til å få den andre parten til å forstå «hvordan ting henger sammen». Noen av informantene ser ut til å ha brukt familievernkantoret som representant for norske verdier og praksiser, i situasjoner hvor de har vært i konflikt med partner, som fremstår som mindre fortrolige med det norske systemet. Familievernkantoret kan fremstå som bærer av «noe norsk» og på denne måten bli et sted hvor personer kan relatere til «det norske» når familierelaterte spørsmål drøftes.

En vestafrikansk mann, som har bodd nesten tyve år i Norge, har vært gift tre ganger med kvinner fra sitt hjemland. Mannen har vært på forskjellige familievernkantor i forbindelse med tre ekteskap og separasjoner. I mannens fortelling forsto jeg det slik at han uttrykte frustrasjon over «utenlandske kvinner som ikke forstår det norske systemet, og som utnytter

systemet». Årsaken til den siste separasjonen var, i følge han, at hans kone ville sende penger til familien i hjemlandet. Kona hadde bodd kort tid i Norge og mannen ga uttrykk for at hun ikke hadde forstått hvordan det fungerer i Norge, med hensyn til kjønnsroller og arbeidsfordeling. Kontantstøtten for barnet på to år hadde barnets mor definert som *sine* penger som hun ville sende til sin familie i hjemlandet. Mannen lagde månedsbudsjett med oversikt over inntekter og utgifter. Budsjettet ville han først bruke for å forklare kona at hun ikke kunne sende penger til familien i hjemlandet, før regningene i Norge var betalt. Mannen forklarte at kona ikke ville høre på han og at han derfor bestilte time på familievernkontoret. Han tok med seg budsjettet for å vise det til meklerin. Mannen forklarte at:

Jeg regnet ut alt og viste til henne, men hun vil ikke stole på meg, derfor ringte jeg til familiekontoret. Han (meklerin) fortalte alt, det var riktig, men det er vanskelig fordi jeg kan ikke fortelle til han nordmannen (at) vårt problem er ikke bare dette, men det er noen som trenger penger fra henne. I følge Islam må mannen forsørge kone og barn, pluss at dine foreldre også trenger noe hjelp fra deg, de tenker fortsatt på den måten. Jeg sa til henne at «det er ikke sånn i Norge». Så da begynner kontantstøtten og hun vil gjerne ha de pengene og sende til sin familie og bygge hus for dem, derfor sa jeg til henne: jeg har bare sytti prosent jobb, og hvis vi har kontantstøtte da er det nok for meg. Sosialkontoret kan ikke hjelpe oss, men hun vil ikke forstå. Derfor har vi vært på familiekontoret tre ganger, så på den måten har vi separert og skilt oss på grunn av problemer som ikke har noe med Norge å gjøre.

Mannen presenterte kona som et problem i måten hun forholdt seg til hjemlandet og det norske på. Han ga uttrykk for at hun ville ha det beste fra begge steder og at hun ikke hadde forstått at mannen ikke er eneforsørger i Norge og at det heller ikke er vanlig å hjelpe andre familiemedlemmer økonomisk. Slik jeg forstår mannen forventet han hjelp av mekler til å få kona til å forstå norske kjønnsroller og norske praksiser. Han fremstilte kona som en som trodde at de bare kunne gå på sosialkontoret, dersom det manglet penger. På denne måten presenterte mannen seg som «god nordmann» som vil forsørge seg selv, eller som en som kjenner det norske systemet.

I mannens fortelling kommer det frem at han forventet og ønsket hjelp av mekler til å få kona til å forstå den økonomiske situasjonen de var i og at hun ikke kunne definere kontantstøtten som *sine* penger. Samtidig opplevde

mannen at han ikke kunne fortelle alt og at mekler ikke kunne forstå *hele* situasjonen med kvinnens økonomiske forpliktelser overfor familien i hjemlandet. Mannen uttrykte flere og tildels motstridende forventninger til mekler. På den ene siden ønsket han hjelp til å forklare kona «sannheten» om hvordan ting fungerer i Norge og at kontantstøtte er ment å brukes på bestemte måter. På den andre siden så han også ut til å ønske hjelp til å få kona til å forstå at hun egentlig ikke hadde gyldige grunner til separasjon. Ved å vise til norske praksiser relatert til kjønnsroller viste han samtidig til at kona hadde ugyldige grunner til separasjon. Samtidig som han presenterte seg som den mest integrerte forventet han at mekler skulle hjelpe han til å forhindre separasjon. I mannens fortelling kommer det frem at i hans forståelse av virkeligheten har konas ønske om separasjon bakgrunn i økonomiske forpliktelser i hjemlandet, forhold som han presenterer som ugyldige eller irrelevante i en norsk kontekst. Mannen forventet slik jeg forstår det at mekler skulle fange opp disse argumentene og få kona til å skjønne at hun hadde tatt feil.

Forventninger til mekler som sannhetsvitne i forhold til barn

I saker med høy grad av konflikt hvor foreldrene ikke har greid å samarbeide og bli enige om samvær med barn kan behovet for hjelp og forventninger til familievernkontoret bli store. Flere av de mannlige informantene har kommet i situasjoner hvor de har trengt hjelp for å få være sammen med egne barn. Familievernkontoret blir et sted hvor disse fedrene kan forvente å få hjelp til å gjenopprette kontakten med barn.

En iransk mann kom til Norge, sammen med kone og barn, for mindre enn tre år siden. Etter en episode med påståtte drapstrusler på asylmottaket hvor familien bodde da de kom til Norge, ble paret separert. Mannen beskrev ekskona som psykisk syk. Etter flere runder med mekling endte saken med at mannen mista kontakten med barnet. Barnevernet hadde blitt koblet inn i saken. En stor del av hans fortelling handler om hvordan han mistet kontakten med datteren sin. Han viser til et brev han fikk fra henne hvor hun spør hvorfor han har fortalt til barnevernet at hun og moren er «tyver og horer».

For mannen er det av stor betydning å få frem sannheten, og få hjelp til å få barnet til å forstå at det ikke var sant at han hadde kalt henne og moren for «tyver og horer». Mannens forventninger til familievernkontoret har vært å få hjelp til å formidle sannheten til datteren, slik at hun skulle få et annet bilde av

sin far. I følge mannen trodde datteren at han hadde satt ut dårlig rykte om dem overfor familie og slekt i hjemlandet. Han var oppgitt over barnevernet som han mente hadde skrevet feil rapport, basert på hva han hadde fortalt til barnevernet. Mannen opplevde at han ikke kom noen vei og at han ikke ble hørt. Han var svært bekymret for hva slags bilde datteren hadde fått av han. Mannen hadde ikke hatt samvær med datteren på omtrent to år.

Jeg forklarte på mekling at jeg har bare ett mål med å komme her, bare å hjelpe barn, en tretten år gammel datter til å skjønne at pappa ikke har gjort sånn, at pappa liker og likte mamma, at pappa hjalp mamma og ikke ville at hun skulle dø, at pappa elsker barnet sitt.

Omtrent ett år etter at de var på familiekontoret første gang tok han kontakt med advokat som bestilte ny mekling. Mannen ville at mekler skulle ringe til familiemedlemmer og slektninger i Iran for å avkrefte ryktet om at han skulle ha fortalt til dem at ekskona og datteren var «tyver og horer». Mannens historie viser at enkelte klienter kan ha store og konkrete forventninger til meklerin, basert på konkrete problemer og behov, når meklerin kanskje utgjør en av få offentlige representanter som personer med minoritetsbakgrunn kan henvende seg til når det er store uløste konflikter hvor barn er involvert. Mannen i dette tilfelle hadde ikke tillit til barnevernet, og han hadde dårlige erfaringer med advokat og andre offentlige personer og organer han hadde vært i kontakt med. Han beskrev en desperat situasjon og en marginalisert posisjon, uten jobb og fast bosted. Mannen formidlet at han ikke visste hva mer han skulle gjøre for å gjenopprette kontakt med datteren. Han så ut til å mene at dersom han fikk hjelp til å renvaske seg i datterens øyne ville han igjen få kontakt med henne.

Forventninger til mekler som problemløsende psykologekspert

Jo større konfliktene med ekspartner om felles barn har vært, jo større ser forventningene til og behovet for hjelp fra familievernkontoret ut til å være. Når klienten opplever at ekspartneren opptrer uærlig eller manipulerende kan klienter forvente at mekler skal avsløre den andre parten og ta stilling. Når konfliktene er store skjer det at partene kommer til separat mekling.

Om en klient tenker at mekling skal føre til konfliktløsning og at mekler skal opptre i rollen som sannhetsvitne eller ekspert kan separat mekling

komme til å fremstå som uten hensikt. En italiensk manns fortelling kan tyde på dette. Mannen har bodd i Norge i omtrent femten år. Han gifta seg med en kvinne fra et annet europeisk land for noen år siden. Sammen fikk de et barn. Mannen forklarte at han ble lurt og at kvinnen gifta seg med han for å få visum. Kort tid etter at de gifta seg begynte problemene. Etter episoder hvor politi og kritesenter var involvert ble det bestilt mekling på familievernkontoret. Barnets mor bestilte separat mekling. I henhold til mannens forventninger til hva mekling skulle innebære fremsto det som feil at det ble separate møter på familievernkontoret:

Da må mekler hjelpe oss å løse problemet hvis det fins et problem, men det skjer ikke så «start, bli ferdig», ingen som vet noen ting, og ting går av seg selv med andre, ikke sant, med advokaten og sånn, det hjelper ingenting egentlig, fordi det er ikke sagt ordentlig: «Nei, begge to skal møte sammen», dessverre. En mekler skal være mekler: «du har et problem, en dag kommer du og en dag kommer du», det går ikke, de må være sammen.

Den separate meklingen bidro ikke til å løse problemene, slik mannen hadde forventet. Det ble bare to forskjellige historier som ble hengende i luften. Mannen mener at han fortalte «faktahistorien» og at han kunne bevise den. Han mener at meklerin burde ha stoppet den separate meklingen og fått i stand en felles mekling.

Det var ikke nødvendig å gjøre møtene alene, for de må se ansiktene, øye mot øye, hvem som ljuger i denne situasjonen. Hun ville ikke ha møte med meg fordi hun var redd for at familiekontoret skulle finne ut at hun ikke giftet seg fordi hun ville gifte seg med meg og få en familie og tenke på barna.

Mannen forventet at spørsmål om sannhet og avsløring av løgner skulle stå sentralt i meklingen. Dette kan minne om «skyldprinsippet» i forhold til skilsmissegivning. Mannen uttrykte forventninger om at kvinnens (uredelege) motiver for å gifte seg ville være relevant. Separat mekling vurderte mannen som feilslått fordi det da ikke ville være mulig for mekler å vurdere hvorvidt partene snakket sant. Meklingen ble ikke slik mannen hadde ønsket:

Så kommer de her og snakker med mekler, også mekler hører på mannen og på dama, ikke sant, og de må rapportere, ikke sant, hans mening og hennes mening. Også mekler skal egentlig være en psykolog og skal si: ok, dette er problemet og løsningen ligger her,

ikke sant, og vi fikk ikke dette eksempelet, det er det samme om vi er sammen eller vi blir separert, og da tenker jeg plutselig: Hvorfor skal jeg gå på familiekontoret? Hva er vitsen med det? Jeg vet ikke hva de tenker i denne situasjonen her, hvordan de kan hjelpe å løse problemer, det ser ut som om du mister litt tid, på en måte, for du kommer ikke fram til noen ting. Det er det som er viktig, for hvis de jobber ordentlig da må de, etter at vi har vært der, skrive hva som har blitt sagt.

Det kan også se ut som om mannen har forventet at meklerin skulle opptre som ekspert på linje med en lege som stiller diagnose og foreskriver medisin. Innenfor en tenkning om problemløsning og mekler som psykologekspert fremstår det som logisk at det som blir sagt må dokumenteres skriftlig, slik at mekler kan finne ut hvem som snakker sant eller hvem som har rett. I mannens fortelling kommer det frem at han har forventet å møte en mekler som er psykolog og som kan finne den beste løsningen for partene. Han forventet at mekler skulle foreslå en løsning, basert på hva mekler hadde hørt og sett. Mannen forklarte at psykolog for han betød en person som «analyserer mennesket» og på bakgrunn av det identifiserer problem og løsning. Mannen opplevde det som om det var det samme for mekler om de ble separert eller fortsatte å være gift, og han uttrykker at dette ikke var i tråd med hans forventninger. Implisitt ligger det en forventning om at mekler tar stilling for eller mot separasjon, noe som ikke samsvarer med meklerens intensjon eller mandat.

Oppsummering

Tillit og forventninger til eksperter

Familievernkontoret kan forstås som et ekspertsystem (Giddens, 1990, og Krange, 2004). Slik Giddens beskriver det er ekspertsystemer basert på og avhengige av «trust», som beskrives som et fundamentalt trekk ved moderne institusjoner. «Trust» og «confidence» er i følge Giddens sentrale komponenter i det som betegnes som forventninger (expectations). Et sentralt spørsmål i forhold til forventninger er hvorvidt informantene med minoritetsbakgrunn har tillit til familievernkontoret som ekspertsystem, og om tilliten er knyttet til systemet eller til den enkelte ekspert. Informantene representerer både tillit og ikke tillit til ekspertsystemer slik som familievernkontoret. I møtet mellom klienter og terapeuter/meklere kommer det frem ulike forståelser av

og syn på terapeutens og meklerens rolle. Mens informanter som har vært klienter ser ut til å forvente en ekspert, i betydning en som har kunnskap og kompetanse til å hjelpe, ser det ut til terapeuten/mekleren håndterer sin rolle mer som samtalepartner, og forsøker å unngå ekspertrollen.

Gjennom intervju med terapeuter/meklere om erfaringer fra flerkulturell mekling i et forprosjekt (Lopez, 2004) kom det frem at «*De (klientene med innvandrerbakgrunn) vet ikke hvor de er eller hvorfor de skal hit. De tror det er vi som bestemmer*». Terapeuten som uttalte dette ga uttrykk for at det var vanskelig å forholde seg til forventninger til meklerrollen som ikke samsvarte med eget syn på meklermandat og rolle. Terapeuten forklarte at han ikke ønsket å være normativ eller moraliserende. Flere av terapeutene uttrykte lignende holdninger om å ikke ville «blande seg inn i andre menneskers liv». Dette er, slik jeg ser det, uttrykk for at klienter og terapeuter/meklere har ulike forståelser av problem og løsninger. I møtet mellom klienter og ansatte kommer ulike forventninger til syne og de ansattes behandlingsideologi og forskrifter for praksis tydeliggjøres.

«De hører for mye»

Flere av informantene har uttrykt undring eller misnøye over det de har opplevd som «å la partene sitte igjen med sitt», eller at «de bare hører på henne og på han», eller at «de hører for mye». Hva informantene etterlyser er en tredjepart som i større grad styrer samtalen og som identifiserer problemer og løsninger. Når kontakten med familievernkontoret har dreid seg om spørsmål som har med barn å gjøre har informanter gitt uttrykk for forventninger i tråd med hva de anser som barnets beste. «Å høre for mye» blir av informanter ansett som problematisk når ansvar for problem og løsning blir lagt på foreldrene og ikke hos mekler, slik noen av informantene ser ut til å ha forventet. Jeg forstår dette som et uttrykk for manglende samsvar mellom klienters behov og livsverden og det som kan betegnes som en postmoderne, relativistisk tilnærming hvor det ikke finnes én sannhet, eller én mesterfortelling (Lyotard, 1984 i Lyon, 1994). Postmoderne terapeutiske teknikker med naiv og sirkulær spørring og ikke-vitende posisjon, koblet med prinsipper om nøytralitet i form av ikke-dømmende og upartiske holdninger, kan stå i motsetning til klienters forventninger og behov for hjelp.

Kunnskap og diskurser er sentrale begreper innenfor det postmoderne. «Multiple realities» artikuleres som «diskurser» hvor ingen mening eksisterer

utenom språket. Språket blir det sentrale og det er ingen direkte sammenheng mellom språk og virkelighet. Overført til møtet på familievernkontoret kan en postmoderne tilnærming innebære at terapeuten eller meklerin betrakter klientens utsagn som diskurser eller narrativer som verken er sanne eller usanne. Det kan også bety at terapeuten eller meklerin vurderer sin egen rolle som «samtalepartner» eller som en slags «likesinnet», mer enn som ekspert.

Konfliktløsning og konflikthåndtering

Mange av informantene har forventninger om det jeg forstår som konfliktløsning. Det innebærer noe mer enn konflikthåndtering, blant annet en mekler som er normativ og som tar standpunkt. I faglitteratur om konflikt og konfliktforståelse (Ekeland, 2004) opereres det med et skille mellom *konflikthåndtering* og *konfliktløsning* (ibid:171). Det ser ut som om mange av informantene etterlyser konfliktløsning, men har opplevd å bli møtt med en forståelse som tilsier at konflikter ikke kan løses, men håndteres. Ekeland (2004) påpeker overfor helse- og sosialarbeidere som jobber med konflikt at det er grunn til en viss nøkternhet når en arbeider med konflikter:

Konflikthåndtering kan derfor være et bedre ord enn konfliktløsning, siden løsning impliserer en ambisjon om at det settes punktum, og at motsetninger og spenninger forsvinner. I denne betydningen er det mange konflikter som verken lar seg løse eller bør løses. Noen motsetninger er av det slaget at en ambisjon om løsning i seg selv kan gjøre vondt verre, og jakten på urealistiske løsninger kan friste til undertrykking (ibid:171).

Ekeland (2004) sier at:

Løsning assosieres lett med kortsiktig tenkning, resultat og det å få slutt på konflikten blir et mål i seg selv. Dermed kan vi fort glemme at mange konflikter er viktige og nødvendige fordi de er veier til større rettferdighet, forandring og frigjøring. Konflikthåndtering som begrep er på mange måter mer nøytralt. Fokuset er ikke bare et bestemt slutt-punkt, men gjelder hele konfliktprosessen (ibid:171–172).

Her understrekes det jeg oppfatter som en postmoderne forståelse av konflikt, hvor prosessen anses som viktigere enn resultatet. Dette mener jeg på mange måter er i strid med informantenes forventninger og forståelser av hvordan konflikter skal håndteres. De har forventninger til og behov for hjelp til konfliktløsning.

5 Kjønn som fortolkningsramme for møtet

I møtet mellom etnisk norsk terapeut eller mekler og klient med minoritetsbakgrunn vil kjønn kunne bli gjort relevant av begge parter, men på ulike måter. Når terapeuten møter en mannlig eller kvinnelig klient med minoritetsbakgrunn vil terapeuten ha noen forventninger om klientens antatte kulturspesifikke kjønnsrollepraksis. Det samme kan sies om klienten, som vil kunne ha bestemte forventninger til terapeut eller mekler som norsk kvinne eller mann. Både kategoriene «muslimske menn» og «innvandrerkvinner» og kategoriene «norske menn» og «norske kvinner» kan vise seg å bli forklaringsmodeller eller fortolkningsrammer i møtet mellom terapeut, mekler og klient. Både terapeuten og klientens forestillinger om kvinnelighet og mannlighet er grunnleggende for fortolkning og forståelse av relasjonen dem imellom.

Meklerperspektiver på kjønnsrolleforskjeller

Det viser seg at mange av de mannlige informantene har dårlige erfaringer fra møtet med terapeuten. Dette fortolkes og forklares delvis med henvisning til kjønn. Mange av de mannlige informantene har fortolket sine erfaringer i lys av det å være minoritetsmenn i en majoritetskontekst. De har fortalt om det de har tolket som stereotype holdninger til dem som innvandrer menn. Dette gjelder spesielt for menn som kommer fra muslimsk dominerte samfunn.

Kjønnsroller hos par med annen kulturell bakgrunn enn den norske problematiseres ofte av meklere og nevnes som en viktig grunn til vanskeligheter de møter i sitt arbeid. «*Kjønnsrollene er ofte svært ulike det meklere vanligvis ser blant norske kvinner og menn*» (Oldren Smørdal og Thuen, 2004). Utenlandske fedre beskrives noen ganger av meklere som «fedre som ikke er særlig interessert i å ha kontakt med barn etter skilsmisse», eller som «fedre som ser på barna som deres eiendom» (Oldren Smørdal og Thuen, 2004, og Qvale, 2005). Et sitat fra en mekler ved et familievernkontor kan belyse hvordan meklere kan fortolke møtet med klienter med minoritetsbakgrunn med henvisning til kjønns- og kulturforskjeller:

Jeg synes disse sakene er vanskelige fordi relasjonen mellom mor og far er annerledes enn i norske saker. Synet på hvem som skal ha barna ... og det at far sier at han kan komme når han vil ... og dette sier kvinnen seg enig i. Jeg stusser jo ved at folk ikke problematiserer dette mer. Jeg med min norske bakgrunn tenker at det må bli umåtelig slitsomt for moren å ikke vite når denne faren plutselig dukker opp, rett og slett kontroll. Jeg synes det er synd, for hovedideen med mekling er å tenke på far og mor som likeverdige parter. De gjør kanskje slik det gjøres i hjemlandet, men jeg tenker: er dette virkelig den beste løsningen, og er det den løsningen som tar best vare på barna? Hvordan skal man få fram kvinnens stemme, og hvis man får fram denne stemmen, hva fører det til? Fører det til at hun blir mer oppsøkt, fører det til at hun blir banket helseløs? (Qvale, 2005: 21).

I sitatet ovenfor mener jeg at meklerens fortolkning av klienter med minoritetsbakgrunn viser at det konstrueres et skille mellom det som forstås som norske kjønnsroller og det som forstås som kjønnsroller i andre samfunn. Mekleren kan komme til å uttrykke mer forståelse med kvinnelige enn mannlige klienter. Minoritetsmannen konstrueres som potensielt voldelig og kontrollerende, mens kvinnen konstrueres som et forsvarsløst offer, som trenger hjelp av den norske mekleren til å frigjøres, og bli som «norske kvinner». Ylvisaker (2004) har i en studie om møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig bakgrunn drøftet hvordan innvandrerkvinner kategoriseres som ofre som trenger hjelp til frigjøring, mens innvandrer menn kategoriseres som kvinneundertrykkere, underlagt kultur og religion. Hun sier at: «*Innvandrer mannen fremstilles som et slags uromoment i den norske frigjøringsprosessen av innvandrerkvinnen og hennes barn*» (Ylvisaker, 2004:44).

Det er med andre ord vanskelig for både menn og kvinner med innvandrerbakgrunn å definere seg selv, uavhengig av antatt kulturtilhørighet. Innvandrerkvinnen betraktes som en som trenger hjelp til å bli frigjort, for å bli «like fri» som de norske kvinnene. Innvandrer mannen kan komme til å bli betraktet som en som står i veien for majoritetens definisjon av likestilte kjønnsrelasjoner. I bunn ligger det, slik jeg ser det, en forståelse av at mens norske kvinner og menn er likeverdige, er det en grunnleggende mangel på likeverdighet mellom kvinner og menn, spesielt i ikke-vestlige, muslimske samfunn.

Majoritetens definisjon av korrekt maskulinitet

Walle (2004 og 2006) har beskrevet hvordan minoritetsmenn ser ut til å marginaliseres i norsk maskulinitetsdiskurs. Han sier at maskulinitet innenfor etniske minoritetsgrupper først og fremst har blitt tematisert der menn med innvandrerbakgrunn uttrykker et synlig alternativ til det som oppfattes som akseptert og idealisert praksis blant majoritetsbefolkningen (2006:222). Woon (2004) har stilt spørsmålsteget ved den «demoniserende» behandlingen av minoritetsmenn i norsk offentlighet. Skarsaune (2006) bruker betegnelsen «maskulinitetsorientalisme» for å beskrive hvordan minoritetsmenn, spesielt muslimske menn, blir brukt som «strategisk kontrastgrunnlag i den ikke-muslimske majoritetens definisjon av korrekt maskulinitet gjennom offentlig debatt» (ibid:100). Skarsaune mener at det foregår en form for skapning av «våre menn» gjennom kontrastering opp mot «deres menn» (ibid:100).

Bilder av «andre» kan med andre ord være skapt og opprettholdt ut fra et behov for å skape «gode» bilder av «oss selv». Bilde av innvandrer mannen med negative maskuline trekk kan opprettholdes og brukes som kontrast til idealiserte bilder av den «nye» norske mannen.

Som det vil bli vist har noen av de mannlige informantene opplevd møtet med terapeut eller mekler som et møte hvor deres antatte kulturelle tilhørighet er blitt sidestilt med bestemte måter å være mann på, samtidig som det norske fremstilles som noe som står i kontrast til dette.

Voldelige fedre

I mange av de mannlige informantenes fortellinger kommer det frem at vold eller trusler om vold har utgjort et sentralt element i separasjonsprosessen og i kontakten med familievernkontoret. De mener at voldsepisoder i tilknytning til samlivskonflikt og forestående samlivsbrudd har fått uforholdsmessig stor betydning for deres manglende rettigheter og muligheter som fedre. Flere av de mannlige informantene mener at de har vært gjenstand for falske beskyldninger og anklager om vold, og at ekspartneren/kvinnen har brukt beskyldninger om vold på en strategisk måte. Noen erkjenner at det har vært voldsepisoder, oftest som følge av det de tolker som langvarig press og provokasjon fra kvinnens side.

Mannlige informanter forteller om vanskeligheter med å bli sett som noe annet enn som voldelige menn.

I en svensk studie om familierettens håndtering av fedres vold (Eriksson, 2003) pekes det på at voldsutøvende fedre med minoritetsbakgrunn forklares på andre måter enn fedre fra den (svenske) etniske majoriteten. Utenlandske fedres voldsutøvelse, spesielt de som har tilknytning til kulturer som antas å bære preg av «patriarkalske familiestrukturer», forklares med henvisning til noe kulturelt, samtidig som svenske fedres voldsutøvelse forklares som individuelle avvik, som skyldes psykisk sykdom eller misbruk.

I majoritetssamfunnet kan det ha blitt skapt et bilde av utenlandske menn, spesielt muslimske menn, som (potensielt) voldelige. I noen av informantenes fortellinger kommer det frem at de har opplevd ikke å bli trodd når de har forsøkt å nyansere det de ser som et feilaktig bilde av dem som menn og som fedre. Mannlige informanter har opplevd at ekspartneren har bidratt til å skape et feilaktig bilde av dem som menn og som partnere, og at terapeuten eller meklerin har en tendens til å tro mer på kvinnen enn på mannen.

Norsk likestilling og hegemonisk feminisme

På mange måter kan familievernkontoret sies å være en arena som representerer og formidler sentrale sider ved norsk familierett og familieliv. Kjentegn ved norsk familierett er «*den frie, like og lette tilgangen på ekteskap, skilsmisse og gjengifte*» (Thorbjørnsrud, 2005:20).

Liberalisering av skilsmisse kan i store deler av den vestlige verden sies å være et resultat av en feministisk frigjøringsideologi, hvor kvinners rett til skilsmisse anses som en menneskerett. Debatten omkring «lik rett til skilsmisse» og forslaget om en erklæring om anerkjennelse av gjensidig rett til skilsmisse (Thorbjørnsrud, 2005:17) kan forstås som en bekreftelse på hvor viktig den sivile familierettens likestillingsideal er for majoritetens nasjonale identitet (ibid:20).

I en norsk sammenheng er med andre ord spørsmål om skilsmisse nært knyttet til spørsmål om kvinnekriminering og likestilling. Som det vil bli vist er dette forhold som har hatt betydning for noen av informantenes opplevelser av møtet med familievernkontoret. Det kan virke oppklarende å se noen av de mannlige informantenes erfaringer i lys av et norsk *frigjøringsprosjekt*, hvor det norske defineres som overlegent og hvor minoritetskvinner antas å være i behov for frigjøring. Sentralt i frigjøringsprosjektet er retten til skilsmisse og uavhengighet av mannen.

Uavhengig av hvordan det faktisk er med hensyn til likestilling mellom kjønn og kvinners rettigheter ser det ut til at mange av informantene forstår sine erfaringer i lys av norsk likestillingsideologi og praksis.. Mange av de mannlige informantene fortolker sine erfaringer gjennom et syn på det norske samfunnet som «kvinnevennlig» og som et sted med «kvinnerettigheter», der de som menn blir mindre hørt og forstått.

Likestilling er et etablert begrep i den norske majoritetskonteksten, som majoriteten kan forstå seg selv gjennom, og som minoriteter kan forstå det norske gjennom. Det avgjørende er ikke hvorvidt det faktisk er likestilling mellom kjønn eller ikke, men hvordan majoritet og minoriteter forstår seg selv og hverandre. Noen av informantene har gitt uttrykk for at de tror at likestilling og kvinneverettigheter praktiseres og er å betrakte som en realitet, mens andre har uttrykt at de ser på det som idealer, mer enn som realiteter, i majoritetssamfunnet.

Mange av de mannlige informantene som har vært misfornøyd med kontakten med familievernkontoret, har vist til majoritetssamfunnets støtte til kvinner, som problematisk. Deres erfaringer kan, slik jeg ser det, forstås i lys av et disiplineringsprosjekt basert på en form for hegemonisk feminisme (de los Reyes og Mulinari, 2005). Med hegemonisk feminisme menes en form for feminisme som har sin ideologiske forankring i den hvite, heteroseksuelle, velutdannede middelklassen, og som er institusjonalisert. Feminismens institusjonalisering åpner for hegemoniske former for maktutøvelse gjennom kontrollen over materielle og symbolske ressurser. Med hegemoniet skapes også stigmatisering og ekskludering av andre stemmer og alternative kollektive erfaringer (ibid:83).

Familievernkontoret kan, slik sett, betraktes som et velferdsbyråkrati preget av en form for hegemonisk feminisme som er med på å produsere en viss type kjønnsrelasjoner (ibid:82). De los Reyes og Mulinari (2005) viser at forhandlinger om kvinners likestilling i Sverige har hatt velferdsstaten som fremste arena. De mener det er viktig å utforske *velferdsstatens prioriteringer og ekskluderende praksiser og hvordan dette artikuleres til såvel likestillingsretorikken som til et disiplineringsprosjekt med etniske, heteronormative og klassemessige innslag* (ibid:85). Disiplineringsprosjektet omfatter en form for normalisering som forutsetter en etterligningsstrategi, *en akseptering av normerende sosial oppførsel slik som kjernefamilien og lønnsarbeid, og en tilpassning til krav om anstendighet* (ibid:85).

Noen av informantene forteller at de har opplevd mekling som en form for overgrep eller maktutøvelse i møtet med mekler. Jeg forstår dette som en type makt som kommer til uttrykk gjennom disiplinering basert på en hegemonisk feminisme som igjen er koblet til det norske som en privilegert posisjon. De los Reyes og Mulinari ser hegemonisk feminisme i lys av et vestlig koloniale prosjekt hvor vesten definerer «den Andre» (Said, 1979), og legger premissene for hvordan kjønnsrelasjoner skal se ut. Et resultat av hegemonisk feminisme og kolonialisme er stigmatiserende forestillinger om «den andre kvinnen» og «den andre mannen». Mekler kan komme til å representere det hegemoniske norske disiplineringssprosjektet, hvor «andre menn og kvinner» blir bedt om å etterligne, tilpasse seg og akseptere normerende sosial oppførsel.

Likestilling: mannlige klienters fortellinger

Flere av de mannlige informantene problematiserer det de opplever som forsøk på å overføre en likestillingsideologi og -praksis fra et samfunn til et annet. En mann med vestafrikansk bakgrunn, som hadde vært gift med en kvinne fra hjemlandet, fortolket sine erfaringer fra mekling på familievernkontoret med henvisning til at *«de hjelper henne hundre prosent, på grunn av at hun er kvinne, og hun har et barn»*. Mannen forklarte:

De som kommer fra utlandet de kan ingenting om det norske systemet, de bare hørte om likestilling, så hvordan skal de bli lik nordmennene, som er født i Norge og vet alt om systemet. De (norske kvinner) trenger ingen hjelp fra mannen, de prøver å lære og de har norskkunnskaper, de jobber hardt, de prøver å betale alt selv. Det er likestilling først, ikke bare styring. Men utenlandske damer de liker bare å styre likestilling, men hvis det gjelder at mannen betaler alt når du gifter deg og mannen er ansvarlig for alt, da er det bare tull med likestilling. Men når de går på familiekontoret sier de at «mannen min slår meg, mannen min gjør sånn!» Det er tull!

Noen av de mannlige informantene definerer det som et problem at «deres kvinner» ønsker likestilling på egne premisser, og at de bruker likestilling og offerrolle som et argument for å få støtte av mekler. Den vestafrikanske mannen ga uttrykk for at norske kvinner gjør det på den riktige måten med hensyn til likestilling, med yrkesdeltakelse og egen forsørgelse. Han mente at kona hans ikke kunne gjøre krav på de samme rettighetene som norske

kvinner og at hun egentlig ikke hadde forstått hva likestilling dreier seg om. Mannen viste til at utenlandske kvinner blir trodd på familievernkontoret, når de sier at de har vært utsatt for vold. Han var misfornøyd med meklers håndtering av ektefellens ønske om separasjon. Han fortolket retten til skilsmisse som å «bruke likestilling», og han fant det urimelig at hun ikke trengte å redegjøre for hvorfor hun ville separere seg. Han mente at hun burde redegjøre for årsakene til ønske om separasjon. Likestilling blir av noen av de mannlige informantene fortolket som et problem og en hindring for håndtering av samlivskonflikter på en ønsket måte. Mannen mente at ekskona skilte seg av økonomiske grunner og at hun utnyttet det norske systemet:

Etter at hun kom hit og ble kjent med alenemødre fra Afrika eller Asia, og gikk på skole med dem og lærte at « i Norge er det sånn og sånn...» begynte hun å håpe på et bedre liv. Så se hvor problemet kommer fra, hun hadde det ikke med fra Afrika nei, hun fikk informasjon om hva hun skal gjøre her i Norge, men de på kontoret med høy utdanning, med veldig bra diplom og sertifikat, de skjønner ikke dette systemet. Så hvis noen kommer og klager bruker de bare: «I Norge er det demokrati, kvinnerettigheter, barnerettigheter, likestilling, alle må ha sin frihet...

Gjennom møtet med mekler på familievernkontoret støter mannen på det norske majoritetssamfunnets definisjon av hvordan likestilling og kvinnettigheter skal forstås. Hans fortolkning av det norske majoritetssamfunnets overordnede verdier blir problematiske i forhold til den situasjonen han befinner seg i og i forhold til hans problemdefinisjon. Mannens fortolkninger kan forstås som et uttrykk for møtet med en universalistisk rettighetsdiskurs, som ikke tar høyde for den enkeltes spesielle situasjon.

Når terapeuten idealiserer norske kjønnsroller og foreldreroller

Noen av informantene har opplevd at norske kjønnsroller og relasjoner idealiseres. En iransk mann, som ble separert etter initiativ fra hans daværende kone, tenkte først at den kvinnelige meklere tok parti med hans daværende kone på grunn av at de var kvinner begge to.: «*Det er en kvinne som har mer sans for og relasjon til damer*». Mannen fortalte at han senere forsto at meklers kjønn ikke var avgjørende:

Da vi fikk en mannlig mekler hadde jeg ikke forventet at det skulle bli bedre. Jeg fikk det inntrykk atogså når det gjelder i arbeidet med innvandrere, flyktninger og fremmedspråklige, den mannlige rollen spiller en viktig rolle. De (norske ansatte) er veldig opptatt av å vise at «her i Norge gjør vi sånn og sånn, her i Norge har kvinner rett og her i Norge har barna ditt og datt ...» Også muligens den mannen (mekleren) tror ikke selv på det han sier, men her er det to kulturer som møtes, ikke to mennesker som sitter der.

Mannen fortolket sine erfaringer i lys av det som flere av de mannlige informantene har beskrevet som «sympati for utenlandske kvinner»:

Også i forhold til kvinner, sånn som jeg sa at å være utenlandsk kvinne i seg selv har mye sympati her i landet. Bare tenk på debatten om omskjæring av kvinner. Grunnen til at for eksempel pakistanske eller iranske kvinner reagerte på det var det fokuset som var på kvinner som stakkars eller uverdige. På familiekontoret fikk jeg det inntrykket av den mannlige mekleren, og advokaten, det var på en måte som om de ville vise sin snille, godeste, mannlige figur i det norske samfunn.

Dette utsagnet viser at det opprettholdes et bilde av innvandrerkvinnen som offer samtidig som den norske mekleren, sett med den mannlige klientens øyne, kan komme til å fremstå som «den gode frigjøreren». Mannen opplevde det også som problematisk å bli møtt med norske normer om hvordan å være en god far:

Jeg hadde den følelsen under hele prosessen at for eksempel folk prater om at «vi er slik og slik mot barn, vi er snille, vi er tilgjengelige, vi er ditt og datt», også du sitter og tenker «hva i helvete? Vi har levd, jeg har kjefta på barna, jeg har satt grenser for dem, av og til slått, eller sagt at de måtte gå, hva gærn` t har jeg gjort? Du presser deg i en sånn dårlig samvittighet, i en skamfølelse på en måte, men du vet at i virkeligheten er det ikke slik.

Mannen uttrykker en opplevelse av å bli møtt med norske idealiseringer av foreldreskap og relasjoner mellom foreldre og barn. Jeg forstår det som et uttrykk for at mekler kan komme til å referere til «hvordan ting bør være» på en måte som fremstår som om *bør* og *er* var det samme. Idealer, normer og moral kan bli presentert som *virkeligheten*, sånn som det faktisk gjøres. Skille mellom forestillinger (notions) og handlinger (actions), mellom hva folk sier at de gjør og hva de faktisk gjør, er sentralt i antropologi (Holy og Stuchlik,

1983). I møtet mellom mekler og klient vil ideell praksis og forestillinger om hvordan ting bør være bli kommunisert. I tilfellet slik det er beskrevet ovenfor opplevde klienten at meklerin presenterte idealer om foreldreskap og barn som faktisk virkelighet, samtidig som klienten fremsto som en som brøt med idealene. Mannen gir uttrykk for bevissthet om skille mellom hva (norske) folk sier de gjør og hva de faktisk gjør, og at han vet at han ikke avviker mer fra idealene enn andre.

Syn på norsk kvinnelig terapeut som er «sånn veldig for likestilling»

I noen av de mannlige informantenes fortellinger blir det tydelig at de har tillagt terapeutens kjønn betydning for mindre gode erfaringer de har gjort. Også noen av de kvinnelige informantene har fortalt at partnere/ekspartnere har vært skeptiske og misfornøyde med kvinnelig terapeut. En fransk kvinne som var gift med en mann fra et tredje land forklarte mannens skepsis til og misnøye med familievernkontoret med henvisning til hans syn på norsk kvinnelig terapeut:

Han var ikke så fornøyd. Han mente at fordi vi var i Norge så var det en tendens til å forsvare mer kvinnen, og ikke ta så mye hensyn til mannen. Det var den meningen han hadde, spesielt når vi snakket med en kvinne. Han syntes det gikk litt bedre når vi snakket med en mann.

En kvinne med afrikansk bakgrunn som hadde vært i parterapi fortalte at hennes mannlige partner ikke hadde vært fornøyd med den kvinnelige terapeuten, og at hun derfor heller ikke ville gå flere ganger til terapi sammen med han. Mannen ønsket en mannlige terapeut fordi han ikke var fornøyd med den kvinnelige terapeuten. Han mente at den kvinnelige terapeuten tok parti med kona. Kvinnen var ikke enig i denne tolkningen, men hun mente at mannen tolket det slik fordi «*han mener at kvinner har for mye frihet i Norge*». Hun fortalte at hun trodde at mannen ville ha reagert annerledes dersom han hadde blitt møtt av en afrikansk, kvinnelig terapeut. Dette forklarte hun med at: «*Når det er en norsk kvinne tenker mannen at hun er sånn veldig for likestilling*».

Det var med andre ord ikke terapeutens kjønn i seg selv som var problemet, slik mannen opplevde det, men kombinasjonen av å være kvinne, norsk og terapeut, som utløste mannens forventning om at hun var «veldig

for likestilling». Å være «veldig for likestilling» kan bli fortolket som en del av terapeutens norskhet. For noen kan dette kobles til kvinnelige terapeuter spesielt, mens det for andre, slik det tidligere ble vist gjennom en iransk manns erfaringer, kan bli koblet til norske terapeuter, mer generelt.

Likestilling fungerer ikke bare som etnisk markør (de los Reyes, 1998, i Eriksson, 2003) men det utgjør også en sentral del av minoritetsperspektivene på det norske. I møtet på familievernkontoret vil klientene oppleve at terapeuter og meklere forvalter norsk likestillingsideologi. Det vil kunne prege møtene og er viktig for å forstå klientenes opplevelser og fortolkninger av egne erfaringer fra møte.

Fortellinger om makt og motstand

Noen av de mannlige informantene har gitt uttrykk for at de har opplevd seg som forhåndsdomte i møtet med familievernkontoret. Terapeuten er i besittelse av definisjonsmakt og makt til å definere hvem klientene er, og hvordan de kan forstås (Howe, 1991). Mangel på muligheter for å definere seg selv kan resultere i motstand og motstandsstrategier hos klientene.

Makt er ikke en gitt størrelse, men i mange sammenhenger et forhold som det forhandles om (Pettersen, 2005:23–24). Pettersen påpeker at å håndtere potensiell eller faktisk motstand er et nødvendig trekk ved all maktutøvelse (ibid:25). Motstand kan dreie seg om å skape begrensninger for maktutøvelse. I følge Foucault forutsetter makt og motstand hverandre i den betydning at enhver maktrelasjon vil fremme motstand. Med utgangspunkt i en Foucault-inspirert maktforståelse har Bloor og McIntosh (1990, i Pettersen, 2005:27) søkt å systematisere ulike motstandsstrategier som mottakere av hjelpetiltak anvender overfor mer eller mindre kontrollerende representanter for hjelpeapparatet. Noen av motstandsstrategiene mener jeg er illustrerende for noen av informantene og strategier de ser ut til å ha benyttet. «Individuell protest» er én type motstand hvor den enkelte mottaker av sosiale velferdstiltak åpent eller skjult går imot den kontrollen som ligger i sosiale velferdstiltak. Et eksempel på skjult protest er at mottaker av velferdstiltak setter spørsmål ved legitimiteten og kompetansen til ansatte, slik noen av de mannlige klientene har gjort, på bakgrunn av hvordan de har opplevd å bli behandlet:

Jeg var som en fotballspiller som allerede før kampen har tre gule kort i lomma
Når mannlige klienter med minoritetsbakgrunn opplever at de blir definert på bestemte måter, kan det resultere i tilbaketrekning som en motstrategi. En iransk mann beskrev hvordan han opplevde å være forhånds dømt og hvordan det hadde påvirket hans håndtering av meklings situasjonen:

Sånn som siste gang jeg var der sa jeg at jeg er som en fotballspiller som allerede før kampen har tre gule kort i lomma. Det ene er at jeg er mann, det andre er at jeg har fremmedkulturell bakgrunn, det tredje er den informasjon som dere har fått (på familiekontoret) i forhold til min rolle i familien. Da er det best for meg å sitte på benken. Hvis jeg kommer inn (ut på banen) får jeg et rødt kort, etter en eneste krøsj. Jeg ville spare meg. Det var min holdning i forhold til hele greia. Da gikk jeg inn i en passiv rolle under hele prosessen.

Mannen forteller at han hadde vurdert ulike strategier og mulige konsekvenser av disse:

Jeg måtte velge en strategi. Hvis jeg begynte å kritisere da var det ikke en kritikk fra min side de hadde forstått, men da var det en sånn voldelig mann, som på en måte ikke kan akseptere....også den kvinneundertrykkelse var hele tiden i bildet pga at jeg var både fremmed og så fordommer. Jeg hadde følelsen av at terapeuter og meklere sitter med en del fordommer om menn fra Iran, en kultur hvor kvinner ikke har noen rettigheter, kvinner har ikke lov å skille seg og da ... uansett det jeg skulle si er at ok, jeg har vokst opp i en familie hvor faktisk kvinner har mer makt enn menn og det var akseptert i vår familie. Og likestilling, respekt for kvinner, respekt for barn det var helt noen ganger vil jeg si at vi har kommet mye lengre enn i for eksempel Norge, men det var ikke den informasjon de hadde, de har på en måte en sånn paraplykunnskap om Iran, iranere eller muslimer, eller ja, masse faktorer som ... nei, det stemmer ikke. Det var mitt inntrykk, og på bakgrunn av en slik forståelse tenkte jeg at det nytter ikke, jeg kan ikke bytte en av de gule korta, for jeg er fra Iran og jeg er en mann og familien min har konflikt, eller forholdet er i oppløsning, og da nytter det ikke å forandre. Til slutt tenkte jeg: hvorfor skal jeg forandre meg? Jeg kommer ingen vei (uansett). Og da var det sånn veldig sakte at jeg trakk meg tilbake til benken for å ikke ødelegge mer enn det som allerede var ødelagt.

Jeg forstår det slik at mannen mente at han var maktesløs i møtet med meklerin. Han nådde ikke frem med sin situasjonsforståelse og resultatet ble at han brukte tilbaketrekning som en motstrategi.

Meklers definisjon av den svakeste part

Møtet mellom mekler og mannlig klient kan komme til å bli preget av klientens status som *innvandrer*. Representanter for norsk familierett kan komme til å plassere mannlige klienter i en ugunstig posisjon hvor de har liten eller ingen makt til å definere hvem de er. I en konflikt mellom kvinne og mann med innvandrerbakgrunn blir kvinnen betraktet som den som har behov for hjelp og støtte, den svakeste part. Mens innvandrermannen betraktes som en som gjør motstand og som trenger opplæring i norsk familieadferd (Ylvisaker, 2004). Ekeland og Myklebust (1997) har beskrevet hvordan meklers nøytralitet utfordres og legitimt kan legges til side når det er maktubalanse mellom partene. Det blir opp til mekler å fortolke og definere hvorvidt det er maktubalanse i forholdet og hvem som er den svakeste part. Dette kan bli spesielt utfordrende og sensitivt i møtet med klienter med minoritetsbakgrunn, som i større grad enn norske klienter kan komme til å bli fortolket som representanter for bestemte kjønnsrelasjoner og ekteskaps- og skilsmissepraksiser.

Flere av de mannlige informantene har opplevd å bli kriminaliserte under meklingen. De sier at de har blitt urettmessig beskyldt for vold eller trusler om vold, og beskriver meklingen som en prosess hvor ekspartner med støtte fra mekler legger premisser for samhandlingen ved å vise til mannens voldsutøvelse. Mennene beskriver dette som «dårlige håndteringsprosesser» som utløser motstand, heller enn samarbeid og forsoning. En iransk mann opplevde ekskonas og meklerens håndtering av meklingen som maktdemonstrasjon og -utøvelse:

Jeg ble behandlet veldig dårlig, som ingenting, i hele prosessen. Jeg hørte mekler sa at hun kunne ringe politiet hvis det oppsto problemer: «Hvis han lager problemer kan du bare ringe til politiet», uten å tenke at ok, han er en far, ha den forståelsen at han er en far som har satt seg godt inn i det, har brukt hele sitt liv, kommer fra en annen kultur som sier jeg kan ofre meg for mine barn, uansett på gær'n side eller riktig side, i hvert fall barna betyr mye for han, Man må begynne å jobbe med det på et annet nivå enn å si at: «Her er Norge, du må forstå at her er det slik!» Da går du ikke i diskusjon, da går du på en måte inn i

en voldelig rolle. Jeg husker jeg sa: «Ok, jeg har ikke noe å diskutere, gjør det og vent og se hva som skjer».

Ved å vise til kvinnens mulighet for å kontakte politi ved eventuelle problemer blir maktaspektet ytterligere poengtert. Når mekler «truet» med politi truet mannen tilbake og signaliserte at han ikke ville holde seg til spillereglene om å sitte og prate om forholdene. Dette kan forstås som «individuell protest» eller som å avstå fra å samarbeide (Bloor og McIntosh, 1990, i Pettersen, 2005:27).

Syn på menn og skilsmisse i andre samfunn: fortellinger om mekler som oppdrager

Som tidligere vist kan rettigheter og tilgjengelighet til skilsmisse forstås som en sentral del av norsk identitet og selvforståelse (Thorbjørnsrud, 2005). Når menn med minoritets- eller innvandrerbakgrunn antas å stå i veien for kvinners frigjøring har det sammenheng med at de antas å representere eller faktisk representerer samfunn hvor skilsmisse ikke i like stor grad er gjort tilgjengelig for begge kjønn. Noen av informantene har opplevd mekleren som belærende eller moraliserende fordi de antar at minoritetsmannen ikke aksepterer kvinners skilsmisse. Et lands offisielle syn på skilsmisse og rettigheter eller ikke rettigheter til skilsmisse kan komme til å bli sammenblandet med hvordan den enkelte faktisk forholder seg til og håndterer skilsmisse. Ekeland (2003) har poengtert at noen samlivsbrudd i en norsk sammenheng er så dramatiske at det går på livet løs. Samtidig eksisterer det en idé om at samlivsbrudd skal foregå på *saklig vis*. Ekeland ser dette i sammenheng med rådende idealer om det frie, autonome individ. Ekeland mener at samlivsbrudd som berører partenes identitet er et tabubelagt og privatisert tema i det norske samfunnet. Fordi ekteskapet (ideelt sett) er en kjærlighetsbasert kjønnsrelasjon og et identitetsbyggende prosjekt har parrelasjonen fått enda større betydning enn før. Ekeland sammenligner med «ære- og skamkulturer» og hevder at samlivsbrudd er like betydningsfullt, om ikke mer, i norsk kultur enn i såkalte «ære- og skamkulturer».

I en norsk kontekst kan skilsmisse komme til å fremstå som noe som er akseptert og derfor «uproblematisk», samtidig som skilsmisse i andre kulturelle kontekster kan bli forstått og fremstilt som tabubelagt og som noe som ikke er akseptert og som skaper store vanskeligheter for de involverte

parter. Uavhengig av om samlivsbruddet faktisk er vanskelig å akseptere og håndtere, eller ikke, vil klientene kunne være sensitive overfor hvordan meklerin håndterer situasjonen.

«Ny kjæreste»

Ny partner eller ny kjæreste er etablert som tema under mekling med norske foreldre (Brosjyre om Mekling for foreldre, Barne- og familiedepartementet, Q-0795-E). En av foreldrenes eller begge foreldrenes nye partnere er et av flere temaer som det anbefales at mekler berører. Spørsmålet er hvilken rolle den nye partneren er tenkt å ha i forhold til involverte barn. I et forskningsprosjekt om utvidet mekling (Tjersland, 1992) viste det seg at henimot 90 prosent av parene i utvalget kom i berøring med spørsmål knyttet til nye kjæresten i det første året etter separasjon.

En mannlig iransk informant opplevde at ekskonas nye kjæreste ble tema under mekling og at mekler håndterte dette på en uheldig måte:

Det var situasjoner som for eksempel «Jeg vet at det er vanskelig for menn å akseptere skilsmisse i din kultur» (meklers utsagn). Og du (informanten) blir nødt til å forsvare din mannlighet og kultur, for det er ikke slik i virkeligheten, det fins, men det er ikke dominerende.

Mekler utøvde makt ved å plassere klienten i en bestemt posisjon, som en som har vanskeligheter med å akseptere skilsmisse. Mannen uttrykte at meklers måte å håndtere situasjonen på berørte hans identitet og verdighet som mann. Å oppleve å bli plassert innenfor en kategori menn som ikke aksepterer skilsmisse utløste et behov hos han for å forsvare egen maskulinitet og måte å være mann på. Samtidig som han «innrømmer» at «det fins» menn som ikke aksepterer skilsmisse, ønsker han å nyansere bildet ved å påpeke at det ikke er dominerende. Han ønsket å bli møtt på en annen måte av meklerin:

Det var kanskje hele tiden et ønske helt inne der at jeg skulle bli mottatt, sett og hørt på en annen måte enn det maktdominerende norske perspektivet, det var på plass hele tiden. «Vi i Norge gjør sånn og sånn, du må lære deg det når du bor her i Norge», det var utsagn som ofte kom fra meklerin. For eksempel hun ekskona mi hadde en kjæreste etter skilsmissen. For meg var det voldsomt vanskelig å akseptere at han skulle ha noe med mine barn å gjøre, og for meg det var nok om hun sa at «du kan være trygg på at han ikke skal ha noe

med barna å gjøre». Det var nok, da ville jeg ha roet meg ned, men hun sier at «Nei, det er jeg som bestemmer», også mekleren kommer og sier «Nei, du må forstå at her er Norge og hun kan bestemme hvem hun vil bo med og barna kan bestemme hvem de vil gå på kino med», og da blir du nødt til å bevege deg litt, eller gjøre deg dum.

Som flere av de andre mannlige informantene har fortalt, opplevde også denne mannen at ekskona viste til rettigheter, makt og selvbestemmelse som kvinne i Norge, og at mekleren støttet kvinnen. Slik mannen fremstilte det kan det virke som om nye kjæresten kan bli fremstilt som en rettighet som kvinner i et likestilt samfunn har. Slike situasjoner kan bli håndtert på en slik måte av mekler at det utløser mer motstand hos den mannlige parten, som i utgangspunktet kan streve med å håndtere den nye situasjonen.

I et forskningsprosjekt om utvidet mekling ved Østensjø familiekontor registrerte Tjersland (1992) at «nye kjæresten» på meklingstidspunktet utgjorde en kompliserende faktor. I 63 prosent av meklingssakene var minst én av partene etablert i nytt kjæresteforhold. Omtrent dobbelt så mange kvinner som menn ble registret som å ha nytt kjæresteforhold på meklingstidspunktet (Tjersland, 1992:153). Nesten alle klientene som uttrykte misnøye med meklingsopplegget tilhørte den gruppen klienter der minst én hadde kjæreste da meklingen startet.

«Ny kjæreste» utgjør en kompliserende faktor ved samlivsbrudd og fremtidig foreldresamarbeid også for norske foreldre. «Ny kjæreste» kan komme til å fremstå som spesielt problematisk for personer som har andre maskulinitetsidealer enn de norske. På samme måte som fedres vold kan bli «etnifisert» kan menns aksept eller mangel på aksept for ny kjæreste også bli det. Meklerens utsagn om hvor vanskelig det er for menn i andre kulturer å akseptere skilsmisse kan forstås som en understreking av den norske majoritetens selvforståelse hvor aksept for skilsmisse, forstått som et tegn på frihet, modernitet og likestilling (Thorbjørnsrud, 2005), utgjør en sentral del. Dette kan fortolkes som uttrykk for kulturell overlegenhet og tilsvarende underlegenhet hos klienten som representerer det ufrie, umoderne og ikke-likestilte. Den iranske mannen ville definere seg selv som noe annet enn det han opplevde at mekleren definerte han som, men han opplevde ikke å bli hørt. Dette resulterte i mistillit og motstand. Hans erfaringer synliggjør på denne måten hvordan møtet mellom mekler og klient handler om definisjonsmakt og hvordan norske meklere kan komme til å definere hvem klienten er ut fra norske verdier og premisser.

Fortellinger om partiske kvinnelige meklere

Minoritetsklientenes forestillinger om forholdet mellom kvinner og menn og om kjønnsroller, vil påvirke forventningene de har til terapeuten eller mekleren. Kjønn som forklaring kan gjøre seg gjeldende på ulike måter. I tillegg til at klientene kan fortolke erfaringer fra terapi eller mekling ut fra hvordan de mener de er blitt oppfattet som innvandrer menn, kan de også tillegge terapeutens eller meklerens kjønn betydning for møtet. I en utforsking av meklerperspektiver (Ekeland og Myklebust, 1996) kom det frem at 75 prosent av meklerne oppfattet seg selv som nøytrale, 17 prosent innrømmet å ha hatt mest sympati for kvinnen, mens 8 prosent opplevde å ha hatt mest sympati for mannen. De kvinnelige meklerne oppga at de sympatiserte mest med kvinnene. De mannlige meklerne sympatiserte enda mer med kvinnene, sammenlignet med hva de kvinnelige meklerne gjorde (Ekeland og Myklebust, 1996).

Blant informantene er det noen som tillegger terapeutens eller meklerens kjønn mest betydning for utfallet av meklingen, mens andre, slik som den iranske mannen som det tidligere ble referert til, erfarte at meklerens «norskhet» var viktigst, og at meklere uansett kjønn kan fremstå som formidlere av den samme ideologi: som bærere av stereotype og hegemoniske forestillinger om innvandrerkvinner og menn.

Samværsrett og kvinnesolidaritet

En pakistansk mann knyttet sin misnøye til det han opplevde som partiske kvinnelige meklere. Den første meklingsrunden endte med at familievernkontoret organiserte en avtale om samvær med barnet. I følge mannen fungerte ikke denne avtalen fordi barnets mor ikke fulgte den opp. Mannen kontaktet derfor en advokat som bestilte ny time på familievernkontoret. Han var ikke fornøyd med den kvinnelige mekleren som møtte dem den andre gangen:

Første gang var det en mann som var mekler. Han var en veldig snill mann og han var veldig flink til å løse problemer. Han hørte henne og han hørte meg. Men andre gangen fikk jeg en dame. Jeg husker ikke navnet hennes men jeg følte at hun støttet eksdama mi veldig mye. Hun (eksdama) sa at «jeg vil også være med på besøk» (samvær med barnet), og mekleren sa «det er helt klart du kan være med på besøk hos barnets far».

Mannen ville ha samvær med barnet sitt, uten at barnets mor var tilstede. Da mekleren støttet barnets mor i hennes ønske om å være tilstede under farens samvær med barnet hevdet han overfor mekleren at han også måtte ha samme mulighet til å være til stede når barnet var sammen med sin mor. Det fikk han ikke gehør for. Mannen opplevde at han ikke ble hørt fordi mekleren var kvinne og at hans problem ikke ble tatt på alvor. Han opplevde at mekleren viste mest forståelse for barnets mor:

Jeg følte at hun som dame, hun var kanskje en snill dame, og hun var kanskje en bra saksbehandler, men, som jeg følte det, hun støttet eksdama mi. Hun hørte ikke på meg hvorfor jeg hadde bestilt møte på familiekontoret. Som jeg hadde sagt til dem: problemet er at vi sitter der pga barnet, hvordan kan vi lage en avtale, hva passer, hva passer ikke, hva er reglene? Ikke sant. Hvordan kan vi lage en avtale som passer for begge, pappa og mamma? Som jeg har opplevd det konsentrerer ikke de kvinnene (meklerne) seg om hva som passer for pappa. Sånn har jeg opplevd det.

Han ga uttrykk for at kvinnerettigheter gikk utover hans rettigheter som far:

Jeg er for kvinnerettigheter, jeg kjemper for dem, jeg står for dem, men det som jeg har opplevd der, det virker så ensidig, egentlig. Jeg har ingenting i mot egentlig at kvinner har like mange rettigheter som menn, det står jeg for og det støtter jeg fullt ut, men det virker veldig skjevt det som jeg har opplevd, gjennom de to kvinnelige meklerne.

Kjønn og spesielt kvinners rettigheter har hatt en sentral plass i mannens fortolkninger av erfaringer fra møtet med meklere på familievernkontoret. Det kan ha vært mange grunner til at det ikke ble slik som mannen ønsket, og at meklerne, slik mannen opplevde det, fremsto som mer støttende overfor kvinnen. Men mannen fortolker det først og fremst som et utslag av meklernes kjønn og ekskonas rettigheter som kvinne i en norsk kontekst.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg forsøkt å vise hvordan klientene kan bruke kjønn som fortolkningsramme for erfaringer fra møtet med terapeuten eller mekleren. Det er først og fremst mennene med minoritetsbakgrunn som vektlegger kjønn som forklaringsfaktor og fortolkningsramme i sine fortellinger om møtet med mekler. De har opplevd at kjønn har blitt koblet til etnisitet og

kultur, og at de har hatt vanskeligheter med å få definert sin egen maskulinitet og måte å være mann og far på.

Likestilling, feminisme og kvinnerettigheter er begreper som mannlige informanter, og noen av de kvinnelige informantene, bruker i sine fortolkninger av det norske samfunnet og av møtet med norsk terapeut eller mekler. Flere av de mannlige informantene forstår sine erfaringer gjennom hvordan de har opplevd å bli behandlet som minoritetsmenn, og gjennom det de forstår som et majoritetssamfunn som betrakter minoritetskvinnen som offer som må hjelpes, og som derfor støtter kvinnen, overfor mannen. Det de fleste mannlige informantene har reagert på er måten de opplever at deres rettigheter og muligheter som fedre har blitt redusert og vanskeliggjort i møtet med meklerin. Faktiske voldsepisoder eller påstander om vold fra eks-partnerens side har for mange av de mannlige informantene ført til at de har opplevd seg behandlet som utelukkende voldelige fedre og som voldelige menn.

Opplevelse av maktutøvelse og maktmisbruk fra meklerens side, og tilsvarende opplevelse av maktesløshet har flere av de mannlige informantene fortalt om. Maktutøvelsen skjer først og fremst ved å fremstille norske kjønnsrelasjoner, som idealet og noe overlegent, i kontrast til minoritetsmennenes antatte kulturelt determinerte holdninger og praksis.

Håndtering av skilsmisse og ny partner eller kjæreste kan komme til å bli etnisert og kulturforklart som noe som er problematisk og sensitivt for minoritetsmenn og -kvinner, i kontrast til det norske som fremstilles som «uproblematisk» og aksepterende i forhold til disse temaene. Retten til skilsmisse kan i møtet mellom majoritet og minoriteter bli tatt for å være krav til liberale holdninger til skilsmisse. Ideologi kan bli tatt for å være påkrevet praksis, slik som en likestillingsideologi kan se ut til å bli tatt for å utgjøre faktiske realiteter av både majoritets- og minoritetspersoner.

Meklers nøytralitet og opplevd partiskhet

Mange av de mannlige informantene kritiserer det de oppfatter som en partisk mekler, som ikke var nøytral. Ett av grunnprinsippene i mekling er at meklerin skal være nøytral og meklers nøytrale rolle vektlegges som en forutsetning for vellykket mekling (Ekeland og Myklebust, 1997). Med nøytralitet menes (Nordhelle 2006) at meklerin ikke skal favorisere en part eller et bestemt resultat i prosessen. Nordhelle sier at nøytralitet først og

fremst betyr at mekleren skal være ikke-dømmende i sin holdning. Å være ikke-dømmende innebærer at man ikke reagerer negativt på en parts meninger, standpunkter eller negative reaksjoner. En negativ holdning mot den ene parten innebærer indirekte en favorisering av den andre parten, og er derfor, i følge Nordhelle, et sentralt aspekt ved nøytralitet. Meklers nøytralitet handler om en holdning og at dette forutsetter «*arbeid med seg selv for å utvikle toleranse for andre menneskers væremåte, som kan være ulik vår egen*» (ibid:39).

Nordhelle skiller nøytralitet fra verdinøytralitet og påpeker at det er en utfordring for meklere å være seg bevisst egne verdier, og at mekler ikke kan være eller er verdinøytral. Eventuelle fordommer må kontrolleres i meklingen (ibid:40). Det avgjørende når det gjelder nøytralitet er partenes subjektive oppfatning av meklerens posisjon. Det må derfor tas alvorlig, mener hun, dersom en eller begge parter oppfatter mekler som ikke-nøytral.

En norsk klientundersøkelse fra mekling (Tjersland, 1992) viser at opplevd nøytralitet var et av de kritiske momentene foreldrene fremhevet. I følge Ekeland og Myklebust (1997) er det sentrale at mekler blir oppfattet som rettferdig og upartisk og ikke glir inn i rollen som den ene partens advokat. Nordhelle (2006) sier at upartiskhet kan være et mer presist begrep å bruke i stedet for nøytralitet. Med upartisk menes å være fri fra skjevheter i favorisering av den ene parten i ord eller handling (Taylor, 1997 i Nordhelle 2006).

Meklers nøytralitet blir utfordret i forhold til prinsippet om å balansere maktubalanse (Nordhelle, 2006). I en streng forstand av nøytralitet er man ikke lenger nøytral når man gjenoppretter en maktubalanse ved å støtte den ene parten (ibid). Ekeland (2003) mener at når det er høy grad av konflikt mellom partene må mekler fri seg fra nøytraliteten. Nøytralitet kan være en hemsko når det stormer som verst (ibid). Ekeland påpeker at meklerens mandat i utgangspunktet ikke er nøytralt, men mekleren er barnets advokat. Meklers nøytralitet er å ikke behandle partene som enkeltpersoner, har Ekeland (2003) uttalt.

Uttalt vold eller mistanke om vold under mekling utgjør utfordringer for mekler. Ekeland har reist spørsmål om hva mekling kan bety i forhold hvor det er vold. Mekling kan både utløse og dempe vold eller konflikt. Et sentralt spørsmål er hvordan en kan oppdage volden slik at en kan gjøre noe med den. Ekeland mener det er viktig med maktutjevning under mekling, samtidig som mekler ofte ikke vet hvem en har med å gjøre, blant annet fordi

det ikke er så enkelt å spørre om vold. Ekeland viser til eksempler på det som kan være utfordring for mekler når mekler blir informert om vold fra mann mot kvinne, og kvinnen som forteller dette ber mekleren om å love å ikke si noe til mannen om dette.

Ekeland og Myklebust (1997) påpeker at nøytraliteten kan bli utfordret i «de vanskelige sakene». «Dysfunksjonell adferd» nevnes som eksempel på en kompliserende faktor under mekling. Det kan tenkes at klienter med minoritetsbakgrunn noen ganger kan bli mistolket eller kulturforklart på en slik måte at de plasseres i en kategori for «dysfunksjonell adferd». Definisjonen og forståelsen av hva som er dysfunksjonell adferd vil mest sannsynlig være betinget av kulturelle syn og forståelser. «Vanskelige saker» kan også være saker hvor aggresjonsnivået er høyt, når det er stor ambivalens om selve skilsmissen og «partene psykologisk sett fremdeles er sterkt avhengige av hverandre», og når det er avvik knyttet til alkoholisme og mishandling (Ekeland og Myklebust, 1997). I disse sakene utfordres meklers nøytralitet. Blant informantene er det mange som kan sies å representere «vanskelige saker» og som vist i dette kapittelet har flere mannlige klienter opplevd mekler som partisk og ikke nøytral. Opplevd partiskhet har sammenheng med måten mennene har opplevd å bli møtt på som menn med minoritetsbakgrunn. Som vist ovenfor er mekler i stor grad overlatt til seg selv i sin håndtering av meklerrollen i og med at mekler selv må vurdere i hvert enkelt tilfelle hvorvidt og på hvilken måte det foreligger maktubalanse. Vold eller påstander om vold vil mest sannsynlig lede til en forståelse av maktubalanse hvor kvinnen defineres som den svakeste part som trenger mest støtte. Meklererfaringer viser at mange meklere har en forståelse av kjønnsrolleforskjeller som følge av kulturelle forskjeller, og at klientene med minoritetsbakgrunn i utgangspunktet defineres som «tradisjonelle» og at det derfor i utgangspunktet antas å være en maktubalanse hvor mannen er den dominerende. I den virkelige verden forekommer vold og maktubalanse hos både norske og ikke-norske klienter, men det kan tenkes at klienter med minoritetsbakgrunn lettere plasseres i en «maktubalansekategori» hvor menn antas å være voldelige og kontrollerende, mens kvinnene er underdanige og maktesløse. Fordi meklerne er overlatt til å bruke eget skjønn i sin utforming av meklerrollen, kan meklerens ubevisste stereotype holdning til kvinner og menn med minoritetsbakgrunn, spesielt de som har muslimsk tilknytning, få tildels store og uheldige konsekvenser, slik klientene kan oppleve det. Som

vist har det for flere av de mannlige klientene ført til motstand i form av tilbaketrekning og ytterlige mistillit overfor «det norske systemet» som de opplever som «kvinnevennlig». Spesielt vanskelig ser det ut til å oppleves når klientene samtidig blir møtt med norsk idealisering av og krav om tilpasning til norske kjønnsrollepraksiser. Selve definisjonen av maktubalanse og den svakeste part er med andre ord ikke noe som gir seg selv, eller som er lett å avgjøre for mekler. Måten mekleren håndterer situasjonen på kan være avgjørende for klientene som i utgangspunktet vil være sensitive for hvordan de blir møtt som innvandrer menn, og deres opplevelse av møtet.

6 Etnisitet og kultur som fortolkningsramme for møtet

Et spørsmål er hvordan kultur og kulturforskjeller tillegges betydning eller blir gjort relevant i møtet mellom norsk terapeut og klienter med minoritetsbakgrunn. Etnisitet, kultur og kulturforskjeller utgjør en type fortolkningsramme eller forklaringsmodell når informanter prøver å forstå hva som skjer i møtene på familievernkontoret. For noen klienter kan møtet med terapeuten bli et møte med det de opplever som «typisk norsk» eller som sider av norskhet. Opplevelser kan bli fortolket i lys av kulturforskjeller og kan føre til en økt bevissthet om egen kulturelle tilhørighet. Terapeuten kan bli kritisert for å mangle kulturforståelse eller kulturkompetanse, og for å håndtere kultur på feil måte, ved å ignorere klientens kulturelle tilhørighet, ved å ikke gjøre det til et relevant tema, eller ved å gjøre klientens kulturelle tilhørighet relevant, på feil måte. Men også terapeuten kan bruke kultur som forklaringskategori i møtet med klienter med minoritetsbakgrunn.

Etnisitet, kultur og kulturforskjeller kan forstås som allmenne måter å forstå, fortolke og forklare verden på. Jeg vil ikke her gå inn i diskusjonen om hva kultur og etnisitet «er» men bare påminne om at etnisitet handler om subjektive forskjeller, forskjeller hvis eksistens folk er overbevist om (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim, 2003:55). Hensikten er å vise at kultur og etnisitet gjøres relevant på ulike måter av informantene som snakker om «opplevde kulturforskjeller» og betydning av etnisitet. Påståtte kulturforskjeller som skaper etniske grenser kan være innbilte eller karikerte (ibid:55). I det følgende vil jeg se nærmere på hvordan etnisitet, kultur og kulturforskjeller kan bli brukt som fortolking og forklaringsmodell i klientenes møte med terapeuten eller meklerin.

Betydning av terapeutens kulturkunnskap og forståelse

I noen av informantenes fortellinger kommer det frem at opplevd mangel på kunnskap og forståelse for klientens kulturbakgrunn, fra terapeuten side, har utgjort et problem. Noen av informantene ser ut til å etterlyse en form for kulturkompetanse:

Å ha kulturkompetanse innebærer ikke å kunne alt om alle kulturer. Det innebærer heller ikke at sosialarbeideren nødvendigvis kommer fra den kultur klienten kommer fra. Det innebærer snarere å være oppmerksom på at man kan ha ulike syn på både problem og løsninger og at man da bør ha fleksible arbeidsmåter. I kulturkompetanse inngår også å ha kunnskap om hva diskriminering og marginalisering kan innebære [min oversettelse fra svensk, Ahmadi og Lønnback, red., 2005:18].

Noen av informantene har påpekt at rådene de har fått ikke har vært adekvate i forhold til deres behov og at terapeuten har behandlet dem som om de var norske. Noen forklarer dette med terapeutens manglende kulturforståelse.

Møtet mellom klient og terapeut eller mekler kan beskrives som et kulturmøte og som et møte mellom minoritet og majoritet. Flere av informantene har opplevd å ikke bli forstått eller å bli misforstått, og noen har vært skeptiske og har møtt familievernkontoret med mistillit, men for noen har mistillit og skepsis gått over til tillit, mens det for andre har resultert i at de ikke vil ha mer kontakt med familievernkontoret. Én iransk mann som var veldig skeptisk til meklerin forklarte at han senere hadde lært meklerin å kjenne og at de til og med var blitt «gode kamerater». Mannen kom etter hvert til å bruke familievernkontoret aktivt for å justere samværsavtale. En fransk kvinne som har gått i parterapi på flere forskjellige familievernkontor fortalte at hun var redd for å gå til mekling på familievernkontoret fordi hun ikke trodde at hun kom til å bli forstått.

Noen av informantene har opplevd at de ikke har blitt forstått når de har vist følelser. De opplever å bli tolket på måter som ikke samsvarer med opplevelsen av egen følelsesmessig tilstand. Å bli forstått innebærer for klienten blant annet å bli forstått følelsesmessig og i måten en uttrykker følelser på. Hvordan følelser uttrykkes varierer kulturelt. Som blant annet Lutz (1988) har poengtert kan det i møtet med andre kulturer være av stor betydning å tydeliggjøre forutsetninger som ligger i vestlige forståelser av og diskurser om følelser. Emosjonsbegrepet er kulturelt betinget og konstruert, og ikke noe naturgitt. Emosjonsbegrepet har en ideologisk funksjon fordi det eksisterer i et system av maktrelasjoner og spiller en rolle i opprettholdelsen av det. Emosjoner har, i følge Lutz, en sentral rolle i vestlige kjønnsideologier hvor emosjoner fortrinnsvis identifiseres som irrasjonalitet, subjektivitet og noe kaotisk, som først og fremst anses som noe kvinnelig. Slik kan kulturelle

forestillinger bidra til å reetablere ideologisk underordning av kvinner. Etter min mening kan kulturelle forestillinger knyttet til emosjoner også bidra til ideologisk underordning av minoritetsmenn med andre kulturelle forestillinger og uttrykk for emosjoner, sammenlignet med majoritetskulturen.

Fortellinger om partisk terapeut og felles forståelse mellom norske

Noen av informantene som har vært på familievernkontoret sammen med norsk partner fortolker sine erfaringer på bakgrunn av noe som kan betegnes som en felles forståelse mellom norske. Informantene opplever at de ikke har blitt sett eller forstått, samtidig som den norske parten, slik de opplevde det, møtte stor forståelse.

Terapeutene likte min mann veldig godt

En fransk kvinne var tidligere samboende med en norsk mann, som hun har barn med. Hun og samboeren har vært på familievernkontoret i parterapi mange ganger. Hun opplevde at mange av terapeutene «likte» mannen hennes:

I tre av fem tilfeller har jeg følt at terapeutene likte min mann veldig godt, fordi de treffer sjelden menn som liker så mye å snakke, og som er så snill og godvillig. Deres sympati for han og mangel på forståelse for meg gjør at de ikke så problemet godt nok. I de fleste tilfeller har det vært fokus på min manns redsel for følelser jeg viser, i stedet for å ha fokus på hans måte å involvere seg i forholdet på, som er lik null.

Et gjennomgående tema i kvinnens fortelling er at fokuset i terapi har vært på *mannens redsel for følelser hun viser*. Kvinnen opplevde at hun ble definert som problemet og at problemet først og fremst lå i hennes følelsesuttrykk. Opplevelsen av at mannen møtte mer forståelse ble for informanten en opplevelse av at terapeuten var partisk:

Den første terapeuten vi fikk var en kvinne. Hun var så begeistret for han at det vistes på kroppsspråket hennes, ordene, ansiktet, når hun så han. Han var så ulik andre menn, gjorde motsatt av dem. Han var topp! Jeg følte at hun nesten var forelsket i han og var svært urettferdig mot meg i sin visjon av oss og vårt forhold. Jeg følte hun var partisk selv om jeg likte henne godt som person. Hun var så profesjonell som mulig og prøvde sitt beste. Dette har jeg også følt siden, uten å alltid

vite hvorfor. Jeg har følt at han ble lyttet til altfor mye og at mange terapeuter har forsøkt å forsvare han mot meg.

I kvinnens fortelling kommer det tydelig frem at hun opplevde terapeuten som partisk og at terapeuten, slik hun opplevde det, tolket klienten som truende. Den norske mannen ble, slik kvinnen opplevde det, møtt med gjenkjennelse og forståelse av den norske terapeuten.

Ja, bor du i Norge får du tilpasse deg!

En annen fransk kvinne opplevde det som et problem at den norske eksmannen var «*veldig flink til å uttrykke seg, veldig strateg, og at han var flink til å bagatellisere det hele*». Slik hun fortolket det fikk mannen mer forståelse og støtte av terapeuten:

Jeg lurte på om det kunne skje noen ganger at familievernkontoret innrømmet at én nordmann av hele mengden kunne ta feil? At familievernkontoret kunne være i stand til å fortelle en nordmann at: «du må skjerpe deg litt, ser du ikke at du har et problem?» Da jeg var ferdig tenkte jeg at dette her kan ikke skje.

Informanten uttrykker at eksmannen i egenskap av å være norsk hadde et fortrinn i møtet med terapeuten, og at norske terapeuter forskjellsbehandler klienter som er norske ved å plassere «feilen» eller problemet hos den utenlandske parten. Kvinnen fortalte at hun hadde beholdt eksmannens etternavn fordi hun hadde erfart at det ga henne bedre muligheter i kontakt med offentlige kontorer og lignende:

Jeg tok friheten å undertegne med et navn som ikke var mitt, på en måte, og da pleide det å gå, og det var så tydelig, det var nesten skremmende, så hver gang jeg skal skrive et brev for å klage for eksempel, så er jeg veldig i tvil om jeg skal bruke mitt eget navn eller ikke. Jeg kommer ingen vei med mitt navn, jeg må bare si det, og den følelsen fikk jeg også på familiekontoret.

Informanten forklarte at hun hadde følt seg som en «utlending» alle gangene hun hadde vært på familievernkontoret og at hun stilte opp på intervju for å få anledning til å uttrykke seg om en *holdning* hun hadde lagt merke til i alle år, og at familievernkontoret ikke var noe bedre. Når hun var på familievernkontoret hadde hun en følelse av at:

Ja, bor du i Norge, får du tilpasse deg! Ok, du har kanskje noen krav og det gjør livet ditt surt, ok, greit, men prøv å slapp av litt, da.

Kvinnen ga uttrykk for at hennes problemdefinisjon og -forståelse ikke ble forstått eller tatt alvorlig, og at den norske mannen ble møtt med mer forståelse på bakgrunn av en felles forståelse med den norske terapeuten.

Jeg var mer eller mindre dum i den situasjonen

En amerikansk kvinne som hadde vært til mekling med norsk mann forklarte at hun opplevde at hun ikke ble møtt på en god måte som «utlending». Hun hevdet at eksmannen i egenskap av å være nordmann fikk forhandlet frem en samværsavtale som var til hans fordel økonomisk og med hensyn til samvær med barna. At eksmannen ble møtt med mer forståelse og støtte forklarte kvinnen, med henvisning til mannens kompetanse og egen manglende kompetanse for å kunne beherske situasjonen:

Han er mye mer saklig og visste alt om veldig mye på forhånd. Han forstår det som står i disse bøkene, så når han kom frem med sine forslag så fungerte det veldig praktisk, for han er god til å snakke for seg, veldig praktisk og liksom «ting er sånn og sånn» og mer enn det er ikke noe å diskutere, «that`s it». Og det følte jeg at egentlig begge de (meklerne) som var der til å råde oss og gi oss støtte klarte å støtte han, antageligvis fordi de hadde forstått mye mer av det han kom med, mens jeg ikke klarte å få fram ting fordi jeg visste ikke at det gikk an å...altså jeg var mer eller mindre dum i den situasjonen, og det var liksom ingen til å fortelle meg at «nå må du tenke riktig, nå må du se sånn og sånn», for hadde noen sagt det til meg hadde jeg satt meg inn i det på en helt annen måte.

Kvinnens fortelling illustrerer at det kan være en forutsetning for opplevd støtte at klienten blir forstått i sin situasjon. Kvinnen opplevde at det var lettere for meklerne å gjenkjenne og identifisere seg med den norske mannen, fordi han snakket et språk som de forsto. Den som behersker språket best vil i størst grad nå frem med sin definisjon av virkeligheten. Dette kan illustrere hvordan kompetanse i form av saklighet og praktisk orientering kan utgjøre et fortrinn i møtet med mekleren. Opplevelsen av partiskhet slik kvinnen forteller om det kobler hun til sin egen «dumhet» i situasjonen, og til hennes behov for informasjon og forklaring fra meklerens side. Kvinnen fortolker erfaringene i lys av mannens norskhet og egen status som utlending.

Fortolkning av partiske meklere på bakgrunn av egen rase og etnisitet

Noen av informantene fortolker sine mindre gode erfaringer fra familievernkontoret med etnisk tilhørighet og rase. Én vestafrikansk mann, tidligere gift med en norsk kvinne, opplevde samværssabotasje. Han fortolket de dårlige erfaringene i lys av å være «afrikaner» i Norge. Han forklarte at han ikke kjente noen afrikanske menn i Norge som hadde fått omsorgen for egne barn etter samlivsbrudd med en norsk kvinne.

En norsk mann, tidligere gift med en asiatisk kvinne, hadde fått hovedomsorgen for felles barn etter samlivsbrudd. Den asiatiske kvinnen fortalte at hun ikke var fornøyd med måten hun var blitt møtt på, på familievernkontoret. Hun hevdet at de to meklerne tok parti med eksmannen. Kvinnen mente at meklerne ikke var nøytrale og at eksmannens advokat kjente meklerne fra før. De ble ikke enige om hvor barna skulle bo eller om samværsavtale under mekling, og det ble senere rettslig behandling av saken. Kvinnen snakket i generelle termer om hvordan hun hadde opplevd møtet med familievernkontoret og rettsapparatet. I kvinnens fortolkninger av egne erfaringer gjorde hun rase og etnisitet relevant når hun reiste spørsmål om det hun hadde opplevd skyldtes at mannen var norsk mens hun var «black» (*«Is it because I am black?»*). Kvinnen snakket ikke om kultur eller kulturforskjeller, men hun gjorde flere ganger sin egen etnisitet relevant. I fortellingen om forholdet til eksmannen og barna spurte hun flere ganger om det hun hadde opplevd skyldtes at hun var asiatisk/«black» og om det samme kunne ha skjedd med en norsk kvinne. Hun presenterte seg som en som er forskjellig fra nordmenn og hun fortolket sine erfaringer i lys av egen etnisitet og posisjon i det norske samfunnet. Uten at hun beskrev det nærmere ga hun inntrykk av at hun hadde opplevd å ikke bli hørt eller forstått på familievernkontoret, og at eksmannen, ble hørt på og trodd i, det hun mente var, usannheter om dem. Kvinnen opplevde at den tidligere ektemannen tegnet et bilde av henne som en «syk» person, og at han ble trodd på av både meklere og advokater.

Den asiatiske kvinnen brukte ikke ord som rasisme, men hun satte ord på sin egen forskjellighet basert på rase eller hudfarge. I følge Gullikstad, Lauritsen og Berg (2002) anses det per i dag ikke som mulig innenfor en dominerende norsk diskurs å være både «norsk» og «mørk». Kvinnen fortolket sine negative erfaringer på bakgrunn av og med bevissthet om den

posisjonen hun inntok i det norske samfunn som «mørk» eller «black». Opplevelsen av partisk mekler kan på denne måten utgjøre del av en mer generell opplevelse av å bli diskriminert på bakgrunn av rase i det norske samfunnet.

Kulturforskjeller som forklaring

Noen av informantene forklarer sine opplevelser med en partisk og uforstående terapeut med henvisning til kulturelle forskjeller mellom norsk terapeut, norsk ekspartner og seg selv. Forskjellige syn på hvordan problemer skal defineres og løses forklares med kultur. Noen av informantene har opplevd at deres problemforståelse ikke er blitt tatt på alvor eller ikke er blitt håndtert slik de hadde ønsket. Noen ganger ser dette ut til å handle om ulike forståelser av hva som faktisk utgjør et problem og hvordan dette best kan håndteres. Noen av informantene legger vekt på at terapeut og norsk klient/-ekspartner har «samme kultur» som bidrar til felles forståelse av både problem og løsning, som er forskjellig fra informantens.

En fransk kvinne som var gift med en mann fra et tredje land gjorde mannens kulturbakgrunn relevant for å forstå hvorfor meklingen ikke hadde ført til det resultatet hun hadde håpet på. Kvinnen ville få til en skriftlig avtale for å regulere farens samvær med barnet. Hun fortalte:

Det hjalp at terapeuten gjorde det klart hva som er viktig for et barn, men det var ikke nok. I og med at mannen min er fra en annen kultur tror jeg det kan være greit for en terapeut å være litt skarpere, litt tøffere, når man snakker til folk fra visse, andre kulturer. Hvis man er for myk, åpen eller snill blir man ikke tatt på alvor.

I følge kvinnen var det ikke nok at terapeuten oppmuntrer barnets far til å være sammen med barnet. Hun etterlyste noe mer enn råd fra terapeutens side:

Hvis han for eksempel skulle gi råd ... de rådene som blir gitt av og til så er de litt mer enn råd, egentlig de er mer sånn oppmuntring ... jeg finner ikke ordet ... det er ikke noe krav, men det er noe mellom råd og krav: «Du burde gjøre sånn». Så kommer mannen min med unnskyldninger at «nei desverre ble det ikke mulig på grunn av det og det...», og så gir terapeuten seg, uten å insistere på at det er viktig: «Du må være klar over at det er viktig». Han lar han slippe unna på en

måte, litt for lett. Det var min oppfatning. For å unngå konflikt, på en måte, for å unngå spenning.

Kvinnen uttrykte at mannens vegring mot skriftlig samværsavtale hadde sammenheng med hans personlighet: «*Det ligger kanskje i hans personlighet. Han liker ikke å ha faste regler og faste avtaler, generelt*». I kvinnens fortolkning ble mannens kulturelle bakgrunn gjort relevant. Hun mente at terapeuten burde være «strengere» i møtet med klienten med annen kulturbakgrunn.

Jeg følte at problemene jeg slet med ble fullstendig bagatellisert: det var som om min kulturelle bakgrunn på en måte ble slaktet ned

En fransk kvinne som har to barn med en norsk mann, tok flere år etter skilsmissem, kontakt med familievernkontoret for å snakke med barnas far om forhold vedrørende samvær. Bakgrunnen for at hun bestilte time til samtale på familievernkontoret var at hun opplevde at det ble mye stress og mas på grunn av klær og utstyr som forsvant etter at barna hadde vært hos faren. Hun opplevde at dette gikk utover barna og at det vanskeliggjorde hennes relasjon til dem. Hun ville snakke med en tredje person i håp om hjelp til å håndtere problemene. Kontakten med familievernkontoret ble ikke slik hun hadde håpet på:

Jeg fikk høre at «hvis barna mister tøy og hvis faren ikke sender tilbake tøy, så gå til Røde Kors og kjøp klær, sånn brukt og billig tøy», og jeg tenkte unnskyld meg, da ble jeg ganske skuffet. Og hun damen som skulle hjelpe oss hun så med en gang at vi ikke var sånne ubalanserte mennesker, vi snakket ikke om vold eller at hun kunne ha blitt utsatt for noe spesielt, så hun kunne ha kommet med en del råd. Vi kom ingen vei og jeg følte at problemene jeg slet med, og som jeg fortsatt sliter med i dag ble fullstendig bagatellisert. Det er bare ett eksempel.

Kvinnen mente å huske at hun og barnas far hadde vært tre eller fire ganger til samtale på familievernkontoret for å snakke om disse forholdene. En gang tok hun med seg en liste til familievernkontoret, med oversikt over hva det hadde kostet henne at barnas far ikke hadde sørget for å sende tilbake klær og utstyr etter at barna hadde vært hos han. Det dreide seg om flere tusen kroner. Kvinnen ga uttrykk for at terapeuten ikke forsto omfanget av problemet og hva det innebar for barna som ble involvert i foreldrenes konflikter, og morens frustrasjoner i sine forsøk på å holde orden på klær og utstyr:

Jeg tror ikke familiekontoret klarte å forstå at barna ... jeg tror ikke de klarte å forstå omfanget av problemet, og hvor ille det ble til slutt for barna å bli utsatt for så mye stress, fordi jeg stresset dem så veldig, veldig. Det var så mye uhyggelig på mandager, eller på søndager, åpne bagene til barna og begynne å kjeft og skrike og si stygt om faren, og dette her visste jeg...og jeg tror at etter hvert når du blir utsatt for så mye over lang tid og forventer at dette her skal ikke gå uansett, og du har to små unger som ikke har gjort noe, ikke sant, og får høre og blir innblandet på en måte, blir vitner, ikke bare vitner, men blir dratt inn i en konflikt mellom foreldrene, som utvikler seg til å bli så tøff at....og på den andre siden du får beskjed om å gå og kjøpe tøy på Røde Kors og det går ikke, når jeg visste at forholdene hos faren ikke var på plass for barna, at jeg får beskjed om at barn på en måte ikke er så krevende, sorry...

Kvinnens fortolkning av det hun opplevde som terapeutens beskjed om at «barn ikke er så krevende» kan illustrere terapeutens definisjonsmakt og hvordan forskjellige kulturelle syn på barn og barns behov kan oppleves som manglende forståelse i møtet mellom terapeut og klient. Terapeutens håndtering og råd kan være basert på kulturelt bestemte syn på barn og hva som utgjør problem og ideell håndtering. Forslaget om å kjøpe brukte klær så for kvinnen ut til å bli opplevd som en bekreftelse på at hun ikke ble tatt alvorlig.

Kvinnen fortolket sine erfaringer gjennom å vise til kulturelle forskjeller mellom henne og eksmannen. Hun opplevde at kulturforskjeller også gjorde seg gjeldende i forhold til den norske terapeuten. Hun fortalte at:

Vi tenker ikke likt, rett og slett, selv om vi begge er fra europeiske land, så jeg vil ikke engang tenke på hvordan det kan gå mellom nordmenn og folk fra helt andre kontinenter. Kulturforskjellen er helt, helt enorm! I Frankrike er vi oppdratt til å prøve å forutse problemene. I Norge skal vi ikke tenke på problemene. Man skal tenke på dem når de har oppstått. Det utgjør en stor forskjell.

Ulike syn på og definisjoner av problem og løsning kan gi klienten en opplevelse av å ikke ha bli tatt på alvor, eller å ikke ha blitt forstått:

Jeg bare satt der og ble helt paff, så til slutt da jeg var ferdig med familievernkontoret, på en måte så tenkte jeg at hele problemet ble begrenset til en skittentøyskurv, og i utgangspunktet akkurat det vi snakket om det var skittentøy på en måte, for vi snakket mye om tøy, så jeg tenkte at ok, det er det det til slutt har blitt av, det at jeg stresser på grunn av tøy, og det syntes jeg var urettferdig.

Kvinnens fortelling vitner om det som kan forstås som et uttrykk for terapeutens fortolkningsmakt, og makt til å definere hva problemet er eller hvem som utgjør problemet.

Kvinnen opplevde at hennes opplevelse av et stort problem ble redusert til noe som egentlig ikke var noe å bry seg om.

Jeg sier at jeg er sår, sliten, utnyttet og misbrukt, men det blir ikke hørt, føler jeg
Noen av informantene fortalte om opplevelser med å ikke ha blitt forstått følelsesmessig av terapeuten. De har forsøkt å fortelle om seg selv og egen tilstand, og om det de har opplevd som et problem, samtidig som de mener at de ikke ble sett eller forstått av terapeuten. En annen fransk kvinne som var i parterapi sammen med sin norske mann opplevde at hun ble fortolket som «problemet» i forhold til den norske parten. Hun ga uttrykk for at hun ikke ble hørt eller forstått av terapeuten i sin måte å kommunisere på:

Når jeg sier min mening er den nøye gjennomtenkt og utprøvd, samtidig føler jeg at jeg må forsvare min samme mening gang på gang, igjen og igjen, noe så slitsomt! Jeg presenterer saken med tro på det jeg sier og en del argumenter og det er opplevd som en provokasjon, tror jeg, pluss som at jeg er en sterk og truende person, noe så usant egentlig. Den såre, slitne, utnyttede, misbrukte meg vises ikke fordi jeg er så ivrig til å yte mitt absolutt beste for å oppnå resultater. Jeg sier at jeg er sår, sliten, utnyttet og misbrukt, men det blir ikke hørt, føler jeg, fordi terapeuten føler seg truet av min innsikt og selvsikkerhet i mine analyser av ting og dermed støttes min mann med sitt fokus på sin redsel for meg.

Kvinnen opplevde at hun ikke ble sett slik hun ønsket og at hun ble tolket som noe annet enn hun selv opplevde å være. Det kan tolkes dit hen at terapeuten har opplevd en kvinne som ikke har opptrådt i tråd med terapeutens forventninger om hvordan en «sår, sliten, utnyttet og misbrukt» kvinne skal opptre. Det kan tenkes at det eksisterer noen dominerende «kulturelle manus» (cultural scripts, Baker, 1997, i Andersson og Lundberg, 2000) i den norske konteksten om hvordan kvinner i en bestemt situasjon skal oppføre seg og hvordan de forventes å reagere på eller håndtere bestemte situasjoner. Andersson og Lundberg (2000) har sett på hvordan kvinner med minoritetsbakgrunn i en svensk kontekst er forventet av de offentlige hjelperne å opptre på bestemte måter overfor menns vold. Hjelperne som er satt til å hjelpe kvinnene som har vært utsatt for vold gir uttrykk for bestemte

forventninger om hvordan kvinnene skal reagere og håndtere situasjonen. Klienter som ikke passer inn i de kulturelle manusene oppfattes som «problematiske» klienter. Dette gjelder blant annet kvinner som beskrives som «sterke» og beslutningsdyktige. For å leve opp til kulturelle manus kreves det en bestemt form for kulturell kapital, å vite hvordan en skal snakke for å bli hørt og trodd.

Kvinnen viser til forskjeller mellom hvordan hun ville ha blitt fortolket i en fransk kontekst, sammenlignet med den norske konteksten:

I Frankrike hadde jeg ikke vært i samme situasjon. Nettverk og familie hadde vært en støtte. Jeg hadde vært «normal» og ikke blitt peket på under terapisaamtaler som et «udyr» fordi jeg har et annet kommunikasjons- og reaksjonsmønster enn nordmenn flest. Det hadde vært lettere å bli forstått og hørt. Min måte å engasjere meg på hadde blitt normen og ikke tolket som «ubalanse» eller «trussel». Jeg hadde fått snakke på mitt morsmål i terapi. Det ville være mye mer effektivt.

Kvinnen fremstår, som bevisst på sin egen kulturelle identitet, og på hvordan hun er forskjellig fra nordmenn. Det blir tydelig at hun opplevde det som om terapeuten hadde makt til å fortolke og definere situasjonen, på en måte som gjorde at hun fremsto som «unormal». Dette illustrerer hvordan terapeuten bevisst eller ubevisst kan være med på å fastlegge normalitetsgrenser og på den måten bidra til en utskillelles- og stigmatiseringsprosess i forhold til mennesker som ikke lever opp til deres normalitetskrav. I kvinnens fortolkninger av egne erfaringer ligger det en forståelse av at hun har representert et avvik fra det hun oppfatter som de norske normene for «normalitet» og avvik. Kvinnen viste til erfaringer hun hadde gjort seg fra andre norske arenaer, slik som skolen, hvor hun hadde opplevd at måter å kommunisere på tolkes og evalueres forskjellig.

Flere informanter tegner et bilde av terapeutens makt til å definere virkeligheten og til å fortolke det som blir sagt. Som Skytte (2000) viser har sosialarbeidere (eller terapeuter) makt og retten til å definere hvordan virkeligheten ser ut, i møtet med klienter med etnisk minoritetsbakgrunn. Hun sier at i og med at sosialarbeidere er med på å fastlegge normalitetsgrenser bidrar de samtidig til en utskillelles- og stigmatiseringsprosess i forhold til mennesker som ikke lever opp til deres normalitetskrav. Noen av informantene, som denne franske kvinnen, har opplevd å bli fortolket som avvikere fra normen i forhold til hva som defineres som problemer og hva som regnes

som gode eller adekvate løsningsstrategier. Noen av informantene fortolker dette på bakgrunn av opplevde kulturforskjeller:

Det er slik vi blir oppfattet vi utlendinger og blant annet franskmenn. I Norge, en person som tør å si sin mening rett frem, før han har blitt veldig godt kjent med samtalepartnerne og blitt husvarm og trygg, kan bare være en person i psykisk ubalanse eller noe annet skummelt. Nordmenn flest trekker seg tilbake, er redde den rare personen der. På lik linje, når en person presenterer sin mening på en engasjert og ivrig måte og viser at en brenner for noe, blir den kommunikasjonsmåten tolket som ren trussel av nordmenn flest. Derimot, nordmenns forsiktighet og respekt for andres meninger er tolket som feighet, egoisme, sosial tørrhet, mangel på følelser, av franskmenn. Mens den ivrige diskusjonen er tolket som gøy, spennende, livfull og til og med høflig.

Opplevde kulturforskjeller utgjør på denne måten en sentral del av kvinnens fortolkninger av erfaringer fra terapi på familievernkontoret. En annen fransk kvinne uttrykte noe av det samme i forhold til kulturelle forskjeller mellom nordmenn og franskmenn:

Nordmenn er kjent for å være rolige mennesker, men noen kan være rasende, og med ikke så mange følelser. Emosjoner det er noe som man beholder for seg selv, kanskje. Hvis man ser i resten av Europa, stort sett i resten av verden, er det ikke sånn det fungerer. Så at man kanskje kunne sette seg ned og tenke at emosjoner, følelser, selv om det er fjernt for nordmenn så er det noe som gjelder i resten av verden, så hvis man bare kunne sette seg ned og tenke litt på det, så tror jeg vi hadde kommet veldig langt.

Jeg forstår kvinnens utsagn som et uttrykk for en opplevelse av at å vise følelser, mistolkes eller tolkes negativt i en majoritetssammenheng. Det kan utgjøre et problem i møtet på familievernkontoret at andre måter å vise følelser på, kan virke skremmende og skape usikkerhet og bli mistolket, av norske terapeuter.

Opplevde kulturforskjeller, handler om ulike måter å forstå og forholde seg til problemer på, og ulike forståelser av hva som er «god» eller «normal» problemhåndtering. Da en fransk kvinne ble spurt om det hadde betydning for henne at terapeuten var norsk svarte hun:

Ja, definitivt! Det betyr fellesskap mellom terapeuten og min mann gjennom felles kultur. Og det betyr fordommer eller misforståelser på grunn av manglende kunnskap om andres kultur. På grunn av språket.

Og på grunn av involveringsgraden i mitt eget liv. Nordmenn er tålmodige og passive. De lærer å akseptere ting som de er, mens vi i Frankrike lærer gjennom hele oppveksten å stadig prøve å gjøre ting bedre. Vi har et aktivt forhold til livet. Dette skaper misforståelser i terapi fordi vi har ikke samme målnivå og ikke samme tolkningsapparat i forhold til handlinger og livet.

I den franske kvinnens fortolkninger gjøres kulturelle forskjeller relevante på flere plan. Hun etablerer sin egen identitet i kontrast til det hun beskriver som norske måter å gjøre ting på. Det hun kaller «involveringsgraden» i sitt eget liv kan forstås som uttrykk for hvordan mennesker lærer å forholde seg til omgivelsene på ulike måter, og hvordan klienters kulturelle tilknytning kan bli betydningsfull i forhold til problem- og løsningsforståelser. Ubevisste aspekter ved kultur, det som tas for gitt som noe naturlig, utgjør kjernen i en kultur. Formuleringer som «det er (bare) sånn det er» er uttrykk for ubevisste kulturelle aspekter (Hylland Eriksen og Arntsen Sørheim, 2003:46). Slik jeg forstår det vil det som tas for gitt i forhold til hva en faktisk tror en kan gjøre noe med, og hvordan en best kan gjøre det, være av stor betydning i møtet mellom klient og terapeut. Involveringsgraden i ens eget liv uttrykker bestemte måter å forstå seg selv på i forhold til omgivelsene.

Å ikke kunne snakke på eget morsmål kan i seg selv utgjøre en barriere, og en tilsvarende definisjonsmakt hos terapeuten og den norske klienten. Å få gjennomslag for hvordan virkeligheten ser ut kan være vanskelig når samtalen foregår på et annet språk enn morsmålet. En amerikansk kvinne som hadde vært gift med norsk mann fortalte også om betydningen av språk i møtet med terapeuten:

Jeg følte at det å kunne fortelle hvordan jeg egentlig hadde det, det var vanskelig for meg. Også på norsk, det er altfor lite språk. Det språket jeg hadde behov for var jo selvfølgelig engelsk, og det er et språk som nesten alle kunne, men hun ... når jeg tok det opp flere ganger «kan vi snakke engelsk, det hadde vært mye lettere for meg», så dro hun oss inn igjen på norsk fordi hun svarer og stiller spørsmål på norsk, også det syns jeg er helt feil. Hvis den ene ber om å kunne snakke engelsk så må den andre også følge opp det. Jeg var ikke flink nok til å snakke om mine følelser på norsk, så jeg følte egentlig at veldig, veldig mye av problemet gikk på språk og at jeg klarte ikke å fortelle liksom hva...også at jeg var ikke i mental tilstand til å kunne...(snakke om følelser på norsk) Jeg kunne skjønne alt de sier, jeg kan norsk, og det var ikke noe problem egentlig, men jeg fikk ikke snakket ut.

Terapeut med samme kulturbakgrunn – terapeuten som vet hvordan det er

Informanter har ulike meninger om i hvilken grad det er av betydning at terapeuten har samme kulturbakgrunn som dem selv. En fransk kvinne uttrykte at løsningen ikke ligger i en terapeut med samme franske bakgrunn hun selv har:

Jeg tror mer på personlige egenskaper enn på kjønn og etnisk bakgrunn. Men det er klart at en person med kjennskap til begge kulturer vil kunne forstå meg bedre og se meg bedre. Det viktigste er at terapeuten vet nok om min kultur til å kunne forstå meg og se meg.

Flere av informantene har gitt uttrykk for lignende meninger om at terapeuten personlige egenskaper er det viktigste, samtidig som de fleste anser det som en fordel at terapeuten har kunnskap om «begge kulturer». En iransk mann som hadde gått i individual- og parterapi på familievernkontoret var veldig fornøyd med den mannlige terapeuten. Likevel var det noe han savnet. Mannen mente det kunne vært optimalt med en terapeut med iransk bakgrunn:

Det møtet med folk er viktig, med personer faktisk, ikke bare papirer. Man ser at han (terapeuten) ikke bare gjør sin jobb, men presterer litt ekstra, og det er det ekstra man er ute etter, ikke sant? Og kjemien. Jeg følte at jeg ble møtt og hørt, og at han hadde erfaring, hadde møtt folk som meg, så han visste hvordan det var å være i den situasjonen, og jeg var veldig følelsesmessig nedfrost, veldig sliten. Det var veldig bra og det var ikke det viktigste at jeg kommer fra Iran, men hvis han husker det er det bra. Det var mye som gikk hjem og jeg fikk stor hjelp, men jo, jeg savner noe... eh ... en [navn mannlig terapeut] med iransk bakgrunn, det savner jeg faktisk. Det er mange ting som en iraner kunne si at «sånn er det med deg og det vet jeg er vår bakgrunn, sånn er det. Altså du er vokst opp i en iransk mannsjåvinismesamfunn og du møter en feminismesamfunn og der er konflikten og hvis du håndterer det sånn ... det vet jeg, i Iran er det sånn».

I mannens fortelling understrekes noe av det samme som tidligere ble vist i forhold til ubevisste aspekter ved kultur og det som tas for gitt. «Det er sånn det er» er noe som personer med felles kulturell bakgrunn kan ha en felles forståelse av, slik mannen snakker om en iransk terapeut som ville vite *hvordan det er*.

Noen av informantene har gitt uttrykk for at dersom terapeuten hadde hatt mer kunnskap om hva ekteskap og skilsmisse betyr for klienter som har bakgrunn i bestemte kulturer ville møtet med terapeuten vært opplevd som enda bedre, og de ville møtt en terapeut som forsto dem enda bedre. Den iranske mannen ga uttrykk for opplevd empati fra terapeutens side, samtidig som han medga at det var *noe* den norske terapeuten ikke kunne vite eller forstå:

Terapeuten identifiserer seg med den norske mannen og kjenner seg igjen i den norske mannen. Når terapeuten hører en utenlandsk mann kan han ikke uten videre identifisere eller gjenkjenne det som blir sagt.

Identifikasjon og gjenkjennelse ser ut til å være sentralt i møtet mellom klient og terapeut. Informanter som opplevde at terapeuten var partisk og forsto den norske parten bedre, ga også uttrykk for at det handlet om at terapeuten lettere kunne kjenne seg igjen i og identifisere seg med den norske parten. Slik den iranske mannen beskrev det ville en terapeut med iransk bakgrunn hatt større forutsetninger for å *forstå* hva en skilsmisse *betyr* for en iraner. Mannen tegnet et bilde av den norske terapeuten som utenforstående til og overrasket over at skilsmisse oppleves som et «mislykka livsprosjekt»:

En iransk terapeut skjønner at en familie i Sverige var skilt i ti-femten år og mammaen visste det aldri. En iraner forstår med en gang, men at den norske terapeuten skal gå i terapi og lese masse bøker og få sjokk; «hvordan kan det være sånn?» Men det er sånn i den kulturen.

Mannen uttrykker et syn på kultur som noe felles, delt og objektivisert. Samtidig som informanter uttrykker at kultur ikke er determinerende uttrykker også noen at det er noe kulturelt som har stor betydning for å bli forstått av terapeuten. Det er noe som bare er, og som andre ikke kan forstå.

En innvandrerpyskolog kunne forstå mye bedre

Kjønnsrelasjoner og hva det vil si å være kvinne eller mann i bestemte kulturelle kontekster er et sentralt tema i noen av informantenes fortellinger. Noe av kulturkunnskapen som klienter savner hos den norske terapeuten er kunnskap om kjønn i andre kulturer, og hva det betyr å omstille seg fra et samfunn til et annet. I den iranske mannens fortelling om erfaringer fra terapi på familievernkontoret ble kjønn gjort til et sentralt tema. Han hadde hatt problemer med å omstille seg til det norske samfunnet, blant annet i

forhold til kvinners yrkesaktivitet og endrede roller for både menn og kvinner. I følge han tok både han og hans daværende kone det som en selvfølge at han skulle være hovedforsørger:

Altså du er vant til...i mitt tilfelle var jeg aleneforsørger i mange år, og den siste tiden hjalp hun gradvis litt i familien, og den omstillingen kunne jeg takle mye bedre i dag, altså den omstillingen at hun jobber hundre prosent, og jeg jobber hundre prosent nå. Ok, vi kunne ha endret på mange ting, men ikke på én dag. Det her kunne hun forstå mye bedre og en innvandrerspsykolog kunne faktisk forstå mye bedre, bare gjennom å spørre: «Var du aleneforsørger? Ja. Var din pappa også aleneforsørger? Ja. Ok da skjønner jeg». Hvis kvinnen plutselig ble likestilt med mannen, det taklet jeg ikke, tror jeg, på en bra måte, eller jeg behøvde hjelp, jeg behøvde å snakke mer sammen, kunne møte den situasjonen på nytt.

Denne iranske mannen var en av svært få som hadde gått i par- og individualterapi. I ettertid identifiserte han det som et problem at han ikke taklet konas endrede kjønnsrolle og deltakelse på arbeidsmarkedet. Han mente at en iransk terapeut ville ha større forutsetninger for å forstå den situasjonen han og kona befant seg i:

Jeg hadde takket hvis jeg hadde fått hjelp før, fra en iransk terapeut: «Se litt på din pappa og bestefar, hvordan var det hos deg? Ok, se på hennes pappa og bestefar, ok, det kan dere endre, her er endringspotensiale, det kan dere forsøke, det er ikke lett, det har gått gjennom generasjoner, her har dere en ting å jobbe med og jeg kan hjelpe».

Slik jeg forstår det etterlyser mannen et perspektiv på omfang av problemet, forståelse for den aktuelle situasjonen og et adekvat tidsperspektiv i forhold til det definerte problemet. Mannen påpeker at det tar tid å endre kjønnsroller og at det er en krevende prosess for begge kjønn. Som Stølen (1992) har poengtert leder ikke nødvendigvis økonomiske, sosiale og strukturelle endringer til endringer på idénivå:

Kjønnsystem kan bli tilpasset eller gjenskapt, heller enn transformert. Adferdsendringer kan derfor også være strategier for å bevare grunnleggende elementer ved en livsstil eller tradisjon, bare modifisert for å tilpasse seg nye omgivelser. Ofte inneholder forandringsprosesser både elementer av en streben etter kontinuitet, «nye» adferdsmåter som bevarer «gamle» kjønnsverdier, og en streben for å oppnå «nye» verdier (ibid:18–19).

Mannens erfaringer viser hvordan livet i Norge kan føre til krav om omstilling i forhold til kjønnsroller og arbeidsfordeling. Kunnskap om det selv-sagte, eller det som tas for gitt, av de som deler en kultur, anses av noen av klientene som en viktig del av terapeutens kompetanse og empati. Det forutsetter en kulturkompetanse som norske terapeuter per se ikke har.

Terapeutens kulturkunnskap og kulturforståelse, og klienters tillit og mistillit

Det kunne snudd fra mistillit til tillit dersom mekler hadde hatt litt mer kulturkunnskap

Noen av informantene har fortalt at de har blitt møtt på måter som ikke har gitt dem tillit til terapeuten på familievernkontoret. For noen av informantene ser det ut til at de heller ikke på forhånd har hatt tillit til kunnskapssystemet eller ekspertsystemet som familievernkontoret representerer i et moderne samfunn (Giddens, 1997). Giddens skiller mellom tillit til kunnskapssystemer og tillit til personer som han kaller *tillitsrelasjoner med ansiktsforankrede forpliktelser* (Giddens, 1997:67, i Berg, 2003:26). Tillit til ekspertsystemer har form av ansiktsløse forpliktelser, hvor lekpersoner opprettholder troen på en bestemt viten som ekspertene tillegges uavhengig av hvem som innehar ekspertrollen (Berg, 2003:26). Blant flere av informantene blir det tydelig at etnisitet og kultur utgjør kilder til å reise spørsmål ved ekspertenes kunnskap og at informanter ikke umiddelbart har tillit til systemet men at de i stor grad vektlegger møtet med den enkelte terapeuten eller mekleren. Tilliten er mer knyttet til personer enn til systemet.

Flere av informantene lager skille mellom seg selv og sin egen kulturbakgrunn og norske familier eller par. En iransk informant som kom i kontakt med familievernkontoret da hans kone ville ta ut separasjon forklarte:

Jeg vet ikke hvordan det er med norske familier, det er et område jeg har lite erfaring med. Hvordan er det når en norsk familie, akkurat som oss, med to barn, havner på familiekontoret? Blir det akkurat det samme eller ikke? Det som er på plass er at både terapeuter og klienter har samme kulturforståelse eller kulturkunnskap, og dette kan på en måte skape en behagelig situasjon for begge parter, men for oss, på grunn av at jeg satt i samtaler og ble spurt: «Hvordan er det i Irak?», eller feil navn, rett og slett. Da sier jeg at: «Nei, du har ikke sjanse til å hjelpe meg, rett og slett». Og dette opplever vi, ikke bare meg, altså gjennom andre har jeg hørt mye om det samme.

Når klienten opplever at terapeuten ikke vet eller husker hvor klienten kommer fra eller hva klienten heter, kan det forstås som et uttrykk for mangel på gjenkjennelse og identifikasjon. Klienten fremstår som noe ukjent og fremmed som terapeuten har vanskeligheter med å plassere. Mannen uttrykte skepsis og mistillit i forhold til terapeutens potensiale for å hjelpe han som klient. Han forklarte videre at:

Skilsmisse er en sårbar prosess. Det er en vond prosess. Alt som kan gjøre det såret litt mindre, eller behageligere på en måte, gjøre smerten litt mindre ubehagelig, kan hjelpe hele prosessen. Og en av disse er kultur, tror jeg. Hvis min terapeut hadde litte grann kunnskap og forståelse om min kulturbakgrunn, da kunne en på en måte endre hele greia. Det kunne snudd fra mistillit til tillit, dersom mekler hadde hatt litt mer kulturkunnskap. På grunn av fordommer oppstår det misforståelser, og det blir brukeren som har misforstått, ikke behandler. De burde dobbeltsjekke for å sikre seg at bruker har forstått. Vi trenger mer tid.

I mannens utsagn kommer det frem at en viktig del av terapeutens forståelse består i å forstå om klienten har forstått og å forstå omfanget av problemet og hvor mye tid som trengs for å håndtere situasjonen. Informanten formidler en opplevelse av at han ikke ble forstått av mekler på familievernkontoret. Han fortolket det som et utslag av meklers manglende kunnskap om og forståelse for klientens kulturbakgrunn og betydning av ekteskap og skilsmisse:

Forståelsen er ikke på plass. Kunnskapen er der kanskje, den faglige kunnskapen. De har en utdanning, de har en bakgrunn, kunnskapen er der, men forståelsen er ikke der. Som et eksempel har jeg sagt til mekler at: «Vet du hvordan ekteskap er i Iran? Det er ikke bare mellom meg og henne. På bryllupsdagen var det cirka ni hundre mennesker som satt der, voksne, veletablerte, respekterte folk i hele lokalsamfunnet som satt der. Det er det tunge grunnlaget for ekteskapet. Det gikk to år før jeg kunne åpne munnen min og si til familien min at jeg var skilt. Tenk på det! (ler litt) Jeg er den første mann i min slekt, som er veldig stor, fra et veldig stort område, jeg er første som er skilt. Det er ikke bare, bare...

På denne måten gjør klienten egen kultur relevant. Han ber om at meklerin tar høyde for eller har innsikt i betydning av ekteskap og skilsmisse for klienten. Klientene kan med andre ord fortolke et dårlig møte på familievernkontoret som resultat av terapeutens eller meklerens mangel på kulturkunnskap og kulturforståelse.

Betydning av terapeutens håndtering av kultur

Informanter har uttrykt ulike meninger om når eller hvordan kultur bør gjøres relevant av terapeuten. Noen klienter vil selv gjøre egen kulturbakgrunn relevant, mens andre ikke vil gjøre det til et poeng. Noen av informantene har opplevd at terapeuten har gjort klientens kulturbakgrunn eller kulturelle forskjellighet relevant på måter de opplevde som mindre bra.

I informantenes fortellinger fremkommer det at terapeutene håndterer kultur på forskjellige måter. Én måte å gjøre klientens kulturforskjellighet relevant på er ved å spørre klienten «*Hvordan er det i din kultur?*» I et forprosjekt (Lopez, 2004) om kulturmøter på familievernkontoret, i Oslo kommune, viste det seg at noen av terapeutene brukte dette som en tilnærming i møtet med klienter med minoritetsbakgrunn. For andre terapeuter så ikke dette ut til å være et aktuelt eller relevant spørsmål. Noen av klientene uttrykte undring eller svarte ikke på spørsmålet, som om de ikke forsto hva som var hensikten med spørsmålet i den aktuelle sammenhengen.

Klienten som kulturinformant

Noen av informantene har gitt uttrykk for at det ikke er hensiktsmessig at terapeuten spør «hvordan er det der du kommer fra?» eller «hvordan ville du løst dette problemet i ditt hjemland?» De mener at terapeuten på forhånd bør ha en viss kunnskap om andre kulturer og at det blir feil å basere seg på klienten som en slags informant for å lære om den andre kulturen. En fransk kvinne forklarte det slik:

Det har kommet frem en del ganger at vi ikke var norske, men det som kanskje manglet hos terapeutene det var innsikt i disse andre kulturene. Det virket mer som om de ble kjent med våre kulturer gjennom samtalen, det kunne ha vært bedre å ha kjennskap til kulturene på forhånd, jeg vet ikke, slik at terapeuten hadde vært bedre forberedt på hvordan han eller hun skal takle samtalen, situasjonen..

Noen av informantene etterlyser kunnskap om egen kultur eller kulturbakgrunn. De snakker om kultur som noe håndfast, som noe det går an å få kunnskap om, og som noe de anser har betydning for dem selv og for terapeutens mulighet til å forstå og hjelpe dem.

En iransk mann som ble skilt for flere år siden forklarte også at terapeuten ikke kan basere seg på klienten som en slags «kulturinformant», men at terapeuten bør ha kunnskap om respektive kulturer på forhånd:

Han (mekleren) var en nysgjerrig person, veldig klok, men han kan ikke få riktig informasjon eller kunnskap der og da fra meg som er litt nervøs og litt...du kan si...fornærma. Ja, hva skulle han lære av meg da? For eksempel når han spør: «Hvordan er skilsmisse i Iran?» og jeg sier at: «det er det samme som i Norge, men det er litt vanskeligere enn i Norge. Her i Norge fyller vi ut et skjema, og så er vi skilt. I Iran er det ikke sånn, det tar litt tid, det er mange som blander seg inn i forholdet og sånn». Men hva skal han lære av meg når jeg sier sånn?

I mannens utsagn understrekes betydningen av konteksten og situasjonen og klientens tilstand og sensitivitet, for å kunne fungere som «kulturinformant». Klienten har et behov for og et ønske om å bli forstått som del av en større kulturell sammenheng. Det ligger en forventning om og et behov for å bli forstått av terapeuten/mekleren, uten at en selv må redegjøre for *hvordan det er i ens kultur*.

Terapeuten som håndterer kultur som om terapeuten hadde kunnskap

Når terapeuten gjør klienters antatte kulturtilhørighet relevant kan det komme til å bli fortolket negativt av enkelte klienter. En kvinne med afrikansk bakgrunn fortalte at ektemannen var misfornøyd med den kvinnelige terapeuten. Mannens misnøye hadde, i følge kvinnen, sammenheng med måten terapeuten hadde gjort kultur relevant på:

Hun startet og snakket om afrikansk kultur og sånne ting, og at hun vet hvordan menn er i den kulturen, ikke sant? Også fortalte hun til mannen min at hvis han ikke skjerpet seg så kunne han miste meg, men så derfor tenkte mannen min at hun tok parti med meg.

Kvinnen fortalte at hun heller ikke opplevde det som bra at terapeuten snakket om «afrikansk kultur» slik hun gjorde:

Nei det var ikke så bra fordi når de sier «afrikansk kultur» sier hun at det er normalt at vi er sånn, som om de aksepterer det at mannen min skulle si til meg at jeg ikke skulle reise alene fordi det er sånn machokultur, ikke sant. Jeg tror at hvis vi bor i Norge, ikke sant, så

må vi...jeg tror at noe må skifte, måten å tenke på, måte å tenke om menn og kvinner på. Det er ikke det samme samfunnet.

Ved å vise til klientens kultur kan klientens adferd eller praksis bli legitimert eller forklart som noe klienten ikke selv er herre over. Kultur kan bli objektivisert og fremstå som noe statisk og uforanderlig. Terapeutens håndtering av kultur ble fortolket negativt av både den mannlige og den kvinnelige klienten, på ulike grunnlag. Mannen kan ha opplevd det som om han ble definert som noe annet enn han selv mener han er, og kvinnen kan ha opplevd det som om terapeuten legitimerte mannens sjalusi og behov for kontroll i forhold til sin kvinnelige partner, på bakgrunn av mannens antatte kulturtilhørighet. I kvinnens utsagn understrekes betydningen av kunnskap om møtet mellom kulturer og hvordan det å bo i et nytt land medfører justeringer og tilpasninger til den andre kulturen. Ved å henvise til klientens kulturtilhørighet eller kulturbakgrunn står terapeuten i fare for å tillegge klienten egenskaper eller praksiser som klienten selv kanskje ikke vedkjenner seg eller ønsker å være en del av.

Den norske terapeutens norske råd

For terapeutene på familievernkontoret ligger det en utfordring i å vite når det er riktig eller når blir det relevant å tydeliggjøre forskjellighet. Personer med minoritetsbakgrunn, spesielt synlige minoriteter, kan bli *selvlysende* eller *usynlige* (Prøitz, 2004) i møtet med terapeuten.

Med selvlysende menes det at kultur kan bli overskyggende og med usynlig menes det at kultur kan underkommuniseres eller bli gjort irrelevant, i møtet mellom klient og terapeut. Begge deler kan virke uheldig.

Terapeuter vil innta ulike posisjoner og bruke ulike strategier i møtet med klienter som har minoritetsbakgrunn. I et forprosjekt (Lopez, 2004) hvor blant annet terapeuter ble intervjuet om erfaringer fra flerkulturell praksis på familievernkontoret kom det frem at terapeutene posisjonerte seg på ulike måter i forhold til klientene med minoritetsbakgrunn. Noen av terapeutene ga uttrykk for at de «behandlet alle likt» og at de betraktet klientene som «enkeltindivider». Terapeutene som uttrykte seg på denne måten kan betegnes som «fargeblinde» (Dominelli, 1988, i Hagen og Qureshi, 1996), ved at de ikke gjorde kultur relevant, men fremhevet møtet med det enkelte individ. Andre terapeuter ga uttrykk for at de forsøkte spesielle stra-

tegier og metoder i møte med minoritetsklientene. Noen av disse terapeutene kan beskrives som kulturrelativistiske (Hagen og Qureshi, 1996:20) som betyr at en legger til grunn at all kultur er relativ og bare kan forstås ut fra sin egen kontekst. Terapeutene som uttrykte interesse for og spesiell opptatthet av arbeid med minoritetsklienter kan også betegnes som «kulturbevisste» terapeuter, som ga uttrykk for en interesse for å «gjøre noe spesielt» i forhold til denne klientgruppen. En type tilnærming som ble nevnt av noen av terapeutene var å spørre «hvordan ville du løst et tilsvarende problem i hjemlandet ditt?» En annen type tilnærming som ble nevnt var å innkalle familie-medlemmer, som ble antatt å være av betydning for den aktuelle saken.

Terapeutens synliggjøring av klientens forskjellighet ved henvisning til «afrikansk kultur» eller med spørsmål om «hvordan er det der du kommer fra?» kan av klientene tolkes på ulike måter, som noe positivt eller som mindre positivt. Noen klienter forventer og ønsker at terapeuten skal ta hensyn til deres kulturbakgrunn og gjøre den relevant.

Norsk reseptanbefaling

Råd og utsagn terapeuten kommer med kan i mer eller mindre grad gjenspeile norske verdier og holdninger, og dette kan skje mer eller mindre bevisst fra terapeutens side. En iransk informant som generelt var fornøyd med familievernkontoret fortalte at han i begynnelsen hadde vært skeptisk og at han ikke hadde tro på at den norske terapeuten skulle kunne gi han gode råd:

Jeg hadde en veldig klar mening da jeg var hos han (mekleren). Det var en mann som var saksbehandler. Jeg sa til han at jeg var veldig skeptisk, jeg sa til han at: «Du er norsk og jeg kan ikke tro på det som du kommer til å anbefale meg». Jeg begynte med å være skikkelig skeptisk, og jeg sa det direkte til han.

Klienter med minoritetsbakgrunn kan se på terapeuten eller mekleren som veldig forskjellig fra dem selv, og derfor møte med mistillit og med små forventninger om å bli forstått. For mannen i dette tilfelle så kultur og etnisitet ut til å overskygge betydningen av kjønn. At mekler var mann ble ikke tolket som noe som utgjorde et fellesskap eller en allianse, men det var meklerens norskhet som ble mest betydningsfull i det første møtet. Mannen fortalte at han fikk et godt forhold til mekleren etter hvert:

Vi ble veldig, veldig gode kamerater etter hvert, og vi hadde veldig god kontakt etter hvert. Men jeg var veldig ærlig mot han, og jeg ville ikke

skjule mine følelser og jeg sa at: «Det som du anbefaler meg er veldig norsk: «Jobbe med barnet i hagen, og sånn, blomster og sånn», det er ikke min stil. Sånn sett var det kulturforskjeller. Anbefalingene hans kom ut fra hans kultur og hans premisser, og oppfatning av familiekonstruksjon og sånne ting.

Mannen plasserer på denne måten meklers råd som kulturspesifikke. Slik kan klientene oppleve kulturforskjeller i møtet med meklere. Mannen opplevde etter hvert familievernkantoret som et nyttig sted for å snakke om samvær og gjøre justeringer i samværsavtale med ekskona, men han mener de ansatte med fordel kunne hatt mer flerkulturell kunnskap og forståelse:

Jeg syns fremdeles at familievernkantoret er uerfarent når det gjelder familier fra andre steder i verden, spesielt fra tredje verden. Jeg syns at de trenger mer kunnskap om flerkulturell forståelse. Jeg anbefaler dem å bruke innvandrerpersoner som ressurs, som veileder, som rådgiver, på en måte.. Min oppfatning var at de rådene han ga meg var akkurat de samme som han ga til Ola (Nordmann). for han (mekleren) sa til meg: «Gå på tur sammen med barnet ditt». Og det er veldig sånn norsk tilbud, norsk mening at ja «tur er bra», gå på skitur, for eksempel. Før han spør meg om jeg kan gå på ski anbefaler han meg å gå på ski, ikke sant? Det er sånn veldig typisk. «Gå på hyttetur» før han vet om jeg vet hva «hytte» betyr. «». Nå forstår jeg hva han sa, men når du har masse tragisk i hodet ditt og du er der og du opplever veldig mye vondt, du mister familien, du mister barna, du mister alt, og du ser at Ola og Kari som saksbehandlere sitter der med kaffekoppen og anbefaler å gå på hyttetur!! Det er veldig typisk norsk reseptanbefaling Men, som sagt, det viktigste er at jeg merket at han anbefalte meg det samme som han anbefaler Ola Nordmann.

Informantens fortelling viser at «reseptanbefalinger» kan oppleves som malplasserte og at de samme råd mekler gir til norske foreldre kanskje ikke fungerer på samme måte for noen av foreldrene med annen kulturell bakgrunn. I rådene ligger det en rekke forutsetninger som er basert på norske verdier og praksis om hva som er bra å gjøre sammen med barn. Kulturforståelse handler blant annet om sensitivitet i forhold til hvor klienten er og hvilke råd som kan sies å være adekvate i den aktuelle situasjonen.

Oppsummering

Ulike forventninger til og idealer for hvordan å forholde seg til livet, vil påvirke klienters problem- og løsningsforståelser. Dersom terapeuten har andre problem- og løsningsforståelser eller av andre grunner ikke gjenkjenner eller forstår klientens problem- og løsningsforståelse, vil dette kunne bli tolket av klienten som at terapeuten var partisk eller simpelthen manglet den rette kompetanse eller kulturforståelse.

Det vil ligge kulturelle føringer og forventninger om hvordan en skal forholde seg til omgivelsene, og hva en bør eller kan gjøre noe med. Ulike syn og forståelser i forhold til «involveringsgrad i eget liv» vil kunne ha betydning for møtet mellom klient og terapeut.

Det kan tenkes at det eksisterer noen dominerende «kulturelle manus» (cultural scripts, Baker, 1997, i Andersson og Lundberg, 2000) i den norske konteksten om hvordan mennesker: kvinner og menn, i bestemte situasjoner skal oppføre seg og hvordan de forventes å reagere på eller håndtere bestemte situasjoner. Fordi kommunikasjon er så sentralt i terapi er det grunn til å reflektere over hva ulike kulturelle manus for kommunikasjon og håndtering av definerte problem kan by på av utfordringer i en flerkulturell setting.

I dette kapittelet har vi sett at flere av informantene beskriver mindre gode møter med terapeut eller mekler. Felles for informantene er at de tillegger terapeuten som person stor betydning. Opplevelsen av å bli møtt eller ikke møtt, å bli sett eller ikke sett, å bli forstått eller ikke forstått, har nær sammenheng med hvordan klienter har opplevd terapeutens kompetanse. Denne kompetansen er ikke noe som klienter umiddelbart har tiltro eller tillit til at terapeut er i besittelse av, men det er noe som den enkelte terapeut må bevise. Noen av informantene har hatt tiltro eller tillit til familievernkontoret på forhånd, men har blitt skuffet, mens andre har vært skeptiske og har etter hvert fått mer tillit og har begynt å bruke familievernkontoret aktivt.

Forskning om og evaluering av terapi viser at *den terapeutiske allianse*: relasjonen mellom terapeut og klient og opplevd empati fra terapeutens side hos klienten, er av stor betydning for utfallet av terapien (Høglend, 1999:258). Dette ser ut til å være av stor betydning også under mekling. Jensen (2006) argumenterer for terapeuten som person sin rolle i den terapeutiske prosessen. Han plasserer seg selv innenfor en kvalitativ familierapi-forskningstradisjon hvor en er opptatt av forståelsen av prosesser i terapi og

prosesser mellom mennesker. Jensen viser til forskning som tilsier at det er liten eller ingen forskjell i resultater mellom forskjellige terapiretninger, og at det som er virksomt i terapi er «de felles faktorer» (Lambert, 1992).

Poenget er at virksom eller vellykket terapi ser ut til å forutsette at visse premisser er til stede. Det dreier seg blant annet om en forutsetning om tillit og at det etableres en tillitsfull relasjon mellom klient og terapeut, at klienten møter en profesjonell som klienten tror kan bidra med hjelp, et «rasjonelt begrepsapparat» eller en «mytedannelse» som stiller en plausibel forklaring på klientenes problemer til rådighet. Denne forklaringen må aksepteres av både klient og terapeut, men den trenger ikke være «sann». Til slutt dreier det seg om at klienten må tro på eller bli ledet til å tro på selve behandlingen (Frank, 1991, i Jensen, 2006:25).

I informantenes fortellinger kommer det frem at mange av disse forutsetningene ikke ser ut til å ha vært oppfylt, og betydningen av terapeuten som person sin rolle understrekes. Det blir tydelig at prosessen mellom klient og terapeut og hvorvidt klienten opplever det som en god prosess blant annet avhenger av både klientens og terapeutens etnisitet og kulturelle tilknytning. Det er med andre ord ikke mulig å betrakte relasjonen mellom terapeut og klient isolert eller uavhengig av den kulturelle konteksten, men både terapeut og klient fortolker og forstår hverandre i lys av etnisitet og kulturforskjeller. Noen ganger skjer det ubevisst eller uten at det blir satt ord på.

Å etablere en tillitsfull relasjon til klienten kan være en utfordring når klienten representerer andre kulturelle forståelser av problem og løsning. Å bli møtt med det som oppleves som bagatellisering, misforståelser eller mistolkninger som gjør at en opplever å bli definert som «unormal» eller som «avvikende» inngir ikke til tillit, men mistillit og skuffelse. Informantenes erfaringer viser at det er helt grunnleggende premisser for opplevd empati og forståelse fra terapeutens side som gjøres til gjenstand for diskusjon og dekonstruksjon i kulturmøtene på familievernkontoret. Grunnleggende kulturelle forestillinger om individ eller person og hvordan å forholde seg til omgivelsene; forståelser av problem og løsning, syn på og betydning av ekteskap og skilsmisse, barn og barns behov og «tålegrense», utgjør viktige forskjeller som kan bli av betydning for møtet mellom klient og terapeut eller mekler.

7 Situasjon etterpå for foreldre og barn

I tråd med prosjektbeskrivelsen (2004) har det også vært en ambisjon å utforske foreldre og barn sin situasjon etter kontakten med familievernkontoret. Fordi flertallet av informantene er separert eller skilt handler dette om situasjon for foreldre og barn i forbindelse med samlivsbrudd, og konsekvenser samlivsbrudd har hatt for voksne og for barn, slik foreldrene vurderer det.

Flesteparten av informantene har vært til mekling. Som tidligere vist er meklingen tenkt som et tiltak som skal bidra til bedre foreldresamarbeid etter skilsmisse. Dette henger blant annet sammen med politisk enighet om at barn trenger begge foreldre etter samlivsbrudd, og likestilling som tilsier at fedre har rettigheter og ansvar overfor barn. I mange av informantenes fortellinger kommer det frem at de har hatt et dårlig foreldresamarbeid, og at meklingen i liten eller ingen grad bidro til å få i stand et slikt samarbeid. Bare én av de kvinnelige informantene har fortalt om et relativt bra samarbeid med barnets far. Fire av de mannlige informantene har fortalt om et relativt bra samarbeid med barnets mor, i noen tilfeller etter lengre tids konflikter og uenighet. Studier hvor minoritetsforeldre, og norske foreldre som har barn med person med minoritetsbakgrunn, er intervjuet, etter avsluttet mekling (Bondesen og Morønning, 1995), viser at et flertall beskrev et *svært negativt* foreldresamarbeid. Det var spesielt de norske kvinnene som var misfornøyde med samarbeidet. Mennene som ble intervjuet var mer fornøyde med foreldresamarbeidet enn kvinnene. Slik er det ikke for mennene i dette utvalget.

Bondesen og Morønning (1995) reiser spørsmål ved hvordan eller hvor mye mekling egentlig kan bidra til at foreldre samarbeider maksimalt i separasjonstiden. De lurer på om det kan være nødvendig å innføre en obligatorisk oppfølgingssamtale, etter at foreldre har vært til mekling, for å se om de faktisk greier å samarbeide om barna. Noen av informantene har reist spørsmål om det samme.

Samværsordninger

Det har vært en betydelig økning i antall barn som bor med én forelder siden slutten av 1980-tallet (Jensen, 2005). De fleste barna bor enten med mor

alene, eller med far alene. Siden 1997 har flere barn bodd med far. Fra tolv prosent i 1989 til fjorten prosent i 2004 (ibid:2). Det er blitt mindre vanlig at mor har foreldreansvaret alene. Generelt sett har menn som har vært samboere hatt mindre samvær med barn enn gifte fedre. Blant informantene har bare noen få vært samboere, mens flertallet har vært gift. Jensen (2005) sier at en tradisjonell fordeling av barn fortsatt er helt dominerende når foreldre ikke bor sammen. Vel 85 prosent bor bare med mor. Økningen i andel barn som bor med far har sammenheng med økningen av delt bosted. Blant de fjorten prosent som i følge barnestatistikken «bor med far» bor omtrent halvparten like mye med mor (ibid:7).

Fra norsk meklingsevaluering vet vi at 78 prosent av avtalene ender med at mor får hovedomsorgen, 7 prosent av barna får bo hos far, 8 prosent velger delt omsorg, mens 7 prosent har splittet barna (Ekeland og Myklebust, 1997). Ett år etter avsluttet mekling er det flere som er svært misfornøyde med praktiseringen av avtalene. Dette gjelder både kvinner og menn og alle avtaletyper. Man ser imidlertid at *desto mer samvær som ble avtalt, desto mer fornøyde er foreldrene*. Menn er i større grad fornøyd med delt omsorg enn kvinner. Samtidig ser man at felles foreldreansvar fungerer best med delt daglig omsorg. *Avtalene fungerer definitivt dårligst når det er avtalt mindre enn «vanlig samvær»*. Når mor har foreldreansvaret eller omsorgen alene, øker konfliktnivået. Når far har omsorgen er konfliktnivået høyere rett før og rett etter meklingen, men har gått ned i løpet av ett år. *Delt omsorg demper konfliktnivået aller mest*. Det hevdes at delt omsorg forutsetter lite konflikt og godt samarbeid i utgangspunktet. Ekeland og Myklebust mener at ordningen i seg selv kan føre til mindre konflikt over tid.

En oppfølgingsundersøkelse blant minoritetsforeldre (Bondesen og Morønning, 1995) som hadde vært til mekling på et familierådgivningskontor viste at for de fleste av barna var det relativt lite kontakt med den forelderen barna ikke bodde hos. For barna i dette utvalget var ikke «vanlig samværsordning» det vanlige, men snarere begrenset eller sjeldnere samvær (ibid:12). I en sammenligning av samværsordninger hos flyktninger, innvandrere og norske foreldre fant en at flyktningene hadde mye mindre samvær enn de andre foreldrene. Ingen av fedrene med flyktningbakgrunn praktiserte vanlig samværsordning eller mer. Blant foreldre hvor den ene parten er norsk og den andre parten har utenlandsk bakgrunn var det flest samværsordninger som innebar mer samvær for den av foreldrene som barnet

ikke bodde fast hos. Barn av en norsk forelder hadde med andre ord mest samlet foreldrekontakt.

Blant informantene dominerer også det som kan betegnes som «tradisjonelle» samværsordninger. Det vil si at det blant de kvinnelige informantene er et overveldende flertall som har daglig omsorg for egne barn, samtidig som et knapt flertall av fedrene har mindre enn vanlig samvær.

Informantenes samværsordninger:

Mennene

<i>Mer enn vanlig samvær</i>	<i>Vanlig samvær</i>	<i>Mindre enn vanlig samvær</i>
2	7	10

Kvinnene

<i>Mindre enn vanlig samvær</i>	<i>Hovedomsorg</i>	<i>Delt omsorg</i>
2	11	1

Seks av de mannlige informantene har ikke samvær med barn i det hele tatt. Fire har mindre enn vanlig samvær. Ni menn har «vanlig» samvær eller mer. Blant de kvinnelige informantene er det omvendt. Flertallet har hovedomsorg for egne barn. For fedrene som er ekspartnere til de kvinnelige informantene er det tre som er uten samvær, hvorav en er død, en barnevernssak hvor barna er omplassert, og en besøksforbudssak. Fire har mindre enn normalt samvær, tre har normalt samvær, én har delt omsorg, og én far har hovedomsorgen. Til sammen har fem av fjorten fedre (kvinnenes eksmenn) normalt samvær eller mer. Totalt sett er det blant informantene et tydelig mønster hvor mødrene er hovedomsorgsfigurer, mens fedrene er samværsfedre eller mer perifere fedre.

Som det tidligere i rapporten har vært vist har flere av informantene opplevd at det har vært vanskelig å få til å lage en skriftlig samværsavtale, når det har vært stor uenighet. Et mindretall av informantene har hatt skriftlige samværsavtaler som spesifiserer samvær, og som har blitt overholdt av begge foreldre. Noen av de mannlige informantene som har samværsavtale har brukt mye tid og krefter på å få det til, og på å få barnets mor til å overholde avtalen. Andre mannlige informanter har fortalt at de selv hadde sagt til mekler at barna kunne bo hos sin mor, og at han kunne besøke barna når det passet. Noen av de kvinnelige informantene har fortalt at de har ønsket en skriftlig samværsavtale men at barnets far ikke har vært villig til å forplikte seg til det. Både kvinner og menn har erfart uheldige konsekvenser av «åpne

avtaler» hvor enten far kommer på besøk hjemme hos mor, eller mor kommer på besøk med barna hjemme hos far.

Fedre med mindre enn vanlig samvær

Blant de mannlige informantene er det som vist et flertall som har mindre enn vanlig samvær. Blant disse er det seks menn som ikke har kontakt med barn i det hele tatt. En er far til to barn som barnevernet har omplassert i norske fosterfamilier, to har besøksforbud, og tre har erfart samværs sabotasje fra barnets mor. To av de sistnevnte har gått rettens vei for å få tilkjent samvær, uten at det har resultert i samvær med barnet. Fire menn har mindre enn vanlig samvær. Av disse har noen åpne avtaler med avtale om at far skal besøke barn. Noen har opplevd at barnets mor har nektet å undertegne avtale og de har uregelmessig og oftest sjelden kontakt med barn. Felles for flesteparten av mennene er at de ikke har høyere utdanning eller (fast) jobb, lav inntekt, og lite eller dårlig bosted. Dette er i tråd med tidligere undersøkelser om samværsfedre (Skevik og Hyggen, 2002, og Skevik, 2004) som viser at menn med lav utdanning og lav inntekt har minst samvær. Det har også vist seg at fedre har mer samvær i tilfeller hvor partene har vært enige om bruddet, og tilsvarende mindre ved uenighet (Skevik og Hyggen, 2002). Som tidligere vist er det blant informantene en god del tilfeller hvor det har vært uenighet om bruddet.

Én av mennene har barn med norsk kvinne, mens de andre har barn med kvinne fra samme land som dem selv eller et tredje land. To av mennene har vestlig bakgrunn. Det vil si at flertallet har ikke-vestlig bakgrunn.

Konsekvenser av vold for kontakt med barn

Mange av de mannlige informantene har opplevd at påstander om vold fra barnets mor sin side har ført til at de har mistet kontakt, midlertidig, eller permanent, med egne barn. Noen av de mannlige informantene uttrykker vanskeligheter med å forstå at deres roller som ektefeller skal ha implikasjoner for deres roller som fedre. De uttrykker at kvinnemishandlingsdiskursen har blitt for fremtredende og at den har kommet i en posisjon over det som er blitt kalt diskursen om den separerende kjernefamilien (Eriksson, 2003). Det vil si at når for eksempel en kvinne beskylder barnets far for å ha slått henne,

mener noen av de mannlige informantene at det er urimelig at de skal straffes som fedre, og slik de ser det, at barnet skal straffes ved å ikke lenger ha kontakt med sin far. Samtidig som meklingen forutsetter og etablerer et skille mellom foreldrenes roller, ser det altså ut til at hva fedrene gjør i forhold til barnas mor kan få store konsekvenser for deres relasjon til egne barn. En pakistansk mann som hadde vært flere ganger både til mekling og i retten, for å få mer samvær med barnet, mente det hadde vært for lite fokus på barnet og for mye fokus på foreldrenes problemer. En iransk mann opplevde også at en voldsepisode utløste en serie hendelser som resulterte i at han mistet kontakten med barnet. Han mente det var feil å la relasjonen mellom voksne overskygge det som han mente var barnets beste.

En tyrkisk mann som kom til Norge på familiegjengenforening etter å ha gifta seg med en norsk-tyrkisk kvinne greide ikke å få til en samværsavtale om barnet, da barnets mor ville separere seg. Han mener å huske at barnets mor ikke ville lage en avtale. Han kan ikke huske at han fikk tilbud om å lage en samværsavtale på familievernkontoret:

Nei altså jeg kan ikke si om han (mekler) har foreslått det eller ei, det ville bli løgn, vet du. Jeg husker ikke. Hadde han tilbudt en sånn avtale så hadde jeg husket det, tror jeg, fordi det var det jeg ønsket meg. Da ville jeg blitt veldig glad.

Etter avsluttet mekling uten samværsavtale kom saken opp for retten. Mannen ble tilkjent samvær med barnet sitt annenhver lørdag, men ekskona hindret han i å ha samvær med barnet. Mannen har erfart at det har vært vanskelig å ha samvær med barnet, uten innblanding fra barnets mor:

Altså hun hadde sine krav, som jeg nevnte i stad, at hun truet meg til samleie. Hun kom hjem til meg: «Hvis du skal se barnet ditt så skal du sove med meg», sa hun til meg. Også fikk jeg besøksforbud av politiet på den tida, og jeg var ikke klar over mine rettigheter og jeg var redd, veldig redd for at jeg ikke skulle treffe barnet mitt lenger, men nå er jeg ikke redd, altså hadde hun kommet i dag hadde jeg ikke vært redd, for eksempel.

Mannen forklarte at barnets mor i en periode kom sammen med barnet for å besøke han. Til sammen tror han det var snakk om omtrent tjue ganger. Det endte med at han fikk besøksforbud fordi hun sa at han hadde slått henne og at han var farlig.

«Å miste familien er som å miste alt»

Lauritsen (1995) har med utgangspunkt i intervjuer om ekteskap og familielev med iranske kvinner og menn sett på hvordan ekteskapet og familien har blitt en «siste skanse» som de iranske mennene investerer alt i når de ikke lykkes ute i samfunnet og når de taper makt i familien. Å «miste familien» i form av en separasjon/skilsmiss kan oppleves som å «miste alt», det siste som er igjen (Lauritsen, 1995:97). Flere av de mannlige informantene har uttrykt at å miste familien er det samme som å miste *alt*. En bosnisk mann forklarte at han ikke fant meningen med livet etter at han ble skilt og mistet kontakten med sine to barn. Det var hans daværende kone som hadde tatt initiativ til mekling på familievernkontoret. Én dag da mannen kom hjem fra jobb, var kona og barna borte:

Jeg sto opp og leiligheta var tom. Også da begynte tragedien faktisk. Jeg visste ikke hvor de var.. ingenting! Også jeg ventet hele dagen, hele natta, de kom ikke. Jeg var helt ute av meg. Jeg skrev SMS-meldinger, også da tredje eller fjerde dagen kom politiet og hentet meg til politistasjonen og avhørte meg på grunn av SMS-meldingene, og jeg fikk besøksforbud mot dem i ett år, mot alle tre.

Mannen fikk senere vite at ekskona og de to barna var på krisesenter. Skilsmissen utløste en rekke hendelser hvor mannen gikk fra en situasjon med familie, hus og fast jobb til å bli alene, uten jobb og uten eget bosted. Mannen mente at det samme aldri kunne ha skjedd i hjemlandet. Da han ble alene drakk han veldig mye. Etter en lengre periode forsøkte han å treffe barna. Han dro hjem til dem og ringte på, men ekskona ville ikke slippe han inn. Hun ringte til politiet som kom og pågrep mannen som fikk fengsel i fire måneder på grunn av brudd på besøksforbudet. Han fortalte at han tenker mye på barna: «*Hver eneste dag tenker jeg på hvordan jeg kan komme i en situasjon ...at det kan hjelpe meg mye hvis jeg får treffe barna. Jeg har ikke sett dem på to år snart*».

Mannen savner barna og han er bekymret for hvilket bilde de har av han som far. Ved en anledning traff han den yngste dattera på t-banestasjonen. Da hun så han snudde hun seg og løp. Han ble sjokkert. Han tror at barnas mor og andre i familien har snakket negativt om han og at «alle» tror på det som ekskona sier. Mannen forsøker å finne seg en jobb slik at det blir «et normalt liv». Han sa at «*familien var alt for meg, det kan jeg bevise*».

Han mener at han kunne ha kontrollert seg hvis det ikke hadde vært for at han ble forlatt

Han husker at han fikk en innkalling til fra familiekontoret etter at han og ekskona ble separert. Fordi han hadde fått besøksforbud mente han at det ikke hadde noen hensikt for han å møte til meklingen. Mannen trodde først at han skulle få besøksforbud i en kort periode, men besøksforbudet har blitt kontinuerlig forlenget. Under den første perioden med besøksforbud mener han at han oppførte seg fint og han forventet derfor at han skulle få lov til å treffe barna etter hvert. Men slik gikk det ikke.

Etter hvert begynte han å «lage problemer»:

Jeg gikk dit, jeg ville treffe barna, jeg fant ingen løsning, hvordan skulle jeg treffe dem?» Han begynte å drikke igjen og han forsøkte å treffe barna: «Ja det bare kom, jeg savnet dem mye, jeg bare dro dit og ringte på døra og snakket med dem eller så dem på balkongen, men kona mi ringte til politiet med en gang.

Mannen uttrykte fortvilelse: han vet ikke hva mer han skal gjøre eller hvem som kan hjelpe han. Han legger mye av ansvaret på én politimann som han mener har støttet ekskona veldig mye. En norsk mann han snakket med mente at han hadde vært utsatt for en rasistisk dom.

Mannen mener at han ikke har fortjent å være uten barna resten av sitt liv, og at skilsmissen kunne vært gjennomført på en bedre måte, også av hensyn til barna:

Vi kunne ha funnet en bedre vei for å separere oss, hvis hun vil, mye bedre, slik at alle har det ok. Jeg kunne hjelpe henne med hva hun vil, jeg skal separere meg eller skilles, jeg kunne hjelpe hvis vi var venner. Vi var sammen i nitten år, alle er sjokkert, jeg må si det, familie, venner, alle, men det var hennes vei.

På samme måte som flere av de andre informantene beskriver mannen en dårlig skilsmisseprosess, som han mener kunne vært håndtert på en bedre måte.

Fedres kamp for kontakt med barn

To iranske menn beskrev en situasjon hvor de står uten kontakt med egne barn. I begge tilfeller har beskyldninger om vold utgjort bakgrunn for en utvikling som har resultert i at far har mistet kontakten med barn. Den ene

faren har gått rettens vei for å få tilkjent samvær med barnet, mens den andre faren har forsøkt en rekke andre veier, uten å nå frem. Mannen som ikke hadde gått rettens vei beskrev en langvarig kamp for å gjenoppta kontakten med et barn som han ikke hadde sett på to år. Mannen uttrykte desperasjon og stor bekymring for barnet. Ekskona ble beskrevet som psykisk syk. Mannen har forsøkt ny mekling på familievernkontoret, men det har ikke hjulpet. Det var meningen at han skulle ha samvær under tilsyn fra barnevernet, men han fikk beskjed om at barnevernet ikke hadde en tilsynsperson tilgjengelig. Mannen mener at barnet hans er «ødelagt» og «knust» av alt hun har opplevd. Han forklarte at barnet hadde sagt til han at: «*Mamma er syk, mamma går sammen med dårlige personer. Jeg skal hjelpe mamma*». Mannen mener at barnet bekymret seg mer og mer for moren samtidig som hun ikke viser det for noen andre, men prøver å kontrollere seg. Han har fortalt alt til barnevernet. Mannen mener barnevernet har opptrådt feil. Den kvinnelige lederen på barnevernskontoret han var i kontakt med hadde sagt til han at: «*I Norge støtter vi damer*». Han stilte spørsmål tilbake til lederen om hva som var forskjellen mellom Norge og Iran, når Iran støtter mannen og Norge støtter kvinnen. Han har ikke fast jobb og han har dårlig økonomi. Mannen har på flere måter prøvd å bli hørt i kampen for samvær med sin datter. Han har kontaktet ulike media og han har demonstrert på gata. Mannen viser til andre *utlendinger* som har begått kriminelle handlinger i desperasjon, og understreker at han ikke vil gjøre det samme:

Jeg er mot alt det kriminelle, jeg liker ikke å gjøre det, jeg går og opplyser folk, men jeg liker ikke å gjøre det. Hvorfor hjelper dere ikke slik at jeg får en god avtale med barnet mitt?

Mannen har prøvd å treffe barnet på skolen. Noen ganger tok han med gaver til henne. Sist gang tilkalte rektor politiet som kom og tok med seg barnet hjem til moren. Da fikk mannen besøksforbud. Mannen ønsker først og fremst at barnet skal få et bedre bilde av han som far:

Jeg ville helst at dattera mi kunne vite at det ikke er min skyld. Jeg har ikke gjort noe galt. Hun kunne bo sammen med moren for alltid, men på en rettferdig måte kunne en finne noen som kunne snakke med henne om at alt hun har hørt om faren sin ikke er helt sant. Så det ville vært nok for meg, så hadde hun ikke gjennomgått alle disse problemene.

Fedre som står i fare for å bli kastet ut av landet

Menn som har kommet til Norge på familiegjening og som har bodd relativt kort tid i Norge har fortalt om stor usikkerhet og trusler fra ekskonas side om å bli kastet ut av landet, og dermed miste kontakten med barn. Separasjon har for noen av mennene representert en usikker situasjon med hensyn til fremtidig farskap. En tyrkisk mann kom rett inn i «det norske systemet» da han kom til Norge. Kona som var ung da hun ble gravid bodde på en barnevernsinstitusjon da mannen kom til Norge for å etablere seg som familie. Mannen beskrev et turbulent forhold fra begynnelsen av med trusler fra barnets mor om å bli kastet ut av landet og ikke få se barnet sitt. Noen måneder etter barnet ble født ble paret separert. En periode var det kontakt mellom foreldrene og barnet, inntil barnets mor anmeldte han for vold og han fikk besøksforbud. På intervjuetidspunktet hadde ikke mannen sett barnet på nesten to år. Han ventet på en domsavgjørelse som ville avgjøre om han fikk lov til å bli i Norge eller om han måtte reise til hjemlandet. Mannen fortalte at han ikke ville reise tilbake av hensyn til barnet, og at han var bekymret for barnets fremtid. Som flere av de andre mennene fortalte ville også han være med i oppdragelsen av barnet. Han var bekymret for hvilken oppdragelse barnet kom til å få, og hva slags miljø barnet kom til å vokse opp i, sammen med moren og hennes familie, som han beskrev på en svært negativ måte.

Fedre som gir fra seg ansvaret og fedre som mener at barnet trenger sin mor

Noen få mannlige informanter har fortalt at de under mekling har sagt at barna kan bo hos mor og at de skal besøke barna. Årsakene til dette kan være mange. Én årsak kan være slik som en afrikansk mann forklarte at *«Jeg som ikke skjønner noen ting om å passe på barn, hva skal barna lære av meg? Og hvem skal hjelpe meg?»* Mannen var ikke fornøyd med måten barnets mor håndterte barnet på, men han kunne heller ikke se for seg hvordan han skulle greie å ta vare på barnet alene. En asiatisk mann som er far til fire barn fortalte at når ekskona bestilte mekling på familievernkontoret tok han kontakt med advokat som formidlet til familievernkontoret at han ikke ville møte barnas mor til mekling. Mannen gikk alene til familievernkontoret og fortalte at barnets mor kunne beholde barna, at han kunne treffe dem når det

passet og at barna kunne bo fast hos sin mor. Mannen forklarte at han ikke så noen annen mulighet:

Hva kan jeg gjøre? De er små barn og de trenger moren. De er ikke store nok til at jeg kan ha barna alene, ikke sant. De trenger moren og de skjønner ikke om moren er slem eller snill. Det er bare det at de trenger moren.

Mannen sa at dersom han hadde hatt familie i Norge eller dersom han kunne fått en søster eller lignende til Norge så ville han ha forsøkt å ta mer ansvar for barna. Mannen hadde ikke jobb og bodde dårlig. I motsetning til noen av de andre mennene, ville han ikke kontakte barnevernet selv om han var svært bekymret for barna og for moren som var alene i en svært vanskelig situasjon. Mannen var redd for at barnevernet skulle ta fra dem barna. Han har truffet barna noen ganger i en periode, men det var ikke lett å få gjennomført samvær slik han ønsket:

Du vet sånn i følge religion må ikke kone og mann treffe hverandre. Jeg ville ha barna hjemme hos meg, men uten mor. Og hun ville alltid komme med barna. Jeg sa til henne at hun er skilt og at det ikke er lov i islam religion at hun kommer til meg.

Etter en periode med sporadiske besøk av ekskone og barn vurderte mannen at det var best at han ble «borte» i noen måneder, og han lot være å svare på telefon. Han hadde bestemt seg for at han ikke ville gjenforenes med barnas mor. Etter noen måneder dro han enkelte helger og hentet barna hos barnas mor og tok dem med seg hjem, for deretter å levere dem tilbake hos moren. Så begynte barnas mor å komme med barna: «*Hun sa jeg skal bare komme og levere barna, hun kom. Hva skulle jeg gjøre?*»

Slik mannen forklarte det måtte han akseptere at barnas mor var med dersom han skulle få treffe barna. I mannens fortelling kom det frem at han er flyktning og at han har hatt tildels store psykiske problemer og at han har gått i psykiatrisk behandling. Mannen fortalte at han ofte var trist og hadde vondt inni seg, men at det ikke betyr at han ikke er glad i sin familie og sine barn. Mannens fortelling viser at fedres motiver for kontakt eller ikke kontakt med barn etter samlivsbrudd, kan være sammensatte. At noen fedre tilsynelatende «gir blaffen i barna sine» kan ha mange årsaker og noen ganger kan det være en måte å beskytte både barna og seg selv på.

Betydning av økonomi: økonomiske konsekvenser av avtaler om samvær

For noen av de mannlige informantene har separasjon og skilsmisse betydd et liv alene, med lite og uregelmessig kontakt med barn. Dårlig økonomi, arbeidsledighet og dårlig eller lite bosted er forhold som beskrives av flere av mennene. Noen av mennene som ikke har regelmessig kontakt med barn har fortalt at de likevel må betale relativt høye barnebidrag, samtidig som de har en svært anstrengt økonomisk situasjon. En asiatisk mann som er far til fire barn fortalte at han betalte mellom syv og åtte tusen kroner i måneden. Et betydelig beløp for en person som ikke har fast inntekt og som i lengre perioder har vært arbeidsledig. Mannen har ikke samværsavtale som spesifiserer samvær, noe som betyr at han må betale desto høyere barnebidrag. Mannen mener at familien hennes utnytter hans ekskone og at de «låner» penger av henne. Etter at han ble separert har han erfart at han likevel burde ha hatt en mer spesifisert skriftlig samværsavtale å vise til. Han betaler høye barnebidrag og han får ikke økonomisk støtte fra sosialkontoret fordi han ikke har en samværsavtale å vise frem.

En nordafrikansk mann fortalte at han hadde lite og uregelmessig kontakt med barnet etter at han ble separert. Meklingen endte med at de ble henvist til retten. Mannen vegret seg for å gå rettens vei. Han viste til ord-taket om at «*det er bedre med én fugl på hånden, enn ti på taket*». Han var redd for at han skulle miste kontakten helt med barnet. På intervju-tidspunktet hadde mannen samvær med barnet noen timer, en dag, annenhver uke. Mannen sa at: «*Her i Norge holder det ikke med fem timer med et barn*». I følge han ville barnets mor at han skulle fortsette å ha kontakt med barnet, men hun ville ikke undertegne samværsavtale. Mannen mente årsaken var at barnets mor ville ha mest mulig barnebidrag. I følge Lyngstad (2004) er det flere foreldre som har faktisk enn avtalt samvær. 70 prosent av samværsfedrene uten avtale (35 prosent av alle samværsfedre) rapporterte at de hadde vært sammen med barna sine siste måned. Noen av de mannlige informan-tene har fortalt om økonomiske motiver hos barnets mor for å nekte å skrive under på ønsket samværsavtale. Det kan tyde på at mange av informantene og deres ekspartnere ikke har hatt tilstrekkelig informasjon om de økono-miske konsekvensene av bestemte avtaler.

I barnelovens § 52 «Føremålet med mekling», står det at: «*Partene bør gjøres kjent med de viktigste økonomiske konsekvensene som avtalen fører med*

seg». I intervju med meklere på familievernkontor i Oslo (Haga, Sømme Hammer, Håøy Nygård, Østgaard Pettersen og Strandhagen, 2006) kommer det frem at flere meklere pekte på at de økonomiske følgene relativt ofte er avgjørende for den løsningen foreldrene til slutt blir enige om. Intervju med meklere viste også at det var en rådende oppfatning om at delt bosted er økonomisk ulønnsomt. Det antas at dette er noe meklerne informerer foreldrene om (ibid:48).

Haga m.fl. (2006:48–49) viser til informasjon på Din Side Økonomi (internett 1) med henvisning til informasjon fra trygdeetaten og skatteetaten som tilsier at delt bosted ikke trenger å ha negative økonomiske følger, såfremt det foreligger en skriftlig avtale om delt bosted. Det er med andre ord mye som tyder på at både meklere og foreldre har mangelfull informasjon om økonomiske konsekvenser av ulike avtaler om barn.

Nye bidragsregler fra 1.oktober 2003 i forhold til samlivsbrudd forsøker å regulere bidraget i forhold til mengden samvær med barnet/barna:

Dersom den bidragspliktige har samvær med barnet minst to dager hver måned i gjennomsnitt, fører dette til at bidraget skal reduseres. Omfanget av samværet skal normalt fastsettes ut fra hvor mange netter pr. måned barnet gjennomsnittlig er hos den bidragspliktige. Samværsfradraget øker med omfanget av samvær... (Trygdeetaten, Brosjyre 2:3f, i Haga m.fl., 2006:50).

Lyngstad (2004) sier at endringene i regelverket kan føre til endringer i barnebidragets størrelse, og dermed for den enkelte bidragspliktiges og bidragsmottakers økonomiske situasjon. Siden størrelsen på bidraget avhenger av omfanget av samvær, kan endringene også få konsekvenser for samværsforeldrenes samvær med barna. De enslige foreldrene, det vil si de foreldrene som barna bor hos, vil kunne ha interesse av å redusere samværet, eller oppgi lite samvær, for å unngå at bidraget blir avkortet. Den bidragspliktige vil på sin side kunne ha interesse av å øke samværet eller oppgi mye samvær, for å få redusert bidraget (Lyngstad, 2004:1). Mange bidragspliktige klager over at de nye bidragsreglene velter bevisbyrden om omfanget av samvær over på dem, og at de ikke blir trodd når de opplyser trygdekontoret om hvor mye samvær de har med barna. Det er, hevdes det, bidragsmottakernes opplysninger som legges til grunn når trygdekontoret fastsetter bidraget (Aftenposten, 18.11.03, i Lyngstad, 2004:1).

Blant de mannlige informantene er det flere som mener at ekspartneren har økonomiske motiver for å ikke ville skrive under på en skriftlig avtale om regulert samvær. Noen fortalte om begrenset samvær på dagtid, uten overnattinger.

Fedre med vanlig samvær eller mer

Sju av mennene har tilsvarende vanlig samvær og to har mer enn vanlig samvær. Flertallet av disse mennene har høyere utdanning og jobb. Noen av informantene ble skilt for flere år tilbake og har gått gjennom prosesser med ulike samværsordninger. En iransk mann fortalte om ulike samværsordninger over tid, hvor han fra starten tenkte å «ta omsorgen for barna». Han forklarte det slik:

Etter at jeg mistet den kampen om forholdet, på en måte, da begynte jeg å tenke, ok, jeg skal ikke tape barna også. Da gikk jeg i rollen at jeg skulle ta omsorgen. Men fort forsto jeg at det var en slitsom kamp, som ødelegger mer enn det skaper, og da begynte vi først med at hun hadde omsorgen, og så gikk vi på femti–femti en periode, og så tok jeg en vurdering om at det ikke var... vi bodde ikke så langt fra hverandre og da var det på en måte en ålreit ordning, men samtidig hadde jeg følelsen av at barna mistet tilhørigheten både hos meg og hos henne. Da tenkte jeg, ok, hvis hun vil og barna vil, så kan de bo der og komme på besøk hos meg og da gikk vi over til at hun tok hovedomsorgen.

En annen iransk mann fortalte om en langvarig prosess fra første mekling på familievernkontoret til den endelige separasjonen og en endelig samværsordning. Under første mekling ble det foreslått en vanlig samværsordning, og at han skulle flytte ut av leiligheten. Mannen kontaktet ulike hjelpe- og støtteinstanser og bestemte seg for å ikke flytte ut av leiligheten og ikke godta samværsavtalen.

Jeg var ikke så erfaren den gangen så jeg tenkte ok, det var for barnets beste, kanskje det er bra for barnet at det er med mamma, trodde jeg, så jeg skrev under (på samværsavtalen). Jeg var senere i kontakt med Foreningen 2 foreldre. Jeg fikk en sånn gnistlignende, veldig stor a-ha opplevelse og etter det har jeg stått på mitt, at ok, du får gå, du får din del og det ble sånn. Jeg ga henne hennes del og hun kjøpte leilighet for seg selv, men jeg skal jobbe for at jeg får hovedansvaret.

Mannen fortalte at barnet hadde reagert bra på separasjonen og at han og ekskona greide å kommunisere med hverandre, selv om de ikke akkurat var venner. Han fortalte at han ville kontakte familievernkontoret snart for å få til en ny samværsavtale hvor han fikk enda mer samvær. Mannen forklarte at han var minst like godt egnet til å være hovedomsorgsfigur som barnets mor, og at han hadde mange ressurser og aktiviteter han kunne gjøre sammen med barnet.

Noen av mennene har søkt advokathjelp og rådgivning for å få mest mulig samvær med barn. En tyrkisk mann som tidligere var gift med en norsk kvinne fortalte at han ikke fikk se de to barna de første månedene etter mekling på familievernkontoret og separasjon. Ekskona hadde fortalt at han hadde vært voldelig. Mannen begynte å gå i behandling og han søkte hjelp hos advokat for få til en samværsavtale om barna. Drøyt ett år etter separasjonen fortalte han at han hadde begynt å venne seg til sin nye livssituasjon og at han hadde fått det bra sammen med barna sine igjen. Han omtalte seg selv som en «familiemann» som hadde blitt vant til å være sammen med barna, etter flere års familieliv. Kontakten med barna betyr mye etter at han ble separert: «*Når de er hos meg føler jeg at livet mitt er komplett på en måte, selv om jeg ikke bor sammen med moren lenger*».

En tredje iransk informant fortalte om et samlivsbrudd som foregikk på fredelig vis, etter enighet mellom partene. De første årene etter skilsmissen hadde mannen vanlig samvær med de to barna:

Når man har sånn norsk standardkontrakt annenhver helg, det er nesten ingenting. Barn kommer på besøk, det er sånn som Ola og Kari gjør. Så lenge barna ikke bor hos deg er det ikke skikkelig kontakt.

Etter noen år overtok mannen daglig omsorg for et av barna. Han forklarte at han hadde hatt urealistiske forventninger til tilværelsen som skilt og «fri» mann:

Det som var mest urealistisk var at jeg ikke kom til å savne det som jeg hadde, men jeg savnet det. Jeg savnet min familie, jeg savnet ungene mine. Det er grunnen til at jeg opplever det bedre nå når eldste sønnen bor hos meg og minste er annenhver uke hos meg.

Andre mannlige informanter har gitt uttrykk for at avtaleregulert samvær representerer et tilbakeskritt i forhold til den kontakten de tidligere har hatt med barn. En annen iransk mann forklarte at det var vanskelig for både

voksne og barn å kontrollere følelser og behov for å være sammen og si til seg selv at «du må vente til neste lørdag».

Når mor gir fra seg daglig omsorg for barn til far

Noen av informantene som har mer enn vanlig samvær har fått det etter å ha vært gjennom en prosess med ulike samværsordninger. Flere av de mannlige informantene har opplevd at vanlig samvær har blitt lansert som en slags norm for fedres samvær. En iransk mann fortalte:

Vi var til mekling tre ganger og vi kom ikke til enighet også skrev vi en avtale om barna, også mitt første mål var at barna ikke måtte skilles, fordi vi har to barn på tolv og fem år. Mitt mål var at barna måtte vokse opp sammen, og det fikk vi og de foreslo at jeg måtte ha ... det er generelt at far tar barna annenhver helg og en dag i uka. Jeg sa at det er helt uakseptabelt, jeg sa at jeg vil ha barna hver uke, hver søndag og mandag. Eksen sa greit, vi skrev en avtale og vi var ferdige. Vi hadde fast avtale, selv om vi hadde et rimelig bra forhold med ekskona mi i ett år. Da, etter cirka ett år fikk jeg brev med innkalling til mekling igjen, som eksen hadde bestilt, et nytt møte for å endre avtalen vi hadde. Jeg var der og de (på familiekontoret) sa at «eksen din sier at hun ikke vil ha samvær med sønnen sin, i det hele tatt».

Mekling om samvær kan foregå flere år etter samlivsbrudd og separasjon/skilsmisse. En samværsavtale kan fungere i en periode, og så kan det skje endringer som gjør at en eller begge foreldre ønsker å endre på avtalen. For den iranske mannen var det viktig å ikke skille de to barna. Han ville eller kunne heller ikke ha vanlig samvær på grunn av arbeidstid. I likhet med noen av de andre mannlige informantene opplevde den iranske mannen at det ble tatt lite hensyn til eller vist liten forståelse for arbeidstiden som tilsa at vanlig samvær ikke ville kunne la seg gjennomføre. Mannen sa at han ville ha samvær med begge barna hver søndag og mandag på grunn av arbeidstiden. Ekskona ga uttrykk for at hun syntes det var for tungt å ha begge barna boende hos seg, samtidig som hun studerte. Mannen ville ikke skille søsknene fra hverandre:

Mitt første krav var at greit, hvis hun har et tungt liv da kan jeg ta barna, begge to, men ikke separere dem og skille dem, fordi det er urettferdig. Og eksen nekta. Vi var der (til mekling) tre ganger, uten resultat, fordi mitt krav var at barna ikke må skilles.

Under siste meklingsmøte stilte barnets mor et ultimatum om at barnas far enten måtte overta omsorgen for sønnen eller så ville hun overlate sønnen til barnevernet. En tid etterpå gikk mannen til retten for å få tilkjent omsorgen for det andre barnet også. Mannen mener at barnas mor slo begge barna og at barna ofte ble overlatt til andre personer, mens barnas mor var ute.

I tiden etter avsluttet mekling og mens mannen venter på en rettslig avgjørelse har han samvær med det yngste barnet tre dager i uken, og av og til mer. Mannen sa at han var heldig fordi han aldri ble avvist når han ville ha barna sine. Barnas mor hadde i retten gitt uttrykk for at hun ikke hadde tid til å ha samvær med eldste barnet mer enn fire netter i måneden.

Mødre med daglig omsorg

Både kvinnelige og mannlige informanter beskriver tildels vanskelige situasjoner som skilt forelder. Fordi flere av de kvinnelige informantene har hovedomsorg og ansvar for barn beskriver de andre typer problemer enn mange av de mannlige informantene som har redusert eller ingen kontakt med barn etter samlivsbrudd. Det er et savn for mange av foreldrene å ha familie i nærheten. Flere av de kvinnelige informantene har beskrevet en vanskelig situasjon etter samlivsbrudd, der de har følt seg alene og tildels isolert. En europeisk kvinne som ble sittende med ansvaret for to barn vurderte å gjenforene seg med barnas far, av flere grunner:

Jeg bor alene med barna. Familiens økonomiske situasjon er svært problematisk. Jeg har svært lite nettverk og ingen familie i nærheten, noe som gjør meg avhengig av pappas praktiske hjelp. Jeg vurderer å flytte tilbake med han for å rette opp det økonomiske og fordi jeg ikke vil oppdra barna alene eller i en konfliktfull situasjon med skilte foreldre.

Kvinnen fortalte at hun hadde tatt kontakt med familievernkontoret i et forsøk på å finne tilbake til barnas far igjen. For de andre informantene ser det ikke ut til å være noen vei tilbake med hensyn til separasjon og skilsmisse. For noen av informantene har det gått mange år siden de gikk gjennom separasjonsprosessen.

Kvinner som er alene om omsorgen og ansvaret for barn

Blant kvinnene som har daglig omsorg for egne barn er det fire som til slutt har sittet igjen alene med omsorg og ansvar for egne barn. Én kvinne ble enke, kort tid etter separasjon, én kvinne ble separert etter en farskapssak som viste at ektemannen ikke var biologisk far til barnet, én kvinne ble alene med barna etter at eksmannen fikk besøksforbud, og én kvinne fikk til slutt eneomsorg og ansvar for barn flere år etter separasjon fra barnas far, og etter flere år med uregelmessig kontakt mellom far og barn. I de to første tilfellene med kvinnen som ble enke og kvinnen som ble separert etter farskapssak, betød tilsynelatende ikke skilsmissen noen stor overgang for barna, fordi de ikke hadde vært vant til å bo sammen med faren. Enken ble tatt hånd om av svigerfamilien, etter at barnas far døde. Situasjonen ble beskrevet som vanskelig både for kvinnen og barna, som hadde fått hjelp fra barnevernet. Den andre kvinnen som ble alene med et barn hadde kommet til Norge for relativt kort tid siden og beskrev situasjonen som alenemor i Norge som svært vanskelig. Hun hadde forlatt to barn fra et tidligere ekteskap i hjemlandet, som ble tatt hånd om av hennes mor, og hun opplevde å være i en svært vanskelig situasjon. På den ene siden ville hun gjerne reise tilbake til hjemlandet for å være sammen med de andre to barna, på den andre siden mente hun at det ville bli en svært skamfull situasjon for henne å komme tilbake til hjemlandet som separert, enslig kvinne med barn. Kvinnen fortalte at hun ville forsøke å lære seg norsk og få seg arbeid og etablere seg i Norge, for senere å forsøke å få de to andre barna hit.

En tredje kvinne ble skilt etter et langvarig dårlig ekteskap med en mann (søskenbarn) som ble beskrevet som svært voldelig. Kvinnen og barna hadde fått hjelp av politi og barnevern for å komme seg bort fra mannen som fikk besøksforbud. Kvinnen og barna hadde etablert seg i en bolig, og både kvinnen og det eldste barnet hadde fått oppfølging gjennom barnevern og psykiatri. Under intervju kom det frem at både kvinnen og barna, spesielt eldste barnet, var sterkt preget av mange års familieliv med en mann som ble beskrevet som psykisk syk og voldelig. Om sin nåværende situasjon sa det eldste barnet: «*Jeg sier at jeg er kjempebra, men kroppen min sier ikke det jeg sier. Jeg var i krise og jeg har fortsatt problemer med konsentrasjon*».

Kvinnen forklarte at hun hadde begynt et nytt liv etter at hun og barna begynte å bo alene. Hun hadde begynt å lære seg norsk og være mer ute i samfunnet, noe hun tidligere ikke hadde fått lov til av mannen.

Den fjerde kvinnen som er alene om omsorg og ansvar for barna er en kvinne som ble skilt for flere år tilbake, og som etter flere år med uregelmessig kontakt mellom far og barn, bestemte seg for å gå rettens vei for å få omsorg og ansvar for barna alene. Barnas far ble dømt for et straffbart forhold, flere år etter skilsmissen, og barna hadde til slutt selv valgt å ikke ha mer kontakt med faren. Kvinnen hadde lagt til rette for samvær mellom far og barn i mange år, på tross av at eksmannen gjentatte ganger ikke overholdt avtaler om samvær med barna. En av grunnene til at hun hadde forsøkt å få til samvær med barnas far var at hun selv trengte avlastning og praktisk hjelp. Kvinnen vektla sin egen situasjon som alene i Norge, uten familie eller nettverk som kunne hjelpe henne da hun ble separert. Flere av kvinnene har beskrevet at det har vært vanskelig å være alene i Norge når de har blitt separert og i stor grad har hatt hovedomsorgen for egne barn. Barns samvær med far kan på denne måten også bli viktig av hensyn til kvinnens muligheter for avlastning og hjelp.

Kvinner som ønsker mer regulert samvær med far

Noen av kvinnene som har daglig omsorg for egne barn har uttrykt at de ønsker mer samvær mellom far og barn. Kvinnene mener at barna trenger faren og at de helst hadde sett at det hadde vært regulert samvær, og ikke «åpne avtaler», som det har vært i disse tilfellene.

En ung tyrkisk kvinne kom til Norge på familieforening for noen år siden. På familievernkontoret ble det laget en skriftlig avtale om samvær, slik hun og mannen hadde blitt enige om på forhånd. Barna skulle bo hos henne og barnas far skulle kontakte barna når han ville. Barnas far skulle kunne komme hjem til barna og barnas mor. For kvinnen ble det problematisk når barnas far begynte å komme oftere og oftere, og til slutt fikk hun tilbud om besøksforbud. Kvinnen fikk tilbud om forlenget besøksforbud, men hun sa nei til det. Hun angret på det etterpå. Kvinnen vil at barna skal ha kontakt med faren sin, men hun vil ikke at han skal komme hjem til henne.

En afrikansk kvinne fortalte om eksmannen som nektet å samarbeide om samværsavtale til mekling og som tydelig ønsket en rettslig behandling. Kvinnen kom til Norge for nesten ti år siden. Hun ble skilt fra mannen sin for omtrent sju år siden. De første årene etter skilsmissen var de «gode venner», men senere ble det problemer. Kvinnen fortalte at barnas far den siste tiden hadde hatt kontakt med de to yngste barna, noen timer, en dag i

uken. Kvinnen har sagt til barnas far at han kan ha de to yngste barna fra fredag til søndag, men det vil han ikke. Han vil ikke at de skal overnatte. Kvinnen tror det er fordi «det koster mye». Han hadde fortalt i retten at han ikke hadde jobb. Kvinnen forklarte at barna egentlig vil være mer sammen med faren, men at barnas far har sagt til barna at deres mor ikke vil at de skal være mer sammen med han.

Betydning av «bilde av far» for barn

I flere av de mannlige informantenes fortellinger har det kommet frem bekymringer og frustrasjoner over det de opplever som dårlige bilder av dem som fedre. Når far ikke har mye kontakt med barn opplever mange fedre at barnet kan få et entydig negativt bilde av dem som fedre. De opplever at de har liten makt til å definere seg selv overfor barnet, og at ekspartneren snakker negativt om dem overfor barnet. Blant de kvinnelige informantene er det noen som har uttrykt at de har forsøkt å bidra til at barnets bilde av faren blir positivt, på tross av at far til tider ikke stiller opp eller gjør ting som ikke oppleves som bra. Det er flere av de kvinnelige informantene som har gitt uttrykk for at barnet eller barna trenger en far og at de er villige til å prøve ganske mye for at barnet/barna skal fortsette å ha kontakt med faren. En europeisk kvinne som var gift med en norsk mann fortalte om hvordan hun hadde forsøkt å opprettholde kontakt med eksmannen og hans nye partnere og barn, av hensyn til egne barn. I motsetning til det bilde som kommer frem i mange av de mannlige informantenes fortellinger av mødre som saboterer samvær eller som ikke skiller mellom mennene som fedre og som eks partnere, viser den kvinnelige informanten at foreldre også er opptatt av at barna ikke skal ha et ensidig dårlig bilde av den forelderen de ikke bor sammen med til daglig. Kvinnen som har høyere utdanning og lederstilling skiller mellom hva eksmannen har gjort mot henne og hvem han er som far for deres barn. Barnas far har ikke stilt opp og han har ikke vært til å stole på, og barna har blitt skuffet mange ganger, men informanten har bestemt seg for å være takknemlig for det som er. En strategi kvinnen forklarte at hun hadde brukt i forhold til barna var å ikke skape forventninger hos dem, og bidra til at de forventet minst mulig, for på den måten å ikke bli skuffet, men takknemlig for det de fikk av kontakt med sin far. Kvinnen mener at det ville vært mye verre for «barnas egen prosess» dersom hun hadde bestemt seg for at barnas far ikke skulle ha kontakt med dem:

Hvis jeg hadde sagt nei fra starten... jeg vet ikke, men jeg hadde ikke noe annet, jeg hadde ikke noen andre her, altså de hadde ikke noen andre, og det er faren, faren er utrolig viktig, og de var glad i han og han var sikkert glad i dem, han var glad i dem, men han taklet ikke sine egne vanskeligheter. Det er vanskelig å vite men jeg ble rådet til å ha samarbeid.

Kvinnen fortalte at hun hadde vært opptatt av at barna skulle ha noen gode minner i forhold til faren:

Jeg ville gi han en sjanse. Han er ikke en dum fyr, han er kjempeflink, masse han kunne ha lært barna om natur og fjell og ski, og han tok dem med på noen skiturer. Så jeg prøver å minne dem om de fine tingene så de har noe som jeg håper kan hjelpe dem, enn at de ikke har noen far i det hele tatt, at jeg tok fra dem faren, jeg tror det skulle vært mer sårende.

I kvinnens fortelling kommer det frem hvordan kontakt med den andre forelderen er gjenstand for forhandlinger og ulike motiver og rasjonaliseringer. Blant annet var det av betydning for kvinnen at hun var alene, uten familie eller annet nettverk som kunne ha hjulpet henne med barna. At barna hadde samvær med sin far ble derfor også en måte å få avlastning på for henne som alenemor.

Manglende foreldresamarbeid og konsekvenser for barn

Flesteparten av informantene har fortalt om en dårlig relasjon og lite kommunikasjon med ekspartner. En fransk kvinne fortalte om dårlig samarbeid med barnas norske far og hvordan dette hadde pågått over flere år. Kvinnen var bekymret for hvordan dette hadde påvirket barna. Hun hadde vært på familievernkontoret flere ganger opp gjennom årene, for å snakke om forhold vedrørende samarbeid om barn, uten resultat, i den forstand at samarbeidet ble bedre. For omtrent ett år siden tårnet problemene seg og et av barna som hele tiden hadde bodd sammen med sin mor bestemte seg for å bo hos faren en periode. Faren fikk, i følge kvinnen, «*panikk fordi han trodde ikke at han ville greie å håndtere en gutt på tretten*», så han tok kontakt med familievernkontoret igjen, og sønnen fikk time hos psykolog. Kvinnen fortalte at hun ble opprørt da hun fikk vite at sønnen hadde vært på

familievernkontoret, uten hennes samtykke. Det var nærmest tilfeldig at hun fikk vite om sønnens kontakt med familievernkontoret. Kvinnen uttrykte at det var tøft å få høre at sønnen hadde vært på familievernkontoret, uten at hun hadde blitt informert på forhånd. Hun beskrev det som tøft å være i en situasjon hvor hun over lengre tid hadde forsøkt å få hjelp til å håndtere problemene i forhold til eksmannen, av hensyn til barna:

Jeg tror ikke at familievernkontoret klarte å forstå omfanget av problemet, om hvor ille det ble til slutt for barna å bli utsatt for så mye stress, fordi jeg stresset dem så veldig, veldig, veldig, og du har to små unger som ikke har gjort noe, ikke sant, og får høre og blir innblandet på en måte, blir vitner, ikke bare vitner, men blir dratt inn i en konflikt mellom foreldrene som utvikler seg til å bli så tøff at...

Kvinnen hadde også gått sammen med det eldste barnet noen ganger til en psykolog på familievernkontoret. Å gå sammen med sønnen til psykolog på familievernkontoret hadde vært til god hjelp i forholdet mellom de to:

Uten å ta parti så syns jeg at han uttrykte seg veldig tydelig, han greide å sette grenser, så jeg syntes at han gjorde en veldig god jobb, ja, og jeg vil ikke nøle med å ta kontakt med han igjen, hvis det skulle oppstå problemer.

Men mellom kvinnen og eksmannen var det overhodet ikke kontakt eller kommunikasjon:

Det går på mail med stygge ord, stygge kommentarer, ingen kommunikasjon, så jeg syns det er rett og slett tøft. Jeg prøver bare å holde han helt, helt unna. Jeg vil ikke at han skal komme inn hos meg, prøver å få han helt bort fra livet mitt, ber aldri om hjelp fra han i forhold til barna.

Kvinnen sa at hun hadde gitt opp å forsøke å få til et samarbeid med eksmannen og at barna hadde blitt veldig involvert i foreldrenes konflikter, gang på gang. Hun uttrykte at eksmannen sikkert også hadde det vanskelig:

Men det er sikkert slik også at jeg gjør en del feil, for jeg tror at han sliter veldig, veldig, men at vi sliter som voksne mennesker det får være en sak, jeg tror at barna på en måte har gitt opp. Minstemannen han blir helt stum når jeg begynner å kjefte og er stresset, minstemann gidder ikke å lytte og det er sikkert min feil, jeg kunne sikkert ha taklet det på en bedre måte, jeg vet ikke...?

Kvinner som har mistet daglig omsorg for egne barn

To asiatiske kvinner har mistet omsorg for egne barn. En kvinne som var gift med norsk mann opplevde at barnefordelings sak resulterte i at barnas far fikk daglig omsorg for barna. Kvinnen ble tilkjent samværsrett som innebar samvær uten overnatting en eller to dager i uken. Slik kvinnen beskrev situasjonen hadde hun ikke fått mulighet til så mye samvær som hun egentlig skulle ha hatt, fordi barnas far saboterte samvær. Kvinnen beskrev en svært vanskelig situasjon hvor hun bor i Norge på grunn av barna. Eksmannen hadde innledet et forhold til en annen kvinne og informanten uttrykte stor bekymring for barna som hun mente ble tatt hånd om av andre enn barnas far. Kvinnen beskrev et langvarig «prosjekt» hvor hun hadde engasjert privatdetektiv for å «avsløre» eksmannens forhold til en annen kvinne, og hvordan dette hadde konsekvenser for barna, som barnas far, i følge kvinnen, fikk andre til å passe på, mens han «levde livet» med sin nye kvinne. Informanten beskrev det som en uholdbar situasjon å være i som mor å ikke kunne ha mer kontakt med sine barn, samtidig som hun visste at barna heller ikke var mye sammen med sin far. I følge kvinnen hadde barna, spesielt det eldste barnet, tatt skade av foreldrenes samlivsbrudd og situasjonen etterpå med betydelig redusert kontakt med moren. Fra en situasjon hvor kvinnen hadde vært hjemmeværende med de tre barna i flere år, ble barna boende sammen med sin far, som i følge kvinnen hadde vært svært lite sammen med familien før, på grunn av arbeidssituasjon med mye reising. Bakgrunnen for at kvinnen hadde blitt fratatt daglig omsorg for barna var, i følge kvinnen selv, eksmannens beskyldninger om at hun var psykisk syk og ute av stand til å ta seg av barna. Kvinnen hadde ved en anledning fått «black out» og reist fra mann og to barn til hjemlandet. Kvinnen beskrev depresjon og frustrasjon som følge av et dårlig ekteskap, med utroskap og mishandling, og en vanskelig situasjon som utlending i Norge, som bakgrunn for det hun selv omtalte som en «black out». Dette hadde i følge henne blitt brukt mot henne i rettsaken som endte med at barnas far fikk daglig omsorg for barna.

I følge kvinnen ønsker barnas far henne ut av Norge slik at barna blir enda nærmere tilknyttet han for til slutt å miste kontakten med moren. Kvinnen forklarte at hun ikke er en dårlig mor og at hun elsker barna sine. Ut fra hva hun fortalte, høres det ut som om barna har kommet inn i en vanskelig situasjon. Kvinnen gjentok flere ganger at hun ville bli i Norge for barnas skyld. Slik kvinnen ser det lider barna, særlig det eldste barnet: «*She's*

the one carrying both of us», forklarte kvinnen. Hvis det ikke hadde vært for barna ville kvinnen ha reist tilbake til hjemlandet for lenge siden.

Tradisjonelle kjønnsrollemønstre og fedres kontakt med barn før samlivsbrudd

Det er mulig at flere meklere tenker at det er samsvar mellom en aktiv far før samlivsbruddet og mors velvillighet i forhold til fars kontakt med barn etter samlivsbruddet (Haga m.fl. 2006). Blant informantene ser det ut til at de fleste har hatt det som betegnes som en tradisjonell kjønnsfordeling, ved at mannen har vært hovedforsørger og kvinnen i hovedsak har hatt ansvar for barn og husarbeid. Som en konsekvens er det rimelig å tenke seg at de mannlige informantene har hatt forholdsvis mindre kontakt med barn, før samlivsbruddet, sammenlignet med barnas mødre. Walle (2006) har i en kronikk om fars vold sett på hvordan minoritetsmenn utøver sin farsrolle:

I større grad enn i majoritetsbefolkningen er familier med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn organisert kjønnsdelt, der far er hovedforsørger mens mor er den primære omsorgspersonen. Dette fører unektelig til at foreldrene utvikler ulike relasjoner til sine barn, og for mange familier forsterkes dette av at far jobber lange dager og på ugunstige tider av døgnet. Far blir i mange familier en fraværende, autoritær person med et begrenset repertoar av praksiser for å utøve sin oppdragerrolle (Walle, 2006).

Mange av de mannlige informantene kan sies å passe inn i disse beskrivelsene av minoritetsmenn. De har vært hovedforsørgere og de har sannsynligvis hatt betydelig mindre kontakt med egne barn, sammenlignet med barnas mor. Flesteparten av mennene ser ut til å ønske å ha mest mulig kontakt med barn etter samlivsbrudd, og det å være far ser ut til å bety mye. For noen av informantene har samlivsbruddet betydd en endring i livsstil ved at de har vært nødt til å arbeide mindre for å ha mulighet til å være sammen med barn. En pakistansk mann som vektla sin egen rolle som forsørger av familien da han var gift forklarte at han var nødt til å arbeide mye for å kunne etablere seg på boligmarkedet. Mannen erfarte at det ikke ble tatt høyde for hans etableringssituasjon og forsørgeransvar til meklings om samvær.

Mange av de mannlige informantene har erfart holdninger om at «kvinnen eier barna». I de fleste tilfellene ser det ikke ut til at mennene har sett på seg selv som eiere av barna eller at de har fremmet argumenter i ret-

ning av å eie barna. Noen av mennene har imidlertid forholdt seg til en diskurs om rettigheter som far og forventninger om delt omsorg. Det er også noen av mennene som har gitt uttrykk for at «*Systemet er slik i Norge. Barn blir først og fremst hos mor*». Det er med andre ord varierende oppfatninger av hvordan situasjonen er i Norge med hensyn til barnefordeling. Generelt ser ikke informantene ut til å ha trodd eller forventet at de skulle få eller ha samme rettigheter som foreldre i Norge, som de ville ha hatt i hjemlandet. Noen av de mannlige informantene gir imidlertid uttrykk for at det var naturlig at barnas mor fikk hovedomsorgen for barna, og de ser ikke ut til å forholde seg til norske diskurser om felles foreldreansvar og betydning av likestilling på foreldre-barn området. Likestilling blir først og fremst brukt for å forklare kvinners økte muligheter i forhold til menn.

Konsekvenser av samlivsbrudd og foreldrekonflikter for barn

Foreldres vurderinger av barns situasjon i forbindelse med samlivsbrudd er tidligere utforsket (Ekeland og Myklebust, 1997). I henhold til foreldrenes vurderinger hadde omtrent åtti prosent av barna i en eller annen grad vist tegn på å ha det vanskelig, den første tiden etter at foreldrene flyttet fra hverandre. Ett år etter hadde tallet gått ned til femti prosent.

Separasjon/skilsmisse vurderes av noen av informantene som en løsning til det beste for barna, mens det av andre foreldre vurderes som en mindre god løsning for barn. For de fleste er det ikke foreldrenes samlivsstatus som tillegges størst vekt, men relasjonen dem i mellom etter samlivsbrudd, og konsekvensene det har for barn. En asiatisk mann som ble separert etter langvarige problemer med ekskona forklarte det slik:

Det er siste løsning for en familie, det er ikke bra å være skilt, men hva skal jeg gjøre? Hun er ikke en snill kone, ikke en snill dame som en kan leve med. Jeg tenkte på denne løsningen, jeg ble trett av å tenke fordi hun levde ikke i fred med meg, hun lagde alltid problemer hjemme og var slem mot meg, slem mot barna, lagde bare vanskeligheter og kranglet mye. Derfor var det best for barnas skyld også at vi ble skilt, fordi når barna ser at foreldrene alltid krangler og krangler er det ikke bra for barnas hjerter. Barna må være i fred, oppleve fred.

Forskning relatert til mekling og samlivsbrudd (Tjersland, 1992) understreker at barn tar skade av foreldrenes manglende evne til å håndtere eller blegge konflikter. Barn risikerer å utvikle psykiske problemer etter foreldrenes separasjon og skilsmisse der foreldrene ikke klarer å blegge konfliktene seg i mellom. Et høyt konfliktnivå og mangel på samarbeid mellom foreldre etter samlivsbrudd kan føre til vanskeligheter hos barn. Det er også noe forskning som tilsier at barn med flyktning- eller innvandrerforeldre får flere og alvorligere reaksjoner etter foreldrenes samlivsbrudd (Back, Svedin og Wadsby, 1993).

Blant informantene er det flere som uttrykker bekymringer for barn. Dette gjelder både for hovedomsorgspersonene, mødrene, og fedrene, som oftest har mindre kontakt med barna. Både mødre og fedre har uttrykt bekymringer for barn som savner den ene forelderen, barn av psykisk syke foreldre, barn som har vært vitne til konflikter og vold, barn som nektes samvær eller som får sterkt redusert kontakt med en av foreldrene etter foreldrenes samlivsbrudd.

I mange tilfeller er også foreldre bekymret for den andre forelderens omsorgskompetanse.

Flere av fedrene har vært i kontakt med barnevernet, og noen av mødrene. En europeisk mann som var gift med en kvinne fra et tredje land fortalte at han var bekymret for barnets situasjon. Han opplevde det som vanskelig å ikke ha mer innsikt i barnets liv:

Jeg gjør min del, så jeg er fornøyd med hva jeg gjør med henne, men hva hun opplever i sitt hus det vet jeg ingenting om, null! Jeg vet ingenting, så det syns jeg er veldig dårlig. Jeg har ikke peiling i det hele tatt om barnets liv, og jeg vil gjerne vite. For meg er det en vegg; fra denne veggen kommer barnet ut til meg, og etterpå skal jeg sette barnet inn i denne veggen igjen, og jeg vet ikke hva som er bak den veggen, ingenting, og det klarer jeg ikke å finne ut, det som barnet opplever i livet sitt uten far.

Mannen kontaktet barnevernet for å høre om de kunne hjelpe han med å finne ut hvordan barnet hadde det hos moren. Mannen er bekymret for barnets fremtid og han føler seg utrygg på barnets vegne. Han er redd for at barnets mor skal ta med seg barnet til hennes hjemland. Han har vurdert å gå til rettssak og forsøke å få hovedomsorgen for barnet, men han mener at barnet uansett trenger sin mor.

Relativt høyt konfliktnivå mellom foreldre før og etter samlivsbrudd og lite kommunikasjon og samarbeid mellom foreldre ser ut til å ha relativt store konsekvenser for involverte barn. Noen av barna har mistet kontakt med den ene forelderen. For noen barn har dette sannsynligvis betydd et bedre liv, i tilfeller hvor det har vært systematisk vold, mens det for andre barn kanskje kunne vært bedre om de hadde fått hjelp til å få et mer nyansert bilde av den andre forelderen, og til gjenopptatt kontakt. Et mindretall av foreldrene har et godt samarbeid og noen av barna som har kontakt med begge foreldre har tydeligvis vært involvert i konflikter og uenighet mellom foreldre, i noen tilfeller over flere år. Det kan se ut som om samlivsbrudd kan være spesielt vanskelig både for voksne og barn som følge av minoritets- og migrasjons-situasjonen, og hva det innebærer av usikkerhet, mangel på nettverk og marginalisering.

8 Konkluderende bemerkninger

I kapitlene ovenfor har jeg belyst ulike sider ved informantenes møte med familievernkontoret som bakgrunnen for kontakt med familievernkontoret, hvilke forventninger de har hatt og hvordan de opplevde dette møtet. Vi har også fått innsikt i deres og barnas situasjon etter samlivsbrudd.

Det er spesielt ikke-vestlige menn og vestlige kvinner (som har hatt norsk partner) som problematiserer kontakten med familievernkontoret. Mennene har hovedsaklig erfaring fra mekling, mens noen av de vestlige kvinnene også har gått i terapi. Begge kategorier har opplevd at det har utgjort en barriere å være utlending i møtet med den norske terapeuten eller meklere. De har beskrevet partiske norske terapeuter eller meklere, som ikke ser, hører eller forstår dem, slik de selv har forsøkt å bli sett, hørt og forstått.

Den norske foreldremeklingen fortøner seg som en ny og fremmed ordening for informantene. Noen har fått god hjelp, men mange har opplevd meklingen som problematisk, og at tiltaket ikke har vært adekvat i forhold til egne behov og situasjon. Meklingen, meklers mandat, makt og avmakt problematiseres, og meklers nøytralitet versus partiskhet gjøres til gjenstand for diskusjon. Mange informanter har møtt en avtaleorientert mekler som har fremstått som byråkratisk. Samtidig har mange av informantene beskrevet egen tilstand på meklingstidspunktet ved hjelp av begreper som «trauma», «angst», «følelsesmessig nedfrost» og depresjon. I denne tilstanden har de blitt overrumplet i møtet med en avtaleorientert mekler med dårlig tid. Flere av informantene beskriver «dårlige skilsmisseprosesser» og de vektlegger betydningen av måten samlivskonflikter håndteres på i møtet med familievernkontoret. Informantenes fortolkninger av møtet med mekler må forstås i sammenheng med den tilstand de selv beskriver at de har vært i. Informantene har opplevd holdninger og *måten* ting har blitt sagt på som avgjørende.

Foreldremeklingen preges av nøytralitet, saklighet og en standardisert behandling hvor følelser i liten grad kan tas hensyn til. Samlivs- og familierelaterte konflikter vil ofte være følelseladete, samtidig som meklingen fremstår som rasjonell og saklig. Informantene gir uttrykk for at det er vanskelig å holde følelsene i sjakk og bli i stand til å snakke om praktiske

ting. Disse vanskelighetene kan sees i lys av byråkratiske spilleregler hvor det forventes rasjonalitet av aktøren. Mekler kan ikke tillate seg å forholde seg til den enkelte klients følelser, men må arbeide for å få partene til å opptre rasjonelt. Terapeuter og meklere er profesjonelle hjelpere som har i oppgave å hjelpe mennesker, samtidig som de er nødt til å følge byråkratiske krav til saklighet, upartiskhet og effektivitet. Dette gjør at både klientenes og de profesjonelle hjelpernes ytringsrom begrenses.

I meklings situasjonen legges det opp til at foreldrene selv skal bestemme og selv skal komme frem til enighet om samværsavtaler. På denne måten understrekes klientenes ansvar, frihet og kompetanse. I situasjoner hvor den ene parten nekter å samarbeide og ikke opptre «rasjonelt» opplever informanter at meklingen er nyttesløs. Innenfor rammer av uenighet, konflikt og kriselignende tilstander, i tilknytning til samlivsbrudd og spørsmål om barn, fremstår avtaleorienteringen og kontraktspråket som et paradoks. Utfordringen er å få parter til å opptre rasjonelt, samarbeide og inngå avtaler som er ment å være forpliktende. Flere av informantene har opplevd at den andre forelder nekter å samarbeide, nekter å undertegne på samværsavtale eller ikke overholder samværsavtalen de har undertegnet på familievernkontoret. Mange har opplevd at samværsavtaler mister sin gyldighet, for gjennomføring av samværsavtale forutsetter enighet og samarbeid mellom parter. Familievernkontoret har heller ingen myndighet til å følge opp eller kontrollere at samværsavtaler blir fulgt etter intensjonen. Det er opp til den enkelte forelder å ta kontakt med familievernkontoret for eventuell drøfting av samvær og behov for endring av avtale. Det defineres av flere som et problem at mekleren ikke kan gjøre noe mer for å påse at begge foreldre overholder samværsavtalen. Flere av informantene påpeker det paradoksale i at mekling fungerer for de som kan kommunisere og samarbeide, og som egentlig ikke trenger å lage en avtale om samvær, mens meklingen ikke fungerer når samarbeidet og kommunikasjonen mellom partene er dårlig.

Forventninger til familievernkontoret, mekling og mekler

Det er en tendens til at foreldre med ikke-norsk bakgrunn sees på som urealistiske i sine forventninger og at de har mangelfulle kunnskaper om norske lover og regler. Ved å se nærmere på informantenes forventninger

ønsket jeg å utforske spørsmålet om det er slik at deres forventninger først og fremst kan forstås på bakgrunn av manglende kunnskap om familievernkontoret og spesielt meklingen. Jeg reiste spørsmålet om bedre kunnskap om norske lover og regler vil føre til at informantene får mer realistiske forventninger til meklingen, i tråd med hvilken hjelp de kan få. Gjennom å se nærmere på forventningene noen av informantene uttrykte ville jeg utforske hvilken betydning informantenes livsverden, bakgrunn, situasjon og behov for hjelp, har for forventningene de har til møtet med familievernkontoret. Jeg har argumentert for at informantenes forventninger må forstås kontekstuel, som i denne sammenheng vil si en forståelse som omfatter informantenes livssituasjon og livsverden.

I rapporten har det kommet frem at informantenes forventninger til familievernkontoret og spesielt til meklingen og mekleren ikke ser ut til å være i samsvar med meklingens intensjon og meklerens mandat. Informantenes forventninger ble oppsummert slik:

- Forventninger til ekteskapsmekling og verdibestemt rådgivning
- Forventninger til mekling som konfliktløsning/hjelp/oppfølging/-opplæring
- Forventninger til meklers kompetanse og rolle som sannhetsvitne, dommer og psykologekspert

I tilfeller hvor det har vært uenighet eller usikkerhet om samlivsbruddet har gjerne en av partene ønsket og forventet konkrete råd for å finne ut av samlivsproblemene. Blant informantene er det flere som ikke har vært inneforstått med situasjonsdefinisjonen og hvilke roller som gjør seg gjeldende under mekling. Foreldremekling forutsetter at foreldrene skiller mellom rollen som forelder og partner/ekspartner. De har forventet noe som ligner mer på terapi eller ekteskapsmekling enn foreldremekling. Noen av informantene har blitt overrumplet i møtet med mekler som ikke setter «kjærlighetsprøyte».

Forventninger til mekler som konfliktløser og dommer

Informantene har forventet en annen meklerrolle enn den nøytrale, upartiske mekleren. Flere har forventet en moralsk og normativ mekler som hjelper til med å etablere sannheten og hva som er «rett» og «galt», og at det finnes gyldige og ugyldige motiver for skilsmisse, som mekler kan stå som dommer for, men de blir møtt med en form for konflikthåndtering som innebærer at

det ikke er mulig å avgjøre skyld eller etablere sannheten. Meklingen kan på denne måten forstås som postmoderne i sin tilnærming, mens informantene har uttrykt forventninger som kan forstås som «moderne» i sin tro på og behov for å etablere sannhet og rettferdighet.

Det ser på mange måter ut til å være et gap mellom, på den ene siden, informantenes situasjon, behov for hjelp og forventninger, og, på den andre siden, familievernets tjenester, terapeutens og meklerens rolle og selvforståelse. Flere av informantene konkluderer med at de ikke vet hva familievernkontoret egentlig kan hjelpe dem med, når de ikke blir møtt slik de hadde ønsket.

Kjønn og etnisitet som fortolkningsramme for møtet

Menn med bakgrunn fra muslimskdominerte land er de som i størst grad har gjort kjønn og etnisitet relevant i sine fortolkninger av møtet med norsk mekler. Måten informantene opplever at de har blitt møtt på som klienter fortolkes som et resultat av stereotype holdninger til menn med innvandrerbakgrunn i det norske majoritetssamfunnet. Kvinnemishandling og vold beskrives som norske stereotype oppfatninger av menn med minoritetsbakgrunn, av mange av de mannlige informantene. Flere av de mannlige klientene har opplevd å ikke bli hørt eller sett slik de har ønsket. De opplever å bli behandlet som noen som representerer et motstykke til norsk likestillingsideologi og selvforståelse, hvor familierett, tilgang til og håndtering av separasjon og skilsmisse står sentralt. I rapporten har jeg forsøkt å vise at dette er viktig for å forstå møtet mellom norske meklere og menn med minoritetsbakgrunn. Noen av informantene som representerer andre familierettslige praksiser ser ut til å ha blitt håndtert på en måte som er opplevd som belærende og maktutøvende, når meklere håndterer situasjonen ved å vise til «hvordan vi gjør det i Norge». Klientens antatte eller reelle vanskeligheter med å håndtere et samlivsbrudd, og i noen tilfeller ny partner, kan komme til å bli etnisert eller kulturforklart, på samme måte som kvinnemishandling og fedres vold.

I rapporten har jeg poengtert at familievernkontorene kan forstås som velferdsbyråkratier preget av en form for hegemonisk feminisme. Med hegemonisk feminisme menes en form for feminisme som har sin ideologiske forankring i den hvite, velutdannede middelklassen. Kvinnelige og mannlige, vestlige og ikke-vestlige informanter har fortalt om opplevelser fra møtet med

terapeut eller mekler som maktutøvelse hvor de opplever et konformitetspress i forhold til majoritetens normer og idealer knyttet til kjønnsrelasjoner, syn på barn og foreldreskap. Mannlige og kvinnelige informanter har opplevd norsk terapeut og mekler som «en som er for likestilling» og som derfor antas å være på kvinnens side, og ha mer forståelse for kvinner enn for menn. Informanter ser ut til å tolke sine erfaringer fra familievernkontoret på samme måte som de tolker erfaringer fra andre norske arenaer, innenfor en diskurs om det norske som «kvinnevennlig» og tilsvarende uvennlig overfor menn. Terapeutens *norskhet* og kjønn kan på denne måten utgjøre en barriere for noen av klientene med minoritetsbakgrunn som i utgangspunktet ikke har tillit til at de vil bli forstått av den norske terapeuten.

Kultur og etnisitet som fortolkningsramme for møtet

Opplevelser klienten har kan bli tolket som resultat av kulturforskjeller, eller som mangel på kulturforståelse og kulturkunnskap hos terapeuten. Noen ganger fremstår kulturforskjellene som diffuse og nærmest uforklarlige, og andre ganger snakker informanten om det på en måte som om kultur og kulturforskjeller var målbare størrelser som en uten videre kan identifisere.

Gjennom informantenes fortellinger har minoritetsperspektiver på det norske kommet frem. På samme måte som meklingen fremstår som uttrykk for en bestemt rasjonalitet, beskrives også bestemte former for rasjonalitet som sentralt i kulturmøtet mellom klient og terapeut eller mekler. Vestlige kvinnelige informanter som har vært sammen med norske menn har beskrevet *norskhet* som en form for saklighet (versus emosjonalitet) og «praktiskhet» som de har opplevd som en kulturforskjell og som et fortrinn norske menn har i møtet med den norske terapeuten eller meklerin. De har fortalt om det de har opplevd som en partisk terapeut som har utvist større forståelse for den norske parten og det er en allianse mellom den norske partneren og den norske terapeuten eller meklerin. De kvinnelige informantene har snakket om dette som kulturforskjeller, og ikke som kjønnsforskjeller. I møtet med terapeuten ser det ut til at etnisitet og kultur, og klientenes etniske og kulturelle identitet, overskygger kjønnsidentiteten.

Kulturforskjeller kommer til uttrykk gjennom forskjellige syn på og forståelser av problem og løsning. Når klientens problemdefinisjon og løsningsforståelse er forskjellig fra den norske partneren og terapeuten kan klienten oppleve å ikke bli forstått eller bli tatt på alvor, men bli mistolket.

Noen av informantene har fortalt at de har blitt møtt på måter som ikke har gitt dem tillit til terapeuten på familievernkontoret. For noen av informantene ser det ut til at de heller ikke på forhånd har hatt tillit til kunnskapssystemet eller ekspertsystemet som familievernkontoret representerer i et moderne samfunn. Blant flere av informantene blir det tydelig at etnisitet og kultur utgjør kilder til å reise spørsmål ved ekspertenes kunnskap og at klientene ikke umiddelbart har tillit til systemet men at de i stor grad vektlegger møtet med den enkelte terapeut eller mekler. Tilliten er mer knyttet til personer enn til systemet.

Betydning av terapeutens kulturkompetanse

Informantene har ulike meninger om hvorvidt, når eller hvordan kultur bør gjøres relevant av terapeuten. Noen klienter vil gjøre egen kulturbakgrunn relevant, mens andre ikke vil gjøre det til et poeng. Mange uttrykker at det ville være ideelt om terapeuten hadde «kunnskap om begge kulturer». Det er også noen som har uttrykt at det er *noe* som bare en terapeut med samme kulturbakgrunn kan forstå, og at opplevd empati fra terapeuten side ville kunne være maksimal dersom terapeuten visste «hvordan det er». Flere av informantene har uttrykt at det ville være ideelt om terapeuten eller mekleren hadde «kunnskap om kulturene» på forhånd. Å ha kunnskap om en kultur vil, slik noen av informantene har forklart det, kunne bety at terapeuten i større grad vil kunne tilpasse egen rollehåndtering i tråd med den enkelte klientens behov og situasjon.

Separasjon og skilsmisse har for mange av informantene vært en sårbar og vanskelig prosess og behovet for å bli forstått og bli mottatt på en god måte har vært stort. Å bli møtt av en mekler som ikke har kulturkunnskap eller forståelse kan da utgjøre en ekstra belastning, og i noen tilfeller føre til motstand fra klientens side. Empati fra terapeuten eller meklerens side ser blant annet ut til å handle om å vite eller forstå hva det betyr for klienten å oppleve separasjon og skilsmisse. På denne måten har noen av informantene satt fingeren på det som kan betraktes som kjernen i kultur; det usagte eller det som tas for gitt av de som deler en kultur.

Noen informanter har fortalt at de har opplevd å bli møtt av en terapeut som har eller tror å være i besittelse av kunnskap om «den andre kulturen». Terapeuten som for eksempel «*vet hvordan afrikanske menn er*»

kan, slik en informant fortalte om det, fremme mistillit heller enn tillit overfor klienten, som ikke kjenner seg igjen i eller som føler seg støtt av å bli plassert i en større kategori «*afrikanske menn*». Det er med andre ord ingen lett oppgave for terapeuten eller mekleren å håndtere antatte eller opplevde kulturforskjeller, eller å vite når en faktisk er i besittelse av relevant kunnskap om klientens kulturbakgrunn. Det som kan være gode intensjoner om å finne en felles plattform å snakke ut fra, eller en felles forståelse, kan resultere i at klienten ikke vil komme tilbake til den samme terapeuten.

Det ser ut til å være en utfordring for terapeuten og mekleren å vite når likebehandling eller forskjellsbehandling er mest relevant som tilnæringsstrategi i møtet med klienter med minoritetsbakgrunn. Skal terapeuten gjøre etnisitet og kulturforskjeller relevant, eller skal terapeuten forsøke å nærme seg klienter på en individuell basis, som «en hvilken som helst norsk klient»? Noen informanter har fortalt om møtet med en mekler som tilsynelatende har håndtert klienten som om klienten «bare» var norsk og som har gitt *norske* råd og anbefalinger. Dette har også vært opplevd som lite adekvat.

Situasjon etterpå for foreldre og barn

I rapporten har det vært vist at for mange har kontakten med familievernkontoret ikke bidratt til å gjøre skilsmisseprosessen bedre. I mange tilfeller har mangel på samarbeid og uenighet mellom foreldre preget kontakten med familievernkontoret og tiden etterpå. Meklingen, og samtaler om barn på familievernkontoret, har, slik informantene har fortalt om det, i de færreste tilfeller bidratt til bedre foreldresamarbeid, eller til en bedre situasjon for barnet, slik foreldrene vurderer det. Samværsordningene som informantene har fortalt om kan beskrives som tradisjonelle, med mange samværsfedre og mange mødre som har daglig omsorg for egne barn.

Noen av mennene har mistet kontakt med egne barn etter samlivsbrudd, ofte som følge av voldsepisoder eller trusler om vold og påfølgende besøksforbud. Disse fedrenes hovedbudskap ser ut til å være at voldsepisoder eller anklager om vold har fått uforholdsmessig store konsekvenser for dem som fedre. De mener at manglende samvær mellom far og barn har hatt skadelige konsekvenser for barna, og at et ensidig negativt bilde av far ikke er til barnets beste. Fedrene beskriver maktesløshet og en svært vanskelig situasjon, ofte med dårlig økonomi og dårlig bosted, i tillegg til ensomhet og

isolasjon. Dårlig økonomi og dårlig bosted kan være årsaker til redusert samvær mellom far og barn.

De mannlige informantene som har vanlig eller mer samvær fremstår som ressurssterke personer med høyere utdanning, jobb og eget bosted. Disse mennene har innhentet råd og søkt hjelp i prosessen med etablering av vanlig eller mer samvær med barn. Felles for disse fedrene er at de har inngått skriftlige avtaler om samvær. De sier at situasjonen som separert eller skilt er mindre vanskelig når den ikke innebærer tap av kontakt med barna. Noen av mennene som i utgangspunktet hadde mye angst i forhold til samlivsbruddet opplevde at samvær med barna gjorde at de bedre kunne håndtere situasjonen som separert.

Flere av kvinnene som har hovedomsorgen for barn skulle ønske at det var mer regulert samvær mellom far og barn. Meklingen har ikke hjulpet til å få far til å skrive under på samværsavtale om regulert samvær. Noen av kvinnene er alene om omsorgen for barn, etter at barnas far av ulike årsaker er blitt borte. Det beskrives som svært vanskelig å være alene i Norge uten familie, nettverk, og uten en mann.

Informanter av begge kjønn har fortalt om bekymringer for barn som de mener har lidd under foreldrenes konflikter, både før og etter samlivsbrudd, og som følge av manglende samarbeid og kommunikasjon. Bekymringer for barn har i noen tilfeller ført til at fedre har kontaktet barnevernet, i håp om hjelp. Flere av fedrene snakker om det de mener er barnets beste, og hvordan dette, ikke blir ivaretatt av offentlige instanser de har henvendt seg til.

Veien videre

Et mål for familievern er en effektiv tjeneste med høy faglig kvalitet, tilpasset brukernes behov. Familievern skal yte hjelp på brukernes premisser. Informantenes erfaringer viser at familievernets tjenester ikke er tilpasset alle brukernes behov, og at noen behov og forventninger kan komme til å bli usynliggjort eller underkommuniserte. Ambisjoner om å yte hjelp på brukernes premisser samsvarer med familieterapeutenes selvforståelse og syn på egen praksis hvor de ikke er eksperter men samtalepartnere. Spørsmålet er i hvilken grad det er mulig å yte hjelp på minoritetsklientenes premisser innenfor rammen av familieterapeutenes selvforståelse og de kulturelle forutsetninger som tross alt eksisterer i et ekspert- og kunnskapssystem slik som

familieverntjenesten. For å kunne nyttiggjøre seg tjenestene må en som klient eller bruker være i besittelse av en bestemt kompetanse og visse kulturelle forutsetninger må være oppfylte. Dette kan klienter med minoritetsbakgrunn i større grad enn norske klienter komme til å oppleve som barrierer. Informantenes erfaringer viser at både systemet og den enkelte terapeut eller mekler kan legge hindringer i veien i forhold til brukerbehov og premisser.

Det ser ut til at det vil være en utfordring for familieverntjenesten i tiden fremover å definere både seg selv og brukerne. Hva slags tjeneste skal familievernet være? Hvem er brukerne og hvilke behov har de? Hvem er det som benytter seg av familieverntjenestens terapeutiske behandlingstilbud og hvem er det som har mest nytte av meklingsordningen? Hvilken rolle har eller kan terapeuten ha, og hvilken rolle har eller kan mekleren ha, i møtet med ulike behov og forståelser?

Summary

The objective of this report is to impart knowledge of how men and women with minority backgrounds experience their meetings with Norwegian family counselling services, therapists, and mediators. By using former clients' own experiences and interpretations of interaction with family counselling services, the challenges involved in encounters between clients and therapists/mediators are illustrated. This report gives an insight into how gender, ethnicity, and culture or cultural differences are of significance in meetings between the client and the therapist or mediator.

Most of the informants have only experienced mediation in connection with a breakdown of a relationship and child custody issues. This report is thus primarily concerned with experience gained in interaction with mediators. Some of the informants also have experience of therapy given by family counselling services, and their experience of meeting Norwegian therapists is also included here.

The main issues investigated and illustrated in the report are:

- What are the expectations of clients with minority backgrounds to family counselling services and how did their meeting with a therapist or mediator correspond to their expectations?
- How did clients with a minority background experience their meetings with Norwegian therapists, mediators, or parental negotiators?
- How is gender made relevant, or given significance, by clients with minority backgrounds, and how did they experience being perceived as an "immigrant man" or "immigrant woman" by the therapist or mediator?
- How were ethnicity, culture, and cultural difference made relevant by clients with minority backgrounds, and how did they feel the therapist or mediator dealt with their ethnicity or culture?

The following matters were also addressed:

- How is the situation for parents and children after contact with family counselling services?
- What visitation arrangements do the informants have?
- What do the parents assess their children's situation to be in relation to the breakdown of the relationship?

The report

Chapter 1 accounts for the methodical approach used, the work involved in recruiting, and the selection of people to be surveyed. In all, 19 men and 15 women of different minority backgrounds were interviewed about their experiences with family counselling services. Recruiting a sufficient number of informants was a laborious and time-consuming assignment. Even though in most cases both parties to a case received letters with a request for an interview, only one of the parties representing a previous relationship wanted to participate. Apart from one case, the informants consist of either women or men making up one of the two parties at family counselling service. The stories of the informants' personal experiences could not be verified, but must stand as their own interpretations of their experiences.

Chapter 2 describes the Norwegian mediation system (parental mediation). Parental mediation is placed in a context of family politics and family law, with legal rights associated with the child, employing the "child's best interests" principle. Common denominators and underlying values for divorce mediation and various mediation models and mediator roles are outlined. Special aspects of Norwegian parental mediation are described, as a background for understanding the informants' experiences in regard to mediation. A central element of parental mediation is the visitation agreement. Perspectives of the visitation agreement and agreement orientation are described and exemplified by the informants' experiences of mediation in connection with visitation agreements. Contract theory is employed to illustrate cultural premises for agreements and follow-up. Through the informants' experiences the relationship between freedom and obligations and culturally determined views of the individual's responsibilities and competence are actualised.

Chapter 3 describes the background for the contact with the family counselling service. In most cases, the woman in the relationship took the

initiative for therapy or mediation. Most of the men showed up more-or-less reluctantly at family counselling services. Some of the men have also contacted family counselling services in the hope of receiving help to establish or regulate custody arrangements with their children after separation. In many cases, a relatively high degree of conflict existed prior to mediation or therapy. Many of the men surveyed told of incidents of violence. In most cases, the men alleged that false accusations had been made by their ex-partners. In some cases, the men admitted to incidents of violence, but these were described as episodic, based on prolonged conflict in a relationship, or unusual circumstances. The report argues for a gender perspective and contextual understanding of violence, with emphasis placed on the refugee or immigrant's circumstances in life, and conflicts between different norms and value systems being central to understanding the phenomenon of maltreatment of women in the present context.

Many of the people surveyed described personal conditions that can be understood to indicate a state of mental unbalance at the time of contact with the family counselling services. This appears to be central for understanding the informants' experiences and interpretations, particularly in a mediation context. Many of the informants tell of meetings between chaotic emotions, ambivalence, uncertainty, and anxiety, and a bureaucratic, rational, and time- venue- and purpose-limited mediation.

The informants' reasons for separation from their partner' can primarily be described as a complex issue. Very few of the informants speak of "marital problems" or "problems of communication". The report sheds light on what has been called the medical model for marriage as a supposition for a certain understanding of problems between couples, and therapy as adequate treatment. In the medical model of marriage, marital problems are identified as a certain type of problem that can be identified in a relationship between partners, which can be treated with the help of therapy. Some of the people surveyed come from western countries, and they described "communication problems" in a relationship. These have been through therapy prior to arriving at mediation. For most of the people surveyed from non-western countries, therapy has not presented itself as a possible alternative. Many of the non-western informants told of complicated situations caused by migration, and many of the men surveyed described an experience of gender power-displacement being a consequence of migration.

Chapter 4 describes the expectations of informants toward family counselling services, especially in relation to mediation. Many of the informants were not operating with a clearly defined distinction between therapy and mediation, and some of them expected marital mediation, not parental mediation. From a mediator perspective the clients' expectations can be defined as unrealistic when these are not in accordance with the intention of the mediation sessions. Non-Norwegian parents, and particularly non-western parents, have been described as having unrealistic expectations by mediators. This is often explained with reference to a lack of information and knowledge regarding Norwegian laws and regulations. From the stories related by the informants, their expectations can be understood as a part of their *lifeworld* and their views regarding marriage and divorce. These expectations may also be understood as an expression of a different kind of rationality from that of the mediator. The informants expected conflict resolution, help, follow-up, and training, and a mediator who could take into account the individual's special situation. However, the experience they actually had was to be met by a mediator who operated within a limited frame of reference, with a universal approach, where the individual's rights are emphasized. A view of conflicts being unsolvable, but manageable, appears to characterize the mediator's handling, and this is not in accordance with expectations from the people surveyed. The informants had an urgent need for help, and clear expectations of mediator skills, and of the mediator's role as a witness, judge, and skilled psychologist. The question that arises is how well parental mediation is suited to handling client needs and situations, and whether a client with a minority background has different needs than a Norwegian client. According to evaluation of parental mediation, the mediators are of the opinion that parents in a conflict have unrealistic expectations as to how mediation can contribute. Evaluation of parental mediation also shows that those who need help the most do not always get the help they need. Several of those surveyed fall into the category of "mediation in high-conflict cases".

Chapter 5 illustrates how gender may be a framework for interpretation in the informants' stories of their experience with family counselling services. Gender is made relevant by many of the male persons surveyed when they tell of meeting therapists or mediators. Being an immigrant, a man - particularly a Muslim man - constitutes, according to several of the male

informants, a distinct disadvantage when meeting with a Norwegian therapist. As a man with a minority background, previous clients experienced being met with stereotyping attitudes. A central stereotype is the notion that men with minority backgrounds are predisposed to violence and are oppressive to women. Some of the male informants experienced this as a priori prejudice on the part of the mediator, and reacted with different oppositional strategies.

Men with minority backgrounds might be treated as different from Norwegian men. They may be seen as having inferior attitudes or characteristics, while the Norwegian man is assumed to be on more equal terms, and more modern. Central themes in mediation as "the man's handling of the breakdown of a relationship" and "new partners" can be presented by the Norwegian therapist as something especially difficult for men with minority backgrounds to deal with, and in this way be explained culturally. Some of the persons surveyed have expressed that they experienced the mediator as patronizing, when the mediator refers to "how things are done in Norway", and that the mediator in this way idealizes Norwegian gender and parental roles. It is my opinion that this can be understood as an expression of a type of hegemonic feminism, and a form of discipline that implies all people will sooner or later adopt the same goals for equality and defined norms in gender relationships, as defined by the white, middle class majority.

The Norwegian female therapist is perceived to be biased by some male clients with minority backgrounds. They describe the female therapist as being "as someone who is for gender equality", and therefore take the woman's side in a conflict. Some of the men surveyed have also expressed worries that the therapists' "Norwegian-ness" overshadows the therapist's gender, and in this way both male and female therapists represent a gender equality ideology, that also the male therapists have more empathy for the female clients than for the men.

Chapter 6 explains how informants have used ethnicity, culture, and cultural differences as a framework for interpretation in understanding their experience with family counselling services. Through the informants' experience, it is clear how culture or cultural differences are given significance, and made relevant in the meeting between a Norwegian therapist and the client with minority background. Some of the women from western countries who have been married to or partners with Norwegian men, and

who have participated in therapy and/or mediation, have told of their experience with Norwegian therapists as biased, showing more understanding and empathy with the Norwegian part in a conflict. The experience of not being understood by the therapist can in this way be interpreted as a result of ethnic and cultural differences, with the therapist and client's "Norwegian-ness" assumed to create a common understanding or alliance. The foreign party in this case may experience being misunderstood or misinterpreted, for example in the way they express their feelings. The Norwegian is described as objective and practical, as opposed to "in some other cultures" where it is more common to show "strong emotions" and where these feelings are defined as "normal" and not threatening.

Some of the informants experienced an indirect expectation to adapt to "Norwegian ways" in their meeting with family counselling service. Some have experienced their own understanding of problems and solutions being met with a "Norwegian" problem/solution understanding. They have left the sessions with the feeling that their own problems are being trivialized or not understood. Some of the informants explained this as a result of ethnicity and cultural differences implying that "Norwegians understand and support each other", and that being a foreigner in Norway represents a barrier.

Some of the informants point to problems concerning language and the significance of language differences between therapist and client. They find it difficult to speak about feelings in a language other than their own native tongue. However, there were also many who pointed out that they are fluent in Norwegian, and that there were other reasons than language that were the cause of them being misunderstood.

Some of the informants stated that it would be ideal to have a therapist from the same cultural background as themselves. However, most of the persons surveyed did not make a point about the therapists' cultural background, rather emphasizing personal qualities and "knowledge of both cultures". The most important factor, according to one informant, is that "*the therapist knows enough about my culture to be able to see and understand me!*" The therapist's cultural knowledge, skills, and understanding consists, among other things, of "knowing how things really are", and having insight in a *silent knowledge*: "that's just the way it is!" and an understanding of what *marriage and divorce means* for each individual client. The therapist's potential of being able to empathize with a client is dependent on among

other factors his or her ability to identify with, and understand a client's situation, and cultural differences may in such case constitute a barrier.

The belief that some clients have that the individual therapist or mediator lacks inter-cultural skills has in some cases resulted in a lack of trust on the part of clients. If the therapist does not remember the client's name, or where the client comes from, this can be a source of distrust. Some of the informants have said that distrust was replaced by confidence as the client and therapist became better acquainted. For others, the distrust appears to have developed into a permanent state of distrust. Some of the informants emphasized that separation and divorce are sensitive situations in life that must be handled on the basis of a good knowledge and understanding of cultural differences.

Chapter 7 illustrates the situation of parents and children after having had contact with family counselling services. Most of the informants are currently separated or divorced. Custody arrangements practiced are traditional, in the sense that most of the female informants have daily care of the children, while most of the male informants have visitation arrangements that do not conform with the norm. Some of the men do not have visitation arrangements (or do not invoke these) or other form of contact with their children at all. Many of these have been accused of violence by their ex-partner, and some of these men have injunction orders banning visitation. A large number of the male informants have told of sabotage of visitation arrangements on the part of the ex-partner, and some have been through mediation various times, and from mediation to court trials, to try to arrange custody rights and arrangements. Many of the male informants believe that episodes of violence or allegations of violence have been given a disproportionate amount of significance, leading to serious consequences for their opportunity to be a father and to have custody/visitation rights with the child. They are of the opinion that this is related to the fact that men from minority backgrounds, particularly Muslim backgrounds, are not believed when they try to clarify the stereotypical picture of the violent male. At the same time, immigrant women are seen as victims, and largely heard and believed.

Both female and male informants express a great deal of concern for their children. The fathers' concerns are associated with the mother's ability to care for the child, the circumstances of her life, and the lack of insight into

the child's life. Some of the fathers who do not have contact with their children at all, are worried that the child has suffered in situations where they have had to "forget" their father, or have developed a very one-sided, negative picture of him. Some of the mothers worry about poor parental cooperation, and conflicts between the parents that involved the children. Some of the mothers describe problems of fathers who will not, or cannot, have ordinary custody or carry out visits with their children at regulated times. Some of the male and female informants mention economy and financial issues as well as their accommodation situation as obstacles for carrying out ordinary custody/visitation arrangements.

Most of the informants experienced the family counselling services as a new and unfamiliar system. Several stated that "It took time to understand the system", and that "we need more time", referring to their experiences with mediation. Informants that did not experience a good meeting use gender, ethnicity, and culture as frameworks for interpreting and understanding the meeting with the therapist or mediator. The informants have described biases among therapists and mediators based on gender, ethnicity, and cultural differences. Many have stated that the family counselling service is "a good system", but that a decisive factor is "the person in charge". The individual therapist or mediator's handling of his/her own role and attitudes is given great significance by the informants.

A number of prevailing cultural conditions are the basis of therapy and mediation. These can represent barriers for both Norwegian clients, as well as for clients with minority backgrounds. One objective of family counselling is to create an effective service with a high level of professional quality, adapted to the users' needs. Family counselling should give assistance based on the user's terms. Based on the experiences of the informants, one might ask oneself to what degree the family counselling services are adapted to the various users' needs, and to what extent help is given on the users' terms? Maybe one should look at the conditions, frameworks, and effects of the different services, as the clients themselves have experienced them, rather than defining client expectations as being unrealistic.

Litteratur

Andersson, B. og Lundberg, M. (2000) *Våld mot invandrorkvinnor. Kvinnors berättelser och socialtjänstens strategier*. Lund University

Aponte, H. (1994) *Bread and Spirit. Therapy with the New Poor. Diversity of Race, Culture and Gender*.

Ariel, S. (1999) *Culturally Competent Family Therapy*.

Asland, J. (2005) *Norske rettsregler om ekteskap, samboerskap og partnerskap*, i Thorbjørnsrud, B.S. (red.) *EVIG DIN? Ekteskaps-og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*.

Ballou, M. (1996) MCT theory and women. In D.W.Sue, A.E.Ivey & P.B. Pedersen (Eds) *A theory of multicultural counselling and therapy*. Pacific Grove

Barne- og familiedepartementet (1994) *Rundskriv om mekling – etter Ekteskapsloven og Barneloven*. Q-07/94

Barne- og familiedepartementet (1998) *Kompetanse i familierapi*, Rundskriv Q-09/98

Barne- og familiedepartementet (2002) *Kompetansetiltak for familievern*

Barne- og likestillingsdepartementet (2006) *Foreldreansvar, fast bosted og samværsrett*. Q-0580

Barne- og likestillingsdepartementet (2006) *Mekling for foreldre* Q-0795 12/2006

Baumann, Z. (1991) *Modernity and Ambivalence*. Cornell University Press, NY

Berg, E. (2003) *Samhandlingens monolog. En studie av interaksjon mellom klienter med innvandrerbakgrunn og ansatte i tiltaksapparatet for rusmiddelbrukere*. SIRUS, rapport nr.1

Berge, S.B. (1980) Et forsøk på å evaluere virksomheten ved et familierådgivningskontor. *Fokus på familien*, vol.8, nr.2.

Berhanu Kebreab, Atnaf (2004) *Rapport fra pilotprosjekt i Forebyggende familiearbeid med minoritetsfamilier*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet Region Øst, Sentrum familiekontor

Bjørge, M. og Due-Tønnesen, B. (1992) Dette sier klientene! Brukerundersøkelse ved et familierådgivningskontor. *Fokus på familien*, vol.20, nr.4

- Bondesen, E. (1994) *I gode og onde dager – kloden rundt. Tverrkulturell foreldremekling*. Prosjektrapport Redd Barna, Kirkens familierådgivningskontor, Holmlia.
- Bourdieu, P. (1990) *The Logic of Practice*. Cambridge
- Bredal, A. (2004) "Vi er jo en familie". *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Avhandling, Universitetet i Oslo
- Bruner, E.M. (1986) Experience and its Expressions. I Turner, V. og Bruner, E.M. (ed.) *The Anthropology of Experience*. University of Illinois Press.
- Darvishpour, M. (2003) *Invandrarkvinner som bryter monstret. Hur maktforskjuttingen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen*. Avhandling, Sociologiska institutionen, Stockholms Universitet
- De los Reyes, P. (1998) Det problematiske systemet: Om "svenskhet" och "invandrarskap" inom svensk genushistorisk forskning. *Historisk tidsskrift*, nr.3
- De los Reyes, P. og Mulinari, D. (2005) *Interseksjonalitet. Kritiske refleksjoner over ujevnehetens landskap*.
- Eidheim, H. (1988) Om observasjon i terapiforløp og kulturelle og profesjonelle kompetanser. I Eidheim, H. og Stordahl, V. *Kulturmøte og terapi i Sápmi*. Davvi Girji OS
- Eikeset, K. (2003) Mekleren – en profesjonell hjelper? *Kontekst* 3/2003
- Ekeland, T-J. (2003) Foredrag på nasjonal jubileumskonferanse for OFO (Offentlige familiekontorers organisasjon): *Mekling – makt og avmakt*
- Ekeland, T-J. (2004) *Konflikt og konfliktforståelse – for helse- og sosialarbeidere*. Gyldendal akademisk psykologi
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1988) *Mekling i skilsmisseprosessen*. Del I: *Mekleren*. Rapport nr. 8806. Volda: Møreforskning/MRDH
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1989) *Mekling i skilsmisseprosessen*. Del II: *Brukaren*. Rapport nr. 8905. Volda: Møreforskning/MRDH
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1996) *Foreldremekling. Meklarperspektivet*. Høgskulen i Volda. Møreforskning Volda, forskingsrapport nr.12
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1997) *Foreldremekling. Brukarperspektivet*. Høgskulen i Volda. Møreforskning Volda, forskingsrapport nr.23
- Ekeland, T-J. og Myklebust, V. (1997) Gir skilsmissemekling resultat? *Tidsskrift for Norsk psykologforening* vol.34:379-387

- Ellingsæter, A.L. og Leira, A. (2004) Innledning: Velferdsstaten og familien. I Ellingsæter, A.L. og Leira, A. (red.) *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Gyldendal Norsk Forlag AS
- Engebretsen, E. (2005) Barnevernets og de fremmedes ord – nærlesning av journalnotatene i en barnevernssak fra 1987-88. *Barn*, nr.1
- Engebrigtsen, A. *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn...Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Rapport 7/02 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Eriksson, M. (2003) *I skuggan av Pappa. Familjerrätten och hanteringen av faders våld*. FORLAGS AB GONDOLIN
- Fauchauld, K.A. (1997) *Obligatorisk mekling og foreldresamarbeid*. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Tromsø.
- Fish, J. (1996) *Culture and Therapy. An integrative approach*.
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge, Polity Press
- Goffman, E. (1969) *The Presentation of Self in Everydaylife*. New York: Penguin Books
- Gullikstad, B., Lauritsen, K. og Berg, A-J. (2002) *Om konstruksjoner av kategorien innvandrerkvinne*. SINTEF Teknologiledelse IFIM
- Gaasø, K. (2005) *Statlig regionalt barne-og familievern. Endelige tall, familievernet, 2004. Stadig flere saker for familievernet*
<http://www.ssb.no/emner/03/04/famvern/main.html>
- Haga, F.O., Sømme Hammer, M., Håøy Nygård, R., Østgaard Pettersen, K. og Strandhagen, I.J. (2006) *Får far lov? – barneloven og omsorgsdeling i et likestillingsperspektiv*. Humanistisk prosjektsemester, utarbeidet på oppdrag fra Reform – Ressurssenter for menn
- Hagen, G. og Qureshi, N.A. (1996) *Etnisitet i sosialt arbeid. Arbeid med etniske minoriteter i barnevern og sosial sektor*. Tano Aschehoug
- Haugli, T. (2002) *Det mangfoldige barnets beste*. I Strøm Bull, K, Hagstrøm, V. og Tjomsland, S. (red.) *Bonus Pater Familias. Festskrift til Peter Lødrup, 70 år*
- Hennum, N. (2002) *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, rapport nr.19
- Hennum, N. (2006) Likestillingens utfordring: Å avkjenne omsorg for barn. *Sosiologi i dag*, årgang 36, nr.3: 35-58

- Hjelde, K.H. (1994) Om begrepsbruk ved helse- og sosialarbeid med flyktninger. *LINJER* nr.1, 4.årgang Psykososialt senter for flyktninger, UiO
- Holy, L. og Stuchlik, M. (1983) *Actions, norms and representations. Foundations of anthropological inquiry*. Cambridge University Press.
- Howe, D. (1991) The Family and the Therapist: Towards a Sociology of Social Work Method.I Davies, M. (ed.) *The Sociology of Social Work*. Routledge, London and New York
- Hydle, I. og Johns, S. (1992) *Stengte dører og knyttede never. Når eldre blir utsatt for overgrep i hjemmet*. Kommuneforlaget.
- Hylland Eriksen, T. og Arntsen Sørheim, T. (2003) *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Tredje utgave, Gyldendal Norsk Forlag AS
- Høglend, P. (1999) Psychotherapy Research. New Findings and Implications for Training and Practice. *The Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 8:257-263
- Irving, H. & Benjamin, M. (1995) *Family Mediation. Contemporary Issues*.
- Irving, H. & Benjamin, M. (2002) *Therapeutic Family Mediation. Helping Families Resolve Conflict*.
- Ivey, A., D'Andrea, M., Bradford Ivey, M. og Simek-Morgan, L. (2002) *Theories of Counselling and Psychotherapy. A Multicultural Perspective*.
- Jensen, A.M. (2003) *Flere barn bor med far – mot et vendepunkt?*
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200303/01/>
- Jensen, A.M. (2005) Barn som bor med far bor også med mor. *Samfunnsspeilet* nr.2
- Jensen, P. (2006) Hvordan kan ”den store psykoterapidebatten” påvirke forståelsen av familierapiforskningen? Hvilken terapeut har det beste tilbudet til hvilken klient? *Fokus på familien*, nr.2
- Jonassen, W. (2004) *Krisesenterstatistikk 2004*. Notat nr.1/2005 Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Jonassen, W. og Bratt, C. (1998) *Familievernet. En undersøkelse av åtte familievernkontor*. NIBR, prosjektrapport nr. 3
- Kränge, O. (2004) *Grenser for individualisering. Ungdom mellom ny og gammel modernitet*. Rapport 4/04 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Kruk, E. (1998) *Mediation and Conflict Resolution in Social Work and the Human Services: Issues, Debates and Trends*. I Kruk, E. (ed.) *Mediation and Conflict Resolution in Social Work and the Human Sciences*.
- Kruk, E. (1998) *Postdivorce Parenting. Parenting Disputes in Divorce: Facilitating the Development of Parenting Plans through Parent Education and Therapeutic Family Mediation*. I Kruk, E. (ed.) *Mediation and Conflict Resolution in Social Work and the Human Sciences*.
- Lago, C. og Thompson, J. (1996) *Race, Culture and Counselling*
- Lambert, M.J. (1992) *Implications of outcome research for psychotherapy integration*. I Norcross, J.C., Goldfried, M.R. (eds.) *Handbook of psychotherapy integration*. Basic Books, New York, 94-129
- Lauritsen, K. (1995) *Ekteskapet som arena for endring. Forhandlingar og strategiar i iranske flyktningfamiljar i Norge*. Hovudoppgåve i sosialantropologi, Trondheim
- Lie, B. (2004) *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Statistisk sentralbyrå, rapporter 2004/1
- Littlewood, R. (1992) *Towards an intercultural therapy*. I Kareem, J. & Littlewood, R. (red.) *Intercultural therapy*. Oxford
- Lopez, G.S. (2004) *Kulturmøter på familiekontoret. Erfaringer og eksempler fra flerkulturell terapi og mekling*. BufDir, Region Øst
- Lutz, C.A. (1988) *Unnatural Emotions. Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll & Their Challenge to Western Theory*. The University of Chicago Press
- Lyngstad, J. (2004) *Samværsforeldres samvær med sine barn: Mer faktisk enn avtalt samvær*. <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200402/07/>
- Lyon, D. (1994) *Postmodernity*. (Parkin, F. (ed.) *Concepts in the Social Sciences*). Open University Press.
- Mc Goldrick, M. et.al. (1996) *Ethnicity and Familytherapy* (second edition)
- Morgan, D.H.J. (1985) *The medicalisation of marriage*. I Morgan, D.H.J. *The Family, Politics & Social theory*. University of Manchester.
- Morønning, V. og Bondesen, E. (1995) *Foreldresamarbeid etter mekling og barns reaksjoner på foreldrenes samlivsbrudd*. Kirkens familierådgivningskontor, Holmlia.
- Moseng, B. (2002) *Lesbiskes psykiske helse*. Rapport nr.4/02 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Myrvik, H. (2005) Bakenfor "Godt Samliv". Et kulturanalytisk blikk på etableringen av tverrpolitisk enighet om statlig støtte til samlivskurs for førstegangsfødende. I Tafjord Lærum, K. og Hansen Helskog, G. (red.) *Fra teknikk til holdning. Erfaringer med samlivsprogrammet PREP i Norge*. Publikasjon fra Modum Bad – SAMLIVSSENTERET

Nordhelle, G. (2006) *Mekling. Konfliktforståelse og konflikthåndtering*. Gyldendal akademisk

Oldren Smørdal, M. & Thuen, F. (2004) *Langt igjen til løsning. Erfaringer med konfliktfylte meklinger etter ekteskapsloven og barneloven*. Hemil-senteret, Universitetet i Bergen

Opinion (1996) En undersøkelse om befolkningens kjennskap til familievernkontorene, på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet.

Palmer, S. (2002) *Multicultural Counselling. A reader*.

Pape, H. og Stefansen, K. (2006) Kjønn og vold. I Lorentzen, J. og Muhleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget.

Parham, T.A., White, J.L. & Ajamu, A. (1999) *The psychology of Blacks: An African centered perspective* (third ed.) Upper Saddle River

Paul, R. (1998) *Shelters for battered women and the needs of immigrant women*. København: TemaNord 1998:507

Pettersen, K-S. (2005) *Tatere og misjonen. Mangfold, makt og motstand*. Rapport 2/05 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Prøitz, A. (2004) Kunnskapens betydning i "ikke-vite" posisjonen – lesbiske kvinners møte med et familievernkontor. *Tidsskrift for Norsk psykologforening* nr.4, vol.41

Qvale, K. (2005) *Balansen mellom stram struktur og det individuelle møtet. Mekling med foreldrepar med ikke-vestlig bakgrunn*. Et fagutviklingsprosjekt ved Familiekontoret Oslo Sør tilknyttet Kirkens familievern. Diakonhjemmet Høgskole, rapport nr.4

Saltnes, G. K. (1996) *Utroskap i en chilensk kontekst: Kvinnelige håndteringsstrategier i møte med menns utroskap*. Skriftserie 7/96, Senter for kvinneforskning, NTNU.

Schau, M. (1993) Javisst nytter det – Brukernes opplevelse av behandlingen ved et familiekontor. *Fokus på familien*, nr.4

Skarsaune, E. (2006) *Mann og muslim i "likestillingslandet". En studie av maskulinitetsforestillinger blant muslimske menn i Oslo*. Masteroppgave i religionshistorie, UiO

Skevik, A. (2004) *Far, forsørger og fattig? Økonomiske problemer blant norske samværsfedre.*

Skevik, A. og Hyggen, C. (2002) *Samværsfedrenes situasjon. Rapport fra en spørreundersøkelse.* Rapport 15/02 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Skevik, A. og Hyggen, C. (2003) Samværsfedres situasjon. Rapport fra en spørreundersøkelse. *Mannsforskning* nr.1:32-33

Skytte, M. (2000) Er etniske minoritetsfamilier for utfordrende for sosialt arbeid? *Nordisk sosialt arbeid*, nr.1

Stark, B. (2005) *International family law: an introduction.* Aldershot: Ashgate

Stortingsmelding 29, 2002-2003 *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*

Stølen, K.A. (1990) Farlige kvinner, voldelige menn: En sosiokulturell analyse av konemishandling i Caipi, Ecuador. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årgang 31: 441-459

Stølen, K.A. (1992) *Hegemonic Masculinity – Emphasized Femininity: Gender, Power and Social Change in Rural Argentina.* University of Oslo, Center for Development and the Environment.

Sue, D.W. & Sue, D. (1999) *Counselling the culturally different: Theory and practice* (Third edition) New York

Sveaass, N. og Reichelt, S. (1996) Terapeutiske samtaler med flyktninger. I Reichelt, S. og Haavind, H. (red.) *Aktiv psykoterapi. Perspektiver på psykologisk forståelse og behandling.*

Sørheim, T.A. (2000) Utfordringer i møte med innvandrere. I Eriksen, W og Brage, S. (red.) *Korsryggsmerter – en samfunnsmedisinsk og allmennmedisinsk utfordring.* Unipub forlag

Thorbjørnsrud, B. S. (red.)(2005) *EVIG DIN? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge.* Abstrakt forlag AS

Tjersland, O.A. (1992) *Samlivsbrudd og foreldreskap. Meklingsprosessens psykologi.* Universitetsforlaget.

Tseng, W. og Hsu, J. (1991) *Culture and Family. Problems and Therapy.*

Walle, T.M. (2004) Menn og maskuliniteter i en minoritetskontekst. I Fuglerud, Ø. (red.) *Andre bilder av "de andre". Transnasjonale liv i Norge.* Pax Forlag.

Walle, T.M. (2004) *Styres maskulinitet av etnisitet?* Innlegg på Likestillingscenteret 11.juni 2004 <http://www.likestilling.no/artikkel.html?id=598>

Walle, T.M. (2006) Kjønn og etnisitet. I Lorentzen, J. og Muhleisen, W. (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget.

Woon, L.L. (2004) *Minoritet i maktens tegn*. Innlegg på konferanse i regi av KIM 08.10.04 <http://www.likestilling.no/artikkel.html?id=690&printver=1>

Ylvisaker, S. (2004) *Når Omar, Sara og Samuel forteller...Diskurs, ideologi og handling i møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig familiebakgrunn*. HiO-rapport 2004 nr.16

Ytrehus, L.A. (2004) *Intellektuelle i eksil. Integrering og ekskludering i et livsverdensperspektiv*. Avhandling for graden doctor artium, Universitetet i Bergen.

Østberg, S. (2005) Foredrag 1.juni, Forum for familieforskning, basert på forskningsprosjekter om norsk-pakistanske barn og ungdommer.

Aktuelle lover, forskrifter, regler og proposisjoner

Lov om familievernkontorer, 1998

<http://www.lovdata.no/all/nl-19970619-062.html>

Lov 4.juli 1991 nr 47 om ekteskap

<http://www.lovdata.no/all/tl-19910704-047-005.html>

Lov 8.april 1981 om barn og foreldre (Barneloven)

<http://www.lovdata.no/all/tl-19810408-007-006.html>

Forskrift om mekling etter barnelova, 1994

<http://www.lovdata.no/for/sf/bf/xf-19940919-0969.html>

Forskrift til ekteskapsloven om mekling mv, 1992

<http://www.lovdata.no/for/sf/bf/xf-19921117-0980.html>

Odelstingsproposisjon nr.6, 1996-97

Stortingsproposisjon nr.1, 1997-98

Nye bidragsregler 1.oktober 2003, Trygdeetaten

Vedlegg 1:

Forespørsel til familievernkontor om deltagelse i forskningsprosjekt

Aktuelt familievernkontor

Oslo 09.09.04

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt:

Minoritetsperspektiver på norsk familievern – bidrag til et kultursensitivt familievern

Etter oppdrag fra Utlendingsdirektoratet og Barne- og familiedepartementet er det igangsatt et treårig forsknings- og utviklingsprosjekt, med tilknytning til NOVA. Hensikten med prosjektet er å utforske hvordan norske familievernkontor fungerer for familier med minoritetsbakgrunn. Dette vil bli belyst ved å se på:

- Betydning av språk og kulturelle forskjeller i møte mellom terapeut og bruker.
- Betydning av kjønn i møte med terapeuten
- Forholdet mellom økonomi og bosituasjon og foreldres samvær med barn, etter evt. samlivsbrudd
- Forståelse av barnas beste ut fra ulike kulturelle ståsted

Som ansvarlig for gjennomføringen av prosjektet ønsker jeg å komme i kontakt med aktuelle familievernkontor for å kunne gjøre et utvalg av personer med minoritetsbakgrunn som har vært til mekling. Målet er å intervju tidligere klienter, som har vært på familievernkontor i løpet av 2003, om deres erfaringer fra familievernkontoret, spesielt meklingen, og deres nåværende situasjon. Til sammen er det tenkt å intervju omtrent 50 personer, fordelt på to eller flere familievernkontor.

Det tas sikte på å gjøre et utvalg av aktuelle informanter ved innsyn i meklingsprotokoll, for å få tilgang til aktuelle personers navn og adresse. Det vil bli sendt brev, i regi av familievernkontoret, utformet av forsker, med forespørsel om intervju til samtlige personer med utenlandsk navn, som vurderes som aktuelle, som har vært til mekling i løpet av 2003.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Det er søkt dispensasjon fra taushetsplikten for innsyn i journalarkiv, med tanke på utvalg av aktuelle informanter. Dette for at forsker skal kunne gjøre jobben med utvalg og utsending av brev, og unngå at familiekontoret belastes med merarbeid.

Deltagelse er selvsagt frivillig for tidligere klienter og all informasjon vil behandles konfidensielt. Jeg har full taushetsplikt. Opplysninger som fremkommer i slutt-rapport vil bli anonymisert. Prosjektet avsluttes sommeren 2007.

Vedlegg 2: Brev til tidligere klienter, sendt i regi av familievernkontor

Navn og adresse aktuelt familievernkontor

Vil DU være med?

Spørsmål om intervju

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har startet et forskningsprosjekt som blant annet skal se nærmere på hvordan personer med utenlandsk bakgrunn har opplevd møte med familiekontoret.

Prosjektmedarbeider trenger å komme i kontakt med personer som har vært på familiekontoret til mekling. Vi sender derfor denne forespørselen om intervju til deg, fordi du var på familiekontoret i løpet av 2003.

Deltagelse er helt frivillig og du velger selv om du vil la deg intervjuet. Du kan også trekke deg underveis, uten noen form for begrunnelse.

Dersom det passer for deg kan intervjuet skje på NOVA (nær Frognerparken), eller et annet sted som passer for deg. Intervjuet vil vare ca. 1 time, avhengig av hvor mye tid du har. Tolk kan bestilles dersom du ønsker det.

Forskningsprosjektet avsluttes i 2007. Prosjektet skal dokumenteres i en sluttrapport. All informasjon som gis blir anonymisert. Prosjektmedarbeider har taushetsplikt.

Prosjektet er registrert og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Hvis du er interessert kan du kontakte prosjektmedarbeider på telefon: **22541279**, eller e-post: **gsl @ nova.no**

Med vennlig hilsen

Leder, familiekontoret

Gro Saltnes Lopez
Prosjektmedarbeider
NOVA

Vedlegg 3: Brev til familievernkontor vedr. rekruttering av tidligere klienter fra terapi

Aktuelt familievernkontor

Oslo 21.10.05

Minoritetsperspektiver på norsk familievern – bidrag til et kultur-sensitivt familievern

Det har gått vel ett år siden oppstart av prosjektet «*Minoritetsperspektiver på norsk familievern*». Det vises til tidligere orientering om prosjektet høsten 2004.

I vår ble det sendt ut brev til utenlandske klienter hentet fra meklingsprotokoll (2003). Prosjektmedarbeider har etter hvert fått et betydelig datamateriale med særlig fokus på meklingen. I prosjektet er det også et mål å utforske det terapeutiske tilbudet ved familievernkontor slik utenlandske klienter har opplevd det. Det er veldig få av de informanter som er intervjuet per i dag som har benyttet seg av andre tjenester enn mekling. Vi tillater oss derfor å spørre om det er mulig å rekruttere informanter som har gått i parterapi ved familiekontor, og om du og andre terapeuter ved familiekontor kan kontakte tidligere klienter som har gått i slik terapi med forespørsel om noen av disse er villige til å delta i intervjuundersøkelsen. Klienter som har gått i individualterapi eller familieterapi kan også være av interesse. Det tas sikte på å gjennomføre ett til to intervjuer med hver informant.

Personer med utenlandsk bakgrunn som har gått i terapi i løpet av 2004 og/eller første halvdel av 2005 anses som aktuelle. Det er utformet et infoskriv som interesserte eks-klienter kan få tilsendt, etter at terapeuten har vært i kontakt med dem. Infoskrivet følger vedlagt (se vedlegg nr. 4).

Vi håper på en rask tilbakemelding. Eventuelle spørsmål kan rettes til prosjektmedarbeider på telefon: 22541279, eller via mail: Gro.S.Lopez@nova.no

Med vennlig hilsen

Svein Mossige
Prosjektleder

Gro Saltnes Lopez
prosjektmedarbeider

Vedlegg 4: Brev fra familievernkontor til tidligere klienter fra terapi

Oslo, 27.januar 2006

Navn og adresse aktuelt familievernkontor

Til deg som har vært på familievernkontoret

Vi henvender oss til deg som har vært til samtale på vårt kontor. Dette gjør vi i forbindelse med et forskningsprosjekt som skal utføres av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). De skal undersøke hvordan kvinner og menn med utenlandsk bakgrunn har opplevd møtet med familievernkontoret. For å få gjennomført undersøkelsen, trenger de som skal gjennomføre prosjektet å komme i kontakt med personer med utenlandsk bakgrunn som har vært på familievernkontor til samtale/ rådgivning/terapi og/eller mekling.

Gjennom intervju/samtale vil de gjerne vite mer om dine erfaringer fra møte med vårt familievernkontor. Intervjuet varer ca.1 time, avhengig av hvor mye tid du har. Du kan velge hvor du vil bli intervjuet. Dersom du trenger tolk får du det.

Prosjektet vil bli dokumentert i en rapport. All informasjon og opplysninger blir anonymisert. Prosjektmedarbeider har taushetsplikt. Prosjektet er registrert og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Er du interessert i å delta i prosjektet, ta direkte kontakt med prosjektmedarbeider Gro Saltnes Lopez ved NOVA på telefon: 22122685 eller e-post: gsl@nova.no

Vennlig hilsen

daglig leder
aktuelt familievernkontor

Vedlegg 5: Brev til tidligere klienter oversatt til fire språk

Hvordan var ditt møte med familievernkontoret?

For noen måneder siden fikk du brev på norsk fra oss med spørsmål om du kunne tenke deg å bli intervjuet. Siden vi ikke har hørt noe fra deg, prøver vi igjen og håper at du blir med denne gangen.

Forskningsprosjektet som du inviteres til å delta i skal se nærmere på hvordan kvinner og menn med utenlandsk bakgrunn har opplevd møte med familievernkontoret, og foreldre og barn sin nåværende situasjon. Vi lurer blant annet på om du synes språk- og kulturforskjeller har hatt betydning.

Prosjektmedarbeider trenger å komme i kontakt med personer med utenlandsk bakgrunn som har vært på familievernkontor til mekling. Du inviteres fordi du var på familievernkontoret i 2003.

Hvis du har lyst til å fortelle om dine erfaringer i et intervju kan du foreslå hvor intervjuet skal finne sted. Du kan komme til NOVA (ved Frognerparken), eller vi kan møtes et annet sted som passer for deg. Intervjuet varer ca. 1 time, avhengig av hvor mye tid du har. Tolk vil bli bestilt dersom du ønsker det.

Forskningsprosjektet avsluttes i 2007 og det vil bli dokumentert i en sluttrapport.

All informasjon og opplysninger blir anonymisert. Prosjektmedarbeider har taushetsplikt. Prosjektet er registrert og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Ta gjerne kontakt med prosjektmedarbeider på telefon: 22 541279,
eller e-post: gsl@nova.no

Vennlig hilsen

Gro Saltnes Lopez
Prosjektmedarbeider

Vedlegg 6:

Infoskriv som ble sendt til helsestasjoner, barnehager og andre

Hvordan var ditt møte med familievernkontoret?

I et forskningsprosjekt undersøker vi hvordan kvinner og menn med utenlandsk bakgrunn har opplevd møte med familievernkontoret. Vi trenger å komme i kontakt med personer med utenlandsk bakgrunn som har vært på familievernkontor til rådgivning/terapi/samtale og/eller mekling.

Gjennom et intervju (samtale) vil vi gjerne vite mer om dine erfaringer fra familievernkontoret, og om situasjonen for deg og eventuelle barn i dag.

Intervjuet varer ca. 1 time, avhengig av hvor mye tid du har. Du kan velge hvor du vil bli intervjuet.

Dersom du trenger tolk får du det.

Prosjektet avsluttes i 2007 og vil bli dokumentert i en rapport. All informasjon og opplysninger blir anonymisert. Prosjektmedarbeider har taushetsplikt. Prosjektet er registrert og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Ta kontakt med prosjektmedarbeider på telefon: **22 541279**,
eller e-post: **gsl @ nova.no**